

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і
студентів**

(м. Чернігів, 16-17 травня 2018 р.)

УДК 342.7
ББК 67.400.7
П 78

Друкується за рішенням вченої ради Чернігівського національного технологічного університету (протокол № 6 від 31 травня 2018 р.).

Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 16-17 травня 2017 р.). – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2018. – 336 с.

Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів містять тези доповідей на тему: «Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина» з врахуванням особливостей таких галузей права, як трудове право, право соціального забезпечення, цивільне, господарське, кримінальне право та правосуддя, конституційне та адміністративне право.

Видання може бути корисним студентам, аспірантам, ученим та практичним працівникам у сфері права.

***Голова оргкомітету:** Остапенко Л. А., канд. юрид. наук, доц.*

***Заступник голови оргкомітету:** Селецький О. В., канд. юрид. наук.*

Члени оргкомітету:

Головко М. Б., канд. юрид. наук, доц.;

Козинець О. Г., канд. іст. наук, доц.;

Рудик В. А., канд. юрид. наук, доц.;

Колодій І. М., канд. юрид. наук.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій несуть автори наукових доповідей і повідомлень. Погляди авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редколегії збірника.

УДК 342.7
ББК 67.400.7

© Чернігівський національний технологічний університет, 2018

ЗМІСТ

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

База К. Т. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері торгівлі	8
Болуто А. О. Приведення національного трудового законодавства до європейських стандартів як головний принцип його реформування.....	11
Гарішина А. В. Колективні договори і угоди як акти соціального діалогу ...	14
Гранкова Х. М. Досвід зарубіжних країн щодо надання безоплатної правової допомоги	17
Гранкова Х. М. Особливості адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства	20
Гранкова Х. М. Поняття та юридична природа дисциплінарних стягнень в трудовому праві.....	22
Задесенець Я. О. Особливості охорони праці неповнолітніх	24
Кравченко О. В. Преміювання як вид стимулювання працівників	28
Кривденко М. О. Проблеми запровадження в Україні накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	31
Лещенко В. А. Солідарна та накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: спільні та відмінні ознаки.....	33
Непопенко К. С. Особливості правового регулювання праці молоді в Україні.....	36
Онищенко Н. О. До питання про строки розгляду інформаційних запитів на отримання публічної інформації	39
Приходько В. О. Про основні системи оплати праці.....	41
Приходько В. О. Про центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом	44
Пророченко В. В. Дисциплінарна відповідальність як стимулюючий захід ефективної трудової діяльності.....	48
Пророченко В. В. Медіація – спосіб альтернативного вирішення конфліктів	51
Сісецька В. І. Заборона дискримінації у сфері праці.....	55
Солоніна Ю. А. Деякі питання безоплатної правової допомоги в Україні ...	58
Старенок І. П. До питання про визначення поняття «час відпочинку» та його видів в трудовому праві	61
Сушко Я. В. Про правову освіту в Україні	65
Хадієва Е. Р. Особливості правового регулювання праці жінок за законодавством України в контексті міжнародних стандартів	67
Хижняк Ю. А. Трудовий договір як основний юридичний факт виникнення трудових правовідносин.....	70

Секція цивільного, господарського права та процесу

Апанасенко К. І. Про дозвільні повноваження державних органів у сфері випуску та обігу цінних паперів	74
Бондар В. В. Правове регулювання інноваційної діяльності в Україні.....	77
Волох А. С. Неприпустимість зловживання процесуальними правами як новела цивільного судочинства в Україні	81
Гапєєва Ю. І. Основні причини усиновлення дітей іноземцями	84
Гапєєва Ю. І. Нові тенденції участі прокурора в цивільному судочинстві....	87
Жежко Д. В. Правовий статус податкових агентів	91
Іванова Р. В. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності	94
Івженко А. А. Правове регулювання договору підряду в міжнародному приватному праві.....	96
Ігнатенко С. В. До питання правової характеристики договору роздрібної купівлі-продажу	100
Керноз Н. Є. Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві України: проблемні аспекти	103
Кириченко Н. Р. Особливості господарсько-правової відповідальності.....	106
Кіпароїдзе Е. З. Забезпечення права захисту персональних даних в соціальних мережах.....	108
Клименко Д. Р., Козинець І. Г. Правовий статус самозайнятих осіб як платників податків.....	112
Корщун А. С. Договір у цивільному праві: актуальні питання класифікацій.....	115
Кошка І. Ю. Поняття та значення податкового контролю в Україні	119
Крамар Т. С. Сутність та природа податкового боргу.....	122
Матвєєва Т. О. Особливості участі прокурора в господарському процесі ..	125
Матвєєва Т. О. Договір найму (оренди): поняття та юридична характеристика.....	128
Нітченко А. Г., Висоцька Н. О. Що таке ІТ-стартапи, у чому їх відмінність від інших типів бізнесу та які юридичні ризики їх підстерігають	131
Перепечай Л. В. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язання	134
Перетяцько А. М. Місцеве оподаткування в Україні: сучасний стан	136
Півень Б. О. Історико-правовий контекст договору довічного утримання (догляду)	139
Півень Б. О. Електронні докази як новела процесуального законодавства України	142
Пономаренко О. В. Несплата аліментів в Україні: проблемні аспекти	145
Самотяжко А. В. Порядок припинення порушень авторського і (або) суміжних прав на веб-сайті	148
Столяров П. В., Мельниченко Р. Ю. Використання вільного та відкритого програмного забезпечення з позиції ІТ-права	152
Троякова А. О. Правовые преференции как форма стимулирования инвестиционной деятельности (на примере свободной экономической зоны «Гомель-Ратон»)	154

Шуляченко Д. І., Чорний Т. О. Ліцензування програмного забезпечення як механізм захисту авторського права.....	156
Шихуцька В. В. До питання про правове регулювання діяльності товариств з обмеженою відповідальністю за законодавством України	159
Шпак А. В. Письмові заяви учасників справи як новела цивільного судочинства в Україні	161
Шпак А. В. Показання свідків як засіб доказування у господарському процесі.....	166
Юрченко Д. П. Помічник судді як новий універсальний учасник судового процесу.....	169

Секція кримінального права та правосуддя

Бабич Д. С. До питання про кримінальну відповідальність за фальсифікацію доказів	173
Бабич Д. С. Інститут приватної експертизи як шлях до вдосконалення принципу змагальності сторін у судовому процесі.....	176
Вініченко М. М. Практика розгляду кримінальних проваджень про злочини, передбачені ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення)	179
Власенко К. М. Судовий контроль під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.....	183
Власенко К. М. Відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками	186
Забара Б. В. Порівняльний аналіз покарань в кримінальному законодавстві України та зарубіжних країн за умисне вбивство і розбій	189
Кирда В. В. Проблемні питання визначення суб'єкта злочину «перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу» (ст. 365 Кримінального кодексу України).....	192
Кокоша Д. Ю. Відмежування перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу від катування	195
Кокоша Д. Ю. Фізіологічний та патологічний афекти: особливості та співвідношення в юридичній психології.....	198
Крамар Т. С. До питання про зміст поняття «правоохоронні органи».....	202
Лутченко О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: проблеми співвідношення у кримінальному провадженні	205
Лутченко О. М. Віктимність неповнолітніх: детермінанти та профілактика	208
Люблінський Р. М. Значення інституту пробації у кримінально-виконавчій системі України.....	211
Музика В. В. Проблемні питання участі потерпілого в процесі доказування.....	214
Мулач Т. С. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінальному провадженні.....	218

Перетятко А. М. Поняття закриття кримінального провадження як форми закінчення досудового розслідування.....	221
Півень Б. О. Особисте зобов'язання як вид запобіжних заходів.....	223
Приходько В. О. Дефініція поняття «торгівля людьми».....	227
Старенок І. П. До питання про співвідношення «зловживання владою або службовим становищем» з «перевищенням влади або службовим становищем працівником правоохоронного органу».....	229
Струк Є. О. Кримінально-правовий аналіз складу злочину «зловживання владою або службовим становищем».....	232
Шванська А. О., Горбій К. О. Проблеми визначення сутності поняття «холодна зброя».....	235
Шванська А. О. Зміст понять «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» при кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.....	237
Шихуцька В. В. Загроза кібершахрайства та зловживань при використанні інтернет-банкінгу.....	240

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

Акуленко О. В. Правова природа державного екологічного контролю.....	243
Волох А. С. Правове регулювання видобування бурштину.....	246
Гармаш В. С. Ефективність правового регулювання та шляхи його підвищення.....	249
Городній М. С. Історико-правові аспекти становлення та розвитку правової системи США.....	251
Дворнік Я. Р. Поняття, структура та види правопорушень.....	254
Іванова Р. В. Принцип законності Чезаре Беккарія.....	257
Ігнатенко С. В. Право громадян на екологічну інформацію.....	260
Калітник О. О. Історія розвитку прав людини.....	263
Карпенко М. С. Внесок Авраама Лінкольна в політико-правову думку США.....	266
Качан Є. В. Ідеальна держава у поглядах представників утопічного соціалізму.....	268
Кирдан Ю. В. Загальна характеристика політико-правових вчень країн Стародавнього Сходу.....	270
Кирдан Ю. В. Поняття екологічної ліцензії.....	274
Книш Ю. О. Конституційний проект М. П. Драгоманова.....	276
Ковальчук О. В. Суспільно історичне переосмислення свята «8 березня».....	279
Кожема Д. І. Права людини і діяльність держави.....	281
Козак О. С. Значення принципів права для формування юридичних норм.....	283
Козинець О. Г., Тищенко С. В. Передумови виникнення держави та права.....	286
Кошка І. Ю. Гарантії реалізації екологічних прав громадян.....	288

Кугук Н. С. Суверенітет як ознака держави	291
Лось А. Ю. Поняття сутності держави	293
Мазко Р. М. Щодо питання про соціальні права жінок та їх гарантії.....	296
Макогін Н. О. Ознаки держави в умовах глобалізації	298
Малецька О. В. Особливості кодифікації китайського права	301
Матвєєва Т. О. Заготівля деревини як вид спеціального використання лісових ресурсів	304
Музика В. В. Правові аспекти ведення мисливського господарства	307
Нітченко А. Г., Ткаченко М. С. Порівняльна характеристика прав жінок у мусульманському та православному шлюбі	310
Патук А. А. Верховенство закону та його принципи.....	313
Петренко І. В. Політико-правова спадщина Самуїла Пуфендорфа	315
Пінченко Є. Ю. Перспективи розвитку юридичної освіти в Україні	318
Пономаренко О. В. Етатизм як різновид державної політики	320
Роліна О. С. Правова освіченість населення як шлях попередження правопорушень.....	324
Соболев В. С. Правосвідомість: поняття та соціальне значення	326
Ткаченко М. С. Порівняльна характеристика політико-правових поглядів Нікколо Макіавеллі та Жана Бодена.....	328
Хименко А. О. Поділ влади як основоположний принцип організації та діяльності державних органів.....	331

**Секція трудового права, права соціального забезпечення,
адміністративного права та процесу**

УДК 349.2

База К. Т., студентка гр. КПП-162

Науковий керівник: Шестак Л. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ
У СФЕРІ ТОРГІВЛІ**

На сьогодні зростання кількості правопорушень у сфері торгівлі спричинена численними факторами, в тому числі відсутністю належного контролю за виконанням правил торгівлі, повільною розбудовою системи державних і громадських інститутів профілактики правопорушень, що потребує вжиття дієвих заходів для забезпечення неухильного виконання загальнообов'язкових приписів, які діють в цій важливій соціально-економічній галузі.

У науковій дискусії проблемами адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері торгівлі займалися Ю. Битяк, В. Гаращук, О. Кузьменко, В. Колпаков та ін.

Складні процеси в економіці, недосконале законодавство, податкова система, неефективні заходи контролю, недостатній рівень правової культури й правосвідомості та деякі інші чинники постають причиною вчинення численних адміністративних правопорушень у підприємницькій сфері, в тому числі й порушення порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг.

Виникла складна ситуація, яка засвідчує факти практично масового порушення порядку проведення розрахунків під час здійснення операцій купівлі-продажу товарів та послуг, що завдає великих збитків державі і в умовах якої остання часто не може належним чином відреагувати на протиправні діяння. Таким чином, значна частина економіки України перебуває в «тіні» [1].

Одним з ефективних заходів, що забезпечує належне виконання приписів правових норм у торговельній сфері є адміністративна відповідальність. Нині проходить реформування адміністративного законодавства, що обумовлює необхідність проведення аналізу питань адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері торговельної діяльності. Тому, в сучасних умовах актуальним напрямом реформування українського адміністративного права є модернізація інституту адміністративної відповідальності, зокрема, відповідальності за проступки у сфері торговельної діяльності.

У ринковій економіці торгівля є найпоширенішою галуззю підприємницької діяльності та сферою застосування праці. Досліджуючи юридичну природу порушень у сфері торгівлі, слід відштовхуватися від загального поняття адміністративного правопорушення [2].

Адміністративним правопорушенням у сфері торгівлі є протиправна, винна (умисна або необережна) діяльність чи бездіяльність, яка посягає на суспільні відносини у галузі торгівлі та порушує права і свободи громадян, за яку особи притягуються до адміністративної відповідальності.

Варто зазначити, що адміністративну відповідальність у сфері торгівлі встановлено главою 12 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності». Саме в даній главі й визначені склади адміністративних правопорушень у галузі торгівлі. При чому, зауважимо, що в цій главі склади адміністративних правопорушень в галузі торгівлі переплітаються з порушеннями в інших сферах – громадського харчування, сфери послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності [2].

У сфері торгівлі адміністративну відповідальність передбачено за:

1) порушення правил торгівлі й надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ст. 155);

2) порушення порядку проведення розрахунків (ст. 155-1);

3) обман покупця чи замовника (ст. 155-2);

4) порушення правил торгівлі алкогольними напоями й тютюновими виробами (ст. 156);

5) порушення законодавства про захист прав споживачів (ст. 156-1);

6) порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159);

7) торгівлю з рук у невстановлених місцях (ст. 160); 8) незаконну торговельну діяльність (ст. 160-2) [3, с. 375].

Окрім вищезазначених порушень, до адміністративних проступків у галузі торгівлі відповідно до КУпАП належать також незаконний відпуск або придбання бензину чи інших паливно-мастильних матеріалів (ст. 161); порушення порядку заняття підприємницькою або господарською діяльністю (ст. 164) тощо.

До порушників у сфері торгівлі застосовуються такі види адміністративних стягнень: штраф, попередження, конфіскація предметів торгівлі. Доречно також застосовувати конфіскацію грошей, отриманих внаслідок вчинення правопорушення. Домінуючим видом адміністративного стягнення є штраф, який застосовується у всіх видах адміністративних порушень у сфері торгівлі.

Варто зазначити, що в адміністративній науці прийнято виділяти три підстави адміністративної відповідальності: нормативну, фактичну та процесуальну.

Щоб притягнути особу до адміністративної відповідальності за порушення в сфері торгівлі необхідна наявність трьох вищезазначених підстав [4, с. 35]. Тільки в цьому випадку можливо притягнути особу до

відповідальності. У випадку відсутності будь-якої з підстав притягнення до адміністративної відповідальності є неможливим [5, с. 139].

Склад адміністративного правопорушення в сфері торгівлі – це передбачений нормами права комплекс ознак (елементів), за наявності яких певне протиправне діяння чи бездіяльність в сфері торгівлі можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення.

Що стосується об'єкта адміністративної відповідальності, то в цілому, об'єктом адміністративних правопорушень є суспільні відносини в сфері торгівлі.

Об'єктивна сторона адміністративних правопорушень в сфері торгівлі полягає в умисних або необережних діяннях або бездіяльності, які посягають на суспільні відносини в даному напрямі.

Суб'єктами адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі торгівлі можуть бути як посадові особи, так і юридичні та фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, працівники торгівлі, громадського харчування та сфери послуг.

Зазвичай, суб'єктивна сторона порушень у сфері торгівлі визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і в формі необережності. Проте, бувають і винятки. Наприклад, суб'єктивна сторона правопорушення «Обман покупця чи замовника» (ст.155-2) характеризується прямим умислом [2]. Але в цілому, в переважній більшості суб'єктивна сторона адміністративних правопорушень у сфері торгівлі характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

Варто зауважити, що провадження у справах про адміністративні правопорушення є одним із видів адміністративного процесу, являє собою регламентовану нормами адміністративно-процесуального законодавства діяльність уповноважених органів, яка спрямована на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення. На думку вітчизняного вченого В. К. Колпакова провадження у справах про адміністративні правопорушення – це особливий різновид адміністративного процесу, який значною мірою врегульований правовими нормами, що сконцентровані в розділах IV та V Кодексу про адміністративні правопорушення (глави 18–33) [6, с. 38]. Провадження у справах про адміністративні правопорушення в галузі торгівлі складається з певних елементів, і, як правило, проходить такі стадії: порушення адміністративного провадження й адміністративне розслідування; розгляд справи про адміністративне правопорушення та винесення по ній постанови; перегляд справи у зв'язку з оскарженням постанови по справі; виконання постанови про накладення адміністративного стягнення.

Соціальна природа порушень в сфері торгівлі полягає в тому, що порушеннями в сфері торговельної діяльності завдаються збитки не тільки суб'єктам господарювання, які здійснюють відповідну діяльність, але й фізичним особам, які внаслідок порушень в даній сфері не можуть скористатися певними благами.

Таким чином, адміністративна відповідальність у сфері торгівлі – це одна зі складових державного контролю та нагляду за торговельною діяльністю, яка полягає в примусовому, з додержанням встановленої процедури, накладенні в адміністративному порядку компетентним державним органом контролю та нагляду передбачених законом адміністративних стягнень на суб'єктів торговельної діяльності, які вчинили адміністративні правопорушення.

Список літератури

1. Потапова С. М. Адміністративна відповідальність за порушення порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. М. Потапова. – Ірпінь, 2010. – 217 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed19841207>
3. Адміністративне право України: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
4. Кузьменко О. В. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення : навч. посібник / О. В. Кузьменко, М. В. Плугатир, І. Д. Пастух та ін. ; за заг. ред. О. В. Кузьменка. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 388 с.
5. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. — К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
6. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.

УДК 349.2

Болуто А. О., студентка гр. УП-151

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРИВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯК ГОЛОВНИЙ ПРИНЦИП ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

На сьогоднішній день для України характерне прагнення стати повноцінною європейською країною з європейським баченням і устроєм. Задля цього влада здійснює велику кількість реформ у соціальній, політичній та економічній сферах. Але для практичного застосування таких реформ необхідно перш за все запровадити зміни в правовій сфері. Виходячи з ситуації в нашій країні особливого значення має реформування трудового законодавства. Звісно, адаптування українського трудового законодавства до європейського є складним процесом із залученням великої кількості спеціалістів, але це дасть змогу подивитись по-новому на урегулювання трудових відносин.

Правова література виділяє велику кількість вчених, які займаються питаннями трудового законодавства: Н. Хуторян, В. Венедіктов, Є. Назаренко,

Д. Величко, С. Іванов, М. Грекова, О. Золотарьова, О. Процевський, Г. Чанишева, О. Ярошенко, О. Лукашова, С. Добрянський, В. Ротань та інші.

Навіть враховуючи такий великий інтерес до питань вдосконалення трудового законодавства, все ж таки ще й досі чітко не визначені конкретні напрями і заходи, згідно яких потрібно здійснювати імплементацію міжнародно-правових норм у законодавство України. В статтях науковців описаний лише загальний характер заходів і не врахована специфіка галузей вітчизняного законодавства.

Реформування і вдосконалення трудового законодавства є складним процесом, тому він є досить тривалим, що зобов'язує його проводити в певній послідовності та за чіткими актуальними напрямами.

Для початку визначимо, що таке європейські трудові стандарти. Жоден з нормативно-правових актів не надає визначення даного поняття, тому ми звернулися до праць провідних вчених в області трудового права.

Омельченко О.Л. розуміє під цим терміном ті юридичні норми, що визнані Європейським Союзом і знайшли своє відображення у відповідній документації та забезпечують правове регулювання соціально-трудова відносин в державах-членах у межах об'єднання, а також механізми такого регулювання й гарантії забезпечення цих норм на практиці [1, с. 7].

На думку деяких авторів головними напрямами встановлення таких стандартів обов'язково повинні бути:

- 1) регулювання праці деяких категорій працівників;
- 2) закріплення головних прав людини у сфері праці;
- 3) захист як індивідуальних, так і колективних інтересів працівників;
- 4) визначення основних пріоритетів соціальної політики;
- 5) регламентування найманої праці та її окремих умов [2, с.30].

Зараз існує певна невизначеність у підході до концепції вдосконалення національного законодавства. Це пояснюється тим, що в існуючій теоретичній базі немає однієї точки зору з приводу напрямів приведення трудового законодавства до міжнародних стандартів.

Прийняті акти Європейським Союзом, що містять питання регулювання праці є своєрідною моделлю правових норм для інших країн, зокрема і для України. Це дає змогу країнам-учасникам Європейського Союзу здійснити міждержавну уніфікацію трудового законодавства, що в свою чергу сприяє гармонізації правових систем та зближенню національного і міжнародного трудового права.

Україна вже розпочала процес «міжнародної стандартизації» трудового законодавства. Так, наприклад, вдосконалено механізм захисту трудових прав, встановлено заборону дискримінації на робочому місці, заборону примусової чи обов'язкової праці, закріплені гарантії щодо рівності прав і свобод людини і т.д.

З метою приведення вітчизняного законодавства до міжнародного права Україною були прийняті наступні нормативно-правові акти:

- 1) Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу від 21 червня 1998 року;

2) Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18 березня 2004 року;

3) Програма інтеграції України до Європейського Союзу від 14 вересня 2000 року [3, с.119].

Потреба у створенні нового трудового законодавства відповідно до принципів, які стосуються основних прав, визначених в фундаментальних конвенціях Міжнародної організації праці, обумовлена тим, що до цього часу в національній правовій системі вони втілені не в повному обсязі, а існуюче трудове законодавство України є дещо суперечливим і таким, що не повною мірою відповідає сучасним реаліям, які склалися в нашій країні.

Але потрібно розуміти, що держава не повинна виправдовуватися прогалинами в трудовому законодавстві, як на причину невиконання міжнародно-правових зобов'язань.

Ефективність реалізації міжнародних стандартів праці залежить від того, наскільки буде підготовлено для цього завдання національне законодавство. Для України очевидна необхідність науково розробленого юридичного механізму реалізації міжнародно-правових норм у національному праві, одним з основних завдань якого є встановлення і підтримка як можна більш тісної взаємодії між внутрішньодержавним і міжнародним механізмом імплементації. Крім того, такий механізм повинен відповідати наявним соціально-економічним можливостям України.

Дійсно, запозичення європейського досвіду у сфері трудового права надасть змогу приблизитися до міжнародних стандартів. Підходити до цього питання потрібно розумно, адже необхідно визначити чіткі межі імплементації європейських трудових норм у вітчизняне законодавство, враховуючи особливості правової сфери, які характерні саме для нашої країни.

Також процес імплементації міжнародних трудових стандартів потребує відповідного рівня організаційного забезпечення:

1) постійне інформування громадян України про стан приведення трудового законодавства до міжнародних стандартів;

2) здійснення перекладів коментарів Суду Європейського Союзу щодо положень нормативно-правових актів у сфері праці;

3) здійснення підготовки та підвищення кваліфікації суддів і державних службовців [1, с.15].

Проблема реалізації міжнародних стандартів праці являється складним процесом. Реалізація міжнародно-трудових норм містить чимало різних елементів, важлива роль серед яких належить гарантіям їх здійснення, зокрема, повинні бути чітко визначені механізми реалізації, послідовність дій, процедури тощо.

Незмінними умовами реалізації є сумлінне виконання державою своїх міжнародних зобов'язань у сфері праці, удосконалення національного законодавства з питань реалізації міжнародних договорів та адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів праці і створення необхідних соціально-економічних гарантій виконання відповідних

міжнародних норм, удосконалення форм і методів контролю за їх дотриманням.

Отже, узагальнюючи викладений матеріал можна сказати, що Україна стоїть на порозі впровадження міжнародних трудових стандартів, але їх імплементація в трудове законодавство є складним процесом, що вимагає багато часу та контролю. Тому головними завданнями втілення європейських стандартів і подальшої ратифікації є:

- 1) усунення суперечностей, але не особливостей, в регулюванні трудових відносин через міждержавну уніфікацію;
- 2) планомірність процесу вдосконалення вітчизняного законодавства;
- 3) запозичення досвіду зарубіжних країн у реалізації міжнародних договірних зобов'язань у національній правовій системі;
- 4) закріплення у законодавстві поняття трудових стандартів.

Список літератури

1. Омельченко О. Л. Адаптація трудового законодавства України до законодавства Європейського Союзу: автореф. дис. . . . канд. юрид. наук : 12.00.05 / О. Л. Омельченко. – К., 2010. – 19 с.
2. Дмитренко, Ю. П. Трудове право України : підручник / Ю. П. Дмитренко. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 624 с.
3. Євглевська, О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі / О. Л. Євглевська // Держ. буд-во та місц. самоврядування : Зб. наук. пр. ; редкол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 17. – С. 118–129.

УДК 349.2

Гарішина А. В., студентка гр. СР-151

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

КОЛЕКТИВНІ ДОГОВОРИ І УГОДИ ЯК АКТИ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Основною і найрезультативнішою формою соціального діалогу є укладення і виконання колективних договорів та угод.

Колективний договір – це двосторонній акт соціального діалогу, що укладається між трудовим колективом підприємства та роботодавцем. Його ще справедливо називають основним законом підприємства, оскільки саме він регулює рівень оплати праці, питання зайнятості, охорони праці та здоров'я, додаткові соціальні пільги та гарантії на конкретному підприємстві [1].

Вагомий внесок для дослідження та розвитку колективного договору зробили С. І. Бандур, Д. П. Богиня, Н. П. Борецька, В. С. Васильченко, Г. К. Губерна, М. В. Данюк, В. В. Дорофієнко, Ф. Д. Заставний, К. В. Зайцева та інші. Різні аспекти зазначеної проблематики також досліджували такі українські науковці, як Н. Грицяк, П. Гаман, Ю. Краснов, С. Корецька,

Б. Кравченко, А. Ліпенцев, В. Мартиненко, О. Мельников, В. Мандибура, Н. Нижник, та ін.

Колективні договори і угоди є актами соціального діалогу, зміст яких охоплює норми права, прийняті за домовленістю сторін, досягнутою у процесі проведення колективних переговорів. Вони містять положення, що є обов'язковими для роботодавців і їх об'єднань, представників найманих працівників і їх об'єднань, органів державної виконавчої влади. Умови колективних договорів і угод діють безпосередньо і є обов'язковими для всіх суб'єктів, які перебувають у сфері дії сторін, що їх підписали.

Колективні договори і угоди розробляються і укладаються на підставі чинного законодавства, що включає в себе такі основні правові акти: Кодекс законів про працю України, закони України "Про колективні договори і угоди", "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" та Господарського Кодексу України (ст.67). У Законі України "Про колективні договори і угоди" визначено правові засади розроблення, укладання та виконання колективних договорів і угод. У статтях цього Закону відображено положення Конвенцій та Рекомендацій Міжнародної організації праці щодо: змісту колективних договорів і угод; надання профспілкам права на представництво інтересів найманих працівників; неприпустимості ведення переговорів, укладання колективних договорів і угод від імені працівників організаціями і органами, які фінансуються власниками; застосування примирних процедур для врегулювання розбіжностей у позиціях сторін. Законом України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" закріплено право профспілок, їхніх об'єднань на ведення колективних переговорів, укладання колективних договорів і угод, контроль за їхнім виконанням [2].

Закон України «Про колективні договори і угоди» визначає сторонами колективного договору роботодавця з однієї сторони і одного або кількох профспілкових органів, а у разі відсутності таких органів - представників працівників, обраних і уповноважених трудовим колективом з іншої сторони.

Стаття 7 Закону України «Про колективні договори і угоди» регламентує зміст колективного договору як такий, що визначається сторонами в межах їх компетенції [3].

У колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема:

- зміни в організації виробництва і праці;
- забезпечення продуктивної зайнятості;
- нормування і оплати праці, встановлення форми, системи, розмірів заробітної плати та інших видів трудових виплат (доплат, надбавок, премій та ін.);
- встановлення гарантій, компенсацій, пільг;
- участі трудового колективу у формуванні, розподілі і використанні прибутку підприємства (якщо це передбачено статутом);
- режиму роботи, тривалості робочого часу і відпочинку;
- умов і охорони праці;

- забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуговування, організації оздоровлення і відпочинку працівників;
- гарантій діяльності профспілкової чи інших представницьких організацій працівників;
- умов регулювання фондів оплати праці та встановлення міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень в оплаті праці;
- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- заборона дискримінації [3].

Колективний договір може передбачати додаткові порівняно з чинним законодавством і угодами гарантії, соціально-побутові пільги, зокрема щодо дитячого оздоровлення та придбання новорічних подарунків для дітей працівників тощо.

Укладенню колективного договору обов'язково передують колективні переговори. Право на ведення таких переговорів і укладення колективних договорів від імені найманих працівників надається професійним спілкам, об'єднанням профспілок в особі їх виборних органів або іншим представницьким організаціям працівників, наділеним трудовим колективом відповідними повноваженнями.

У законодавстві відсутня норма, якою б покладался обов'язок про початок переговорів на якусь конкретну сторону. Так, будь-яка із сторін не раніше ніж за три місяці до закінчення строку дії колективного договору або у строки, визначені договором, письмово повідомляє іншу сторону про початок переговорів. Інша сторона протягом семи днів повинна розпочати переговори.

Після того як сторони домовляться про строки та порядок ведення переговорів, утворюється робоча комісія з представників сторін, наділених відповідними повноваженнями.

Порядок ведення переговорів з питань розробки, укладення або внесення змін до колективного договору визначається сторонами і оформлюється відповідним протоколом. Так, сторони колективних переговорів зобов'язані надавати учасникам переговорів усю необхідну інформацію щодо змісту колективного договору, угоди. Учасники переговорів не мають права розголошувати дані, що є державною або комерційною таємницею, і підписують відповідні зобов'язання [4].

Відповідно до частини сьомої статті 65 Господарського кодексу України на всіх підприємствах, які використовують найману працю, між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом або уповноваженим ним органом повинен укладатися колективний договір, яким регулюються виробничі, трудові та соціальні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства [5].

Обов'язковість укладання колективного договору, зокрема, зумовлена ще й тим, що в колективному договорі конкретизуються нормативні положення законодавства загального характеру, встановлюються особливості оплати праці працівників конкретного підприємства, конкретизується тривалість відпустки та додатково встановлюються пільги і компенсації за

роботу в шкідливих і важких умовах праці, заповнюються прогалини у трудовому законодавстві, які стосуються не окремо взятого працівника, а є загальними для всіх членів трудового колективу.

На основі всього вищезазначеного можемо стверджувати, що численні проблеми, пов'язані з умовами праці, можна розв'язувати шляхом переговорів між роботодавцями та найманими працівниками. Соціальний діалог та співробітництво можуть привести до згоди і прогресу.

Отже, ми визначили, що являють собою колективні договори і угоди, які взаємні зобов'язання сторін вони встановлюють, а також дослідили особливості ведення колективних переговорів; також ми проаналізували основні нормативно-правові акти, що регулюють процедуру підписання колективного договору, а саме: Кодекс законів про працю України, закони України "Про колективні договори і угоди", "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" та Господарського Кодексу України.

Підсумовуючи наведену інформацію, можемо стверджувати, що за сучасних умов сфера трудових відносин зазнає істотних змін. Відповідно і колективні договори і угоди, як основа трудових відносин, удосконалюються та змінюються. Проте, на даному етапі розвитку нашої країни в умовах перехідної економіки, колективні договори і угоди залишаються важливим та необхідним інструментом узгодження інтересів працівників і роботодавців та є дієвим механізмом дотримання прав суб'єктів трудових правовідносин.

Список літератури

1. Колективний договір: умови укладання та виконання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/law/9757/>
2. Колективний договір на підприємстві основа трудових відносин [Електронний ресурс] // Департамент соціального захисту населення. – 2014. – Режим доступу : http://sotszahist.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2420&Itemid=27.
3. Про колективні договори і угоди Закон України від 01 липня 1993 р. № 3357-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 36, ст. 361.
4. Поліщук М. П. Основи підприємницької діяльності / М. П. Поліщук, П. П. Михайленко. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 172 с.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

УДК 349.2

Гранкова Х. М. студентка гр. КПр-161

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

В сучасних умовах ключовим обов'язком демократичної, соціальної і правової держави залишається гарантування прав і свобод людини та

громадянина, оскільки саме держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Так, зокрема Конституція України закріплює не лише основні права і свободи, а й конституційно-правові гарантії дотримання та захисту таких прав [1]. При цьому, особливо важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу. Вищезазначене право носить загальний характер, є невід'ємним конституційним правом кожної людини [2, с. 33].

Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. стало відправною точкою в організаційно-правовому забезпеченні надання безоплатної правової допомоги, оскільки ним визначено зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги [3]. Проте, незважаючи на прогресивність національного законодавства щодо надання безоплатної правової допомоги доцільно дослідити досвід зарубіжних країн, оскільки, він є необхідним в контексті удосконалення правового регулювання надання безоплатної правової допомоги в Україні.

Розглядаючи досвід зарубіжних країн щодо надання безоплатної правової допомоги, на нашу думку, доцільно спочатку дослідити досвід Франції, як однієї з основних держав романо-германської правової сім'ї, законодавство якої є взірцем для інших держав.

Так, відповідно до французького законодавства правова допомога в цій країні – це:

1) безкоштовна судова допомога (ст.ст. 1–11 Закону Франції «Про правову допомогу» від 1991 р.);

2) допомога у сприянні в доступі до правового захисту (ст. 1 Закону), під яким розуміється:

- надання особам загальної інформації про їх права й обов'язки, а також направлення їх до організацій, відповідальних за реалізацію прав громадян (п. 1 ч. 1 ст. 53 Закону);

- допомога у виконанні всіх заходів, спрямованих на реалізацію прав особи або виконання правового обов'язку, а також допомога у здійсненні позасудових процедур (п. 2 ч. 1 ст. 53 Закону);

- консультація адвоката з правових питань (п. 3 ч. 1 ст. 53 Закону);

- допомога особам у складанні й укладенні правових актів (п. 4 ч. 1 ст. 53 Закону);

3) посередництво адвоката при затриманні (ст. 1 Закону);

4) допомога при розгляді й вирішенні кримінальних справ (ст. 1 Закону) [4].

Отже, як ми бачимо, положення Закону Франції «Про правову допомогу» охоплюють надзвичайно широке коло сфер, в яких надається правова допомога, зокрема безоплатна.

Характеризуючи досвід країн англосаксонської правової системи доцільно звернути увагу на Англію.

Так, Закон Англії «Про правову допомогу» від 1988 р. під правовою допомогою має на увазі різні види правових послуг, які надаються особам безоплатно. Зокрема, ними є:

1) юридична консультація – усна або письмова консультація щодо застосування норм англійського законодавства в конкретних обставинах, які виникають стосовно особи, яка потребує консультації, а також щодо дій, які особа може виконати згідно з нормами національного законодавства за таких обставин (ч. 2 п. 2 Закону).

2) правова підтримка – допомога у здійсненні дій, включаючи процесуальні, при застосуванні норм англійського законодавства до конкретних обставин, що виникли стосовно певної особи, незалежно від того, будуть такі дії виконуватися від імені особи, включаючи допомогу шляхом представництва, чи особа буде здійснювати їх самостійно з відповідною підтримкою з боку іншої особи (ч. 3 п. 2 Закону).

3) представництво – допомога, що надається при процесуальному розгляді справ, і яка включає:

- всі види правової допомоги, які надає юрисконсульт на підготовчих етапах, що передують судовому процесу;

- всі види правової допомоги, що здійснюються при розгляді цивільних справ для ухвалення рішення чи досягнення компромісу з метою уникнення або завершення певного судового процесу;

- юридичні консультації та правову підтримку, що надаються з приводу будь-яких звернень при розгляді кримінальних справ (ч. 4 п. 2 Закону) [5].

В Англії безоплатна правова допомога поділяється на певні процедурні правові послуги, які використовує держава при наданні правової допомоги громадянам. При чому, вони включають в себе комплект інших безоплатних правових послуг.

Окрім того, в Об'єднаному Королівстві, зокрема в Англії та Уельсі найбільш розвинена практика надання юридичної допомоги на громадських засадах. Тут існує безліч некомерційних організацій, які сприяють розвитку практики надання юридичної допомоги на громадських засадах або управляють роботою центрами координації. Надання такого типу юридичної допомоги (соліситорами, баристерами і юрисконсультами) підпадає під дію тих самих норм професійної етики, які діють щодо надання оплатної юридичної допомоги [2, с. 33].

Таким чином, дослідивши досвід Франції та Англії щодо надання безоплатної правової допомоги, можемо зробити висновок, що деякі положення французького законодавства знайшли своє відображення в українському законодавстві, проте, окремі аспекти надання безоплатних правових послуг можна використати в національному законодавстві з урахуванням досвіду Англії, зокрема, це стосується надання безоплатної правової допомоги на громадських засадах.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Форманюк В. І. Надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні / В. І. Форманюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2014. - Вип. 29(2.2). - С. 32-35.

3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 51. - Ст. 5774.

4. Закон Франції «Про правову допомогу» № 91- 647 від 10 липня 1991 р. // Правова допомога: заруб. досвід та пропозиції для України / [за. ред. О. Банчук, М. Демкова]. – К. : Факт, 2004. – С. 243–267.

5. Закон Англії «Про правову допомогу» від 1988 р. // Правова допомога: заруб. досвід та пропозиції для України / [за. ред. О. Банчук, М. Демкова]. – К. : Факт, 2004. – С. 146–185.

УДК 349.2

Гранкова Х. М. студентка гр. КПр-161

Науковий керівник: Шестак Л. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Роль та значення адміністративної відповідальності у боротьбі з адміністративними правопорушеннями стрімко зростає. У відсотковому відношенні саме адміністративна відповідальність, у порівнянні з кримінальною та цивільно-правовою, застосовується у державі найчастіше. Адміністративно-деліктні питання у сфері міграції мають високу соціальну значущість для життєдіяльності суспільства, в зв'язку з чим ми дослідимо адміністративні стягнення, які застосовуються до іноземців і осіб без громадянства за вчинені ними адміністративні правопорушення.

Відповідно до статті 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» нелегальні мігранти та інші іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочин, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність відповідно до закону [1]. Враховуючи вищезазначене положення, необхідно констатувати, що всі види адміністративних стягнень, які передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), можуть застосовуватися до іноземців і осіб без громадянства. Проте, це не остаточний перелік стягнень. Так, зокрема ст. 24 КУпАП визначена можливість застосування до іноземців такого виду адміністративного стягнення як адміністративне видворення за межі України у разі вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок [2].

Проте, в зв'язку з вищезазначеним виникає питання щодо розуміння поняття «адміністративне видворення», яке передбачено в кодексі, оскільки в чинному законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» його не застосовано, що пов'язано з закріпленням таких процедур як примусове повернення іноземців та примусове видворення іноземців. Тому, доцільно дослідити поняття «видворення іноземців», яке розглядається в науці.

Так, Н. А. Галабура під видворенням розуміє специфічний вид адміністративного стягнення, який полягає у пропозиції іноземцю або особі

без громадянства добровільно залишити країну перебування і застосовується у випадках вчинення вказаними особами адміністративних правопорушень, які злісно порушують порядок [3, с. 205].

У свою чергу, на думку В. І. Палько, адміністративне видворення – це захід адміністративно-правового примусу, який полягає у прийнятті компетентним органом або судом рішення про позбавлення іноземця чи особи без громадянства права перебувати на території України, що зобов'язує залишити її межі [4, с. 9].

Тобто, ці думки науковців стосовно поняття адміністративного видворення є тотожними.

В свою чергу, стосовно примусового повернення, то законодавцем на підзаконному рівні визначено, що примусове повернення передбачає виїзд іноземця з України за рішенням відповідних органів, доведення до іноземця зобов'язання про його добровільний виїзд з України у визначений у рішенні строк та здійснення подальшого контролю за виконанням іноземцем цього зобов'язання [5].

Так, відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземець або особа без громадянства можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну, якщо їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органу Служби безпеки України або органу охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України), з подальшим повідомленням протягом 24 годин прокурору про підстави прийняття такого рішення [1].

Проте, виникає актуальне питання стосовно належності примусового повернення до видів адміністративних стягнень, що можуть застосовуватись до іноземців та осіб без громадянства, оскільки законом конкретно не визначено чи можна застосовувати до іноземця, що вчинив адміністративне правопорушення примусове повернення на рівні з іншими адміністративними стягненнями серед яких попередження, штраф, громадські роботи, тощо. Чи все ж таки примусове повернення необхідно застосовувати після накладення одного із зазначених в КУпАП адміністративних стягнень. Таким чином, законодавець в законі «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» застосовуючи поняття примусове повернення розуміє визначене в КУпАП адміністративне видворення, що є досить не коректним та зумовлює внесення змін до КУпАП.

Таким чином, розглянувши особливості адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, можемо зробити висновок, що на сьогодні питання стосовно визнання примусового повернення як виду адміністративного стягнення так і не вирішено. Ми

вважаємо, що для визнання його адміністративним стягненням необхідно поряд з категорією адміністративного видворення його включити до КУпАП.

Список літератури

1. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. - № 19-20. - Ст. 179.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). - 1984, додаток до № 51. - Ст. 1122.
3. Галабурда Н. А. Адміністративні стягнення, що можуть застосовуватись до іноземців за вчинення адміністративних правопорушень в Україні // Митна справа. - № 6 (84). – 2012. – С. 203-207.
4. Палько В. І. Адміністративно - правове регулювання видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. І. Палько. – Х., 2005. – 20 с.
5. Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0806-12>.

УДК 349.2

Гранкова Х. М., студентка гр. КПП-161

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу *Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Трудова дисципліна забезпечується на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності за допомогою двох основних методів - заохочення за досягнення та притягнення до відповідальності за неналежне виконання обов'язків. Саме тому, інституту дисциплінарної відповідальності в науці трудового права приділяється значна увага серед науковців та практиків. На відміну від заохочень саме відповідальності присвячено значно більше уваги, тому ми дослідимо особливості дисциплінарних стягнень в трудовому праві.

Разом з тим, необхідно зауважити, що актуальність дослідження правового регулювання дисциплінарної відповідальності працівників в трудовому праві України обумовлюється тим, що відповідальність за порушення трудової дисципліни передбачена, але чіткого законодавчо визначеного поняття немає, як в чинному КЗпП України, так і в проекті Трудового кодексу України.

Так, підставою для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є порушення трудової дисципліни. При цьому закон не вимагає, щоб таке порушення обов'язково призводило до будь-яких шкідливих наслідків. Для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності досить, щоб був зафіксований сам факт порушення.

Водночас наслідки порушення враховуються при визначенні тяжкості дисциплінарного проступку та виборі дисциплінарного стягнення[1, с. 479-480].

Відповідно до ст. 147 КЗпП України за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення:

- 1) догана;
- 2) звільнення.

Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення [2].

Догана - вид дисциплінарного стягнення, що застосовується до працівників та до порушників режиму в установах відбування покарання і полягає у власному усному чи письмовому засудженні неправомірної поведінки винного. В свою чергу, звільнення в трудовому праві – це припинення трудових відносин між працівником і роботодавцем.

Проаналізуємо особливості застосування догани та звільнення як різновидів дисциплінарних стягнень.

Застосування догани, яка має універсальний характер, провадиться з урахуванням:

- 1) встановлення факту дисциплінарного проступку, який, як правило, вчинено вперше;
- 2) наявності позитивної оцінки попередньої трудової діяльності працівника;
- 3) обрання такого стягнення роботодавцем;
- 4) фіксації у відповідному правовому акті роботодавцем [3, с. 377].

Застосування звільнення, яке має виключний характер, провадиться з урахуванням:

- 1) встановлення факту дисциплінарного проступку, щодо якого може бути застосовано звільнення (виступати умовою (підставою) звільнення) відповідно до закону;
- 2) як правило, застосовується до дисциплінарного проступку, вчиненого вдруге;
- 3) наявності незадовільної оцінки попередньої трудової діяльності працівника;
- 4) обрання такого стягнення роботодавцем;
- 5) дотримання встановленого спеціального порядку застосування дисциплінарної відповідальності до вчиненого дисциплінарного проступку;
- 6) фіксації у відповідному правовому акті роботодавцем або уповноваженим ним органом [3, с. 377].

Дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. Притягуючи працівника до дисциплінарної відповідальності, роботодавець повинен дотримуватися строків застосування дисциплінарного стягнення.

Стягнення застосовується роботодавцем безпосередньо після виявлення проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення. Час звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або

перебуванням у відпустці до уваги не береться. Днем виявлення дисциплінарного проступку вважається день, коли посадовій особі, якій підпорядкований працівник, стало відомо про проступок, незалежно від того, чи наділена ця особа правом накладення стягнення чи ні.

Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку. До зазначених строків не включається час провадження в кримінальній справі. У тих випадках, коли за вчинений проступок законом передбачена кримінальна відповідальність, керівник зобов'язаний передати відповідні матеріали до органів дізнання чи попереднього слідства. Факт вчинення дисциплінарного проступку має бути належним чином зафіксований за допомогою актів, довідок, доповідних записок тощо. До застосування дисциплінарного стягнення роботодавець повинен зажадати від порушника трудової дисципліни пояснення в письмовій формі [4, с. 338-339].

Отже, дослідивши юридичну природу дисциплінарних стягнень, зокрема їх види та особливості застосування, доходимо до висновку, що дисциплінарне стягнення – це не вигідні наслідки, що покладаються на працівника за невиконання або неналежне виконання ним трудових обов'язків.

Список літератури

1. Ротань В. Г., Зуб І. В., Сонін О. Є. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / В. Г. Ротань, І. В. Зуб, Б. С. Стичинський. – 8-е вид., доп. і перероб. – К.: Видавництво А.С.К., 2007. – 944 с.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
3. Трудове право України: підручник / За загальною редакцією М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. – К.: «МП «Леся», 2015. – 532 с.
4. Прилипко С. М. Трудове право України : підручник / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – 2-е вид., перероб і доп. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2009. – 728 с.

УДК 349.2

Задесенець Я. О., студентка гр. КПР-161

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Важливою умовою життєдіяльності людей є праця, тобто діяльність, спрямована на створення матеріальних цінностей. Актуальність дослідження праці неповнолітніх полягає в тому, що на ринку праці молодь – категорія багато чисельна, а її готовність до виробничої праці є життєво важливою складовою успішного економічного розвитку суспільства в майбутньому. Саме тому, особливу увагу доцільно приділити охороні праці неповнолітніх, оскільки від її належної реалізації залежить якість виконаної роботи.

Перш ніж розглядати безпосередньо питання, пов'язані з охороною праці неповнолітніх необхідно визначити безпосередньо поняття охорони праці. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону праці» охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [1]. На нашу думку, питання охорони праці неповнолітніх мають важливе значення, оскільки якість виконаної роботи багато в чому залежить від тих умов, в які поставить роботодавець працівника.

Що стосується неповнолітніх, то слід зазначити, що неповнолітніми вважаються особи обох статей, які не досягли вісімнадцяти років. У трудових правовідносинах вони прирівнюються до повнолітніх, але що стосується охорони праці, робочого часу, відпусток та інших робочих умов, неповнолітні користуються відповідними пільгами, встановленими чинним законодавством.

Правовою основою охорони праці неповнолітніх є відповідні статті КЗпП України, Закон «Про охорону праці», Список виробництв, професій, спеціальностей і робіт, на яких забороняється використовувати працю осіб, що не досягли 18 років, Перелік медичних протипоказань до роботи в різних галузях, затверджені Міністерством охорони здоров'я України та ін.

Законодавча і нормативно-правова база основ охорони праці підлітків пов'язана з тією особливістю, що у підлітковому віці до 18 років фізичний розвиток ще не завершений, внаслідок чого організм має підвищену чутливість до несприятливих виробничих чинників.

Розглядаючи питання охорони здоров'я молоді, яка працює, слід зробити акцент на такому. Неповнолітні, тобто особи, які не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються в правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України. Чинне трудове законодавство України висуває вимогу приділяти особливу увагу здоров'ю неповнолітнього працівника як під час прийняття його на роботу, так і безпосередньо під час роботи.

Так, відповідно до ст. 191 КЗпП України передбачено, що всі особи молодше вісімнадцяти років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду й у подальшому, до досягнення 21 року, щороку підлягають обов'язковому медичному оглядові. Окрім цього, згідно зі ст. 192 КЗпП України забороняється залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні [2].

Слід зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція «тіньового» працевлаштування молоді. Праця молоді без офіційного оформлення трудових відносин повністю перебуває поза законом і не контролюється. Аналізуючи наведене, цілком зрозуміло, що здорова молодь має велику цінність для держави. Системна діяльність держави повинна бути направлена на ефективне використання потенціалу молодих людей з

урахуванням таких особливостей, як вік, освіта, відповідна адміністративно-територіальна одиниця.

Дієвий механізм втілення в суспільство здорового способу дозволить здійснювати гармонійний розвиток молоді особи, ефективність якого залежить від довіри населення, взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, освіти, охорони здоров'я, засобами масової інформації. Адже від здоров'я молоді залежить майбутнє нашої країни. Створення безпечних для здоров'я умов праці в процесі виробництва – це непростий комплекс заходів, який повинен мати соціальний, економічний, юридичний, лікувально-профілактичний характер. Основною метою таких заходів повинна бути насамперед безпека працівника. Юридичний словник надає визначення поняття «безпека» як стан, коли кому-небудь або чому-небудь ніщо не загрожує [3, с. 137].

Слід зауважити, що забороняється використовувати працю неповнолітніх на важких роботах та на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, на підземних роботах або залучати їх до нічних та надурочних робіт, а також у вихідні дні. Згідно із списком неповнолітні не допускаються до робіт більше, ніж на 200 виробництвах за майже 3000 спеціальностями та професіями. Обмежується використання праці підлітків на роботах по перенесенню вантажів, маса яких перевищує встановлені граничні норми. Неповнолітні віком до 16 років взагалі не допускаються до робіт по перенесенню й пересуванню вантажів.

Неповнолітніх працівників забороняється залучати до нічних, надурочних робіт і до робіт у вихідні дні, а також до чергувань встановлених у деяких організаціях за розпорядженням роботодавця до початку або після закінчення робочого дня, у вихідні або святкові дні для підтримки порядку й оперативного рішення виникаючих невідкладних питань, що не відносяться до виробничої діяльності даної організації.

В контексті вищезазначеного доцільно зауважити, що на кожному підприємстві, в установі, організації має вестися спеціальний облік працівників, які не досягли віку 18 років, із зазначенням їх дати народження. Це робиться з метою дотримання наданих їм прав та контролю за умовами праці молоді на підприємствах, в організаціях, установах з боку органів нагляду та контролю [4, с. 396].

Також трудовим законодавством чітко встановлено межі робочого часу неповнолітніх. Для осіб у віці від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень. Тобто не більше 7 годин на день при 5-денному робочому тижню і 6 годин при 6-денному. Працівники віком 15-16 років, а також учні 14-15 років, що працюють під час канікул, можуть працювати по 24 години на тиждень. Тривалість робочого дня для таких осіб не може перевищувати 4 години на день при 6-денному робочому тижню і дорівнювати 5 годинам при 5-денному [2].

Дещо іншим є робочий час для неповнолітніх, які працюють протягом навчального року. Тривалість їх робочого часу не повинна

перевищувати половини відповідних максимальних норм скороченого робочого часу. Тобто, якщо працівнику 17 років і він працює під час навчання, то тривалість його робочого часу має бути не більшою 18 годин на тиждень (максимально допустима для його віку 36 годин, відповідно половина – 18 годин).

Відповідно до Закону України «Про відпустки», для осіб віком до вісімнадцяти років встановлюється щорічна основна відпустка тривалістю 31 день. При цьому, якщо за загальним правилом право на щорічні основну та додаткові відпустки повної тривалості у перший рік роботи настає після закінчення шести місяців безперервної роботи на даному підприємстві, то для неповнолітніх таке право виникає до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на такому підприємстві [5]. Для осіб, що не досягли вісімнадцяти років щорічні відпустки надають в зручний для них час. Крім цього, забороняється ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд, а також ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років.

Працівник, зокрема, і неповнолітній має право на оплату своєї праці відповідно до актів трудового законодавства, колективного договору та на підставі укладеного трудового договору. Власник при укладенні трудового договору зобов'язаний повідомити працівнику всі умови оплати праці, її розміри, порядок і терміни виплати. Забороняється будь-яким способом обмежувати права неповнолітнього працівника вільно розпоряджатися своєю зарплатою. Заробітна плата працівникам молодше вісімнадцяти років при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи. Тобто, скорочення робочого часу для неповнолітніх означає, що їх скорочений робочий час оплачується за тією ж тарифною ставкою (тим же посадовим окладом), що й нормальний робочий день дорослого працівника тієї ж спеціальності, кваліфікації та за інших рівних умов [6, с. 73].

Проведений аналіз особливостей охорони праці неповнолітніх за трудовим законодавством України дозволяє стверджувати, що в сфері праці неповнолітні працівники, в порівнянні з повнолітніми мають суттєві переваги.

Список літератури

1. Про охорону праці: Закон України в редакції від 21.11.2002 р. № 229-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 2. - Ст.10.
2. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
3. Юридический энциклопедический словарь / ред. кол. : М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 415 с.
4. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник / В. І. Прокопенко. – [2-ге вид.]. – Х. : Консум, 2000. – 480 с.
5. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 2. - Ст. 4.
6. Москальова В. М. Основи охорони праці : підручник. — К.: Професіонал, 2005. - 672 с.

УДК 349.2

Кравченко О. В., студент гр. ТПР-161

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРЕМІЮВАННЯ ЯК ВИД СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ

Заробітна плата являється одним із головних соціально-економічних факторів існування будь-якої держави, спільноти, людини. Вона займає вагомe місце у стимулюванні трудової діяльності працівників, підвищенні їх продуктивності та є головним джерелом зростання їх матеріального забезпечення. Одним із прикладів такого стимулювання працівників є їх преміювання.

Аналіз такого виду стимулювання працівника, як преміювання є надзвичайно актуальним. Це пов'язано з тим, що премії займають важливу нішу в житті кожного працівника і виплачуються або постійно, або раз на рік. Крім того, сучасні системи премій є нащадками премій часів планової економіки і не можуть в повній мірі відповідати новим ринковим відносинам, а ті модерні системи преміювання, що впроваджуються не мають під собою жодного адекватного економічного обґрунтування.

Відповідно до ст. 143 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) до працівників можуть застосовуватись будь-які заохочення, які передбачені у затверджених трудовими колективами правилах внутрішнього трудового розпорядку. Так, законодавством України передбачені такі види заохочень: за успіхи у роботі – сюди належать матеріальні та моральні заходи за відмінне здійснення трудових обов'язків, високу продуктивність та деякі інші успіхи в роботі (ст. 143 КЗпП України); за особливі трудові заслуги – сюди належать заохочення, ініційовані вищими органами управління та представленні нагородженням медалями, грамотами, орденами (ст. 146 КЗпП України), переваги та пільги для працівників, які успішно і сумлінно виконують свої трудові обов'язки – сюди належать заохочення для працівників, що виконують свої обов'язки відповідально і отримують за це пільги й переваги в соціально-побутовій сфері (ст. 145 КЗпП України). В той час укладаючи контракт сторони можуть передбачити будь-які інші заохочення за належне виконання працівником зобов'язань [1].

Що стосується премії то вона являє собою додаткову винагороду за працю, що здійснюється за перевищення встановлених норм праці та виплачується понад тарифні ставки та посадові оклади, які становлять основну заробітну плату.

Процевський О. І. визначає премію, як елемент заохочувальних відносин і стверджує, що преміальна система має створювати матеріальну зацікавленість працівників в тих показниках, які погодинною чи відрядною

системою оплати праці не стимульовані майже або взагалі. Також на його думку право працівника на премію та обов'язок підприємства її виплатити є змістом заохочувальних відносин [2, с. 128, 271]. Саме тому працівник не має права вимагати виплати премії.

Усі преміальні виплати виплачуються понад основну заробітну плату, хоч поняття «заробітна плата» та преміальні виплати» і входять до спільного терміну оплата праці, проте гарантується лише основна (постійна) заробітна плата [3, с. 148-149].

За своєю суттю можна поділити премію на основну та додаткову. Основна премія передбачається системами заробітної плати і встановлюється за виконання тих показників, що встановлені заздалегідь. Кожен працівник має на неї право але розмір залежить від здійснення конкретних завдань. Додаткові премії передбачають матеріальну винагороду працівнику у тому випадку, якщо він матиме певні досягнення у праці. Зважаючи на те, що премії не становлять зміст заробітної плати вони не є елементом трудових правовідносин. Додаткова премія має зобов'язуючий характер, працівник має право вимагати її виплати [4, с. 330].

В той же час Закон України «Про державну службу», яким теж передбачена можливість преміювання працівників, премії визначає елементом заробітної плати. Зокрема, згідно зі ст. 33 даного Закону складовими заробітної плати державних службовців є: посадові оклади, премії, доплати за ранги, надбавки за вислугу років на державній службі та інші надбавки.

Що стосується проблемних питань то одним з головних є невідповідність матеріального стимулювання більшості підприємств вимогам ринкової економіки. Це пов'язано з тим, що наявні системи премій формувалися в період екстенсивних форм господарювання і вони слабо впливають на покращення якості праці, ощадливе використання ресурсів, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу і допускають збільшення заробітної плати темпами, що можуть перевищувати темпи росту продуктивності праці й ефективності виробництва. Така тенденція спостерігається майже на всіх підприємствах. Помилками керівництва в даному випадку є: відсутність організаційної та пояснювальної роботи з персоналом, неучасть працівників у розробках та впровадженнях.

Крім того в акціонерних товариствах не контролюється преміювання не на рівні підприємства, не на рівні структурних підрозділів.

Якісна оцінка системи преміювання, її кількісна оцінка, формування положення про преміювання – саме ці три складові повинні формувати адекватну систему преміювання.

Перший елемент – якісна оцінка має включати в себе перегляд попереднього положення про преміювання і його доопрацювання. Якщо преміювання раніше не застосовувалось то здійснюється його розробка. Тут же здійснюється перевірка узгодженості показників, умов, розмірів заохочення та інших елементів системи преміювання з напрямками виробничої діяльності, які потрібно стимулювати, здійснюється вивчення можливостей

впровадження нових систем заохочення, або їх окремих елементів. Може формуватися проект положення про преміювання. Досліджується думка персоналу з приводу тих чи інших аспектів преміювання у різних формах (анкетування, інтерв'ювання тощо).

Наступний етап включає: оцінку економічної ефективності кожного показника стимулювання відібраного під час якісної оцінки; ранжування показників на основі величини абсолютної ефективності преміювання за кожним показником та відбір трьох найбільш ефективних показників, що використовуватимуться як умови преміювання.

Після цього формується та затверджується положення про преміювання. У ньому визначаються умови, розміри, джерела, періодичність преміювання, а також враховуються думки працівників [4, с.180].

Дуже важливим для того, щоб преміальна система реально діяла є супроводження введеної преміальної системи, тобто швидке реагування на зміну економічної ситуації в країні, періодичне кваліфіковане оцінювання.

Для того, щоб премія виконувала функцію для якої вона власне і була введена, тобто стимулюючої, важливим є її достатній розмір (не менше 10 % основної заробітної плати).

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити такі висновки: 1) премія є особливим видом заохочення трудових успіхів персоналу; 2) премія виступає ефективним інструментом підвищення працездатності працівників; 3) незважаючи на те чи обумовлені премії системами оплати праці, вони всі мають різні правові режими, не входять у зміст заробітної плати та мають заохочувальну природу. Можна стверджувати також, що премія є складовою особливого типу правовідносин – заохочувальних. Премія є одним із найдинамічніших елементів системи матеріального заохочення. Вона стимулює різні види господарсько-виробничої діяльності і тому має бути належним чином оформлена, а саме: має створюватись відповідно до триєдиної структури (якісна оцінка, кількісна оцінка, формування положення про преміювання) при цьому має враховуватись думка працівників і здійснюватись швидке реагування на процеси в економіці країни та підприємстві на якому провадиться преміювання. Саме завдяки цьому премія буде відповідати вимогам ринкової економіки й виконуватиме належним чином свою стимулюючу та заохочувальну функції.

Список літератури

1. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
2. Процевский А. И. Метод правового регулирования трудовых отношений. – М.: Юридическая литература, 1972. – 288 с.
3. Процевский А.И. Заработная плата и эффективность общественного производства. - Харьков: Вища школа, 1975. – 168 с.
4. Коритцев Г. Премія як грошове заохочення працівників // Публічне право. - 2012. - № 4(8). – С. 328-333.
5. Баранов В.В. Проблеми організації ефективного преміювання на промисловому підприємстві // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17. – С. 178-182.

УДК 349.3

Кривденко М. О., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник: Рудик В. А., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Пенсійна система в Україні, в тому вигляді, який вона має зараз, складається з Пенсійного фонду України та установ недержавного пенсійного забезпечення. Наразі така пенсійна система не ефективна та не користується довірою громадян України. Пенсійний фонд формує майже половину своїх доходів за рахунок дотацій до Державного бюджету України та оподаткування таких операцій як: покупка нерухомості, автотранспорту, послуг мобільного зв'язку, операцій купівлі-продажу іноземної валюти, ювелірних виробів база для сплати яких постійно знижується в умовах кризи [1; 2]. В той же час, іде на спад частка єдиного соціального внеску в доходах Пенсійного фонду під впливом багатьох факторів, до них можна віднести політичні, економічні та демографічні.

Проте, спір, що стосується підґрунтя для запровадження другого рівня пенсійної системи, так званої накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування триває майже двадцять років та не дивлячись на це, залишається актуальним, оскільки накопичувальна система пенсійного страхування існує тільки в рамках нормативно-правової бази, та на практиці запроваджена не була. Актуальність та впливовість даного напряму підтверджують також комплексні дослідження ризиків запровадження другого рівня пенсійної системи для безпеки економічної складової [3].

Дослідженням розвитку накопичувальних систем пенсійного забезпечення займалися як зарубіжні дослідники (А. Шварц, К. Мюллер, А. Джанчуріна, Л. Ібрагімова, Р. Кокорев, О. Колобаєв, Д. Ліндеман, М. Гільермо, В. Роїк, О. Синявська, Р. Хольцман, Е. Джеймс, А. Хлон, В. Шольц, Е. Девіс, та інші) так і вітчизняні (А. Федоренко, А. Нечай, О. Коваль, С. Коба, Е. Лібанова, Н. Луговенко, Н. Рад, С. Смірнов, Л. Ткаченко та інші) дослідників.

Про те, що накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та Накопичувального фонду (НФ) все таки існує, свідчать Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV [4] та Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року № 1057-IV [5].

Верховна Рада України 6 травня 2016 року зареєструвала розроблений Кабінетом Міністрів України законопроект №4608 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних

принципів нарахування пенсій» [6], але наразі, не всі елементи накопичувальної складової пенсійної системи функціонують.

Найбільш позитивним є напрямок, що стосується запровадження професійних накопичувальних пенсій, комплекс запропонованих норм яких, є найбільш взаємоузгодженим, оскільки формує цілісне функціонування пенсійного забезпечення осіб з особливими умовами праці.

Також до плюсів можна віднести те, що нарешті чітко визначено організаційну форму Накопичувального фонду як фінансової установи, а не хаотичного набору записів в системі обліку Пенсійного фонду, що раніше викликало обґрунтовані заперечення [7; 8]. Раціональною є відмова від спроб обмеження вікового порогу участі в Накопичувальному фонді працюючих громадян та заміна його на право відмови від участі для осіб, яким до досягнення пенсійного віку залишилося менше 10 років.

Негативом є те, що законопроектом фактично збережена та модель функціонування та обслуговування НФ, яка була запроваджена ще в 2003 році, яка є морально та функціонально застарілою [7; 8].

Однією із вад запропонованої законопроектом моделі є невідповідність змісту самого законопроекту з назвою системи – «загальнодержавне пенсійне страхування». Так звана «державність» системи закінчується тоді, коли громадянин досяг пенсійного віку та коли кошти громадянина перевели до приватної страхової компанії для подальшої виплати довічної пенсії. В даному законопроекті державні гарантії збереження пенсійних внесків фактично розповсюджуються лише на етап накопичення, а на етап «страхування» виплати пенсій, державні гарантії не розповсюджуються. При цьому законопроект не містить ніяких запобіжників для захисту пенсійних коштів на етапі їх знаходження в страховій компанії та вимог до таких страхових компаній не містить. Ці кошти, виходячи з тексту законопроекту, після перерахування до страхової компанії вже не мають статусу пенсійних активів. Таким чином, «загальнодержавного накопичувального пенсійного страхування» фактично не буде, оскільки державні гарантії не охоплюють весь накопичувальний період та виплати такої пенсії.

Додаткову, потенційно корупційну, складову на цьому етапі становить запропонований законопроектом механізм «конкурсного» відбору державним органом страхових компаній для примусової виплати через них накопичувальної пенсії громадянам, які з різних причин своєчасно не визначилися із вибором страхової компанії на власний розсуд.

Доцільніше було б передбачити для таких випадків перерахування пенсійних накопичень таких громадян до Пенсійного фонду із перерахунком для них в бік збільшення їх пенсійних виплат з першого рівня пенсійної системи.

З точки зору сприйняття суспільством та політичних наслідків запровадження загальнодержавної накопичувальної пенсійної системи (в разі запровадження системи відповідно до законопроекту), на мій погляд, буде відсутній позитивний ефект у тривалій перспективі. Більш того, можна очікувати негативного ефекту протягом перших 3 років після запровадження нової системи, оскільки відсоток відрахувань запропонований в

законопроекті настільки низький (від 2% у 2017 р. до 5% від заробітної плати починаючи з 2020 р.), що за перші 2017-2019 роки функціонування цієї системи сума пенсійних внесків громадянина складе менше його однієї місячної заробітної плати. Тому особи, які виходитимуть на пенсію протягом цих трьох років, та інші працюючі особи, які отримуватимуть інформацію про обсяги їх «пенсійних накопичень» будуть скоріш за все просто обурені мізерністю цих сум, які вони суб'єктивно сприйматимуть як негідне та зневажливе відношення до них держави та фіктивність пенсійної реформи взагалі.

Список літератури

1. Леонов Д. А., Коба С. С. Стабілізація солідарної складової пенсійної системи України/ Д. А. Леонов, С. С. Коба // «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання фінансової системи»: Зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., 24 квітня 2015 р. – К. : Аграр Медіа Груп, 2015. – С.72-75
2. Леонов Д. А. Реформування пенсійної системи та державний бюджет України: залежності та проблеми. / Черкаський державний технологічний університет. - Черкаси: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 96-98.
3. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія. – К. : НІСД, 2012. - 240 с.
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
5. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 року № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
6. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій», № 4608 від 06.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58998.
7. Леонов Д. А. Обов'язкова накопичувальна пенсійна система України: проблеми організації / Д. А. Леонов // «Теорія і практика сучасної економіки»: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2012 р.), м. Черкаси. – Черкаси : ЧДТУ, 2012. – С. 295-297.
8. Леонов Д. А. Накопичувальна складова пенсійної системи України: проблеми реформування / Д. А. Леонов // Ринок цінних паперів України. – 2011. - № 11-12. - С.77-88.

УДК 349.3

Лещенко В. А., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник: Рудик В. А., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

СОЛІДАРНА ТА НАКОПИЧУВАЛЬНА СИСТЕМА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ

Проблеми реформування пенсійної системи досить гостро постають в сучасній Україні, адже пенсіонери не отримують гідного рівня соціального забезпечення через дефіцит Державного бюджету України. Українці отримують найнижчу пенсію в Європі. Це зумовлюється швидким зростанням старінням населення та зменшенням кількості працюючих осіб через виїзд їх за кордон на постійне місце проживання. На сьогоднішній день

10 працюючих осіб утримують більше 11 пенсіонерів. Тому питання реформування пенсійної системи України є досить пріоритетним. Адже існуюча система не здатна забезпечити високий ступінь пенсійного забезпечення українців.

Пенсійна система України формувалася майже сторіччя тому та ґрунтувалася на економічних і соціальних умовах, які були на той час. Сучасне економічне становище України суттєво погіршується в умовах проведення антитерористичної операції на сході країни, тому держава не в змозі підвищувати відрахування для соціальної допомоги населення. Наразі для виводу пенсійної системи з кризи та забезпечення гідного соціального забезпечення пенсіонерів чи не єдиним засобом є розвиток накопичувального рівня пенсійної системи.

Введення накопичувального рівня пенсійної системи дає можливість кожному громадянину забезпечити собі високий рівень матеріального забезпечення після виходу на пенсію, адже солідарна система, яка досить популярна на сьогоднішній час, не може виконувати свою функцію в умовах сучасної економіки.

Від ефективного функціонування пенсійної системи залежить рівень добробуту та стабільності у суспільстві.

Дослідженням пенсійних систем займалися такі зарубіжні вчені, як В. Шварц, А. Хофлер, Л. Бертін, Д. Рофман, Е. Джеймс та інші. Також дослідженням пенсійної системи займалися такі вітчизняні вчені як Е. Лібанова, О. Новікова, Т. Заяць, О. Філоненко, Т. Калита та багато інших.

Згідно з законодавством пенсійна система України складається з трьох рівнів:

Перший – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що ґрунтується на засадах солідарності й субсидування, здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Цей рівень забезпечує базовий дохід людини після виходу на пенсію. Іноді солідарні системи називають системами “з виплатою пенсій з поточних надходжень (pay-as-you-go)”, оскільки внески нинішніх працівників спрямовують на виплату пенсій сьогоднішнім пенсіонерам. Залежно від чисельності платників внесків і чисельності пенсіонерів існують системи таких видів: а) частково фондівана (після виплати поточних пенсій залишаються кошти для інвестування); б) нефондована (сума отриманих внесків приблизно дорівнює сумі, потрібній для виплати пенсій); в) система з дефіцитом (загальна сума пенсій перевищує суму надходжень від сплати внесків. Цю різницю покриває державний бюджет).

Другий – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Обов'язкову накопичувальну складову створюють для досягнення таких цілей:

1) заохочення працівників до заощадження коштів протягом трудової діяльності;

2) збільшення заощаджень для фінансування економічного розвитку;

3) підвищення ефективності адміністративного управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функцій адміністративного управління та управління пенсійними активами;

4) запобігання політичному тиску в сфері пенсійного забезпечення. Нерідко органи влади приймають рішення про зменшення внесків чи підвищення пенсій напередодні виборів. Такі дії можуть призвести до дестабілізації пенсійної системи в майбутньому.

Третій – система недержавного пенсійного забезпечення, що ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший і другий рівні цієї системи становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий і третій – систему накопичувального пенсійного забезпечення [1, с. 51-52].

Проведемо аналіз солідарної та накопичувальної системи.

В залежності від характеру сплати внесків солідарна та накопичувальна система є одноковими - сплата внесків є обов'язковою. Обсяги внесків для обох систем встановлюються законодавством.

Системи відрізняються джерелом сплати внесків. На сьогодні внески до солідарної системи здійснюються і за рахунок нарахувань на заробітну плату, і за рахунок відрахувань із неї. Іншими словами, джерелом надходжень до солідарної системи є кошти і підприємства-роботодавця, і працівника. Натомість відповідно до найбільш поширеної світової практики джерелом внесків до накопичувальної системи є виключно кошти працівника. Забігаючи наперед, зазначимо, що концепція запровадження обов'язкової накопичувальної системи в Україні передбачає чітке розмежування джерел пенсійних внесків: солідарна система наповнюється коштами роботодавця, тоді як обов'язкова накопичувальна – коштами працівника [2, с. 12].

Одержувачем внесків в солідарній системі є Пенсійний фонд, в накопичувальній – Пенсійний фонд та недержавні пенсійні фонди.

За характером обліку внесків системи відрізняються: в солідарній - колективний, а в накопичувальній - індивідуальний.

В солідарній системі можливість інвестування та отримання інвестиційного доходу відсутня, а в накопичувальній наявна, що також відрізняє ці системи.

Солідарна система передбачає виплату довічної пенсії, в накопичувальній передбачена або довічна виплата, або одноразова виплата з накопичувального пенсійного рахунку.

Перевагою накопичувальної пенсійної системи є можливість успадкування пенсійних накопичень, натомість в солідарній системі така можливість відсутня.

Натомість, накопичувальна система має також перешкоди до створення та ризику свого функціонування. По-перше, накопичувальна система може бути запроваджена в Україні за відсутності дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. По-друге, накопичувальна система може бути запроваджена за наявності стабільної фінансово-економічної ситуації в країні. Щодо свого функціонування, то варто зауважити, що, на відміну від солідарної системи, накопичувальна система схильна до впливу інфляційних процесів, що може стати загрозою збереження накопичень, не дивлячись на передбачені законодавством заходи захисту від цих факторів.

Отже, проаналізувавши спільні та відмінні риси I та II рівня пенсійної системи України, можна дійти висновку, що для сучасного стану економіки та рівня соціального захисту населення солідарна система є найбільш прийнятною та найменш ризикованою. Однак, варто мати на увазі, що передбачена законодавством пенсійна система ефективно може працювати лише за умови дії всіх трьох рівнів. Солідарна система стимулює до працівників до легального працевлаштування, а накопичувальна до заощадження власних коштів.

Список літератури

1. Пенсійне забезпечення : навч. посібник / І. А. Ветухова, Г. О. Яковлева, О. М. Ярошенко ; за заг. ред. В. В. Жернакова. – Х. : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 230 с.

2. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов’язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку : монографія. – К. : НІСД, 2012. – 240 с.

УДК 349.2

Непопенко К. С., студентка гр. СР-151

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Проблеми зайнятості та соціального захисту молоді є невирішеними як в економічно розвинутих країнах, так в країнах, що розвиваються, хоча в останніх вони скоріше стають проблемою робочих місць низької якості. В умовах формування ринкового середовища, що має місце в Україні, молодь вимагає особливої соціальної підтримки та соціального захисту. Адже ця категорія населення, перебуваючи в стані формування і утвердження життєвих позицій, маючи свої орієнтації, інтереси і потреби, особливо болісно відчуває на собі тягар економічної кризи перехідного періоду. Обмеженість бюджетних ресурсів усіх рівнів негативно впливає на фінансування заходів щодо соціального становлення та розвитку молоді, її самореалізації.

Вивченням проблеми правового регулювання праці молоді займалися: Д. О. Карпенко, Є. О. Монастирський, Ю. П. Орловський, Г. І. Шебанова. Окремі елементи цієї проблеми розглядалися в роботах М. Г.Александрова, Є. І. Астрахана, О. Т. Барабаша, К. С. Батигіна, Б. К. Бегічева, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедиктова, Л. Я. Гінцбурга, В. В. Жернакова, С. С. Каринського, І. Я. Кисельова, О. В. Магницької, О. С. Пашкова, П. Д. Пилипенка, В. І. Прокопенка, О. І. Процевського, В. Г. Ротаня, Л. О. Сироватської, В. М. Скобелкіна, А. І. Ставцевої, К. П. Уржинського, І. М. Якушева.

Щодо загальних вимог працевлаштування молодих спеціалістів, все це регулюється ст. 197 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України). Межі дії частини другої статті 197 КЗпП України, залежать від визначення поняття молодих спеціалістів. Пункт 4 ст. 7 Закону «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» формулює таке ж визначення поняття молодих спеціалістів, як і частина друга ст. 197 КЗпП України. До молодих спеціалістів належать випускники державних вищих навчальних закладів і професійно-технічних училищ, потреба в яких визначена державним замовленням [1].

На наше переконання, процес працевлаштування починається з того, що особа, яка бажає працювати звертається до органів, які займаються працевлаштуванням з метою сприяння в підшукуванні роботи або починає самостійно підшукувати собі роботу. Отже, за загальним правилом, працевлаштування передбачає три форми надання допомоги в отриманні особою певної роботи. Перша з них полягає у забезпеченні працездатного населення максимально повною інформацією про наявність в конкретній місцевості чи на конкретних підприємствах, установах, організаціях вільних робочих місць та про їх характеристики з точки зору умов праці, її оплати, соціально-побутового та житлового обслуговування працівників і інших умов, що цікавлять кожного, хто влаштовується на роботу. Друга форма полягає в підшукуванні необхідної роботи та фактичному забезпеченні деяких категорій громадян роботою чи то на певній посаді, спеціальності і кваліфікації, або у певній місцевості. Третя - це організація, в разі потреби, професійної підготовки чи перепідготовки з наступним забезпеченням роботою.

Також випускники, які отримали кваліфікацію фахівця з вищою освітою і які працевлаштовані на підставі направлення на роботу, вважаються молодими фахівцями протягом трьох років з моменту укладення ними трудового договору із замовником. Відповідно до цього визначення молодий спеціаліст не може бути призначений на тимчасову посаду та не може бути звільненим до закінчення терміну угоди, крім випадків, передбачених статтею 40 КЗпП України; крім того, випускники, які одержали направлення на роботу до іншої місцевості, забезпечуються житлом згідно із законодавством; випускники не беруть участі у конкурсах на заміщення вакантних посад, не проходять випробувального терміну, на них поширюються усі види соціального захисту, передбачені колективним договором працівників даної державної установи [2, с. 33].

Окрім того, скорочення вакансій та несприятливі умови для розвитку підприємництва спонукають молодь реалізувати власну економічну активність у тіньовій економіці. За соціологічними даними частка молодих

громадян, які залучені нині до неформальної, тобто офіційно незареєстрованої діяльності, становить близько 30%, а ще приблизно такий же відсоток молоді мають досвід такої діяльності у минулому.

Найбільш поширеними видами зайнятості молоді у неформальній економіці є виробництво, продаж і перепродаж домашньої сільськогосподарської продукції, випадкові заробітки у приватних осіб, виробництво, продаж і перепродаж промислових товарів.

Звичайно, якщо влада буде зацікавлена у працевлаштуванні молодих спеціалістів, надаватиме гарантії, то меншатиме міграція і відтік достойних працівників, науковців тощо. Також, необхідно розвивати малий та середній бізнес, тому що саме це сприятиме розвитку України, економічному благополуччю багатьох сімей, створенню нових робочих місць.

Більшість роботодавців не хоче брати на роботу початківців, мотивуючи це відсутністю у них досвіду. Аби збалансувати попит і пропозицію на ринку праці, слід чітко прогнозувати: скільки, для кого і де готувати кадри [3, с. 180].

Ефективним вирішенням проблем щодо працевлаштування молодих спеціалістів є:

1. Відпрацювання порядку надання профорієнтаційних та профдіагностичних послуг як в навчальних закладах різного рівня, так і в центрах зайнятості та громадських організаціях.

2. Перенавчання, оскільки молодь є більш відкритою до освоєння нової спеціальності. Причому перенавчання повинно проводитися тільки після аналізу кон'юнктури ринку праці та професійної придатності молодої людини.

3. Надання підтримки підприємницької ініціативи, виплати одноразової допомоги з безробіття для організації підприємницької діяльності.

4. Формування підприємницької ініціативи молоді.

Необхідно у нашій державі розробити ефективніші механізми, які б стимулювали працевлаштування молоді і сприяли б розвитку молодіжних підприємницьких ініціатив. Це повинно знайти відображення у державній молодіжній політиці. Зокрема, доцільно фінансувати молодіжні програми за рахунок бюджетів усіх рівнів та проводити конкурси програм, на державному рівні прогнозувати потреби ринку у кваліфікованих спеціалістах [4, с. 65].

Підтримуємо також позицію більшості науковців щодо наступного:

1. Необхідно забезпечувати зайнятість молоді, що є важливим для суспільства і держави. Ігнорування цього може призвести до відсутності кваліфікаційного кадрового потенціалу в країні, підвищення рівня незайнятості, злочинності серед молоді.

2. Необхідно зацікавлювати молодих спеціалістів залишатися на Україні та відкривати власний бізнес.

3. Держава повинна реально допомагати малому та середньому бізнесу.

4. Надавати гарантії, змогу отримати практику молодим людям щодо обраної професії.

Список літератури

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 23.03.2000р. № 1613-III [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T001613.html.

2. Коваленко О. О. Молодь і кар'єра: юридичний аспект проблеми // Зб. наук. пр. : Серія "Право". - Харків: ХНАДУ, 2005. – Вип. 5. - С. 33-36.

3. Коваленко О. О. Правовий статус молодого спеціаліста як гарантія працевлаштування // Зб. наук. пр. : Актуальні проблеми державного управління. – Харків: ХарPI НАДУ "Магістр", 2004. - № 1. – С. 180-185.

4. Коваленко О. О. Правові проблеми працевлаштування молоді в умовах ринкової економіки // Матеріали науково-практичної конференції "Актуальні проблеми науки трудового права в сучасних умовах ринкової економіки". – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – С. 65-67.

УДК 342.9

Онищенко Н. О., студентка гр. МТПРп-171

Науковий керівник: Рудик В. А., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРОКИ РОЗГЛЯДУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАПИТІВ НА ОТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В сучасних умовах розвитку держави і суспільства інформація стала реальним соціальним ресурсом. Вона активно використовується для адаптації людини до життя, забезпечення своєчасного реагування суспільства на нові виклики.

В Україні це особливо помітно. Індивідууми змушені жити в умовах невизначеності, і тільки інформація здатна допомогти їм пристосуватися до цих змін, виробити нові стереотипи поведінки, адекватні новим обставинам.

Відносини людини з навколишнім світом є в своїй основі інформаційними. Як і будь-які стосунки, інформаційні відносини цивілізовано реалізуються на основі врегулювання інформаційних прав і обов'язків суб'єктів інформаційної діяльності.

Реалізація основних прав і свобод громадян в інформаційній сфері займає важливе місце серед національних інтересів України. Право на збирання, обробку та поширення інформації (право на доступ до інформації або право знати) є визначальним інститутом інформаційного права.

Доступ до публічної інформації - один із пріоритетних напрямків діяльності державних органів.

Поняття, порядок доступу до публічної інформації регулюються відповідним законом, який носить назву Закон України «Про доступ до публічної інформації» [1].

Публічною закон визначає інформацію, яка відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом.

Доступ до публічної інформації забезпечується двома шляхами: систематичним і оперативним опублікуванням (в офіційних друкованих

виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на інформаційних стендах, будь-яким іншим способом) і наданням публічної інформації за запитом.

У сфері інформаційних правовідносин існує декілька варіантів отримання публічної інформації на прохання учасників правовідносин – це подати інформаційний запит або звернення. Ці два способи отримання інформації за багатьма критеріями є різні. По-перше, інформаційний запит подається з метою отримання вже існуючої інформації, яку не потрібно створювати, на відміну від звернення. По-друге, суб'єктом подання інформаційного запиту може бути фізична чи юридична особа, звернення ж може бути подано лише громадянами України індивідуально або колективно. По-третє, існують розбіжності і щодо оформлення інформаційного запиту та звернення. І на останок, по-четверте, розбіжності між запитом і зверненням існують і строках розгляду та підготовки відповіді.

Щодо останнього зупинимося більше детально.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» передбачає декілька строків розгляду інформаційного запиту та надання відповіді. За загальним правилом строк становить не більше 5 робочих днів з дня отримання запиту.

Першим днем п'ятиденного строку слід вважати перший робочий день після дати отримання запиту – за аналогією із загальними положеннями щодо обчислення строків у цивільно-правових відносинах (ст. 253 Цивільного кодексу України). Робочим днем є кожний день тижня, за винятком вихідних, святкових і неробочих днів, встановлених законодавством (ст.ст. 67, 73 Кодексу законів про працю).

Однак, в окремих випадках у разі, якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних розпорядник інформації може продовжити цей строк до 20 робочих днів. Про це запитувач інформації повинен бути письмово повідомлений не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту.

Отже, підставою для продовження строку надання відповіді на інформаційний запит є або необхідність надання на запит великого обсягу інформації або потреба пошуку інформації серед значної кількості даних.

І в першому, і в другому випадку мають місце оціночні категорії. Тому можливість застосування такого правила вирішується розпорядником з огляду на те, чи дозволяють стан його забезпечення комп'ютерною, копіювальною технікою, умови зберігання інформації надати відповідь у п'ятиденний строк.

У разі, якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту. Перебіг цього скороченого строку не переривається вихідними, святковими чи неробочими днями, як у випадку загального п'ятиденного строку для розгляду запиту.

У цих випадках відповідь рекомендується надавати якомога швидше усно, електронною поштою, факсом або кур'єром. Тривалий час доставки кореспонденції поштою нівелює зміст норми про скорочення строку розгляду запиту до 48 годин.

Однак, основною вимогою для надання відповіді на інформаційний запит протягом 48 годин є обґрунтування клопотання про термінове опрацювання запиту. По-перше, необхідно обґрунтувати належність інформації до визначеної законом категорії (зазначена у ч. 2 ст. 20 вказаного Закону). По-друге, запитувач також повинен обґрунтувати саме необхідність надання інформації протягом 48 годин, а не 5 робочих днів.

Варто відзначити, що в усіх випадках терміновості надання відповіді на запит ситуація залежить від злагодженої роботи структурних підрозділів розпорядника інформації. Інформаційний запит, який надходить до розпорядника інформації в першу чергу потрапляє до підрозділу, що реєструє вхідну документацію, однак виконавцем може бути інший структурний підрозділ. При цьому днем надходження інформаційного запиту буде вважатися день реєстрації вхідного документу. Від того, наскільки оперативно буде передано запит виконавцеві, залежить можливість останнього надати відповідь вчасно.

Підводячи підсумок вищевикладеному, можемо стверджувати що у механізмі надання відповіді на інформаційний запит законодавство залишило місце для існування оціночних категорій та впливу суб'єктивних факторів на визначення строків підготовки відповіді. Це призводить до того, що на практиці ймовірність отримати відповідь у найкоротший строк (48 годин або 5 робочих днів) досить сумнівна.

Список літератури

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 32. – Ст. 314.

УДК 349.2

Приходько В. О., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРО ОСНОВНІ СИСТЕМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Одне з центральних місць у системі умов праці загалом та чи найважливіше для працівника при укладенні трудового договору є оплата праці. Правильна та ефективна оплата праці відіграє велику роль для суспільства та держави. Вона здатна підвищити як результативність, продуктивність виробництва і як результат – економіку країни, так і зростання доходів громадян, їх добробуту. Все це значною мірою впливає на

соціально-економічне становище держави. На сьогодні це надзвичайно важливо для України.

Серед науковців-дослідників систем оплати праці варто відмітити А. Базилюка, Є. Бойко, В. Данюка, Г. Дмитренка, А. Калини тощо.

Метою даної статті є аналіз основних систем оплати праці, які закріплені сьогодні в Україні, вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері.

Під системою оплати праці розуміють спосіб встановлення співвідношення між затраченою працею та розміром заробітної плати [1, с. 78].

Кодексом законів про працю України (ст. 97) передбачено дві основні системи оплати праці : почасову та відрядну, а також одну додаткову – преміальну [2]. Зупинимось та детальніше розглянемо саме основні системи оплати праці. Сам вибір системи оплати праці залежить від особливостей технологічного процесу, форми організації праці, стану нормування праці, вимог та цілей, які ставляться.

Почасова система передбачає нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час відповідно до тарифної ставки. Тобто розмір заробітної плати залежить від двох показників: тривалості відпрацьованого часу та кваліфікації працівника. Розрізняють такі її види: погодинна, поденна, потижнева, помісячна і праця оплачується за фактично відпрацьовані години, дні, тижні, місяці відповідно. Ще її називають погодинно-простою системою.

Така система оплати праці є зручною, легкою для обчислення та обліку, але не може бути застосована для всіх підприємств, установ, організацій у зв'язку з різними особливостями роботи, процесу і т. д., однак є історично першою та дуже поширеною у сучасному світі.

Також може бути встановлена погодинно-преміальна система оплати праці, при якій заробітна плата нараховується і за відпрацьований час, і за додаткові кількісні та якісні показники при їх досягненні.

Окремо виділяють погодинно-прогресивну систему оплати праці, яка базується на оплаті відповідно до виконання нормативних завдань. Це означає, що кожен працівник виконує конкретний обсяг роботи, а результат виконання цих робіт враховується під час нарахування тарифного приробітку.

Інколи застосовують колективно-погодинну систему оплати праці: спочатку члени бригади спільно працюють на заробляння колективного фонду оплати праці, а потім заробіток розподіляється між працівника за допомогою спеціальних методів [3, с. 66].

Кожен з цих підвидів є по-своєму ефективним та розумним, але не є універсальними. Відрядна система оплати праці, наприклад, характеризується тим, що заробіток працівника залежить від кількості виготовленої продукції та витрат часу на її виготовлення.

Залежно від способу організації роботи відрядна система оплати праці буває індивідуальною та колективною. Індивідуальна застосовується тоді, коли праці кожного працівника підлягає чіткому обліку, а колективна – при залежності заробітку кожного працівника від результатів роботи колективу з урахуванням коефіцієнта трудової участі.

За способом підрахунку заробітної плати вирізняють пряму, непряму, прогресивну, регресивну та акордну системи.

З метою стимулювання до більшої продуктивності, підвищення ефективності системи оплати праці та зростання виробничих показників розробляються нові підходи до оплати праці. Основними складовими таких підходів стають базова ставка та додаткові стимулюючі виплати [4, с. 66]. Розглянемо основні системи оплати праці в іноземних країнах.

Диференціальні системи полягають у застосуванні підвищених тарифних ставок (розцінок) для оплати праці працівників понад норми та в її межах. В той час як невиконання норм оплачується за зниженими ставками. Ця система в дечому подібна до відрядно-прогресивної, але відмінністю є застосування регресивних розцінок.

Емпіричні системи передбачають зміни тарифної ставки при збільшенні рівня виконання норм.

Комбіновані системи поєднують у собі відрядну та погодинну системи, але при цьому заробіток складається з постійної та змінної частини.

Однофакторні системи – це системи оплати праці, при яких зміна рівня заробітної плати залежить лише від виробітку (єдиного фактора). Така система застосовується переважно на підприємства з ручною працею та низьким рівнем механізації.

Багатофакторні системи заробітної плати є різновидом погодинної і відрядної оплати праці, особливість полягає у застосуванні на виробництвах з високим рівнем механізації, передбачають застосування технологічних надбавок до норми часу і спрямовуються на зростання інтенсивності праці працівника.

Поширеною на заході також є відрядно-прогресивна система, яка застосовується і в Україні.

Наступні системи оплати праці названі в честь їх розробників та мають чітко визначену сферу свого застосування.

Оплата праці за системою Тейлора полягає у застосуванні диференційованої відрядної ставки, яка при невиконанні норм складає 0,8 вихідної (базової) величини, а при виконанні та перевиконанні її величина коливається від 1,1–1,3 базового рівня оплати праці.

Застосування системи Мерика в оплаті праці персоналу підприємства ґрунтується на встановленні таких граничних показників: якщо завдання виконано до 60% працівнику загрожує звільнення; за виконання завдання на 61–83% працівник одержує базову ставку оплати праці; при виконанні завдання від 81 до 100% ставка збільшується в 1,1 рази, більше 100% виконання норми відповідає 1,2 базової ставки.

Система Гантта полягає у поєднанні погодинної й відрядної форм оплати праці таким чином, що основним фактором підрахунку заробітку стає продуктивність праці. При виконанні завдань менше ніж на 100% застосовується погодинна оплата за низькими ставками. При перевиконанні - відрядна оплата за підвищеною ставкою. Слід зауважити, що така система в Україні використовується для оплати праці допоміжного та обслуговуючого персоналу, тобто при непрямій відрядній системі.

За системою Хелсі заробітна плата складається з двох частин. Перша – це фіксована погодинна ставка і фактично відпрацьований час, інша – відрядний підробіток або премія, якщо фактичні затрати праці були менші

за нормативні. Величина відрядної оплати визначається на основі тарифної ставки з урахуванням коефіцієнту, що враховує частку зекономленого часу, який оплачується додатково в межах від 0,3 до 0,7 базової оплати.

Система оплати праці Варта визначає величину заробітної плати шляхом помноження тарифної ставки на квадратний корінь з добутку нормативного і фактичного часу.

Система Раккера – це система оплати праці, яка передбачає виплату колективних премій за зниження частки витрат на оплату праці в структурі додаткової вартості, яка розраховується як середня величина за останні 3–7 років [5, с. 765-766].

Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що діючі на сьогодні в Україні основні системи оплати праці (погодинна та відрядна) мають як ряд плюсів, так і ряд мінусів. В цілому ж вони мають застарілий підхід та не є універсальними. В країнах Заходу характерними ознаками сучасних систем оплати праці є значне поширення системи заохочень за успіхи, введення співвідношення заробітної плати, премій з приростом обсягу праці, що позитивно впливає на продуктивність, запровадження різних нововведень. Необхідно враховувати іноземний досвід в цій сфері, розширювати кількість систем оплати праці, тим самим роботодавці матимуть велику альтернативу для того, щоб підібрати оптимальну систему оплати праці враховуючи всі особливості конкретного підприємства.

Список літератури

1. Грузінова Л. П., Короткін В. Г. Трудове право України: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. - К.: МАУП, 2003. – 136 с.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
3. Божок Н. О., Баланович Н. В. Дослідження питання форм та систем оплати праці / Н. О. Божок // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2015. – Вип. 9. – С. 65-70.
4. Воронко Р. М. Облік у зарубіжних країнах / Р. М. Воронко. – Львів : «Магнолія 2006», 2012. – 744 с.
5. Григор'єва О. В., Шуткіна І. С. Застосування сучасних систем оплати праці на підприємствах України / О. В. Григор'єва, І. С. Шуткіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 5. – С. 764-767.

УДК 342.6

Приходько В. О., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Шестак Л. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРО ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМ СТАТУСОМ

Останнім часом в Україні активно впроваджується конституційна та адміністративна реформи. В таких умовах все більш актуальними стають всі

питання, що стосуються системи органів державної влади. Особливої уваги потребують дослідження проблем створення та діяльності центральних органів виконавчої влади. Не менш цікавими та актуальними для досліджень є різновид таких органів – центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Вони мають ряд специфічних особливостей та часто реформуються.

Серед науковців-дослідників таких питань варто відмітити В. Авер'янова, А. Коваленка, Ю. Битяка, Л. Коваля, Б. Лазарева, В. Федоренка тощо.

Метою статті є розглянути етапи створення та законодавчого закріплення центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, визначити поняття терміну «центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом», з'ясувати особливості цих органів.

Вперше ідея створення та діяльності центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом проголошувалася в Концепції адміністративної реформи в Україні. В цьому акті зазначалася головна особливість даного виду органів: «Всі питання їх правового статусу та взаємовідносин з іншими органами мають вирішуватися шляхом прийняття законів, що визначають повноваження і порядок їх діяльності» [1].

Для виконання цієї Концепції 15 грудня 1999 року був виданий Указ Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади», де було зазначено наступне положення: «Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом має визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання та повноваження, щодо нього може встановлюватися спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників та вирішення інших питань» [2].

17 березня 2011 року був прийнятий Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», в якому закріпилися принципи організації та діяльності центральних органів виконавчої влади в Україні. В цьому законі в окрему групу виділяються центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, але залишаються не розкритими питання їх правового статусу та особливості діяльності, за якими вони відрізняються від інших органів, порядок ліквідації та реорганізації тощо. Відсутність таких важливих положень є суттєвим недоліком даного закону.

Перш ніж розглядати детально центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом необхідно визначити саме поняття та з'ясувати їх особливості.

Нормативна база не містить єдиного законодавчого визначення поняття «центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом». Очевидно, що науковці при наданні такої дефініції враховують, що це, по-перше, органи виконавчої влади, а, по-друге, вони мають свої специфічні особливості.

А. Цветков вважає, що центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом – це вид органів виконавчої влади, який відноситься до групи центральних органів виконавчої влади і має визначені Конституцією України та законами особливі завдання та повноваження, щодо нього може бути встановлений спеціальний порядок створення, реорганізації та ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення й звільнення керівників та вирішення інших питань [3, с. 52].

На думку В. Авер'янова, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом – це такі центральні органи виконавчої влади, які мають свої особливості, а саме, питання їх правового статусу та їх взаємини з іншими виконавчими органами влади, зокрема, питання утворення, реорганізації та ліквідації, призначення на посаду та звільнення з посади, функціональне призначення, права та обов'язки, взаємовідносини з іншими державними органами, відповідальність, підконтрольність та підзвітність, порядок скасування та припинення їх актів [4, с. 47].

А. Мельник зазначає, що центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом - це вид органів виконавчої влади, особливість яких полягає в тому, що всі питання їхнього правового статусу та взаємовідносин з іншими органами мають вирішуватися через прийняття законів, які визначають їх порядок діяльності й повноваження, особливі завдання та повноваження [5, с. 198].

У всіх визначеннях наголошується на особливостях цього виду органів. Розглянемо їх детальніше.

Першою особливою ознакою центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом ми б виділили наявність спеціальних законів.

На сьогодні в Україні діє сім центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом: Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань. Правовий статус, створення, діяльність, ліквідація, реорганізація, визначення всіх прав та обов'язків, повноважень та завдань цих органів регламентується спеціальними законами (Закон України «Про Антимонопольний комітет», Закон України «Фонд державного майна» і т. д.).

Наступною особливістю центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом є наявність особливих завдань та повноважень. Кожен із цих органів спеціалізується на певній сфері та регулює визначене коло суспільних відносин. Так, Антимонопольний комітет має такі основні завдання: участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; сприяння розвитку добросовісної конкуренції; методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель; проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам

господарювання та здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції [6].

У Служби Безпеки України визначені свої обов'язки: здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони та інших питань, пов'язаних із національною безпекою України; здійснювати заходи контррозвідального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном; виявляти, припиняти та розкривати злочини, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України; проводити дізнання і слідство у цих справах тощо [7].

Новим органом цього виду є Державне бюро розслідувань. Закон України «Про державне бюро розслідувань» був прийнятий Верховною Радою України 12 листопада 2015 року. В ньому також зазначаються завдання та повноваження органу.

Ще однією особливістю центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом є специфічне призначення кадрів. По-перше, це особливий порядок призначення на посаду та звільнення голови та його заступника цих органів. Для прикладу, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України та звільняються з посад Верховною Радою України. Голова Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, призначається на посаду Кабінетом Міністрів України за результатами конкурсу.

По-друге, законодавчо визначеним є строк повноважень голови того чи іншого центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Так, Голова Антимонопольного комітету України призначається на посаду строком на 7 років та не більше двох строків підряд. Строк повноважень Голови та членів Національного агентства з питань запобігання корупції складає чотири роки та не більше двох строків підряд.

По-третє, законодавством встановлені спеціальні вимоги до членів центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом. Наприклад, бути членом Національного агентства з питань запобігання корупції може лише громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має вищу освіту, володіє державною мовою та здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки.

Отже, проаналізувавши законодавчу базу та наукову літературу, можемо сказати, що центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом – це специфічний вид центральних органів виконавчої влади, які мають особливі повноваження та завдання і правовий статус, створення, ліквідація та всі аспекти діяльності яких визначаються шляхом прийняття

відповідних законів. Законодавчо закріпленими є питання призначення та звільнення голів таких органів, строк їх повноважень, вимоги до кандидатів на голів та членів. На сьогодні нормативна база щодо центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом є недосконалою, потребує доопрацювання та деталізації.

Список літератури

1. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98 // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/810/98>.
2. Про систему центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 15.12.1999 № 1572/99 // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1572/99>.
3. Цветков А. М. Порядок фінансування видатків на утримання центральних органів виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.07 / А. М. Цветков. – Х., 2003. – 244 с.
4. Авер'янов В. Б. Центральні органи виконавчої влади в Україні: концептуальний підхід до класифікації в контексті адміністративної реформи в Україні / В. Б. Авер'янов // Вісник Акад. правових наук України. – Х.: Право. – 1999. – № 1(16). – С. 45–49.
5. Державне управління : [навч. посіб.] / [А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко] ; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.
6. Про Антимонопольний комітет України [Електронний ресурс]: Закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
7. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 25 березня 1992 р. // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

УДК 349.2

Пророченко В. В., студент гр. КПП-162

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СТИМУЛЮЮЧИЙ ЗАХІД ЕФЕКТИВНОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним з ефективних та необхідних факторів для виховання працівників є дисципліна праці і підвищення відповідальності працівників за виконання покладених на них обов'язків. Зі змінами в сфері організації праці пов'язана проблема невиконання, чи неналежного виконання особою своїх трудових обов'язків. Досягнення роботодавцем мети і завдань росту і розвитку організації багато в чому залежить від працівників. І мова йде не лише про їхню професійну підготовку, але й про відношення до дорученої роботи. У зв'язку з цим актуальним залишається питання щодо відповідальності працівників за відповідні дії.

Вивченням питань пов'язаних з дисциплінарною відповідальністю займалися такі вчені як Г. Г. Петришина-Дюг, В. В. Форманюк, В. Л. Костюк,

Ю.П. Дмитренко та інші. Вони розглядали дисциплінарну відповідальність як різновид юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність є важливим інститутом будь-якої правової системи і значимим елементом механізму правового регулювання, що обумовлює її важливу роль в загальній теорії права та інших галузевих юридичних науках.

Г. Г. Петришина-Дюг вважає, що дисциплінарна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності є особливим елементом у структурі правової системи, важливим забезпечуючим фактором правомірної поведінки. Вона характеризується наявністю, як правило, власної підстави – дисциплінарного проступку, особливих санкцій – дисциплінарних стягнень, суб'єкта дисциплінарного проступку та суб'єкта дисциплінарної влади, що уповноважений застосовувати дисциплінарне стягнення в позасудовому порядку [1, с. 39].

Основна мета дисциплінарної відповідальності полягає в формуванні позитивної (правомірної) поведінки при участі сторін у трудових правовідносинах, повага до взаємних прав та обов'язків. Мета дисциплінарної відповідальності визначається через завдання і функції, які реалізуються за рахунок нормативних актів про працю.

Під функціями дисциплінарної відповідальності слід розуміти основні напрямки її впливу на суспільні відносини, які відображають її сутність та призначення. Дисциплінарна відповідальність реалізує наступні функції:

- 1) превентивну (стимулювання правомірної (позитивної) поведінки);
- 2) виховну (формування у особи внутрішнього переконання про неприпустимість дій, які тягнуть за собою застосування заходів дисциплінарної відповідальності);
- 3) регулятивну (має вплив на формування поведінки працівника, визначення межі між належним і неналежним виконанням своїх трудових обов'язків);
- 4) каральну (накладення на суб'єкта заходів стягнення за порушення трудової дисципліни);
- 5) відновлювально-компенсаційну (сконцентрована на відновлення порушених норм і спрямовану на відміну протиправних актів, пов'язаних з трудовою і службовою діяльністю як працівника так і роботодавця з відшкодування завданих збитків).

Відповідно до статті 147 Кодексу законів про працю України за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: догана і звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення [2].

За своєю суттю, дисциплінарна відповідальність у трудовому праві покликана:

- 1) сприяти збалансуванню інтересів роботодавця та працівника з питань праці;
- 2) стимулювати належну поведінку працівників з питань праці;

3) забезпечувати належний, адекватний вплив роботодавця на працівника як наслідок вчинення ним дисциплінарного проступку;

4) забезпечувати понесення працівником санкцій у вигляді дисциплінарних стягнень відповідно до характеру вчиненого проступку [3, с. 1; 4, с. 9].

Перелік дисциплінарних стягнень не повинен бути надзвичайно довгим та складним. Проте, враховуючи принцип єдності та диференціації правового регулювання трудових відносин, ступінь тяжкості дисциплінарного проступку та вини працівника для досягнення соціальної справедливості та запобігання свавілля з боку роботодавця необхідно розширити перелік дисциплінарних стягнень.

Дисциплінарну відповідальність слід відмежовувати від адміністративної, оскільки вона настає за вчинення індивідом адміністративного проступку, тобто за нехтування загальновстановленими повноважними органами державного управління загальноприйнятими правилами поведінки. Адміністративна відповідальність (як правило, у вигляді штрафу) застосовується органами або особами, з якими у порушника відсутні службові відносини підпорядкування чи інші відносини залежності по службі або роботі.

На думку В. В. Форманюк дисциплінарна відповідальність в українському праві є частиною дисциплінарного примусу. Дисциплінарна відповідальність складається з трьох частин – заходи відповідальності, запобіжні заходи та заходи відновлення (матеріальна відповідальність). Особливість її правової основи в тому, що вона регулюється не тільки законами, а й підзаконними актами, і в тому, що в ній дуже мало складів правопорушень [5, с. 192].

Дисциплінарна відповідальність включає в себе такі два аспекти: негативний (ретроспективний) та позитивний (перспективний). Працівник, насамперед, несе відповідальність за невідповідне або неналежне виконання своїх прямих трудових обов'язків. Але це не говорить про те, що він буде нести її, якщо обов'язки будуть виконані відповідним чином. Застосування правової санкції за невиконання своїх обов'язків несе за собою негативну (ретроспективну) відповідальність.

Барабаш А. Т. та Смірнов О. В. наголошував, що необхідною умовою для застосування заходів дисциплінарної відповідальності є відповідність міри покарання скоєному, особі порушника та обставинам, за яких воно було вчинено [6, с. 153].

В свою чергу С. І. Кожушко стверджує, що для з'ясування сутнісних особливостей дисциплінарної відповідальності її необхідно розглядати з позиції суб'єкта відповідальності, його правового становища [7, с. 142]. З даною думкою важко не погодитись, оскільки основною підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є вчинення проступку працівником та наявність в його діях вини, що включає інтелектуальний та вольовий момент.

Таким чином, враховуючи вищевикладене приходимо до висновку, що дисциплінарна відповідальність є стимулюючим заходом ефективної трудової діяльності. Потужний стимулюючий потенціал дисциплінарної відповідальності на сучасному етапі недооцінюється і повній мірі не використовується. При застосуванні заходів дисциплінарної відповідальності необхідно дотримуватися принципів законності та справедливості, тобто враховувати тяжкість проступку, реальну шкоду заподіяну власнику та конкретні обставини.

Список літератури

1. Петришина-Дюг Г. Г. Дисциплінарна відповідальність у трудовому праві : поняття та принципи // Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича : Зб. наук. праць. – Правознавство. – 2008. – Вип. 461. – С. 39-43.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
3. Костюк В. Л. Стадії застосування дисциплінарної відповідальності: теоретико-правовий аспект / В. Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». - 2016. - № 1(13). – С. 1-14. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/artides/2016/n1/16kvltpa.pdf>.
4. Вапнярчук Н. М. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Н. М. Вапнярчук ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. - Луганськ, 2010. - 18 с.
5. Форманюк В. В. Дисциплінарна відповідальність : теоретичний аналіз // Актуальні проблеми політики : Зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. - Одеса : Фенікс, 2010. - Вип. 40. - С. 191-196.
6. Барабаш А. Т., Смирнов О.В. Эффективность правового регулирования организации труда на предприятии. - М. : Юрид. лит., 1968. - 183 с.
7. Кожушко С. І. Становлення, сучасний стан та перспективи розвитку законодавства про дисципліну праці в Україні: дис. канд. юрид. наук : 12.00.05 / С. І. Кожушко ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2007. – 187 с.

УДК 349.2

Пророченко В. В., студент гр. КПП-162

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу
*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

МЕДІАЦІЯ – СПОСІБ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Конфлікти як невід’ємна сторона соціальних відносин з давніх часів привертала увагу мислителів, філософів, вчених, релігійних діячів. Протилежні позиції були представлені, з одного боку, теоріями безконфліктного і гармонійного розвитку соціальних груп, а з іншого боку, поглядами на конфлікт як природне явище і навіть необхідне для розвитку суспільства. Одним з альтернативних способів вирішення конфліктів є медіація, яку останнім часом усе частіше застосовують для врегулювання спірних питань. На сучасному етапі в період політичної та економічної нестабільності конфлікт як одна із форм людської взаємодії та способи його

вирішення викликають підвищений інтерес широких суспільних верств та вчених: вивчаються природа та функції конфлікту, соціальні та психологічні причини його виникнення, особливості протікання, обговорюються проблеми застосування ненасильницьких форм урегулювання конфліктів. Враховуючи соціальний характер даного явища, учені зійшлися на думці, що конфліктів неможливо уникнути, а це означає, що ними необхідно керувати. Міжнародний досвід показує, що медіація є дуже ефективним способом урегулювання конфліктів, яка дозволяє не тільки оптимально вирішувати проблеми сторін спору, але і значно розвантажити судову систему.

Традиційно, існуючі способи або форми врегулювання конфліктів умовно поділяють на 3 групи:

З позиції сили (влади) – в даному випадку одна сторона переважає за допомогою фізичного примусу (насильства), чисельної або технічної переваги. Завжди надто великою є спокуса отримати бажане якомога швидше і у максимальному обсязі. Але прихильники таких підходів рідко замислюються над тим, що ризик і ціна, яку можливо доведеться заплатити у разі такого вибору, набагато вищі, ніж за інших підходів. Практика використання силових стратегій для вирішення конфліктів доволі добре відома і описана в літературі у вигляді численних маніпулятивних переговорних технологій з використанням влади повноважень, інформації, статусу, психологічного тиску, рейдерських захоплень тощо.

З позиції права (традиційний, правовий) – здійснюється за допомогою судових органів на основі юридичного права. Є менш ризикованим, ніж підхід з позиції влади, однак він теж пов'язаний із певним ризиком і, доволі часто, з великими витратами. Звичайною практикою вирішення спорів таким шляхом є судовий процес, а також різноманітні форми третейських судів, арбітражних процедур тощо, результатом яких стає рішення нейтральної третьої сторони, прийняте виходячи з певних норм та правил, доцільних для тієї чи іншої ситуації.

З позиції інтересів (альтернативний, позасудовий) – це альтернативні способи врегулювання спорів (медіація, переговори), які передбачають визначення того, що стало підставою виникнення спору і пошук компромісних рішень та досягнення згоди між конфліктуючими сторонами завдяки зусиллям третьої, так званої незалежної сторони. Вони дозволяють перетворити суперника на партнера і досягти результату, що максимально задовольнив би усі сторони. На відміну від силових чи правових методів, де проблема полягає у наявності опонента як такого (і, відповідно, формулюється завдання: перемогти, а іноді й усунути його), такий підхід розглядає конфлікт як проблему задоволення інтересів всіх сторін, що вимагає спільного прийняття рішення [1, с. 70-71].

Вивчення питань, пов'язаних з медіацією, займалися і займаються такі вчені як Т. С. Кисельова, Н. В. Дараганова, З. В. Красіловська, В. В. Резнікова, О. І. Виноградова, В. Ф. Яковлев, О. В. Авімська. На їх думку медіація - це спосіб альтернативного вирішення конфліктів.

Рух за альтернативне вирішення спорів має конкретне місце народження - Сполучені Штати Америки (друга половина ХХ століття), де вперше почали використовувати альтернативне вирішення спору для позначення гнучких і неформальних процедур врегулювання конфліктів. Нині він є усталеним і широко застосовується у законодавстві багатьох країн [2, с. 225]. Зокрема, сьогодні на національному рівні інститут медіації активно використовується в таких державах як Німеччина, Нідерланди, Польща, Австрія, Нова Зеландія, Канада, Франція тощо. Перші спроби застосування медіації, як правило, здійснювалися лише при вирішенні спорів у сфері родинних, сімейних стосунків. Згодом медіація отримала визнання при вирішенні більш широкого кола спорів, починаючи від сімейних конфліктів і закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами в комерційній і публічній сфері [1, с. 28].

В сучасну Україну медіація прийшла вже як напрацьована технологія в середині 90-х років ХХ століття, медіаційні центри почали працювати з 1997 року (в Одесі). Вперше в СНД медіацію було застосовано в рамках цивільного судочинства. Громадськими «Групами медіації» Донецька, Луганська, Одеси, Києва, Криму, Харкова вона апробувалася в різних сферах - у трудових, сімейних спорах, спорах сусідів, у цивільних провадженнях тощо [3, с. 77].

Законодавче визначення медіації в нашій країні, як і правове регулювання цієї процедури загалом – відсутнє. Однак, 27.03.2015р. до Верховної Ради України було внесено черговий законопроект «Про медіацію» №2480, у якому медіація визначена як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу, самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їх спору за допомогою медіатора [4]. Важливим кроком в становленні інституту медіації стало прийняття 3 листопада 2016 року Верховною Радою України за основу проекту Закону України «Про медіацію». Основним завданням зазначеного проекту Закону є визначення правових основ надання послуг медіації на професійних засадах, поширення практики мирного вирішення спорів не судовими методами з метою розвантаження судів та забезпечення збалансованих взаємовідносин між інститутом медіації та судовою системою [5].

У науці існує велика кількість поглядів стосовно медіації.

На думку В. В. Рєзнікової медіація - це альтернативний спосіб вирішення спору, що являє собою структурований переговорний процес, який здійснюється за допомогою незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника (медіатора), що допомагає сторонам спору самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідатиме інтересам кожної зі сторін спору [6, с. 14].

О.І. Виноградова характеризує медіацію як модель, засновану на пошуку консенсусу, а не на традиційній конфронтації [7, с. 34].

Ю. Д. Притика визначає медіацію як переговори між двома конфліктуючими сторонами за участю посередника, що має необхідні навички, досвід, освіту для того, щоб допомогти сторонам дійти згоди у врегулюванні їхнього спору [8, с. 87].

В. Ф. Яковлев медіацію розглядає як діяльність фахівця з урегулювання суперечок у рамках переговорів сторін спору з метою укладення між ними мирової угоди [9, с. 174].

О. В. Авімська під медіацією розуміє такий спосіб врегулювання конфліктів, при якому сторона конфлікту на основі добровільного волевиявлення за участі третьої неупередженої сторони намагаються знайти взаємоприйнятне вирішення конфлікту на основі дотримання принципів конфіденційності, рівності сторін та співробітництва [9, с. 174].

Позиції вчених різняться між собою: медіацію розглядають як структурований переговорний процес; переговори між двома конфліктуючими сторонами за участю посередника; модель, засновану на пошуку консенсусу; діяльність фахівця; спосіб врегулювання конфліктів.

Проте, аналізуючи різні визначення медіації та підходи до з'ясування суті та внутрішнього змісту даного поняття, слід відмітити, що загалом вони схожі між собою та дозволяють виокремити притаманні ознаки медіації, серед яких такі як: 1) правовий спір між сторонами; 2) в якості посередника виступає нейтральна особа яка не є учасником конфлікту (спору); 3) пошук взаємовигідного варіанту вирішення спору; 4) відсутність жорсткої правової регламентації процедури.

Медіація являє собою процес переговорів за участю третьої нейтральної сторони, яка є зацікавленою лише в тому, щоб сторони вирішили свій спір (конфлікт) максимально вигідно для обох сторін. Медіатор (посередник) керує переговорами таким чином, щоб сторони прийшли до найбільш вигідної і реалістичної згоди, яка задовольнить інтереси обох сторін.

Медіатор повинен бути активним слухачем, який здатний встановити зворотній зв'язок обставин справи. Активне слухання сторін і перефразування сказаного дозволяє медіатору донести до опонентів інтереси, почуття та потреби протилежної сторони.

В кожному конкретному випадку медіація має свій індивідуальний характер. Досвід медіації по конкретному випадку не можна вважати загальноприйнятним. Тобто, досвід, отриманий учасниками одної процедури медіації, не можна застосовувати до іншого навіть і аналогічного випадку.

Медіація як одна із форм примирювальних механізмів ефективна, оскільки дозволяє усунути негативне відношення і побачити в опоненті не противника, а партнера, підвести учасників до усвідомлення своїх інтересів і потреб, налагодити конструктивний діалог і досягнути згоди. При цьому успіх медіації багато в чому залежить від професійних якостей та особистості медіатора.

Таким чином, процедура медіації – це спосіб урегулювання конфліктів за сприяння посередника в особі медіатора, який виконує свої функції тільки на основі добровільної згоди сторін з метою досягнення ними взаємовигідного, мирного вирішення конфліктної ситуації. Успіх медіації як

способу альтернативного вирішення конфліктів багато в чому залежить від професіоналізму медіаторів. Не менш важливо, щоб сторони конфлікту усвідомлювали для себе важливість підтримання подальших взаємовідносин на засадах порозуміння та загальної згоди. При процедурі медіації сторони повністю контролюють процес прийняття рішення по врегулюванню їх конфлікту, а також беруть участь у виробленні його вирішення. Сам феномен медіації заснований на принципі позитивного впливу присутності нейтральної сторони під час конфлікту. Процедура медіації суттєво впливає на ефективність проведення переговорів.

Список літератури

1. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. держ. упр ; 25.00.01 / Красілова Зоя Валеріївна. – Одеса, 2017. – 220 с.
2. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова // Право України : загальнодержавне наук.-практ. період. юридичне видання. – Київ, 2011. – № 11–12. – С. 225–236.
3. Дараганова Н. В. Медіація як один із альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів / Н. В. Дараганова // Юридична наука : наук. юрид. журн. / Нац. акад. упр. – Київ: Вид-во Нац. акад. упр. – 2011. – № 6. – С. 77–83.
4. Проект закону про медіацію № 2480 від 27.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54558 .
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про медіацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 .
6. Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб врегулювання господарських спорів / В. Резнікова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 90. – С. 10-15.
7. Виноградова О. І. Проблеми запровадження інституту медіації / О. І. Виноградова // Вісник Верховного суду України. – Київ, 2008. – № 10. – 44 с.
8. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації / Ю. Д. Притика // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 10. – С. 86-198.
9. Переверзєв І. О. Щодо поняття медіації як альтернативного способу вирішення господарських спорів / І. О. Переверзєв // Форум права: електрон. наук. фахове вид. – 2017. - № 4. – С. 171-176.

УДК 349.2

Сісецька В. І., студентка 5 гр. 3-го курсу

Науковий керівник: Андрій В. В., к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

*Київський національний торговельно-економічний університет
(м. Київ, Україна)*

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ

Усунення дискримінації у сфері праці є доволі актуальним питанням уже тривалий час, адже це прояв одного із найпоширеніших порушень прав людини.

Загальна декларація прав людини прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 року визначає, що усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах, а кожна людина має всі права та свободи, які закріплені цією Декларацією не залежно від раси, кольору

шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища [1].

Конституція України в ст. 24 визначає, що усі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а також наголошує на заборону надавати привілеї за тих чи інших умов, що можуть бути притаманні лише певній групі осіб [2].

Для подолання проблеми дискримінації у сфері праці Міжнародна організація праці у 1958 році прийняла Конвенцію № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять». Відповідно до цієї конвенції термін «дискримінація» охоплює:

а) будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять;

б) будь-яке інше розрізнення, недопущення або перевагу, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поводження в галузі праці та занять і визначається відповідним членом Організації після консультації з представницькими організаціями роботодавців і працівників, де такі є, та з іншими відповідними органами [3].

Важливо зазначити, що Конвенція передбачає, що розрізнення, недопущення або перевага відносно певної роботи, що ґрунтується на її специфічних вимогах не вважається дискримінацією. Конвенція також визначає, що кожен член Організації, для якого вона є чинною, зобов'язується проводити національну політику в даній сфері. Україна прийняла Конвенцію МОП № 111 31 грудня 2012 року.

В чинному законодавстві України знаходимо відображення заборони дискримінації праці в таких законах, як Кодекс законів про працю України, Законі України «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні», Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків», Законі України «Про зайнятість населення».

Незважаючи на законодавче врегулювання заборони дискримінації роботодавці продовжують застосовувати як пряму так і непряму дискримінацію у сфері праці. Перше із чим зустрічається особа при пошуку роботи це непряма дискримінація в оголошеннях, які запрошують на роботу. Законодавець визначає непряму дискримінацію як ситуацію, за якої внаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та групами осіб. Доволі часто ми зустрічаємо оголошення із чітко визначеними критеріями віку, наявності дітей, статі, релігійних вподобань тощо, які суттєво обмежують права особи при працевлаштуванні.

Щоб запобігти порушень оголошення про вакансії не може містити вимоги, які віддають перевагу певній групі осіб, а саме: статі; віку; расі;

кольору шкіри; місцю проживання; сімейному та майновому стану; політичним, релігійним чи іншим переконанням; етнічному та соціальному походженню; національності; лінгвістичним рисам; сексуальній орієнтації; іншим рисам [4].

Якщо в оголошенні про вакансію зазначено конкретну вимогу таку як перевагу за місцем проживання, віку, статі чи релігійних поглядів, за винятком, якщо ця вимога передбачена умовами праці чи законодавством, вона буде розглядатися як дискримінаційна.

Роботодавцям забороняється вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей [5].

У разі порушення вимог законодавства й розміщення реклами дискримінаційного змісту рекламодавець сплачує до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття штраф у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення [4].

За останні два десятиліття, незважаючи на істотний прогрес, досягнутий жінками в галузі отримання освіти, він не привів до відповідного поліпшення їхнього економічного становища на робочому місці. Трудове законодавство нашої країни встановлює принцип рівної оплати для жінок і чоловіків за працю з однаковими умовами праці та однаковими навичками. Але середня заробітна плата чоловіків в Україні є на 26,6 відсотка вищою, ніж середня зарплата жінок, свідчать дані Державної служби статистики України [6].

Проблема нерівності оплати праці за статевою ознакою має місце і в багатьох розвинутих країнах світу, але в деяких державах існує позитивний досвід вирішення цих розбіжностей і на який потрібно орієнтуватися Україні. Наприклад, уряд Ісландії планує запровадити в країні стандарти оплати праці, згідно з якими усі роботодавці зобов'язані будуть сплачувати однаковий розмір винагороди всім працівникам незалежно від їхньої статі, етнічного походження, сексуальної орієнтації та громадянства.

У Німеччині з цього року набирає чинності закон, який зобов'язує роботодавців подолати гендерний розрив у оплаті праці й однаково оплачувати роботу чоловіків і жінок. Відповідно до нового закону, працівник чи працівниця має право попросити свого роботодавця пояснити, чи відповідає його чи її заробітна плата коштам, які отримують представники та представниці протилежної статі. Просити інформацію про заробіток окремих колег законодавство не дозволяє, але потрібно буде визначити групу щонайменше з шести працівників чи працівниць на відповідній посаді для порівняння оплати праці.

Отже, сьогодні потрібно не замовчувати про прояви дискримінації і реагувати на них відповідно до чинного законодавства. Дискримінацію можна та потрібно оскаржувати в суді, але найпростішим і найшвидшим способом оскарження дискримінації є звернення до Уповноваженого

Верховної Ради України з прав людини, адже він здійснює контроль за додержанням конституційних прав та свободи людини і громадянина в Україні. Звернутися до Уповноваженого можна як листом так і під час особистого прийому.

Важливо усвідомлювати вплив дискримінації у сфері праці на соціальне, економічне, моральне становище українського суспільства та запобігати їй будь-яким проявам, встановити норми, які збільшать відповідальність роботодавців за прояви дискримінації та закріпити їх у законодавстві, сприяти забезпеченню принципу недопущення дискримінації праці на всіх етапах трудових відносин.

Список літератури

1. Загальна декларація про права людини прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Конвенція Міжнародної організації праці № 111 «Про дискримінацію в галузі праці та занять» від 25 червня 1958р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_161.
4. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80/page2>.
5. Про забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків: Закон України 8 вересня 2005 року № 2866-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
6. Чоловіки в Україні заробляють на чверть більше ніж жінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zaxid.net/choloviki_v_ukrayini_zaroblyayut_na_chvert_bilshe_nizh_zhinki_n1435621.

УДК 34.037

Солоніна Ю. А., студентка гр. КПП-162

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Кожен день ми стикаємося із різними правочинами: будь-то договори про прийом на роботу, про взяття кредиту в банку чи, навіть, покупка в магазині. Але бувають випадки, коли нам потрібна допомога юридичного характеру для захисту своїх прав, свобод та законних інтересів. Тому в ст. 59 Конституції України від 28 червня 1996 року законодавець проголошує: «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [1].

Під правовою допомогою розуміється можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних

виносити рішення в цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах (п. 1 Резолюції № (78) 8 Комітету міністрів про правову допомогу й консультації) [2].

О. А. Бранчук та М. С. Демкова, досліджуючи проблеми інституту правової допомоги в Україні та зарубіжних країнах, пропонують визначати правову допомогу як будь-які дії, що мають правовий зміст і вчиняються визначеними в законі суб'єктами, які мають відповідний рівень освіти, спрямовані на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою, та мають відповідати принципам їх надання [3, с. 15].

Під правовою допомогою О. В. Кузьменко розуміє можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних ухвалювати рішення у цивільних, адміністративних справах тощо [4, с. 23].

Правова допомога, вважає В. С. Наливайко, - це насамперед правове поняття, закріплення якого в Основному законі має на меті забезпечити єдність нормативного змісту правової допомоги в державі та мінімальний рівень її гарантій, незалежно від суб'єкта юридичної підтримки і предметної спеціалізації конкретних (галузевих) правовідносин, з якими пов'язане її надання [5, с.17].

На думку В. Г. Андрусіва, правова допомога - це діяльність, спрямована на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів заінтересованих суб'єктів, яка здійснюється уповноваженими на це органами або особами на підставах, у порядку та у видах, не заборонених Конституцією та законами України [6, с. 130].

Ю. Т. Шрамко пропонує розглядати правову допомогу як дії, спрямовані на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою; такі дії повинні відповідати визначеним принципам їх надання, вчинятися зазначеними в законі суб'єктами, які мають відповідний рівень кваліфікації [7, с. 41].

Отже, єдине поняття «правової допомоги» відсутнє. Однак, на нашу думку, правова допомога – це діяльність, яка здійснюється уповноваженими на те особами чи органами, спрямована на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звернулася за допомогою, не порушуючи чинного законодавства.

Вперше у законодавстві України поняття «правова допомога» було закріплено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року. Відповідно до ст. 1 згаданого Закону правова допомога розглядається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Безоплатна правова допомога згідно Закону це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [8].

На нашу думку, під безоплатною правовою допомогою слід розуміти допомогу, яка надається на безкоштовній основі фахівцями з галузі права, для

захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, які звернулися за цією допомогою.

За змістом та суб'єктами надання безоплатну правову допомогу можна поділити на первинну та вторинну.

Безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна первинна правова допомога передбачає надання правової інформації, консультацій, роз'яснень з правових питань, складення заяв, скарг, інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру), надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Право на отримання такої допомоги мають всі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Безоплатна вторинна правова допомога передбачає надання захисту від обвинувачення, здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру [8].

Треба зазначити, що право на безоплатну вторинну правову допомогу, на відміну від первинної, мають лише окремі категорії громадян, які визначені Законом. Перелік цих осіб є вичерпним, однак їх умовно можна поділити за певними критеріями.

До таких критерій відноситься:

- 1) дохід;
- 2) вік;
- 3) спеціальний статус;
- 4) встановлення дієздатності;
- 5) насильство;
- 6) факт застосування запобіжного заходу.

Вичерпний перелік категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу визначає стаття 14 Закону.

Водночас, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» розмежовує діяльність суб'єктів надання правової допомоги за її змістом. До суб'єктів первинної правової допомоги належать органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права, які залучаються органами місцевого самоврядування та створені ними спеціалізовані установи, які є неприбутковими організаціями. Зазначені особи надають правову допомогу, яка не пов'язана із зверненням, розглядом та вирішенням справи у суді.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні можуть бути центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та

адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Отже, безоплатну правову допомогу потрібно розглядати як обов'язок покладений на державу. Оскільки, саме держава зобов'язана сприяти реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина. Тому будь-яка особа, яка знаходиться під юрисдикцією України має право на безоплатну правову допомогу. Введення в українську систему захисту прав людини на безоплатній основі, за рахунок держави, є одним із найкращих кроків, що зробила Україна для наближення до європейських стандартів.

Список літератури

1. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. // Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 р. // Збірник договорів Ради Європи / [за ред. А. Гутнікова]. – СПб: Парус, 2006. – 254 с.
3. Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України // Автори – упорядники О. А. Банчук, М. С. Демкова. – К.: Факт, 2004. – 504 с.
4. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні : навч. посіб. / О. В. Кузьменко. - К. : Атіка, 2007. - 156 с.
5. Наливайко В. С. Поняття і значення правової допомоги в Україні / В. С. Наливайко, О. В. Тарашук // Юриспруденція: теорія і практика. - 2009. - № 2 (52). - С. 17-23.
6. Андрусів В. Г. Співвідношення забезпечення адвокатурою права на захист з наданням правової допомоги / В. Г. Андрусів // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2006. - № 12 (62). - С. 126-131.
7. Шрамко Ю. Конституційне регулювання інституту безоплатної правової допомоги в країнах СНД і Балтії (порівняльний аналіз) / Ю. Шрамко // Віче. - 2009. - № 3 (240). - С. 41-43.
8. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» 2 червня 2011 р. // Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

УДК 349.2

Старенок І. П., студент гр. ППР-161

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЧАС ВІДПОЧИНКУ» ТА ЙОГО ВИДІВ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Праця – фундаментальна особливість людини забезпечувати власні потреби та розвиватися. Впливаючи на навколишнє природне середовище, змінюючи і пристосовуючи його до своїх потреб, людина не тільки забезпечує своє існування, але і створює умови для розвитку і прогресу суспільства. Продуктивна праця можлива лише за умови збереження працездатності працівника, якому для відновлення сил потрібен відпочинок. Тому, право на відпочинок безпосередньо пов'язане з правом на працю. Реалізація права на відпочинок пов'язана з детальною регламентацією в законодавстві про працю видів часу відпочинку.

Право на відпочинок гарантоване як міжнародними правовими актами, так і національними. Так, у статті 24 Загальної декларації прав людини,

прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, проголошено, що: «Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку» [1].

Врегульовується питання часу відпочинку і Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права. Зокрема, стаття 7 Пакту встановлює відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за працю у святкові дні [2].

Важливе значення для регулювання часу відпочинку в Україні має Європейська соціальна хартія (переглянута), ратифікована Україною 14 вересня 2006 року, відповідно до якої Україна взяла на себе зобов'язання, зокрема, і щодо часу відпочинку: встановити оплачувані державні святкові дні; встановлення щорічної оплачуваної відпустки не менше чотирьох тижнів; усунути ризики, що властиві роботам з небезпечними або шкідливими для здоров'я умовами праці, а у випадках, коли усунути або достатньою мірою зменшити такі ризики ще неможливо, встановити для працівників, зайнятих на таких роботах, скорочену тривалість робочого часу або додаткові оплачувані відпустки; забезпечити щотижневий відпочинок, який по можливості має збігатися з днем, що за традиціями або звичаями відповідної країни чи регіону визнається днем відпочинку [3]. Але окремі зобов'язання за Європейською соціальною хартією, зокрема, щодо встановлення щорічної оплачуваної відпустки не менше чотирьох тижнів наша держава не ратифікувала. Нагадаємо, що відповідно до ст. 75 Кодексу законів про працю України (КЗпП України) мінімальна тривалість щорічної основної відпустки надається працівникам не менше 24 календарних днів за відпрацьований робочий рік.

Право на працю та відпочинок закріплено в Конституції України та детально регламентовано в Кодексі законів про працю України та інших нормативно-правових актах, зокрема Законом України «Про відпустки». Відповідно до ст. 43 Основного Закону кожна людина має право на працю, яка включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується, при цьому кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. За ст. 45 Конституції України кожен, хто працює, має право на відпочинок [4]. Це ж право закріплюється ч. 2 ст. 2 Кодексу законів про працю України.

На відміну від законодавства про працю термін «час відпочинку» досить широко застосовується в науці трудового права.

Питанню часу відпочинку присвячено достатню увагу у працях українських авторів: Л. Гаращенко, С. Гуца, В. Готри, В. Завгородньої, Т. Красюк, В. Назарова, О. Ситницька, О. Соніна, Н. Хуторян, О. Ярошенко. Проте ще зарано говорити про досконале визначення поняття часу відпочинку і порядку його надання, що зумовлює потребу проведення подальших наукових досліджень.

З метою усунення розбіжностей в розумінні поняття «час відпочинку» потрібно визначити це поняття та закріпити його в Кодексі законів про працю України. Така необхідність зумовлена тим, що чітка регламентація часу відпочинку можлива тільки завдяки розумінню сутності даного поняття.

На нашу думку, найбільш обґрунтовано визначив поняття часу відпочинку В. В. Жернаков – як проміжок часу, протягом якого працівник згідно із законодавством та локальними нормативними актами вільний від виконання трудових обов'язків і який він має право використовувати на свій розсуд [5, с. 121].

Також досить слушною є точка зору О. М. Перунової, яка стверджує, що під часом відпочинку розуміється час, протягом якого працівник є вільним від виконання трудових обов'язків і в праві використовувати його на власний розсуд [6, с. 37].

Аналіз вищезазначених визначень поняття «часу відпочинку» дозволив виділити дві основні ознаки часу відпочинку: звільнення працівника від виконання трудових обов'язків в період часу відпочинку; можливість використовувати його на власний розсуд. Наявність обох цих ознак є обов'язковою, оскільки не кожне звільнення від роботи можна назвати часом відпочинку. Це, зокрема, період звільнення від роботи, пов'язаний із виконанням державних та громадських обов'язків, періоди тимчасової непрацездатності працівника тощо. Використовувати цей час на власний розсуд працівник не має можливості, хоча фактично звільнений від виконання визначених для нього трудових обов'язків [7, с. 240].

На відміну від вищевказаних поглядів науковців, час відпочинку на думку законодавця фактично зводиться лише до переліку його видів. Так, зокрема, Кодексом законів про працю України встановлені такі види часу відпочинку: перерви протягом робочого дня (зміни); щоденний відпочинок (міжзмінна перерва); вихідні дні (щотижневий відпочинок); святкові і неробочі дні; відпустки.

На нашу думку, крім наведення різних видів часу відпочинку в КЗпП є доречним закріпити поняття «час відпочинку». Тобто, законодавцем було акцентовано увагу на кожному окремо визначеному виді часу відпочинку, а не на досліджуваному понятті «час відпочинку» в цілому.

Характеризуючи види робочого часу, слід зауважити, що відповідно до ст. 66 КЗпП України, перерва для відпочинку і харчування надається тривалістю не більше 2-х год. Така перерва повинна надаватися через 4 годин після початку роботи. Правилами внутрішнього трудового розпорядку встановлюється час початку і закінчення перерви. Працівники використовують час перерви на власний розсуд. На цей час вони можуть відлучатися з місця роботи. На тих роботах, де через умови виробництва перерву встановити неможливо, працівникам повинна бути надана змога приймати їжу впродовж робочого часу.

Відповідно до ст. 67 КЗпП України при п'ятиденному робочому тижні працівникам надаються два вихідних дні на тиждень, а при шестиденному робочому тижні - один вихідний день. Загальним вихідним днем є неділя. Другий вихідний день при п'ятиденному робочому тижні, якщо він не визначений законодавством, визначається графіком роботи підприємства, установи, організації, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації, і, як правило, має надаватися підряд з загальним вихідним днем. Залучення окремих працівників до роботи у вихідні дні допускається у виключних

випадках, передбачених у ч. 2 ст. 71 КЗпП України. Залучення працівників до роботи у вихідні дні провадиться за письмовим наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу.

На нашу думку, такий стан правової регламентації вихідних днів відповідає реаліям сучасного життя і враховує в першу чергу право працівника на відпочинок. Окрім того до часу відпочинку законодавець відносить святкові і неробочі дні.

Святкові і неробочі дні визначені ст. 73 КЗпП України: 1 січня - Новий рік, 7 січня і 25 грудня - Різдво Христове, 8 березня - Міжнародний жіночий день, 1 травня - День праці, 9 травня - День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги), 28 червня - День Конституції України, 24 серпня - День незалежності України, 14 жовтня - День захисника України. Робота також не провадиться в дні релігійних свят: 7 січня і 25 грудня - Різдво Христове, один день (неділя) - Пасха (Великдень), один день (неділя) – Трійця [8].

Звертаємо увагу, що наприкінці 2017 року до даної норми були внесені зміни. Зокрема, додатково святковим днем було визнано Різдво Христове 25 грудня, але скасовано святковий день 2 травня.

Останнім видом часу відпочинку є відпустки. Відпустка – це час відпочинку, який обчислюється в календарних днях і надається працівникам зі збереженням місця роботи і заробітної платні за відпрацьований робочий рік.

Сьогодні на піку популярності знаходиться дистанційна, віддалена робота (наприклад, ІТ сфера). Такі трудові відносини між замовником і виконавцем неможливо імперативно проконтролювати – замовник встановлює строки виконання певного проекту, а виконавець самостійно розпоряджається своїм часом, що зумовлює зловживання особистим часом працівника. Робоча сила України вийшла на міжнародний ринок, що зумовлює залежність дистанційних працівників з України від святкових і неробочих днів інших держав. Тому, дистанційне виконання трудових обов'язків потребує правового регулювання та закріплення в нормативно-правових актах.

Отже, право на відпочинок передбачене міжнародно-правовими актами та знаходить відображення в національному законодавстві. Проте проблема полягає в тому, що положення вітчизняного законодавства в деякій мірі не відповідають як міжнародним стандартам так і сучасним реаліям, а тому, на нашу думку, потребують удосконалення.

На законодавчому рівні, шляхом внесення змін до глави V Кодексу законів про працю України, пропонуємо закріпити наступне поняття: час відпочинку – це час, яким обмежується тривалість виконання трудових обов'язків, необхідний для відновлення фізичних та морально-емоційних сил та задоволення власних потреб. А також доповнити главу IV Кодексу законів про працю України ст. 521, в якій визначити поняття «дистанційного виконання трудових обов'язків», встановити норму тривалості робочого часу для такого виду робіт.

Список літератури

1. Загальна Декларація прав людини. - К., 1995 // Офіційний інтернет- портал Верховної Ради України URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // Офіційний інтернет-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/995_043.

3. Європейська соціальна хартія (Переглянута): Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 року // Офіційний інтернет-портал Верховної Ради України. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
4. Конституція України від 28.06.1996 р., № 254/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
5. Жернаков В. В. Трудове право : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / В. В. Жернаков, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. - Х. : Право, 2012. - 496 с.
6. Перунова О. М., Селезень С. В. Трудове право: конспект лекцій. – Х. : ХНАДУ, 2009. – 180 с.
7. Ситницька О. А. Право на відпочинок та проблеми посилення юридичних гарантій його реалізації // Університетські наукові записки. - 2007. - № 2. - С. 239-249.
8. Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р., №322-УІІ // Відом. Верхов. Ради УРСР. - 1971, додаток № 50. - Ст. 375.

УДК 34:387

Ушко Я. В., студентка гр. КІР-163

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ПРО ПРАВОВУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Правова освіта відіграє важливу роль у житті кожного. Від рівня правової освіти залежить те, на скільки громадяни нашої держави будуть розуміти і користуватися своїми правами та обов'язками. Чим буде вищим рівень правової освіти, тим кращим буде рівень життя.

Актами, що закріплюють положення про правову освіту є: Конституція України [1], Програма правової освіти населення України [2], Типове положення про юридичну клініку [3] та інші.

Основними завдання правової освіти є вироблення правових навичок у населення, на базі власного життєвого досвіду, підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед, учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад. Державі потрібен такий рівень правосвідомості, коли кожен член суспільства дотримувався б соціальних правил поведінки та правових норм виключно завдяки внутрішній потребі.

Стрижнем правової освіти є отримання правових знань та вмінь застосувати їх в реальному житті. Питання про правову освіту є питанням, яке цікавило і цікавить багато вчених та юристів-практиків, зокрема: В. І. Андрейцев, Г. О. Мурашин, Ю. С. Шемшученко та інші.

Освіта, як відомо, є процесом розвитку і саморозвитку особи, пов'язаним з оволодінням соціально значимим досвідом людства, втіленим у знаннях, вміннях та творчій діяльності, необхідною умовою діяльності особи і суспільства щодо збереження і розвитку матеріальної і духовної культури. Беручи до уваги, що головний шлях набуття освіти - навчання і самоосвіта, відповідно цей процес передбачає навчання в закладах освіти, здобуття певного фаху і одержання відповідного документа - диплома, як свідчення про ґрунтовні і широкі знання [4, с. 27-28].

Правова освіта - це структурний компонент освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок та вмій, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо [5, с. 123].

Надання початкових правових знань про норми поведінки, звички щодо їх виконання, виховання поваги до батьків, вихователів, ровесників, людей похилого віку та інших осіб починається у дошкільних виховних закладах, а продовжується й поглиблюється у загальноосвітніх школах, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, в яких правознавство викладається як низка обов'язкових навчальних дисциплін, здійснюється широка позакласна і позааудиторна правовиховна робота, до якої залучаються практикуючі юристи, вчені-юристи, працівники правоохоронних органів, інші фахівці [6, с. 61].

Право, насправді, відіграє важливу роль у житті кожного, адже кожен хто знає свої права, може вільно почуватися у суспільстві. На кожному етапі життя вони дещо різняться, починаючи із права на життя і закінчуючи, великою кількістю інших прав, які з'являються у особи протягом її життя.

У питаннях про державу і право важливою є саме самоосвіта громадян.

Для інформування населення на підприємствах, організаціях, при громадських об'єднаннях організуються юридичні консультації на громадських засадах, центри правової допомоги, університети правових знань, лекторії, кінолекторії, проводяться виставки юридичної літератури, читацькі конференції та інші заходи.

Потрібно враховувати те, що законодавець при укладанні програми правової освіти враховує вдосконалення правової освіти населення і поваги до прав населення.

В. Гумбольдт, говорив, що нестача зрілості, необхідної для отримання свободи, може впливати тільки із нестачі інтелектуальних і моральних сил... це вимагає роботи, а робота - свободи, що продовжує самодіяльність [7, с. 137] Так, кожен повинен усвідомлювати і значення правової освіти, для нього особисто і для оточуючих і намагатися її поглиблювати, і незалежно від свого віку підвищувати рівень правової освіти, а для цього потрібно наполегливо працювати, самовдосконалюватись.

Необхідність правової освіти є важливим фактором при становленні людини як особистості.

Важливе значення має рівень правової освіти для молоді, оскільки саме ця частина суспільства піддається значному впливу оточуючих. І хоча правова освіта серед молоді перебуває на досить низькому рівні, в порівнянні з іншими європейськими країнами, спроби запровадження зарубіжного досвіду у сфері правової освіти, наприклад, «Street law» (вуличне право), доволі активно підтримується молоддю.

Можна сказати, що правова освіта через Програму з правової освіти населення та усвідомлення правової самопідготовки починає впроваджуватися з початку життя особи. В наш час кожен повинен мати хоча б мінімальний рівень правових знань, щоб вміти себе захистити в суспільстві.

Питання правової освіти, ще тривалий час в нашій державі залишатиметься актуальним, і лише тоді коли кожний громадянин досягне

відповідного рівня правових знань, правової культури, буде активним учасником правового процесу і самостійно аналізуватиме законодавство ми зможемо опинитися на найвищому щаблі розвитку правової освіти.

Отже, саме правова освіта має важливе значення у житті кожного громадянина нашої держави. Тільки існування нормативно-правових актів, які закріплюють положення про правову освіту, інтерес науковців не зможуть забезпечити належний її рівень. Є велика необхідність у реалізації наявних норм та фактичне здійснення завдань та заходів із правової освіти. Можливо, саме наше покоління зможе вдосконалити, і дійсно зробити рівень правової освіченості громадян вищим.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 за станом на 15.02.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Програма правової освіти населення України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.1995р. № 366, редакція від 21.08.2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1304-11>.
3. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України від 03. 08. 2006 № 592 / Наказ Міністерства освіти і науки України // Юридичний журнал. – 2006. – №9.
4. Годованець В. Правова просвіта громадян України: методологічні проблеми розроблення Концепції / В. Годованець, В. Кампо, В. Тертичний // Право України. – 2009. – № 1. – С. 27-28.
5. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
6. Рогачов С. Право знати право / С. Рогачов // Юридичний журнал. — 2004. — № 11. — С. 61.
7. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1985. – С. 137.

УДК 349.2

Хадієва Е. Р., студентка гр. КПП-163

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., професор, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу
*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ

Право на працю – це одне з основних соціально-економічних прав людини, закріплених в міжнародно-правових актах та Конституції України.

Важливе місце серед міжнародних установ, що здійснюють закріплення й захист трудових прав людини, займає Міжнародна організація праці (далі – МОП), створена 28 червня 1919 р. під час Паризької мирної конференції в рамках Версальського мирного договору разом із Лігою Націй. МОП виділяє окремі категорії осіб, що потребують додатного захисту і підтримки у сфері праці, серед яких жінки посідають провідне місце.

Внаслідок фізіологічних особливостей жінок норми МОП можна поділити на ті, які встановлюють захисні положення відносно усіх

працюючих жінок (нічна праця та підземні роботи), так і окремо щодо вагітних жінок та жінок-матерів [1].

Праве регулювання праці жінок, як на міжнародному, так і національному рівнях, можна визначити як встановлення певних заборон та обмежень спрямованих на роботодавця. Так забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних із санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми [2]. Схожа норма викладена у статті 2 Конвенції МОП № 45 «Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду», яка зазначає, що жодна особа жіночої статі будь-якого віку не може бути використана на підземних роботах у шахтах. Стаття 3 встановлює виняток для: а) жінок, що обіймають керівні посади і не виконують фізичної роботи; б) жінок, зайнятих санітарним та соціальним обслуговуванням; с) жінок, які опановують курс навчання і допущені до проходження стажу в підземних частинах шахти з метою професійної підготовки; д) інших жінок, які повинні опускатися від часу до часу у підземні частини шахти для виконання робіт нефізичного виду [3].

Значення міжнародних стандартів щодо праці жінок полягає у захисті трудових прав жінок, також особливому регулюванні жіночої праці. Відповідно до ст. 3 Конвенції МОП № 89 «Про нічну працю жінок у промисловості» жінки, незалежно від віку, не використовуються на роботах у нічний час на державних або приватних промислових підприємствах чи в будь-яких їхніх філіалах, за винятком підприємств, на яких працюють лише члени однієї родини [4]. Аналогічне положення закріплене у статті 175 Кодексу Законів про працю України (далі - КЗпП), а саме «Залучення жінок до робіт у нічний час не допускається, за винятком тих галузей народного господарства, де це викликається особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід». Зазначені у частині першій цієї статті обмеження не поширюються на жінок, які працюють на підприємствах, де зайняті лише члени однієї сім'ї» [2].

Відповідно до статті 178 КЗпП вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до трьох років мають право на переведення на легшу роботу. Статтею передбачені пільги для вагітних жінок, які власник зобов'язаний надати за наявності відповідного медичного висновку. До них належать: а) зниження норм виробітку, що тягне за собою не лише зниження інтенсивності навантаження на жінок, що працюють, а й застосування підвищених розцінок на роботи, що виконуються. Перевиконання вагітною жінкою знижених норм виробітку не позбавляє її права на одержання відрядного приробітку з урахування відсотка перевиконання знижених норм; б) зниження норм обслуговування, що полягає у зниженні вимог до інтенсивності праці жінки, і не впливає на розмір оплати її праці; в) переведення на легшу роботу, яка виключає вплив несприятливих виробничих факторів. Хоча з тексту частини першої ст. 178 КЗпП і випливає буквально, що робота, на яку переводиться вагітна жінка відповідно до медичного висновку, повинна мати дві ознаки

(одночасно бути легшою і виключати вплив несприятливих виробничих факторів), але наявність обох ознак не є обов'язковим. Якщо вагітна жінка працює на легкій роботі, пов'язаній з впливом несприятливих виробничих факторів, то вона може бути переведена на аналогічну роботу, не пов'язану з впливом таких факторів. Якщо ж жінка працює на робочому місці, де немає несприятливих виробничих факторів, але відповідно до медичного висновку вона має потребу в переведенні на легшу роботу, то власник зобов'язаний перевести її на таку роботу.

Стаття 8 Європейської соціальної хартії (далі - ЄСХ(п)) від 3 травня 1996 року юридично закріплює право працюючих жінок на охорону материнства. Це положення ЄСХ (п) застосовується до всіх жінок, які працюють за винагороду, державних службовців [5]. Пункт 1 статті 8 ЄСХ передбачає право працюючих жінок на відпустку на період до й після пологів загальною тривалістю не менше 14 тижнів або з оплатою такої відпустки, або з виплатою достатньої допомоги із соціального забезпечення, або з наданням допомоги за рахунок державних коштів; заборону звільнення вагітних жінок і жінок, які перебувають у відпустці у зв'язку з материнством. Згідно п. 2 цієї ж статті вважається незанимає надсилання жінці попередження про звільнення з роботи в період від дати повідомлення нею свого роботодавця про вагітність до закінчення її відпустки по вагітності та пологах або робити попередження про звільнення в такий час, якщо воно набирає чинності в цей період. Зазначеною статтею також передбачено надання матерям, які мають грудних дітей, перерви, тривалість якої достатня для годування дитини тощо [5]. Перелічене вище більш детально регламентується КЗпП України. А саме, відповідно до ст. 179 КЗпП на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів - 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів. Тривалість відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і становить 126 календарних днів (140 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів). Вона надається жінкам повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів. За бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку з виплатою за ці періоди допомоги відповідно до законодавства [2]. Також жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину з інвалідністю, або яка усиновила дитину, матері особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, одинокій матері, батьку дитини або особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, який виховує їх без матері (у тому числі у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів (ст.182-1 КЗпП) [2]. Відповідно до ст.184 КЗпП забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або

наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю. При відмові у прийнятті на роботу зазначеним категоріям жінок власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. Відмову у прийнятті на роботу може бути оскаржено у судовому порядку. Звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім деяких випадків визначених законодавством, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Відповідно до ст. 183 КЗпП жінкам, що мають дітей віком до півтора року, надаються, крім загальної перерви для відпочинку і харчування, додаткові перерви для годування дитини [2].

Враховуючи вищевикладене приходимо до висновку, що правове регулювання праці жінок в трудовому законодавстві України в цілому відповідає міжнародно-правовим стандартам та нормам, а в окремих випадках, наприклад, щодо тривалості відпустки по вагітності та пологах, гарантій при розірванні трудового договору встановлює, навіть, більш високі стандарти ніж міжнародні.

Список літератури

1. Грекова М. М. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання праці жінок / М. М. Грекова // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 139-145. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII / Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
3. Конвенція Міжнародної організації праці № 45 «Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду» від 21.06.1935 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_134.
4. Конвенція Міжнародної організації праці № 89 «Про нічну працю жінок у промисловості» від 09.07.1948 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_148.
5. Конвенція Міжнародної організації праці № 103 «Про охорону материнства» від 28.06.1952 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_122.
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

УДК 349.2

Хижняк Ю. А., студентка гр. СР-152

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ЯК ОСНОВНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ ВИНИКНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Право на працю є основним конституційним правом громадян України. Воно проголошене ст. 43 Конституції України, визначається за кожною

людиною і становить собою можливість заробляти на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку погоджується [1].

Трудовий договір займає особливе місце в трудовому праві. На основі трудового договору виникають трудові відносини працівника з роботодавцем, що неминуче спричиняє включення цих суб'єктів у цілу систему відносин, які регулюються трудовим правом. Інакше кажучи, немає трудового договору — не буде і трудового права.

Переважна більшість громадян влаштовуються на роботу, укладаючи трудовий договір. Термін «договір» має багато значень, що передбачається різними нормами цивільного, трудового, земельного, міжнародного права. Кожна з цих та інших галузей права розглядає договір як різновид угод, що визначаються природою відносин, які становлять предмет регулювання цієї чи іншої галузі права.

Трудовий договір впливає на динаміку трудових відносин, породжуючи їх, змінюючи чи припиняючи. Він визначає обсяг кореспондуючих прав та обов'язків сторін (виконувати роботу, виплачувати заробітну плату), регулює поведінку сторін у трудових відносинах (дотримуватись правил внутрішнього розпорядку, забезпечувати належні умови праці та ін.). За допомогою погодженого з роботодавцем волевиявлення і самозобов'язання працівника абстрактні права і обов'язки, що впливають з права на працю, перетворюються у конкретні права і обов'язки між працівником і власником підприємства або уповноваженим ним органом чи фізичною особою. Трудовий договір є гарантом забезпечення прав людини і тих обов'язків, які закріплені виключно в ньому.

Трудовий договір є основним інститутом у системі трудового права. Він розглядається також як підстава виникнення трудових правовідносин і водночас як форма залучення до праці. Трудовий договір широко використовується в усіх країнах з ринковою економікою для найму робочої сили.

Стаття 21 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) дає легальне визначення поняття трудового договору як угоди між працівником і власником підприємства або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором або угодою сторін.

Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах [2, с. 213].

За юридичною природою трудовий договір - це угода про працю між роботодавцем і найманим працівником. Ця основна його ознака характерна для всіх видів трудового договору. Трудовий договір — універсальна модель найму [3, с. 64-65].

Основними характерними ознаками сучасного трудового договору вважаються насамперед: добровільність, відплатність та рівність сторін. Щоправда про рівність сторін у традиційному розумінні цього слова говорити не доводиться. Сторони вважаються рівними і незалежними фактично тільки на стадії укладення трудового договору.

Трудовий договір — це результат добровільного волевиявлення його сторін. Не можна примусити працівника укласти трудовий договір, так само, як і роботодавця зобов'язати найняти ту чи іншу особу на роботу. Інакше це буде вже не трудовий договір. Зі змісту легального визначення трудового договору, що подається у ст. 21 КЗпП України, де зазначено обов'язок роботодавця виплачувати працівникові заробітну плату, можна прийти до висновку також про оплатний характер цієї зобов'язальної угоди.

У законодавстві про працю розрізняють загальну правову модель трудового договору і її модифікації в залежності від терміну, особливостей характеру роботи, що виконується, кількості трудових функцій, що виконуються, порядку виникнення трудових правовідносин та ін.

До основних видів трудового договору належать:

- *трудовий договір на невизначений строк (безстроковий)*. Це договір, в якому не вказується дата і строк його закінчення. Такий договір закінчує свій строк дії, волевиявленням одного із сторін або за рішенням суду [4, с. 182];

- *строковий трудовий договір*. Він укладається на визначений строк за згодою сторін, а також може укладатися як при прийомі на роботу, так і за наявності певних обставин для його перезаключення;

- *трудовий договір про тимчасову і сезонну роботу*. Тимчасовими вважаються працівники, яких прийнято на роботу на строк до двох місяців, а для заміщення тимчасово відсутніх працівників, за якими зберігається їх місце роботи (посада), — до чотирьох місяців. При оформленні трудового договору з тимчасовим працівником в наказі чи розпорядженні про прийняття на роботу обов'язково повинно бути зазначено, що даний працівник приймається на тимчасову роботу або вказується конкретний строк роботи.

Сезонними вважаються роботи, котрі внаслідок природних і кліматичних умов виконуються протягом певного періоду року - сезону, що не перевищує шести місяців. Особи, які приймаються на сезонні роботи, мають бути попереджені про це при укладенні трудового договору, про що зазначається у наказі чи розпорядженні. До сезонних галузей віднесені лісова промисловість і лісове господарство, торф'яна промисловість, сільське господарство, переробні галузі промисловості, санаторно-курортні галузі і заклади відпочинку. В кожній з цих галузей визначені певні види робіт, які вважаються сезонними [2, с. 225-226];

- *трудовий договір на час виконання певної роботи*. Це різновид строкового трудового договору. Він відрізняється від договору, укладеного на визначений строк, лише за формальними ознаками: сторони домовляються не про конкретну дату закінчення договору чи про певний строк, а про те, що даний договір укладається на час виконання певної роботи [5, с. 17];

- *контракт як особливий вид трудового договору*. У ч. 3 ст. 21 КЗпП України закріплено, що трудовий контракт є особливою формою трудового договору. А серед науковців трудовий контракт визначається як особливий вид трудового договору, що стверджується і специфічними його ознаками, зокрема, трудовий контракт має чотири найхарактерніші ознаки: 1) форма трудового контракту тільки письмова і законодавством вироблено як типові форми контракту, так і зразки контрактів з окремими працівниками; 2) трудовий контракт укладається на конкретний період; 3) наявність специфіки змісту трудового контракту (основні трудові права й обов'язки сторін, робочий час, оплата праці, відповідальність, зміни, припинення, розірвання, вирішення спорів тощо) 4) обмежена сфера застосування трудового контракту;

- *трудоий договір з трудящим-мігрантом*. У зв'язку з активними міграційними процесами, діяльністю спільних підприємств досить значне поширення отримала практика укладення трудових договорів з іноземними громадянами;

- *трудоий договір про сумісництво та суміщення професій (посад)*. Сумісництво — це виконання працівником, крім своєї основної роботи, іншої регулярно оплачуваної на умовах трудового договору роботи у вільний від основної роботи час як на тому ж підприємстві, в установі, організації, так і на іншому або у фізичної особи. Запис до трудової книжки, що знаходиться за основним місцем роботи, про роботу за сумісництвом, здійснюється тільки за згодою працівника, а трудові спори сумісників розглядаються в загальному порядку, визначеному чинним законодавством України про працю [6, с. 263-264].

Суміщенням професій (посад) вважається виконання роботи по декількох професіях (спеціальностях) на одному і тому ж підприємстві чи організації протягом робочого дня нормальної тривалості;

- *трудоий договір з неповнолітніми працівниками*. Законом визначено, що трудовий договір з неповнолітніми може укладатися по досягненні ними 16 років. Особи молодше 16 років можуть укласти трудовий договір за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює: усиновителів, піклувальників. Така згода обов'язково повинна бути виражена у письмовій формі. Усі неповнолітні приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду.

Отже, можна зробити висновок, що трудовий договір дійсно виступає основним юридичним фактом виникнення трудових правовідносин в Україні.

Список літератури

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. – Видання третє, перероб. та допов. – Х. : Консум, 2002. – 528 с.
3. Гетьманцева Н. Новація умов трудового договору / Н. Гетьманцева // Юридична Україна. – 2007. - № 3. – С. 64-69.
4. Трудове право України : підручник / За ред. Н. Б. Болотіної. – 4-те вид. - К.: Вікар, 2006. – 725 с.
5. Андреева С. Особливості укладання строкового трудового договору / С. Андреева // Праця і Закон. – 2007. - № 11(95). – С. 16-19.
6. Трудове право України: Академ. курс : підруч. /А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюк, С. В. Дрижчана та ін. ; За заг. ред. Н. М. Хуторян. — К.: Видавництво А.С.К., 2004. - 608 с.

Секція цивільного, господарського права та процесу

УДК 346.52

Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРО ДОЗВІЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ВИПУСКУ ТА ОБІГУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Для здійснення деяких видів господарських операцій на товарних і фінансових ринках України підприємці мають попередньо отримати дозвіл уповноважених органів державної влади. З метою захисту прав інвесторів дозвільні механізми контролю передбачені законодавством і стосовно окремих операцій учасників ринку цінних паперів. Учені достатньо активно опрацьовують проблематику державного регулювання фондового ринку, однак питання дозвільних відносин на цьому ринку залишається недостатньо дослідженим. Нашим завданням є визначення переліку дозвільних повноважень державних органів у сфері функціонування фондового ринку України. Порушене нами питання видається актуальним з огляду на стан фондового ринку України, який на початку 2010-х років показував падіння, і лише три роки тому ситуація почала поступово виправлятися.

Законом України “Про державне регулювання ринку цінних паперів” (далі - Законом) передбачено такі основні повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) щодо видачі дозволів і погоджень учасникам фондового ринку:

1) видача дозволів на обіг цінних паперів українських емітентів за межами України (крім облігацій зовнішніх державних позик України та державних деривативів) (п. 4 ч. 2 ст. 7 Закону). Порядок видачі таких дозволів регулюється ч. 2 ст. 37 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” та рішенням НКЦПФР від 20 червня 2013 р. № 1105. Відмітимо, що за період 1999–2006 рр. ДКЦПФР не видала жодного дозволу у зв'язку з нерегульованістю в цей час відповідної дозвільної процедури [1, с. 201].

Дозвіл видається за умови: 1) проведення реєстрації випуску цінних паперів; 2) допущення цінних паперів до біржових торгів на одній з українських фондових бірж; 3) відповідності кількості цінних паперів, які розміщуються за межами України, нормативу, встановленому НКЦПФР. Дозвіл діє безстроково. Рішення про надання або про відмову в наданні дозволу приймається Комісією протягом 30 днів з дати отримання необхідних документів.

На нашу думку, строк видачі дозволу є завеликим. З огляду на тривалість часу на підготовку до реєстрації випуску цінних паперів,

складність і, зазвичай, тривалість процедури допуску до торгів на фондовій біржі, вказаний строк для прийняття рішення НКЦПФР видається достатньо довгим. Тривалість цього строку важко обґрунтувати потребою у зборі інформації чи іншими об'єктивними перешкодами для прийняття рішення;

2) погодження в установленому Комісією порядку набуття особою (в т.ч. нерезидентом) істотної участі у професійному учаснику фондового ринку (крім банку) або збільшення її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного) капіталу такого учасника чи права голосу придбаних акцій (часток) в органах управління професійного учасника фондового ринку.

Порядок здійснення погоджень врегульовано у рішенні НКЦПФР від 13 березня 2012 р. № 394. Крім того, відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” (чч. 5 — 8 ст. 9) для отримання відповідного погодження заявник подає органу, який здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг (в нашому випадку - НКЦПФР), інформацію, передбачену нормативно-правовими актами цього органу, зокрема: про власний фінансовий стан та ділову репутацію, а також про структуру власності (для юридичної особи). У видачі письмового погодження відмовляють у разі, коли: 1) заявником подано неповний пакет документів або недостовірну інформацію, або коли подані документи не відповідають вимогам законодавства; 2) заявник має непогашену або незняту судимість; 3) ділова репутація або фінансовий стан заявника не відповідає вимогам, установленим законодавством; 4) у заявника відсутні власні кошти в обсязі, необхідному для набуття або збільшення істотної участі, та/або ним не підтверджено джерела походження коштів, що вносяться до статутного (складеного) капіталу; 5) заявник згідно з поданими документами не відповідає вимогам законодавства; 6) органами Антимонопольного комітету України заборонено концентрацію як таку, що призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині; 7) набуття чи збільшення істотної участі заявника у фінансовій установі загрожуватиме інтересам вкладників та/або інших кредиторів такої фінансової установи, розвиткові конкурентного середовища.

Рішення про погодження або відмову у видачі письмового погодження приймається не пізніше ніж протягом місяця з дня подання пакета документів.

З порушенням описаних правил про здійснення погодження Законом “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” (чч. 9 — 11 ст. 9) пов'язані конкретні юридичні наслідки:

- відповідна особа-порушник не має права прямо чи опосередковано, повністю чи частково користуватися правом голосу придбаних акцій (часток) та брати будь-яким чином участь в управлінні фінансовою установою;

- у разі виявлення порушення Комісією вона призначає у 2-тижневий строк довірену особу, якій передається право брати участь у голосуванні (з

числа осіб, запропонованих фінансовою установою, на період до усунення порушення);

- рішення загальних зборів учасників, прийняті з порушенням правил, визначених у двох попередніх випадках (вище), не мають юридичної сили;

3) погодження статуту та правил (змін до них) фондової біржі або депозитарію. Крім того, НКЦПФР погоджує кандидатури на посади керівників фондових бірж і депозитаріїв (п. 37-7 ч. 2 ст. 7 Закону). Рішенням НКЦПФР від 22 січня 2013 р. № 64 затверджено Порядок погодження кандидатур керівників фондових бірж. Порядок погодження статуту (змін до статуту) Центрального депозитарію цінних паперів визначено рішенням НКЦПФР від 26 лютого 2013 р. № 250, а порядок погодження статуту фондової біржі - рішення НКЦПФР від 14 травня 2013 р. № 818, яким затверджено Ліцензійні умови провадження діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку (пп. 16— 24);

4) здійснення допуску цінних паперів іноземних емітентів та обігу їх на території України (п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону). Положення про допуск цінних паперів іноземних емітентів до обігу на території України затверджено рішенням НКЦПФР від 22 листопада 2012 р. № 1692;

5) погодження утворення професійними учасниками фондового ринку відокремлених підрозділів за межами України (ч. 5 ст. 16 Закону “Про цінні папери та фондовий ринок”) (відповідний порядок врегульовано рішенням Комісії від 6 листопада 2012 р. № 1583).

Крім того, в якості повноваження НКЦПФР у статті 7 Закону (п. 22 ч. 2) передбачено видачу дозволів на випуск інвестиційних сертифікатів інвестиційних фондів та інвестиційних компаній. Однак це повноваження об'єктивно не може бути реалізовано, а слова “видає дозволи” в пункті 22 частини 2 статті 7 Закону мають бути виключені, оскільки ні Законом “Про інститути спільного інвестування”, ні базовими законами, які регламентують діяльність фондового ринку України, не передбачено необхідності отримувати дозволи від державних органів на випуск інвестиційних сертифікатів та порядок отримання таких дозволів.

Окремі дозвільні повноваження стосовно господарських операцій учасників фондового ринку мають і інші державні органи. Так, відповідно до чч. 2, 3 ст. 10-1 Закону “Про цінні папери та фондовий ринок” Міністерство фінансів України, за погодженням з Національним банком України надає дозвіл на здійснення міжнародною фінансовою організацією емісії облігацій. Відповідне рішення приймається протягом п'яти робочих днів з дня отримання відповідного звернення. Якщо Україна не є членом міжнародної фінансової організації та/або з такою організацією не укладено міжнародний договір, кошти, отримані цією організацією від розміщення облігацій, використовуються за погодженням з КМУ у визначеному порядку. Порядок видачі цих дозволів і погоджень регулюється постановою КМУ від 13 серпня 2014 р. № 327.

Міжнародна фінансова організація для надання дозволу подає Мінфіну, крім заяви про надання дозволу, інформацію про себе (включає, зокрема,

відомості про рівень рейтингової оцінки міжнародної фінансової організації), інформацію про облігації, погодження НБУ на здійснення організацією емісії облігацій. Мінфін надсилає організації протягом п'яти робочих днів лист про надання дозволу із зазначенням загальної номінальної вартості облігацій або аргументовану відмову у наданні дозволу. (Не можна не звернути увагу на короткий термін для прийняття такого рішення, на відміну від терміну вирішення питання про дозвіл на обіг цінних паперів українських емітентів за кордоном). Надання дозволу є підставою для звернення міжнародної фінансової організації до НКЦПФР для реєстрації випуску облігацій.

Важливими інвесторами на фондовому ринку України виступають банки. Тому доречно згадати, що відповідно до ч. 2 ст. 50 Закону “Про банки і банківську діяльність” банк має право здійснити інвестицію лише на підставі письмового дозволу НБУ, який надається в порядку, встановленому НБУ. Банк, регулятивний капітал якого повністю відповідає вимогам для здійснення інвестицій, встановленим нормативно-правовими актами НБУ, має право здійснити інвестицію без письмового дозволу, у разі якщо: 1) інвестиція у фінансову установу становить у сукупності не більш як 1 відсоток статутного капіталу банку; 2) інвестиція здійснюється до статутного капіталу бюро кредитних історій, що має ліцензію Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Отже, дозвільні повноваження на ринку цінних паперів мають НКЦПФР, Міністерство фінансів України та НБУ. Порядок реалізації цих повноважень в основному детально визначений у підзаконних нормативно-правових актах. Звертає на себе увагу тривалий строк вирішення питання про надання окремих дозволів, який варто скоротити в інтересах учасників фондового ринку.

Список літератури

1. Фокша Л. В. Зовнішні запозичення місцевих органів влади / Л. В. Фокша // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - № 3. - С. 196-202.

УДК 346.1

Бондар В. В., студент гр. ПР-141

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах, розвиток України та економічна незалежність прямо пропорційно пов'язані з розвитком науково-технічного прогресу в державі. Запровадження інвестиційно-інноваційних моделей в економіці

необхідні для піднесення національної економіки та покращення загального добробуту суспільства.

У зв'язку із цим, в нашій державі сформовано умови для подальшого розвитку інноваційної діяльності, а саме закладено основу законодавчої бази, створено механізм впровадження інноваційної політики та створення умов для прогресу відповідної інфраструктури. Однак, не дивлячись на закладений “фундамент”, інноваційна діяльність знаходиться в кризовій ситуації і майже не застосовується для покращення економічно розвитку. Останні статистичні відомості відображають покроковий занепад та вказують на поступове зниження інноваційної активності підприємств у галузях промисловості, які займають одні із провідних місць у національній економіці [1, с. 275].

Метою статті є дослідження інноваційної діяльності в Україні, її правовий аспект.

На сьогодні, згідно зі ст. 325 ГК інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [2].

Інноваційна політика — це складний механізм, який заснований на одночасному створенні та реалізації знань, основним завданням якого є комерційна віддача від нових технологій. Розвиток інноваційної політики являє собою актуальну проблему для України, тому що показники розвитку та застосування наукових розробок у вітчизняній промисловості набагато нижчі, ніж у провідних країнах світу та ЄС. В останні роки в Україні розробляються урядові програми, які встановлюють перехід економіки на інноваційний шлях розвитку, здійснюється державна підтримка інноваційної сфери, навіть розглядається проект інноваційного кодексу України. Однак, інноваційний процес перебуває в кризовому стані, оскільки глобальних зрушень в цій сфері вже не було багато років. Тільки, протягом останніх 20 років більшість розробок українських вчених використовується на благо інших держав, знижується кількість інноваційно активних підприємств. Необхідно зауважити, що в країнах ЄС досить високі показники інноваційної активності. Так, наприклад, в порівнянні з такими країнами як Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), Україна відстає майже в п'ять разів [3].

Міжнародний досвід показує трансформацію науково-технічної політики в інноваційну. У зв'язку з тим, що, науково-технічна політика не вирішує питання покращення економічної сфери, оскільки, основна увага приділяється створенню нових знань та концепцій, а не їх реалізації у виробництві. Акцент робиться на інноваційну політику.

Аналіз закордонного досвіду призвів до визнання побудови інноваційної моделі економіки як одного із пріоритетних напрямків країни. Передумови для її запровадження законодавчо закріплені в нормативно правовій базі, які спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності.

Нормативна правова база щодо інноваційної діяльності базується на Конституції України та включає в себе, зокрема:

ЗУ “Про інноваційну діяльність” вирішує питання пов’язані з правовими, організаційними, та іншими засадами, а також більше детально регулює державну підтримку інноваційної діяльності. Держава надає підтримку суб’єктам господарювання будь-яких форм власності, які впроваджують інноваційні проекти в державі, а також підприємства, яким надано статус - інноваційних.

Глава 34 Господарського кодексу України здійснює правове регулювання інноваційної діяльності. Визначає засади регулювання інноваційних відносин між суб’єктами господарювання та іншими учасниками.

ЗУ “Про інвестиційну діяльність” вирішує правові, економічні та соціальні питання інвестиційної діяльності на території України. Він забезпечує створення рівних умов для захисту прав, інтересів і майна суб’єктів інвестиційної діяльності будь-яких форм власності, а також на забезпечення ефективного інвестування в економіку України, та охоплює відносини міжнародного економічного співробітництва. В цьому законі йде мова і про інновації, зокрема ст. 3 визначає інноваційну діяльність як сукупність заходів, які спрямовані на реалізацію інновацій для одержання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об’єкти інноваційної діяльності.

ЗУ “Про наукову і науково-технічну діяльність” охоплює правове, організаційне та фінансове регулювання наукової і науково-технічної діяльності, сприяє провадженню наукової і науково-технічної діяльності, задовольняє потреби суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади.

ЗУ “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” вирішує правові, економічні та організаційні аспекти формування системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх подальшої реалізації в Україні. За мету, закон ставить впровадження інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності української продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Проте, спеціалісти та науковці галузі інновацій сходяться в думці, що законодавство з питань правового регулювання інноваційної діяльності є непослідовним та мало ефективним, а тому, це створює величезні перепони для переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку. В Україні, не було здійснено глибокого аналізу механізму відносин інноваційної діяльності, які породжують інноваційну систему.

Однієї із найважливіших умов ефективності законодавства з питань здійснення інноваційної діяльності, реалізація інноваційної моделі в економіці України є створення системи господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави, завдання якої полягає в створенні ефективної

інноваційної системи. Необхідна розробка Кодексу законів про науково-технічну та інноваційну діяльність, що визначить правову основу даних сфер [4].

Вищезазначені аргументи вказують на те, що правове забезпечення України щодо інноваційної діяльності не в змозі надати нормальні передумови для запровадження ефективної інноваційної системи. Без такої системи неможлива реалізація інноваційної моделі у вітчизняній економіці. Виникає потреба в покращенні господарсько-правового регулювання відносин, що виникають в процесі реалізації та здійснення інноваційної діяльності та політики.

Інноваційна політика держави, згідно з ст. 3 ЗУ “Про інноваційну діяльність” направлена на створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігальних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [5].

Реалізація державної інноваційної політики вимагає створення цілісної системи органів державної влади, які будуть мати господарську компетенцію в інноваційній сфері та будуть займатися проведенням державної інноваційної політики.

Одними із основоположних проблем в реалізації інноваційної політики держави є: низька якість бізнес-середовища; незабезпечення рівних умов конкуренції на ринку; не усунення бар’єрів та “пережитків” минулого, що призводить до погіршення впровадження інновацій в економіці; відсутній механізм взаємодії між державою та бізнес-сектором у відносинах інноваційної діяльності; недостатня орієнтованість на розвиток та реалізацію інновацій. Все це гальмує інноваційний розвиток в країні.

Також, проблемою низького інноваційного розвитку є дефіцит фінансових ресурсів та такі проблеми як: низький попит на науково-технічну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, зниження кількості наукових кадрів та матеріально-технічної бази досліджень. Не превеликий жаль, інноваційна сфера України ще не користується попитом у вітчизняних та іноземних інвесторів. Це також пов’язано із відсутністю фінансових вкладів держави в інноваційний розвиток економіки, обсяг яких відповідно до досвіду розвинутих країн значно перевищує ресурси, які необхідні для здійснення традиційної науково-технічної політики, та низькою зацікавленістю країни до міжнародного співробітництва в інноваційній сфері [6, с. 2].

Отже, необхідно зазначити, що інноваційна діяльність - це величезний механізм, який включає в себе взаємозалежні процеси. Для цього механізму вже розроблена досить громіздка законодавча база, яка налічує близько 200 документів. І ця база постійно вдосконалюється починаючи з 2000-х років. Однак, вона не досконала, оскільки не забезпечує всі умови нормального функціонування та розвитку інновацій. Наприклад, нормативно-правовий акт нижчого рівня в багатьох випадках суперечить акту вищого рівня або ж відсутність повноцінної ринкової системи господарювання, тому це призводить

до низького застосування інновацій суб'єктами господарювання в Україні. Для поліпшення стану інноваційної діяльності в Україні необхідна розробка багаторівневої нормативно-правової бази із чіткою ієрархічною структурою, яка буде відповідати загальнодержавній системі правової ієрархії.

Можна прийти до висновку, що вдосконалення нормативно-правового механізму є найбільш дієвим рішенням, оскільки це державний інструмент підтримки інноваційної сфери. Необхідно покращувати законодавчу базу, щоб створити більш тісне співробітництво між державним та підприємницьким сектором. Тому що при стимуляції розвитку підприємств з боку держави, Україна стане економічно більш успішною та стабільною.

Список літератури

1. Єрмолаєва В. В. Особливості та проблеми інноваційного розвитку в Україні. / В. В. Єрмолаєва // Держава та регіони. – 2010. – № 6. – С. 275-280.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Постанова ВРУ "Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" від 21.10.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 11.
4. Шовкалюк В. С. Інноваційний розвиток України / В. С. Шовкалюк. [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2013_7/Nauka_Ukr_V7_4.pdf.
5. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
6. Інноваційний розвиток в Україні : наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації. Аналітична доповідь центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 2-14.

УДК 347.91.95

Волох А. С., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

НЕПРИПУСТИМІСТЬ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Актуальною новелою - проблемою зміненого з 15.12.2017 року на підставі Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII [1] національного процесуального законодавства є закріплення на законодавчому рівні нової статті про «неприпустимість зловживання процесуальними правами» учасниками судового процесу.

Відповідно до ч.1 ст. 44 зміненого ЦПК України 2017 року «учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами; зловживання процесуальними правами не допускається» [2].

В основі цієї проблеми вбачаємо не тільки низький рівень правової культури учасників справи, які здійснюють свої повноваження під час здійснення правосуддя, але й їх представників.

Проблема недобросовісності учасників цивільного процесу відома ще з часів римського права, яке передбачало заходи протидії поведінці осіб, що безпідставно пред'являли позови або безпідставно заперечували проти них. Норми, які так чи інакше спрямовувалися на протидію різним зловживанням і правопорушенням у судовому процесі, містили багато пам'яток іноземного права в галузі судочинства (Салічна Правда, Світські закони датського короля Кнута, Саксонське зерцало, Ордонанс Короля Людовика XII) [3, с. 17].

Вперше термін «зловживання правом» було введено в цивільному процесуальному законодавстві, а конституційну заборону зловживанням правом закріплено у Декларації прав людини та громадянина 1789 року. Першим розкрив зміст поняття «зловживання правом» М.Й. Бару. На його думку, цей термін відображав, зловживання правом матиме місце тоді, коли особа наділена відповідним суб'єктивним правом, «зовні опирається на таке», однак її поведінка насправді не відповідає змісту належного їй права [4, с. 346].

У сучасній науковій доктрині зловживання цивільними процесуальними правами розглядають як: таке здійснення права, внаслідок якого створюються перешкоди для вирішення завдань цивільного судочинства [5, с. 15]; вчинення учасником процесу дій у межах дозволеної поведінки, однак з використанням свого права з метою, яка суперечить завданням правосуддя [6, с. 119]; порушення функціонального призначення суб'єктивного цивільного процесуального права, що утворює поведінку, спрямовану на досягнення протиправної мети [3, с. 10].

Вперше в ст. 44 зміненого ЦПК України 2017 року законодавець виписав приблизний невичерпний перелік дій, які суд може визнати зловживанням процесуальними правами, але за двох умов: їх суперечливість завданню цивільного судочинства та наявність при цьому конкретних обставин.

Зробивши системний аналіз оновлених статей зміненого ЦПК України 2017 року, дії, які суд може визнати зловживанням процесуальними правами, на основі порівняльної характеристики ст. 43 ГПК, ст. 44 ЦПК, ст. 45 КАС України можна поділити на такі групи:

І) Дії, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення:

1.1 подання скарги на судові рішення, яке: а) не підлягає оскарженню, б) не є чинним, в) дія якого закінчилася (вичерпана);

1.2 подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке: а) вже вирішено судом, б) за відсутності інших підстав, в) за відсутності нових обставин;

1.3 заявлення завідомо безпідставного відводу;

1.4 вчинення інших аналогічних дій.

ІІ) Дії, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями:

2.1 подання декількох тотожних позовів (до одного й того самого відповідача (відповідачів), з тим самим предметом та з тих самих підстав);

2.2 подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав;

2.3 вчинення аналогічних інших дій.

III) Дії, метою яких є безпідставне звернення до суду:

3.1 подання завідомо безпідставного позову;

3.2 подання позову за відсутності предмета спору;

3.3 подання позову у спорі, який має очевидно штучний характер.

IV) Дії, метою яких є зміна підсудності:

4.1 необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог справи;

4.2 завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача).

V) Дії, метою яких є умисне порушення прав третіх осіб або інших учасників судового процесу:

5.1 укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб;

5.2 умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі.

VI) Інші дії або бездіяльність метою яких є перешкоджання судочинству: аналіз змісту ст.148 зміненого ЦПК України 2017 року дозволяє виокремити ще таку групу.

Відповідно до ч. 4 ст. 44 зміненого ЦПК України 2017 року для запобігання зловживанню процесуальними правами суд зобов'язаний вживати заходів, зокрема, заходів процесуального примусу до яких з 15.12.2017 року нововведений штраф. Відповідно до п.2 ч.1,ч.2 ст.148 зміненого ЦПК України у випадках: зловживання процесуальними правами, вчинення дій або допущення бездіяльності з метою перешкоджання судочинству суд може постановити ухвалу про стягнення в дохід державного бюджету з відповідної особи штрафу у сумі до від 0,3 до трьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а у випадку повторного чи неодноразового зловживання процесуальними правами штраф становить від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Також відповідно до ч. 3 ст. 44 зміненого ЦПК України 2017 року: «якщо подання скарги, заяви, клопотання визнається зловживанням процесуальними правами, суд з урахуванням обставин справи має право залишити без розгляду або повернути скаргу, заяву, клопотання».

Відповідно до ч. 1 ст. 58 ЦПК України сторона, третя особа, а також особа, якій надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Законні представники мають право доручити вести справу в суді іншим особам відповідно до ч.3 ст. 59 ЦПК України. При розгляді спорів, які виникають з трудових відносин, справи у малозначних спорах, може виступати особа, яка досягла 18 років і наділена цивільною процесуальною дієздатністю, за винятком осіб, визначених у статті 61 ЦПК, але чи зможе

вона забезпечити представництво особи в суді без фундаментальних правових знань? Отже, як правило, представником в суді буде адвокат.

Принциповою новелою щодо змісту змагальності є норма ч. 7 ст. 81 ЦПК України 2017 року в якій зазначається, що «суд не має права збирати докази, які стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім випадків коли суд має сумніви щодо добросовісного здійснення учасниками справи своїх процесуальних прав та виконання обов'язків щодо даних доказів». Адже, раніше чинна ст. 60 ЦПК України в редакції 2004 року такого не передбачала.

Отже, важливими новелами зміненого ЦПК України 2017 року є, як норми щодо недопустимості зловживання процесуальними правами, так і норми реагування на зловживання, які сподіваємося будуть дисциплінувати учасників судового процесу й їх представників сумлінно користуватися процесуальними правами та обов'язками.

Список літератури

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 48. - Ст. 436.

2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року №1618-IV// Відомості Верховної Ради України. - 2004. - №40-42. - Ст.492 в редакції Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2017. - № 48. - ст. 436. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

3. Юдин А. В. Злоупотребление процессуальными правами в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. на соискание учен. степ. доктора юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / А. В. Юдин. - СПб., 2009. - 47 с.

4. Іванюк І.Д. Юридична природа та ознаки поняття зловживання правом у кримінальному процесі: загальнотеоретичний аспект / І.Д. Іванюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична / [гол. ред. Б.В. Щур]. - 2010. - Вип. 3. - С. 340-349.

5. Васильєва Н.М. Зловживання процесуальними правами особами, які беруть участь у справі / Н.М. Васильєва // Молодь у юридичній науці : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців «П'яті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 27-28 жовтня 2006 р.) : у 5 ч. - Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2006. - Ч. 4: Цивільне процесуальне право. Трудове право. Право соціального забезпечення. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. - С. 12-16.

6. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник. - Харків : Харків юридичний, 2008. - 708 с.

УДК 341.9:347.633

Гапеева Ю. І., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Барабаш А. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІНОЗЕМЦЯМИ

Варто зазначити, що нинішня складна соціально-економічна ситуація, яка, на жаль, склалася в українському суспільстві негативно впливає на один із

найважливіших його складових – українські сім'ї. Вона позначається на загальному соціальному просторі при цьому формуючи середовище, в якому ці сім'ї існують і спотворює їх норми та цінності. Сім'я і шлюб все більше втрачають свої соціальні функції. Саме сімейні проблеми та конфлікти спричинюють значну кількість негативних явищ, зокрема біологічне та соціальне сирітство. Наслідками таких проблем суспільства є частіші випадки сурогатного материнства, усиновлення дітей громадянами іноземних держав. Але разом із цим, спостерігаються випадки торгівлі дітьми, усиновлення дітей в корисливих та злочинних цілях тими ж самими іноземними громадянами.

Слід відмітити, що майже у всіх розвинених країнах (Німеччині, Італії, Франції, Англії, Швеції, США) існують черги на усиновлення. Виникає питання, чому ж у нас таких черг немає і чому збільшується кількість міжнародних усиновлень у нашій країні? Очевидно, що вказана ситуація зумовлена наступними обставинами:

- кількість іноземних громадян, охочих усиновити дитину, перевищує кількість українських дітей, що залишилися без піклування батьків;
- в деяких державах (наприклад в Іспанії) усиновлення дітей усередині країни юридично ускладнене. Воно має велику кількість умов. Результатом ускладненості законодавства є те, що діти, які залишилися без піклування батьків, виховуються в прийомних сім'ях без права на їх усиновлення [1, с. 320].

На проблему усиновлення українських дітей іноземцями існують різні погляди. За статистичними даними на сьогодні в дитбудинках та інтернатах нашої країни знаходиться близько 90 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської турботи. Серед них дуже мало дітей, батьки яких загинули або померли. Більшість – «соціальні сироти», які мають живих батьків. І майже половина, яким не виповнилося чотири роки, важко хворі. Вони мають переважно такі захворювання: хвороба Дауна, дитячий церебральний параліч, сліпота, вроджений порок серця, важкі дефекти розвитку, хронічні гепатити. У дитячих установах також значна кількість дітей, народжених від матерів, хворих на СНІД, венеричні, психічні захворювання. Часто батьками таких малюків є алкоголіки і наркомани, що і є причинами цих хвороб.

За даними вчених, раніше іноземці, які бажали усиновити дитину їздили до Китаю. Після того, як світ «відкрив» Україну, у нашу державу за дітьми почали приїжджати зі США, Швеції та інших країн Європи, оскільки за зовнішніми расовими ознаками українські діти відповідають європейському типу, що значно спрощує стосунки між усиновителями та усиновленими та надає можливість якнайдовше забезпечити таємницю усиновлення. Громадяни України також всиновлюють дітей з дитячих будинків. Їх кількість могла б значно збільшитись, якби процес усиновлення стимулював закон, як це існує нині за кордоном. Починаючи з 1996 року, до Центру усиновлення дітей зверталися понад 10 тисяч іноземних сімей. Щороку до нього звертаються близько двох тисяч сімей іноземців, які бажують усиновити українську дитину. Але існує низка негативних факторів

міждержавного усиновлення. Не випадково навіть сьогодні Україну продовжують називати «країною дикого усиновлення» [2, с. 400].

Відомо, що витрати в Україні іноземних агентств з усиновлення становлять, у середньому, понад \$10 тисяч. Щорічно у нашій країні іноземці усиновляють понад дві тисячі дітей. Легко підрахувати, що на це витратили більше \$20 мільйонів. Солідну частину грошей витрачено на «прискорення» процесу оформлення різних документів. Наприклад, зарубіжні громадяни не мають права усиновити дитину віком до одного року. Таку проблему може вирішити довідка з підписом головлікаря пологового будинку [3, с. 100].

Повинен відбутися процес узгодження українського законодавства з питань усиновлення із законодавством інших держав, а також приведення його у відповідність до міжнародних норм. Наприклад, закони Німеччини передбачають припинення будь-яких родинних зв'язків усиновлених дітей. А СК України не поширює таємницю усиновлення на іноземців. У Франції, США та деяких інших країнах рішення українського суду про усиновлення повинне пройти додаткову процедуру «повного усиновлення». До того ж, законодавство різних країн вимагає різних термінів нагляду держави за адаптацією дитини у новій сім'ї [4, с. 119].

Популярність українських дітей серед іноземних усиновителів обумовлена тим, що законодавство дозволяє усиновлення дітей самотнім і навіть судимим іноземцям. Також іноземці можуть усиновляти дітей, які не є сиротами і мають родичів. Крім того, недосконалість процедури усиновлення іноземцями дозволяє їх посередникам, прикриваючись довіреністю, виконувати дії замість прийомного батька, які той має виконувати особисто.

Процес міжнародного усиновлення передбачає, що дитина, яка усиновлюється, перебуває на обліку для усиновлення та доступна для усиновлення українським громадянам. Якщо протягом року цю дитину не усиновлюють українські громадяни, вона стає доступною для усиновлення іноземцями. Досить часто, перш ніж взяти в сім'ю дитину, іноземці ретельно переглядають її медичну картку. Вони згодні взяти навіть розумово відсталу дитину, але зі здоровими органами, що часто є ознакою того, що дитина усиновлюється для подальшої торгівлі нею.

Головний плюс в усиновленні українських дітей іноземними громадянами полягає в тому, що іноземці можуть запропонувати нашим дітям дійсно хороше життя: щасливе дитинство, вищу освіту, безтурботне майбутнє. Тому що в переважній більшості ці люди з більш розвинених і стабільних країн таких як США, Італія. Але це не головне, оскільки найбільше значення має сама сім'я, яка усиновляє дитину, її культурний рівень та сімейні цінності [5, с. 390].

На жаль, сьогодні поширена проблема торгівлі дітьми. В Україні проблема торгівлі дітьми та дитячими органами загострюється у зв'язку з тим, що зовні такі діяння мають вигляд усиновлення неповнолітніх іноземцями. Ще однією складністю є відсутність двосторонніх договорів

між Україною та іншими державами в галузі боротьби з цим злочином, внаслідок чого стає неможливим його розкриття. Також негативний вплив справляє і латентність з боку державних органів, відсутність офіційних даних і досліджень у цій сфері, а також реальних заходів захисту жертв даного злочину. Органи, які приймають рішення про усиновлення з захисту власної безпеки відмовляються надавати допомогу правоохоронним органам. Обов'язки щодо контролю за дотриманням прав усиновлених дітей за кордоном покладаються на відповідні консульські установи, які мають вести облік усиновлених дітей у кожній країні та здійснювати нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними 18-річчя. Однак відносно велика кількість дітей, які усиновлюються іноземними громадянами, призводить до того, що консульські установи не можуть ефективно й у повному обсязі виконувати покладені на них функції у сфері усиновлення [2, с. 401].

Таким чином, світова спільнота повинна впроваджувати в життя справді дієві механізми для запобігання торгівлі людьми та дитячими органами. Але, на жаль, вона лише декларував загальні принципи таких дій і нічого не робить.

Список літератури

1. Деркаченко Ю. В. Міжнародні процедури і механізми імплементації усиновлення в Австрії / Ю. В. Деркаченко // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2009. – № 1(29). – С. 317-322.
2. Скибчук І. І. Особливості застосування універсальних механізмів та процедур з міжнародного усиновлення дітей у законодавство деяких європейських країн / І. І. Скибчук // Закарпатські правові читання. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів. – Ужгород, 2009. – С. 398-401.
3. Чолан Т. А. Міжнародне законодавство з питань усиновлення дітей як невід'ємна частина національного законодавства України та російської федерації / Т. А. Чолан // Наше право. - 2013. - № 11. - С. 98-103.
4. Шостак В. Ю. Розвиток інституту міжнародного усиновлення в системі міжнародного права / В. Ю. Шостак // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 116-121.
5. Яніцька А. І. Процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами / А. І. Яніцька // Актуальні проблеми держави і права. - 2012.

УДК 347.963

Гапєєва Ю. І., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2.06.2016 № 1401-VIII[1] були внесені суттєві правові

зміни щодо діяльності прокуратури України, зокрема, Розділ VII «Прокуратура» Основного Закону України, який був повністю присвячений конституційним засадам діяльності прокуратури, було виключено. Проте Розділ VIII «ПРАВОСУДДЯ» оновленої Конституції України Законом № 1401-VIII було доповнено новими ст.ст. 131, 131² в яких по новому здійснено розмежування представництва в суді між органами прокуратури та адвокатурою в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві, зокрема:

1) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом покладається на прокуратуру(п.3 ч.1 ст. 131 Конституції України);

2) виключно адвокат здійснює представництво особи в суді (ч.4 ст. 131² Конституції України)[1].

Серед правників такий підхід законотворців викликав бурхливу реакцію. Але імплементацію зазначених новел відсунуто в часі відповідно до п.п.11 п.16 Розділу XV ПЕРЕХІДНИХ ПОЛОЖЕНЬ оновленої Конституції України, які містять принципові застереження щодо представництва прокурорами та адвокатами, зокрема: «представництво відповідно до п. 3 ч.1 ст. 131 та 131² цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції - з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції - з 1 січня 2019 року; представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року; представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, - до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню» [1].

Також відповідно до п. п. 9 п. 16-1 Розділу XV Перехідних положень оновленої Конституції України представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, - до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню [1].

З 15.12.2017 року – дата набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» розмежування представництва в суді між прокуратурою, адвокатурою та іншими представниками було чітко регламентовано [2].

Відповідно до ч. 3 ст.56 зміненого Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України 2017 року)[3] передбачені різні форми участі прокурора у визначених законом випадках, зокрема: звернення до суду з позовною заявою; участь у розгляді справ за його

позовами; вступає за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи по суті; подання апеляційної скарги; подання касаційної скарги; подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [3].

Щодо участі прокурора, який звертається до суду в інтересах держави, то відповідно до ч.4 ст. 56 ЦПК України 2017 року прокурор має обґрунтувати: в чому полягає порушення інтересів держави; необхідність їх захисту; визначені законом підстави для звернення до суду; зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах [3].

Особливості здійснення окремих форм представництва інтересів громадянина або держави в суді передбачено ст. 24 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII. Прокурора може бути залучено судом до участі у справі або брати участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень, його участь у судовому процесі для подання висновків у справі є обов'язковою у випадках, встановлених законом, або якщо суд визнає це за необхідне [4].

Необхідно зазначити, що відмова органу, уповноваженого здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, від поданого прокурором в інтересах держави позову (заяви), подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє прокурора права підтримувати позов (заяву) і вимагати розгляду справи по суті.

Прокурор з метою вирішення питання щодо наявності підстав для ініціювання перегляду судових рішень у справі, розглянутій без їхньої участі, вступу у справу за позовом (заявою) іншої особи мають право ознайомлюватися з матеріалами справи в суді та отримувати з них копії. Інші повноваження прокурора щодо здійснюваних ним функцій закріплені в ст. 43 ЦПК України 2017 року.

Прокурор, який бере участь у розгляді цивільних справ у судах, додержуючи принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, має завдання сприяти виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі.

Варто зазначити про невідповідність Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII Конституції України, оскільки в п.1ч.1 ст. 131 Основного Закону держави в кримінальному судочинстві на прокуратуру покладено повноваження «підтримання публічного обвинувачення в суді», а за чинним Закон України «Про прокуратуру» - «підтримання державного обвинувачення в суді»[3]. Хіба в суді може бути не публічно?

Відповідно до абзацу 2 ч. 5 ст. 56 ЦПК України 2017 року у разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі

відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача [3].

Яскравим прикладом участі прокурора в інтересах держави у цивільному судочинстві є пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх витребування. Прокурор подає позов упродовж строку загальної позовної давності з дня набрання законної сили обвинувальним вироком щодо особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. При цьому позов про визнання необґрунтованими активів та їх витребування може бути пред'явлено до особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно якої набрав законної сили обвинувальний вирок суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. У такому разі прокурор вживає заходів щодо встановлення майна, стосовно якого існують докази того, що воно отримано зазначеною особою, або що ним користується чи розпоряджається (розпоряджалася) така особа.

Суд визнає необґрунтованими активи, якщо судом на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Конституція України визначає новий підхід до визначення процесуального становища прокурора в цивільному судочинстві в умовах сьогодення. Прокурор як особливий учасник судового процесу, участь якого з 30.09.2016 року зумовлена необхідністю виконання функції представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Проте, внаслідок недосконалості спеціалізованого законодавства щодо прокуратури існує багато проблем, які потребують невідкладного вирішення, тому що від успішного виконання прокуратурою своїх повноважень в суді залежить процес побудови правової держави в Україні.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30. - Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року №1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - №28. - Ст. 532.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 року № 2147-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

3. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року №1618-IV// Відомості Верховної Ради України. - 2004. - №40-42. - Ст.492 в редакції Закону України Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2017.- № 48.- ст.436 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

4. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-18//Відомості Верховної Ради. - 2015. - № 2-3.- Ст.12 (із внесеними змінами і доповненнями).

УДК 347.73:336.22

Жежко Д. В., студентка гр. МППРп-171

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОДАТКОВИХ АГЕНТІВ

В Україні продовжується реформаційні процеси зумовлені прагненням до економічної інтеграції з Європейським Союзом. Основними напрямками реформування податкової системи України є: створення якісної податкової системи, яка дозволить забезпечити сприятливі умови для ведення бізнесу, здійснення інвестицій та збільшення сукупних податкових надходжень до усіх рівнів бюджетів та державних цільових фондів. В таких умовах особливої актуальності набувають дослідження суб'єктів податкового права взагалі, та податкових агентів зокрема.

Правовий статус особи, що сприяє справлянню і перерахуванню податків і зборів до бюджетів в силу участі в окремих податкових правовідносинах, набувають суб'єкти податкового права за різних підстав. Законодавець обмежується лише визначенням, що податковий агент це особа на яку Податковим кодексом України покладається обов'язок з обчислення, утримання з доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів платника податку [1]. Отже, податковий агент є суб'єктом податкових правовідносин і виступає посередником між платником податків та бюджетом.

В законодавстві України податкові агенти фактично прирівняні у правах та обов'язках із платниками податків. Однак це твердження є хибне, оскільки зумовлює фактичну підміну реальних платників податків. Фактично податкові агенти не мають прав платника податків щодо відтермінування та розстрочення сплати податкового зобов'язання, права використовувати пільги, не мають права на залік чи повернення надміру сплачених сум податків і зборів у порядку встановленому ПКУ тощо. Поряд з цим податкові агенти мають ряд прав, спільних з платниками податків, зокрема, отримувати від фіскальних органів інформацію щодо оподаткування; проводити спільну з ними податкову звірку; отримувати від фіскальних органів форми податкових декларацій, розрахунків та роз'яснень щодо їх заповнення; оскаржувати ненормативні акти фіскальних органів, дії (бездіяльність) їх посадових осіб.

Правовий статус податкового агента характеризується декількома особливостями, які принципово відрізняють його від платника податків. По-перше, якщо придбання прав і обов'язків платника податків має самостійний, безумовний характер, то податковий агент може бути наділений правами і обов'язками у сфері оподаткування при обов'язковій умові - наявності платника податків. У цьому разі його статус характеризується певною

залежністю і є похідним як від виду платника податків, так і від виду податку, з яким він повинен реалізовувати агентські функції. По-друге, права і обов'язки у податкового агента можуть виникнути тільки при сплаті платником податків періодичних платежів і пов'язуються переважно з податками, а не зі зборами. По-третє, якщо для платника податків реалізація податкового обов'язку передбачає облік, сплату та звітність, то для податкового агента - обчислення, утримання та перерахування сум податку [2, с. 190].

М. П. Кучерявенко справедливо відзначає, що правовий статус податкових агентів характеризується деякою подвійністю. Так, стосовно податкових органів податкові агенти є зобов'язаними особами, які виступають у ролі платників податків, тобто мають права й обов'язки останніх. У той же час щодо платників податків податкові агенти виконують роль податкового органу, здійснюючи дії по нарахуванню й утриманню сум податку з метою наступного перерахування їх у бюджет. При цьому такі дії провадяться без волевиявлення платника в силу обов'язків, покладених на податкових агентів нормативним актом [2, с. 187].

Деякі науковці вважають податкових агентів представниками платників податків у їх відносинах із податковими органами. Така позиція вбачається нелогічною. По-перше, обов'язок по утриманню суми податку з платника й перерахуванню її в бюджет покладено на податкових агентів податковим законодавством, у той час як представник платника податків діє на підставі доручення. По-друге, джерелом виплати доходу зобов'язаній особі завжди є податковий агент. Податковий представник зовсім не обов'язково є таким джерелом [3, с. 254].

Отже, податкові агенти не є різновидом представників платників податків, оскільки це обумовлено різним рівнем правового регулювання відносин, що складаються в обох сферах.

Основа правового статусу податкових агентів становить система його основних обов'язків, які не залежать від виду об'єкта оподаткування та джерел оподаткованого доходу:

- 1) обов'язок обчислити суму податкового зобов'язання;
- 2) обов'язок утримати податок із доходів, що нараховуються (виплачуються, надаються) платнику податків;
- 3) обов'язок перерахувати податки до відповідного бюджету.

Аналіз норм ПКУ свідчить, що участь податкового агента як обов'язкового суб'єкта податкових правовідносин передбачена при справлянні наступних платежів: 1) податок на доходи фізичних осіб - ст. 168 ПКУ; 2) туристичний збір - ст. 268 ПКУ.

Поряд із цим податкові агенти мають додаткові обов'язки, пов'язані із специфікою нарахування та утримання того чи іншого виду податку [4, с. 27]. Зокрема, згідно п. 70.16.1 ст.70 ПКУ, податкові агенти подають контролюючим органам інформацію про фізичних осіб, що пов'язана з реєстрацією таких осіб як платників податків, нарахуванням, сплатою податків і контролем за дотриманням податкового законодавства України.

Ряд спеціальних обов'язків податкових агентів щодо податку на доходи фізичних осіб передбачені п. 176.2 ст.176 ПКУ, а саме податкові агенти зобов'язані:

а) своєчасно та повністю нараховувати, утримувати та сплачувати (перераховувати) до бюджету податок з доходу, що виплачується на користь платника податку та оподатковується до або під час такої виплати за її рахунок;

б) подавати у строки, встановлені ПКУ для податкового кварталу податковий розрахунок суми доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, а також суми утриманого з них податку до контролюючого органу за місцем свого розташування.

в) подавати на вимогу платника податку відомості про суму виплаченого на його користь доходу, суму застосованих соціальних податкових пільг та суму утриманого податку;

г) подавати контролюючому органу інші відомості про оподаткування доходів окремого платника податку в обсягах та згідно з процедурою, визначеною ПКУ;

г) нести відповідальність у випадках, визначених ПКУ [1].

Крім того, ряд специфічних обов'язків стосується окремих об'єктів оподаткування, що закріплено в п. 169.2.2 ст. 169; п. 170.2.2; п. 170.10.5 ст. 170 ПКУ [5, с. 80-81].

Проаналізувавши та узагальнивши всі названі обов'язки податкового агента, можна дійти висновку, що обов'язки податкового агента та платника податків:

1) існують одночасно, оскільки відсутність податкового обов'язку платника податку означала б відсутність податкового агента як суб'єкта податкових правовідносин;

2) вони не є тотожними, але є взаємозалежними, оскільки виникнення податкового обов'язку податкового агента неможливе без попереднього виникнення податкового обов'язку платника податків [4, с. 28].

Ще одним невід'ємним елементом правового статусу податкового агента є відповідальність за неналежне виконання своїх обов'язків. Зокрема, фінансова відповідальність передбачена п. 127.1 ст. 127 ПКУ. Питання адміністративної відповідальності податкових агентів урегульовано ст. 163-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, але лише щодо утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб, лишаючи поза увагою інші податки. Норми Кримінального кодексу України містять лише загальні положення відповідальності щодо ухилення від сплати податків.

Отже, поняття податкового агента визначено на законодавчому рівні, але проблемним залишається саме визначення його правового статусу. Законодавець прирівняв податкових агентів і платників податків, хоча фактично ці суб'єкти не є тотожними, вони є взаємозалежними та існують одночасно.

З огляду на вищезазначене, постає необхідність детальнішого дослідження правового статусу податкових агентів з подальшим внесенням

змін до законодавчих актів й усуненням положень, у яких платники податків прирівнюються з податковими агентами.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 03.12.2017 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 5.04.18).
2. Кучерявенко М. П. Податкове право : підручник. Х. : Право. - 2013. - 536 с.
3. Головашевич О. О. Фізичні особи як платники податків. Актуальні питання науки фінансового права: монографія / за ред. М. П. Кучерявенка. - Х. : Право, 2010. - 464 с.
4. Коваль Ю. А. Правовий статус податкових агентів як самостійних учасників податкових правовідносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. - 2015. - Вип. 33(2). - С. 25-30.
5. Сидорук Р. А. Правовий статус податкових агентів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2015. - Вип. 14(1). - С. 79-82.

УДК 346

Іванова Р. В., студентка гр. ПР-141

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми та її актуальність. Господарсько-правова відповідальність у господарській діяльності займає важливе місце, так як забезпечує виконання зобов'язання, дотримання законності, правопорядку. Водночас, наукові доробки з означеної проблематики є досить суперечливими, що викликає необхідність проведення подальших досліджень. Проблематикою становлення та розвитку інституту господарсько-правової відповідальності у займалася плеяда вітчизняних науковців теоретиків права – С. М. Братусь, Ю. А. Ведернікова, В. В. Копейчиков, О. Ф. Скакун, фахівців господарського права – М. С. Малєйна, А.І.Шпомер, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина, С. І. Юшина та ін. Але окремі питання реалізації механізму відповідальності не втратили своєї дискусійності.

Мета статті – розкрити окремі аспекти господарсько-правової відповідальності та здійснити аналіз її особливостей.

В юридичній літературі поняття господарсько-правової відповідальності досліджується під різним кутом зору, що зумовлює неоднозначне ставлення до господарсько-правової відповідальності з боку науковців і практиків. Причинами виникнення такого явища є: 1) багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин; 2) відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності;

3) різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки; 4) широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування; 5) відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності; 6) недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських; 7) різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності [1, с. 411-412].

Відповідальність у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) – це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – суспільні відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення [2].

Цивільно-правова природа майново-господарських зобов'язань, що впливає із змісту ч. 1 ст. 175 ГК України, зумовлює застосування до порушника таких зобов'язань заходів відповідальності, встановлених ЦК України, з урахуванням особливостей, передбачених нормами ГК України. Зрозуміло, що такі особливості мають виключно об'єктивний характер. Водночас, наявність у сфері господарювання організаційно-господарських зобов'язань, які не є предметом регулювання ЦК України, обумовлює автономне правове регулювання заходів відповідальності за порушення зазначених зобов'язань. Саме ця обставина стала головною причиною включення до ГК України ряду загальних положень щодо відповідальності суб'єктів господарювання, однак, це не дає підстав для висновку про дублювання положень ЦК України в статтях ГК України та для пропозицій щодо вилучення окремих норм із ГК України чи перенесення їх з ГК до ЦК України [3]. Тому у разі якщо учасником господарських відносин вчинено правопорушення у вигляді невиконання або неналежного виконання організаційно-господарського зобов'язання або порушено встановлені вимоги (правила) щодо здійснення господарської діяльності, до нього мають застосовуватися положення ГК України та інших законів України, що регулюють відповідні організаційно господарські зобов'язання та правила здійснення господарської діяльності.

Як встановлено ч. 2 ст. 216 ГК України, застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання. Таким чином, у функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання учасниками господарських відносин господарських зобов'язань. Її головною метою є забезпечення правопорядку у сфері економіки (в господарських відносинах). Реалізації цієї мети покликана сприяти закріпленню в ч. 3 ст. 216 ГК України принципів, на яких базується господарсько-правова відповідальність [5].

Правовим засобом відповідальності (формою реалізації відповідальності і одночасно мірою відповідальності) у сфері господарювання є господарські санкції, тобто заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки.

Висновки. Таким чином, господарсько-правова відповідальність, виходячи з її ознак та механізму застосування, за формою є юридичною, а за змістом – економічною, і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства, і полягає у своєрідній реакції держави на правопорушення, що вчинені учасниками господарських відносин за порушення договірних та / або позадоговірних зобов'язань, і за яке законом чи договором передбачено застосування санкцій у встановленому порядку за відповідною процедурою.

Список літератури

1. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за ред. В.С. Щербини. – К.: Юрінком Інтер, 2012. - 528 с.
2. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень / В. Щербина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2013. - Вип. 3. - С. 10-16.
3. Посполітак В. В., Ханік-Посполітак Р. Ю. Аналіз наявних суперечностей та неузгодженостей між Цивільним та Господарськими кодексами України. – К.: Видавництво "Реферат", 2015. – С. 125-137.
4. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності / Р. Б. Шишка // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – К.: НАУ, 2015. – № 1 (34). – С. 130-133.
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV: станом на 19.02.2018 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.

УДК 341.9

Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У сучасних умовах розвитку неможливо уявити країну, яка використовує лише власні ресурси, тому що в умовах глобалізації спостерігається збільшення економічних взаємозв'язків між державами. Для успішного функціонування національного господарства державі необхідно брати участь у зовнішніх економічних відносинах, оскільки це призводить до розширення міжнародного бізнесу. Після визначення характеру взаємозв'язків та цільового ринку співпраці постає питання вибору форми здійснення міжнародних відносин та відповідних вигод для розвитку як самого бізнесу, так і національного господарства в цілому.

Часто застосованим договором в вищевказаній діяльності є підряд. Оскільки він використовується всюди, де йдеться про роботи, що мають визначений, окремий від них результат; при цьому сторона, яка виконує роботи, сама ж їх і організовує.

Договір підряду може кваліфікуватись як міжнародний за наявності однієї з двох умов: комерційні підприємства сторін такого договору - підрядника та замовника - повинні перебувати на території різних держав або підрядно-будівельні роботи мають здійснюватись на території іншої держави, навіть якщо сторони мають свої комерційні підприємства на території однієї держави.

Як правило, більшість міжнародно-правових відносин регулюються міжнародними конвенціями, проте щодо регулювання договору підряду та будівельного підряду відсутнє конвенційне регулювання.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей міжнародного підряду.

Уперше згадування про договір підряду як цивільно-правовий інститут бере свій початок у Стародавньому Римі. Однак він мав назву «договір найму» та був виділений давньоримськими юристами в самостійний вид договору.

Так, М. І. Брагінський говорить про внутрішній зв'язок підряду з договором найму та наводить таку цитату з титулу II книги XII «Дигест Юстиніана»: «Якщо я даю замовлення на будівництво будинку з тим, щоб підрядник робив усе на свої кошти, то він переносить на мене власність на зроблене, проте це є наймом, бо майстер здає в найм свою роботу, тобто обов'язок діяння» [1, с. 316].

Зауважимо, що в країнах романо-германської системи права підряд розглядається як самостійний вид договору, який визначається встановленими в законі ознаками. Натомість в англо-американській системі права підрядні відносини традиційно вважаються одним з видів договору особистого найму, але при цьому істотною особливістю його визнається певна самостійність виконавця роботи, який в зв'язку з цим називається незалежним контрагентом [2].

В сучасних умовах основою правовою регулювання укладення договорів підряду, у зарубіжних країнах є їх цивільні кодекси. Так, регулюванню підрядних відносин відведено вагоме місце в розділах Цивільного кодексу Франції, Німецького цивільного уложення, Цивільного кодексу Іспанії, Цивільного кодексу Італії, Цивільного кодексу Нідерландів, Цивільного кодексу Грузії, Цивільного кодексу Республіки Білорусь тощо.

За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник в свою чергу зобов'язується прийняти виконану роботу і сплатити за неї обумовлену ціну (ст. 837 ЦКУ, ст. 1787 ФЦК, §631 НЦУ, ст. 702 ЦК РФ та ін.) [3, с. 147].

Звернемо увагу на особливості даного різновиду договорів. Так, за договором підряду має місце обмін послуг на якійсь еквівалент. Цей обмін має вигляд у таких формах: майно замінюється на роботу або надання послуг; гроші на роботу або майно; обмін роботи на роботу або послуг на послуги [4].

Зауважимо, що договір підряду – двосторонній договір, за яким одна особа (замовник) замовляє якусь роботу, а інша сторона (підрядчик) своїми зусиллями виконує цю роботу. Особливістю договору підряду є те, що предметом такого договору є те, що чого ще не існує. Об'єктом є створення або переробка чогось у стан, який задовольняє замовника. Причому ця переробка повинна існувати в об'єктивній формі – оце «щось» повинно існувати відокремлено від того, хто виконує роботу.

Специфікою переходу права власності від особи, яка виконує замовлення й замовником є те, що по суті перехід укладається у формі договору купівлі-продажу, але в даному випадку товар спочатку виготовляється, а вже потім продається.

Стаття 3 Конвенції про купівлю-продаж товарів (1980) [5]: «Договори на поставку товарів, які потребують подальшого виготовлення або виробництва, вважаються договорами купівлі-продажу, якщо сторона, що замовляє товар, не бере на себе зобов'язання поставити істотну частину матеріалів, необхідних для виготовлення або виробництва таких товарів».

Договором підряду є договір, за яким більшу частину вартості складає робота, а меншу частину – вартість матеріалу, який належить виробникові.

Також досліджуваний договір є консенсусним та відшкодувальним (оплатним).

Слід вказати, що зарубіжне законодавство не робить чіткого розмежування договорів на їх різновиди. Для порівняння наведемо Цивільний кодекс України (ЦК України) та низку цивільних кодексів і законів європейських країн. У ЦК України міститься глава 61 «Підряд», що має чотири параграфи, якими, відповідно, передбачено загальні положення про підряд, норми про побутовий, будівельний підряд і підряд на проектні й пошукові роботи. Цивільний кодекс Грузії містить лише статті, які регулюють загальні положення щодо виконання підрядних робіт; розподіл на види підрядних договорів у ЦК Грузії не передбачений [6].

Аналогічна ситуація стосовно договорів будівельного підряду міститься в Законі Болгарії «Про зобов'язання і договори в Болгарії» від 1950 р., що набрав чинності 1 січня 1951 р. Болгарське законодавство лише визначає загальні умови регулювання підрядних відносин та не виділяє різновиди підрядних відносин, як це робить, наприклад, українське цивільне законодавство. Цивільний кодекс Республіки Чехія № 89/2012, що набрав чинності 1 січня 2014 р., у частині 8 «Роботи» в розділах I та II визначає загальні умови виконання підрядних робіт, а в розділі III - особливості будівельних робіт як об'єкт. Крім того, Цивільний кодекс Республіки Чехія в розділах, що стосуються правового регулювання права власності, у тому числі на земельні ділянки, передбачає умови укладення контракту на будівництво [7].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що цивільне законодавство європейських країн не зупиняється на характеристиці різновидів підрядних відносин та передбачає лише загальні умови укладення й виконання підрядних договорів.

Та в науковій думці прийнято вважати, що класичними видами договору підряду є: замовлення на будівництво споруд (замовлення під ключ); надання технічних послуг на будівництво (а також поставка машин й обладнання); виконання монтажних робіт; здійснення технічного обслуговування побудованого об'єкта; надання консультаційних або інформаційних послуг [4].

Договором підряду опосередковується широке коло господарських робіт. Одними з найбільш старих, «класичних» сфер підряду є будівельні роботи по спорудженню різного роду будівель і споруд. В сучасній практиці будівництва виробничих об'єктів, значне місце займають договори про будівництво «під ключ» (а turn - key contract) , які передбачають зведення повністю готового до експлуатації об'єкту [8, с. 19].

В сучасний період науково-технічної революції все більшого значення набуває підряд на виконання - науково-дослідних і проектно-конструкторських, які отримали найменування «інжиніринг» (engineering). Доречно підкреслити, що договір на виконання цих робіт має певні особливості, пов'язані з необхідністю обумовлення питань надання прав на використання результатів робіт, авторськими правами виконавців, подальшим наданням ліцензій, а також з можливою конфіденційністю результатів тощо.

Нарешті, сферою застосування договору стають іменовані «консалтингом» (consulting) консультаційні і інформаційні послуги у сфері наукової організації і управління виробництвом і торгівлею, зокрема здійснення інженерного контролю за проведенням робіт, маркетингові дослідження ринку і т.д.

Таким чином, договір підряду займає значне місце серед «підприємницьких» договорів і відноситься до одного з найдавніших видів договорів. Підрядні відносини були відомі ще римському праву, в якому договір підряду (locatio-conductio operis) розглядався як різновиду договору найму (locatio-conductio) речей, робіт або послуг.

Нині даний договір є поряд з договором купівлі-продажу і поставки одним з поширених, а також найбільш значущих в сфері товарно-грошового обороту. Він зачіпає відносини безпосередньо в сфері виробництва, оскільки пов'язаний із зобов'язанням сторони в договорі - підрядника зробити певну роботу відповідно до завдання замовника і передати замовнику результат цієї роботи. В міжнародному праві відсутнє конвенційне регулювання даного виду договору. Натомість таке регулювання компенсується безліччю рекомендацій і проформ договору, які розроблені різними міжнародними організаціями та слугують зразком для замовників і підрядників, що належать до різних держав.

Список літератури

1. Брагинский М. И. Договор подряда и подобные ему договоры / М. И. Брагинский. - М. : Статут, 2002. - 330 с.
2. Договір підряду в міжнародному приватному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhivinfo.ru/2-43636.html>.
3. Порівняльне правознавство: Курс лекцій / Л. В. Голяк, А. С. Мацко, О. В. Тюріна. – К.: МАУП, 2004. – 200 с.

4. Міжнародний підряд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://interlaw.at.ua/publ/mizhnarodnij_pidrjad/1-1-0-20.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_003.
6. Цивільний кодекс Грузії від 26 червня 1997 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.jguard.ru/images/>
7. Цивільний кодекс Республіки Чехія (закон № 89/2012 від 03.02. 2012) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://anesro.com/down/zakon/89-2012_Sb.pdf.
8. Юшкевич С. П. Договор строительного подряда / С. П. Юшкевич. - М. : Юрайт, 2007. - 432 с.

УДК 347.451

Ігнатенко С. В., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОГОВОРУ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Найпоширенішим різновидом купівлі-продажу є роздрібна купівля-продаж, призначення якої – безпосереднє та систематичне забезпечення населення продовольчими та промисловими товарами. На договір роздрібної купівлі-продажу поширюються загальні положення про договір купівлі-продажу, якщо це не суперечить спеціальним положенням, властивим суто договору роздрібної купівлі-продажу.

Згідно ч. 1 ст. 698 ЦК України за договором роздрібної купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його.

Договір роздрібної купівлі-продажу є: оплатним – при набуванні речі у власність покупець сплачує продавцеві ціну речі, яка обумовлена договором; двостороннім – це обумовлює взаємне виникнення у кожної із сторін прав та обов'язків: продавець зобов'язаний передати покупцеві певну річ, але вправі вимагати за це сплати певної ціни, а покупець, в свою чергу, зобов'язаний сплатити ціну, але вправі вимагати передачі йому проданої речі; консенсуальним, оскільки права та обов'язки виникають вже в момент досягнення ними угоди за всіма істотними умовами; публічним, тобто підприємець взяв на себе обов'язок здійснювати продаж товарів кожному, хто до нього звернеться. Пропозиція укласти договір встановлює однакові умови для всіх споживачів, до яких вона звернена, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги.

За загальним правилом, основними істотними умовами будь-якого з видів договору купівлі-продажу є умови про предмет та ціну. Доки сторони не дійдуть згоди щодо цих двох умов, договір не може вважатися укладеним, незважаючи на погодження всіх можливих інших умов [1, с. 4].

Істотною умовою договору роздрібної купівлі-продажу є предмет. Предметом є товар, призначений для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю. На переконання В.І. Борисової, характерною ознакою предмета договору роздрібної купівлі-продажу товарів, крім особистого призначення товару, є його кількість, яка не має перевищувати норму, необхідну для сімейного, домашнього або іншого використання [2, с. 330].

Ще однією істотною умовою є ціна, яка, зазначає Ю. О. Заїка, є однаковою для всіх покупців [3, с. 211]. Так, відповідно до ч. 1 ст. 706 ЦК України покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, оголошеною продавцем у момент укладення договору, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті зобов'язання. Винятком із загального правила можуть бути лише випадки, коли законом або іншим нормативним актом допускається надання пільг для окремих категорій споживачів.

На сьогодні наша держава не в змозі повністю контролювати цінову політику. Означене питання врегульоване Законом України «Про ціни і ціноутворення», де передбачено, що суб'єкти господарювання під час здійснення господарської діяльності використовують вільні ціни та державні регульовані ціни. Вільні ціни встановлюються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін на всі товари, крім тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін, тобто продавці безпосередньо встановлюють ціни на товар.

У договорі роздрібної купівлі-продажу також можуть зазначатися й інші умови договору, це такі як: поставка товару покупцеві, прийняття покупцем товару у встановлений строк, кількість, якість, тара, комплектність, асортимент товару та інше.

Відповідно до Цивільного кодексу України сторонами в договорі роздрібної купівлі-продажу виступають продавець і покупець. Продавець – фізична або юридична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, а покупець – як правило, фізична особа, що набуває товар, призначений для особистого, домашнього використання. Відповідно до чинного законодавства при продажу певних товарів враховується вік фізичних осіб.

Закон України «Про захист прав споживачів» дещо інакше іменує сторін договору роздрібної купівлі-продажу – продавець і споживач. Згідно з положеннями Закону, продавець це – суб'єкт господарювання, який згідно з договором реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації; у свою чергу, споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Проте, у доктрині права вже доволі тривалий час вивчається суб'єктний склад сторін договору роздрібної купівлі-продажу товарів. Особливої дискусійності серед науковців набуло питання, пов'язане з такою стороною договору роздрібної купівлі-продажу товарів, як покупець, а також визначення його суб'єктного складу як учасника відносин у договорі

роздрібної купівлі-продажу товарів. Щодо цього, Г.А. Осетинська вважає, що особливою характеристикою договору роздрібної купівлі-продажу є його сторони: «Продавцем за цим договором виступають господарюючі суб'єкти незалежно від форм власності або господарювання, на яких вони засновані, що мають як основну мету діяльності реалізацію товарів споживання. У цьому зв'язку в літературі правильно відзначається, що в договорі роздрібної купівлі-продажу реалізація товару є професійною діяльністю, що для торгового суб'єкта має постійний, систематичний характер. У свою чергу, покупцем за загальним правилом виступає громадянин, який придбає товар у першу чергу для особистих потреб, хоча в цілому не можна виключити, що куплений товар, наприклад, гітара для музиканта чи набір ключів для слюсаря, буде використаний ним у професійній діяльності. Так само товари за договором роздрібної купівлі-продажу можуть придбавати і юридичні особи. Проте важливим є те, що товари в цьому випадку придбавають у роздріб, тобто поштучно чи в незначній кількості» [4, с. 56].

З укладенням договору купівлі-продажу у сторін виникають взаємні права та обов'язки. Тому аналіз змісту обов'язків однієї сторони дає одночасне уявлення і про відповідний зміст прав іншої сторони, що робить недоцільним детальний розгляд усіх прав продавця і покупця.

Загальні права та обов'язки сторін за договором купівлі-продажу розповсюджуються на сторін договору роздрібної купівлі-продажу. У разі невиконання продавцем і покупцем покладених на них обов'язків виникають правові наслідки. Якщо одна сторона не виконує свого обов'язку, то в іншій стороні виникає право вимагати виконання. Спільними обов'язками сторін – продавця і покупця – є відшкодування збитків, які виникли у контрагента у зв'язку з неналежним виконанням договору, затримкою виконання або відмовою.

Підсумовуючи, зазначимо, що договір роздрібної купівлі-продажу це договір, за яким одна сторона, яка здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати другій стороні (покупцеві) товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його. Предметом договору є товар, використання якого не повинно бути пов'язане з підприємницькою діяльністю, а його призначенням має бути особисте, домашнє чи інше побутово-культурне використання. Продавцем, за договором роздрібної купівлі-продажу, має бути суб'єкт підприємницької діяльності з продажу товару, а покупцем переважно фізична особа. Ціни встановлюються суб'єктами господарювання самостійно за згодою сторін на всі товари, крім тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін.

Список літератури

1. Горбунова Л. М. Договір купівлі-продажу / Л. М. Горбунова, С. В. Богачов, І. Ф. Іванчук, Ю. В. Тралю; Мін-во юстиції України. – К.: ТОВ «Поліграф експрес», 2006. – 61 с.
2. Борисова В. І. Цивільне право України: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 2. – 552 с.
3. Заїка Ю. О. Українське цивільне право / Ю. О. Заїка. – К.: Істина, 2005. – 312 с.

УДК 342.565.2

Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИЙ НАКАЗ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

13 липня 2017 року було прийнято новий Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-19 (далі – Закон України № 2136-19) [1], який став (хоч із запізненням), але логічним продовженням конституційної судової реформи щодо правосуддя, в якому знайшли закріплення правові новели, які раніше не були відомі національній правовій системі, зокрема щодо «запровадження нового конституційного інституту конституційної скарги покликаною надати «кожному» ще один додатковий спосіб захисту основоположних конституційних прав та свобод» [2, с. 22]. Також однією з вагомих новел конституційного судочинства стали забезпечувальні накази про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги (далі – забезпечувальні накази), юридичну природу яких спробуємо дослідити детальніше.

Лише з 03 серпня 2017 року - дати набрання чинності новим Законом України «Про Конституційний Суд України» було врегульовано механізм впровадження та реалізації права на конституційну скаргу: не стільки спеціальною Главою 11 з назвою «Особливості провадження у справах щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою», яка містить всього дві статті 77; 78 якими врегульовані прийнятність та забезпечення конституційної скарги; а саме іншими нормами, які розміщені по всьому Закону України № 2136-19 (ст. ст. 35, 37, 55, 56, 59, 61, 66, 67 тощо) [2, с. 19].

Зробивши системний аналіз нового Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо регламентування забезпечувальних наказів, можна констатувати всього три статті 78, 83 та 87, відповідно до яких:

- Конституційний Суд України (далі – Суд) може видати забезпечувальний наказ про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги у конституційних провадженнях згідно з п. 9 ч.1 статті 7, а саме: при вирішенні питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України» (ст.ст. 7, 87 Закону України № 2136-19);

- тільки Велика палата Суду, у виняткових випадках, з власної ініціативи при розгляді конституційної скарги може вжити заходів щодо забезпечення конституційної скарги, видавши забезпечувальний наказ (ч. 1 ст. 78 Закону України № 2136-19);

- підставою для забезпечення конституційної скарги є необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення (ч. 2 ст. 78 Закону України № 2136-19), але немає норм щодо критеріїв чи приблизного переліку таких випадків;

- забезпечувальний наказ є виконавчим документом (ч.2 ст.78 Закону України № 2136-19), але вимог до змісту його не передбачено;

- способом забезпечення конституційної скарги є встановлення тимчасової заборони вчиняти певну дію (ч. 3 ст. 78 Закону України № 2136-19);

- забезпечувальні накази є одним видом із актів, що видає Конституційний Суд України (ч. 1 ст. 83 Закону України № 2136-19);

- забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі (ч. 4 ст. 78 Закону України № 2136-19) [2].

На законодавчому рівні врегулювання виконання рішень та висновків Конституційного Суду України здійснюється спеціальною главою 14 Закону України № 2136-19, що складається з двох статей: порядок виконання рішень та висновків Суду (ст. 97) та відповідальність за невиконання актів Суду (ст. 98). Але щодо виконання забезпечувальних наказів в цій главі немає жодної згадки.

22 лютого 2018 року Постановою Конституційного Суду України від № 1-пс/2018 був ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Регламент Конституційного Суду України (далі – Регламент КС України). Відповідно до § 46 Регламенту КС України деталізовані заходи щодо забезпечення конституційної скарги, що не були прописані в Законі України № 2136-19, а саме: - конкретизовані вимоги до форми та змісту забезпечувального наказу через зазначення реквізитів: 1) назва і дата видачі забезпечувального наказу; 2) найменування органу, який видав забезпечувальний наказ; 3) прізвища суддів Конституційного Суду, які брали участь у засіданні; 4) прізвище, ім'я, по батькові або повна назва суб'єкта права на конституційну скаргу, місце його проживання (перебування) або місцезнаходження; 5) посилання на положення Закону, згідно з якими видано забезпечувальний наказ; 6) резолютивна частина, що передбачає забезпечувальні заходи; 7) орган, посадова особа, на яких покладено виконання забезпечувального наказу; 8) підписи суддів Конституційного Суду, які голосували "за" та "проти" видання забезпечувального наказу (п. 2 § 46 Регламенту КС України);

- конкретизовані дії щодо виконання забезпечувального наказу: після його підписання невідкладно направляється до органу, посадовій особі, на яких покладено його виконання, та суб'єкту права на конституційну скаргу (п. 3 § 46 Регламенту КС України);

- визначено на кого покладається контроль за виконанням забезпечувального наказу (на Секретаріат) та подальші дії у разі його невиконання: негайне повідомлення про факт невиконання певних посадових

осіб Суду (Голову Суду, за його відсутності - заступника Голови Суду або Суддю, який виконує обов'язки Голови Суду) та Суддю-доповідача у справі для винесення питання на обговорення Суду та прийняття рішення щодо реагування відповідно до законодавства (п.4§ 46 Регламенту КС України) [3].

Відповідно до ст.ст. 97, 98 нового Закону України «Про Конституційний Суд України» проголошено відповідальність за невиконання актів Суду та дискреційні повноваження Суду при цьому, оскільки «Суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання», а може і не встановити; також «Суд може зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку», а може і не зобов'язати; «Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку», а може і не вимагати.

Виконання рішень та додержання висновків Суду більш детально, на відміну від Закону України № 2136-19, врегульовано спеціальною Главою 7 Регламенту КС України, що складається з двох параграфів: моніторинг стану виконання рішень та додержання висновків Суду (§ 77) та вирішення питань, пов'язаних з невиконанням рішень та недодержанням висновків Суду (§ 78), відповідно до яких, конкретизовані дії Суду, а саме, щодо можливості звернутися з письмовим запитом до ОДВ, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з метою отримання інформації, відповіді на запитання або роз'яснення про дії (заходи), спрямовані на виконання рішень та додержання висновків Суду з зазначенням строку для надання відповіді (п. 2 § 78); у разі підтвердження інформації про невиконання рішень... вирішити питання про вжиття заходів щодо притягнення посадових осіб до кримінальної відповідальності за умисне невиконання ними рішення Суду або умисне недодержання ними висновку Суду; про включення відповідної інформації до щорічної інформаційної доповіді Суду (п.3§ 78), про що ухвалює постанову [3].

Здійснивши аналіз чинних нових Законів України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [4] та «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII [5] доходимо висновку, що норм про виконання актів Конституційного Суду України, в т.ч. забезпечувального наказу, вони не містять.

Отже, забезпечувальний наказ, є новою важливою гарантією конституційного судочинства під час звернення особи з конституційною скаргою для захисту її конституційних прав юридична природа якого полягає в оперативному запобіганні незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, у виняткових випадках, оскільки подання конституційної скарги не призводить до автоматичного зупинення виконання остаточного рішення суду.

Таким чином, дослідивши сутність забезпечувального наказу про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги, можна зробити висновок: що правова невизначеність надважливих норм ст.ст. 78, 83, 87 Закону України № 2136-19 не оминула саме законодавчого врегулювання забезпечувальних наказів, чим ускладнювалося їх розуміння та як наслідок застосування на практиці. Лише 22 лютого 2018 року - дати ухвалення

Регламенту Конституційного Суду України частково була усунена їх законодавча невизначеність. Тому, пропонуємо внести системні зміни у Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-19 щодо чіткої законодавчої регламентації механізму застосування забезпечувальних заходів, в тому числі наділити суб'єкта правом на звернення до Суду із відповідним клопотанням про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги та

Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII і доповнити статтю третьою пунктом такого змісту: «забезпечувальні накази про вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги».

Список літератури

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2017.- № 35.- С.376. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

2. Керноз, Н. С., Чередниченко І. С. Проблемність реалізації права на конституційну скаргу в Україні / Н. С. Керноз, І. С. Чередниченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2017. – № 1 (3). – С. 18-24.

3. Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 22.02.2018 № 1-пс/2018 // Офіційний вісник України. - офіційне видання від 16.03.2018.- 2018 р. - № 21.- Стор. 35. - Стаття 696. - код акта 89335/2018 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/v0001710>.

4. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 30. – Ст. 542.

5. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06. 2016 року №1403-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 29. - Ст.535.

УДК 346.1

Кириченко Н. Р., студентка гр. ПР-141

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження даного питання полягає в тому, що : господарсько-правова відповідальність займає важливе місце у господарській діяльності. Вона забезпечує дотримання законності, виконання зобов'язання, примус. Господарсько-правова відповідальність належить до юридичної відповідальності.

Метою роботи є дослідження особливостей господарсько-правової відповідальності.

Згідно ч. 1 ст. 216 ГК учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушника господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених законами та договорами [1].

На сьогоднішній день в юридичній науці існує безліч різноманітних понять, якими визначають господарсько-правову відповідальність.

Господарська відповідальність - це настання несприятливих майнових наслідків (стягнення збитків, штрафу тощо) в разі порушення правил функціонування господарського механізму, які встановлюються державними органами в інтересах держави або сторонами в договорі [5].

О. О. Мельник визначає господарсько-правову відповідальність як передбачені законом чи договором заходи негативного впливу на правопорушника, які забезпечуються примусом з боку держави [4, с. 63].

В. В. Копейчиков виділяє ознаки господарсько-правової відповідальності: державно-правовий примус, негативна реакція держави на правопорушення суб'єкта, який винний у її скоєнні; обов'язок правопорушника перетерпіти несприятливі наслідки за свою протиправну поведінку [2].

Ознаками господарсько-правової відповідальності, на думку, Д. Липинського, А. Болотової є: [6] :

- суб'єктами відповідальності є як суб'єкти господарювання та їх структурні підрозділи, так і учасники господарських відносин, у тому числі відповідні органи державної влади;

- у разі притягнення до неї йдеться (в кінцевому підсумку) про перетерпіння несприятливих наслідків економічного характеру (полягає у зменшенні благ суб'єкта господарювання, однак спрямована не на саму особу суб'єкта господарювання, а на його майнову базу та організацію діяльності);

- застосовується у формі певної системи економічних санкцій, передбаченої і господарським законодавством, і укладеними договорами, і локальними нормативними актами суб'єктів господарювання;

- застосовується тільки в разі правопорушення;

- на відміну від цивільно-правової, адміністративної відповідальності, передбаченої нормами трудового права, вона настає незалежно від вини правопорушника.

Сутність господарсько-правової відповідальності проявляється як: санкція, покарання, реакції на правопорушення, гарантія забезпечення, охоронного інституту права, що виконує охоронну функцію, і складається з двох взаємопов'язаних і взаємозабезпечувальних елементів: 1) компенсаційного впливу; 2) штрафного впливу [3, с. 5].

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання [1].

Слід нагадати, що господарсько-правову відповідальність можна визначити як застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу та виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладенні на нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктного права.

Порядок застосування санкцій залежать від виду та форми господарсько-правової відповідальності: - претензійно-позовний чи судовий; - безпосередньо кредитором в оперативному порядку; - спеціальними - уповноваженими органами державної влади.

Відповідно до ст. 222 Господарського кодексу України закріплений досудовий порядок реалізації господарсько-правової відповідальності: у добровільному чи претензійному порядку. Згідно кодексу не передбачено безумовного обов'язку закріплення судовим рішенням застосування господарсько-правової відповідальності [1].

Учасники господарських відносин, які порушили майнові права або законні інтереси інших суб'єктів, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення їм претензії чи звернення до суду.

Таким чином, господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання учасниками господарських відносин господарських зобов'язань. Її головною метою є забезпечення правопорядку в сфері економіки (в господарських відносинах). Господарсько-правова відповідальність є одним із важелів механізму господарювання, і в цьому визначається її особливість.

Список літератури

1. Господарський кодекс України № 2136-VIII від 13.07.2017 // ВВР. – 2017. - № 35. - Ст. 376.
2. Копейчиков В. В. Правознавство: [підручник] / В. В. Копейчиков. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava3/R1G3par12.htm>.
3. Каззафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / І. С. Каззафарова; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 41 с.
4. Мельник О. О. Господарське право: [навч.- метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / О. О. Мельник – К.: КНЕУ, 2005. – 208 с.
5. Шпомер А. Особливості господарської відповідальності у сфері економіки // Підприємництво, господарство та право. - 2002. - № 6. - С. 6.
6. Хозяйственное право: Учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В. К. - К.: Юринком-Интер, 2002. - С. 862-863.

УДК 354.42/44

Кіпароїдзе Е. З., студентка гр. МКІп-171

Науковий керівник: Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

З розвитком інформаційних технологій та соціальних мереж набуло актуальності право на обробку та захист персональних даних.

За даними компанії Alexa&SimilarWeb, станом на січень 2018 р., найбільш популярними соціальними мережами у світі є: Facebook, VK, Odnoklassniki, Qzone та Instagram [1]. Будь-яка соціальна мережа передбачає надання їй деяких відомостей про зареєстрованого користувача. Масовий характер використання персональних даних створює передумови для виникнення чисельних порушень при їх обробці (збиранні, накопиченні, зберіганні, оновленні, використанні, поширенні (розповсюджені, реалізації, передачі), знеособленні та знищенні), які суттєво посилюють ризик незаконного втручання третіх осіб у приватне життя людини.

Правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, в тому числі й в Інтернет-середовищі, регулюються головним чином Конституцією України [2], Законами України «Про захист персональних даних» [3] та «Про доступ до публічної інформації» [4].

Відповідно до ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

У Законі «Про захист персональних даних» використовуються базові положення Конвенції Ради Європи № 108 та Директиви Європейського Парламенту і Ради 95/46/ЄС. Зокрема, під використанням персональних даних розуміються будь-які дії володільця щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних. Виходячи із вказаної норми випливає, що при реєстрації особи в соціальній мережі обов'язковим елементом повинна стати згода клієнта (користувача) з обробкою (використанням) його персональних даних певною соціальною мережею. При чому законодавство у сфері захисту персональних даних не містить вичерпного переліку відомостей, які саме належать до персональних даних.

Користування соціальними мережами здійснюється відповідно до певних правил відповідного сайту. Формою надання згоди користувача з обробкою (використанням) його персональних даних певною соціальною мережею може бути, наприклад, встановлення позначення або відмітки на електронній сторінці документа чи в електронному файлі, що обробляється в інформаційній системі.

Так, наприклад, для того щоб створити персональну сторінку у соціальній мережі Facebook, потрібно пройти нескладний процес реєстрації: вказати ім'я, прізвище, дату народження, номер мобільного телефону, пароль та стать і після цього натиснути кнопку «Створити обліковий запис». Над цією кнопкою міститься зауваження: «Натискаючи Створити обліковий запис, ви погоджуєтесь з Умовами користування і підтверджуєте, що ознайомилися з Політикою використання даних, включаючи Використання Cookie.». На жаль, не кожен користувач ознайомлюється з умовами користування і політикою соціальної мережі під час реєстрації.

Політика використання даних містить низку особливостей користування сервісом, зокрема пункт про те що Facebook звільняється від відповідальності за порушення конфіденційності побічними програмами й те що правила користування даними користувача вже визначаються цими програмами. За таких умов виникають сприятливі умови для дій зловмисників, окрім того соціальна мережа не обмежує обсяг персональних даних, які надаються для доступу стороннім програмам. Згідно з Умовами, Facebook автоматично надає доступ до відкритої інформації у вашому обліковому записі для сервісів Google [5]. Завдяки такому пункту персональні дані використовуються для реалізації маркетингових програм.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов [4]. Згідно з проаналізованими умовами користування та політики використання даних у Facebook, соціальна мережа не гарантує збереження такої інформації в таємниці.

Окрім проблеми обробки персональних даних, можна виділити наступні проблеми захисту персональних даних користувачів соціальних мереж:

- відсутність стандартизованих принципів правового регулювання відносин;
- відсутність захисту та відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності;
- проблеми правового регулювання маркетингових відносин та використання товарних знаків;
- забезпечення інформаційної безпеки [6].

На сьогодні, в чинному законодавстві України, недостатньо норм і принципів для регулювання проблем обробки та захисту персональних даних в соціальних мережах.

Оскільки Україна поступово імплементує європейське законодавство розглянемо систему захисту персональних даних в ЄС. Європейське законодавство понад двох десятиліть удосконалює систему захисту персональних даних. Одним із останніх нововведень є Регламент General Data Protection Regulation (GDPR), що приходить на зміну, 25 травня 2018 р., Директиві 95/46/ЄС [7].

Загальний регламент захисту даних (General Data Protection Regulation, GDPR; Regulation (EU) 2016/679) – правила згідно з якими Європейський Парламент, Рада ЄС та Європейська Комісія мають намір посилити та уніфікувати захист персональних даних для всіх осіб у межах ЄС.

Основні положення Регламенту стосуються збору, зберігання та обробки даних. Особлива увага приділяється захисту так званих «чутливих даних», тобто інформації про національність, сексуальну орієнтацію, членство в профспілках, політичних і релігійних поглядах, біометричних даних і інформації про здоров'я. Особа повинна чітко розуміти хто, з якою метою і яку саме інформацію про неї збирає і дати згоду на її використання.

Згода суб'єкта на обробку своїх персональних даних має бути вільною і її можна легко відкликати. Встановлюється заборона на збір персональних даних державою та компаніями без дозволу з боку фізичної особи. Виключення допускаються тільки в тому випадку, якщо в країні існують законодавчі положення, які примушують до передачі інформації.

Особлива увага також приділена поширенню даних за межі ЄС. Відповідно до Регламенту, компанії не мають права передавати персональні дані користувачам в країну, де рівень захисту нижчий, ніж у ЄС. Цим актом, також, запроваджується наступні права:

- право на забуття або право на стирання інформації. Це означає, що великі компанії, такі як Facebook, Google, Twitter та інші, зобов'язані видалити персональну сторінку й особисті дані користувача за першим запитом;
- право знати, коли особисті дані були зламані;
- право на перенесення даних. Користувачі зможуть подавати заявки на відправлення особистих даних одним їх володільцем іншому;
- право на скаргу. Користувач зможе виступити проти обробки своїх персональних даних, включаючи аналіз активності в соціальних мережах (профайлінг).

Крім того, Регламент встановлює розмір штрафів за порушення конфіденційності даних на суму до 20 млн. євро.

Україна лише наближається до стандартів Євросоюзу щодо гарантій прав і свобод людини, невіддільною частиною яких є право на захист персональних даних. За порушення у сфері захисту персональних даних передбачено адміністративну та кримінальну відповідальність. Однак, станом на сьогодні незаконне поширення і використання персональних даних у мережі Інтернет залишається практично безкарним. Так, особу, яка поширила персональні дані, як правило, просто неможливо встановити, оскільки доменне ім'я сайту, де незаконно поширені персональні дані, зареєстроване зазвичай в іншій державі. Окрім того, інформація, надана хостинг-провайдером щодо особи, яка зареєструвала доменне ім'я, також не завжди відповідає дійсності. Отже, законодавство України в сфері захисту персональних даних потребує подальшого розвитку, удосконалення та спеціалізованого правового регулювання цієї сфери.

Список літератури

1. World map of social networks 2018. URL: <http://vincos.it/world-map-of-social-networks/> (дата звернення: 04.04.2018).
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 04.04.2018).
3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Дата оновлення: 30.01.2018. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 04.04.2018).
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. Дата оновлення: 01.05.2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 04.04.2018).
5. Политика использования данных. URL: <https://www.facebook.com/about/privacy> (дата звернення: 04.04.2018).
6. Радейко Р.І. Соціальні мережі як об'єкт правового регулювання URL: <http://aphd.ua/publication-144/>(дата звернення: 04.04.2018).
7. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). URL: <http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 03.04.2018).

УДК 347.73:336.22:331.5

Клименко Д. Р., студентка гр. МППРп-171

Козинець І. Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС САМОЗАЙНЯТИХ ОСІБ ЯК ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Сплата податків і зборів юридичними та фізичними особами створює економічне підґрунтя для реалізації державою своїх завдань і функцій. Саме завдяки діяльності цих осіб всі громадяни мають змогу користуватися благами, які держава дає суспільству. Правосуб'єктність фізичних осіб-платників податків суттєво відрізняється від того, якою діяльністю вони займаються. Участь фізичної особи у діяльності певного виду зумовлює віднесення її до кола самозайнятих осіб.

Самозайнятість, відіграє важливу роль в економіці будь-якої країни. Перш за все, вона є «колискою підприємництва» та багатьох радикальних інновацій, оскільки більшість підприємців починають саме з найдрібнішого рівня. На ринку праці самозайнятість сприяє зростанню продуктивної зайнятості і зарплат, поліпшенню умов праці, та підвищенню кваліфікації робочої сили. Загалом, самозайнятість збільшує суспільний добробут та сприяє його зростанню, змушує до інновацій, і забезпечує гнучкість економіки будь-якої країни.

Визначення поняття «самозайнята особа», специфіка провадження їх діяльності, а також система оподаткування самозайнятих осіб в нашій державі закріплені в Податковому кодексі, який визначає, що самозайнята особа – це платник податку, який є фізичною особою-підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності [1].

Виходячи із чинного законодавства, статус самозайнятої особи має кілька особливостей: а) є фізичною особою; б) здійснює підприємницьку діяльність; в) здійснює особливу - незалежну підприємницьку діяльність, характер і види якої визначені податковим законодавством; г) не може суміщати два статуси в умовах подібної діяльності (бути ще й працівником в межах цієї підприємницької чи незалежної професійної діяльності). Крім того особи, які провадять незалежну професійну діяльність не повинні бути працівниками чи підприємцями, і можуть використовувати найману працю не більше ніж чотирьох працівників.

Отже, дане визначення поєднує в собі два види суб'єктів: фізичних осіб-підприємців (загальна та спрощена система оподаткування) та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність.

Незалежна професійна діяльність – участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності,

діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою - підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб [1].

Незалежна професійна діяльність передбачає декілька принципових особливостей: а) характеризує активну поведінку виключно фізичних осіб; б) стосується специфічних напрямків діяльності людини (наукова, літературна, артистична, художня, викладацька і т.д.); в) характеризує діяльність осіб із спеціальними знаннями та навичками (лікарі, приватні нотаріуси, адвокати, аудитори, бухгалтери і т.д.); г) визначається при врахуванні певних обмежень (особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем; особа використовує найману працю не більше ніж чотирьох фізичних осіб) [2, с. 154].

Особи, що здійснюють незалежну професійну діяльність, оподатковуються як і фізичні особи – платники податків, згідно із загальною системою, за певним виключенням: 1) вони зобов'язані зареєструватись у контролюючих органах за місцем проживання як самозайняті особи; 2) основним критерієм для віднесення до видатків, що зменшують дохід для об'єкта оподаткування, є їх належність і необхідність для здійснення незалежної професійної діяльності.

Натомість, загальна система оподаткування для фізичних осіб-підприємців є найбільш складною з точки зору обліку та звітності. Не дивлячись на певні її переваги (не має обмежень кількості найманих працівників, не має обмежень у виборі виду діяльності), є певні недоліки (фізичні особи-підприємці зобов'язані вести облік та документально підтверджувати всі свої доходи та витрати та ін.). Така система більше підходить до фізичних осіб-підприємців, які здійснюють свою діяльність несистематично і мають невисоку рентабельність продажів. Підприємець може опинитись на загальній системі «в покарання», якщо порушить умови перебування на спрощеній системі оподаткування.

Спрощена система має суттєві переваги порівняно із загальною. Це сплата фіксованої суми єдиного податку (в залежності від групи, до якої віднесено платника), звільнення від сплати деяких податків та зборів, ведення спрощеного обліку та звітності доходів та витрат [3, с. 153-154].

Як бачимо, зазначені суб'єкти хоча і входять до одного поняття «самозайнята особа», однак їх правове регулювання (система та порядок оподаткування) дещо різняться. Однак, що стосується їх прав та обов'язків то в Податковому кодексі містяться норми (ст. 16, ст.17 ПКУ), що стосуються основних (загальних) прав та обов'язків для всіх суб'єктів оподаткування, але цей перелік не є вичерпним. Тобто, якщо в інших статтях зазначеного нормативно-правового акта будуть посилення на додаткові види прав та обов'язків, які не визначені ст. 16 та ст. 17 ПКУ, для таких суб'єктів, то вони також можуть бути застосованими. Наприклад в пп. 177.4.6 п.177 ст. 177 Податкового кодексу України зазначено, що фізичні особи-підприємці, які

отримують дохід від провадження господарської діяльності, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування мають право (за власним бажанням) включати до складу витрат, пов'язаних з провадженням їх господарської діяльності, амортизаційні відрахування з відповідним веденням окремого обліку таких витрат [1]. В даному випадку таке право не було зазначене в основному переліку прав, тому воно є додатковим, а отже, також може бути використане вищезазначеним суб'єктом оподаткування.

Для того щоб мати відповідний перелік прав та обов'язків фізичні особи-підприємці та особи що мають намір провадити незалежну професійну діяльність підлягаю взяттю на облік як самозайняті особи у відповідних контролюючих органах на підставі ст. 65 глави 6 ПКУ [1].

У законодавстві різних країн самозайняте населення відносять до осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або працюють неповний робочий день, здійснюють почасову діяльність тощо. Для вирішення питань, які виникають у цій сфері, уряд країн створює спеціалізовані програми підтримки і розвитку самозайнятості.

За кордоном, підтримка самозайнятих осіб, тобто малого підприємництва з боку держави здійснюється значно краще, аніж у нас і як зазначає Г. Гаврюшенко, що характерною рисою багатьох державних програм підтримки розвитку підприємництва, які реалізуються в зарубіжних країнах світу, є те, що ці програми передбачають обов'язкову наявність у суб'єктів, які бажають розпочати бізнес, певної суми власних заощаджень. Наприклад, за британською моделлю розвитку самозайнятості – EAS – охочі відкрити власний бізнес повинні мати не менше 1000 євро особистих заощаджень для інвестування цих коштів у свій бізнес. Вчений вказує, що згідно з бельгійською програмою, особисті заощадження суб'єкта, який виявив бажання відкрити власну справу, повинні складати не менше 50,0% від розміру кредиту, який йому може бути наданий для цих цілей.

Відомим засобом підтримки малого бізнесу в економічно розвинутих країнах є надання підприємствам малого бізнесу дешевих кредитів. У Німеччині пільгові кредити для малого бізнесу надаються під 4,0-6,0% річних, а у США – під 9,0% річних. Це у два-три рази нижче, ніж зазвичай становить відсоток банківської ставки при отриманні кредиту. У Південній Кореї нещодавно керівництвом банків було прийняте рішення, що не менше 35,0% усіх кредитів мають надаватися саме малим підприємствам [4, с.47-48].

Тобто, система підтримки самозайнятості в багатьох країнах світу досить розвинена. Держава шляхом надання кредиту під невеликий відсоток надає своїм громадянам достатню можливість займатися бізнесом.

Що ж до України, то з 2014 року в нашій державі активізувалися заходи з проведення податкової реформи. Так, відповідно до норм Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» було заборонено проводити податкові перевірки без дозволу Уряду або заявки самого суб'єкта господарювання протягом 2015-2016 рр. (мораторій подовжено) підприємств, установ та організацій, фізичних осіб-підприємців з обсягом доходу до 20

млн. грн. за попередній календарний рік [5]. Цим кроком держава намагається надати підтримку малому підприємництву та самозайнятим особам. Тобто, наша держава лише починає розвиватися у сфері підтримки самозайнятості. Так, підтримка держави в сфері самозайнятості осіб дійсно дуже мінімальна, однак, все ж таки вона існує і громадяни не зважаючи на всі наявні недоліки у сфері підтримки та політики самозайнятості йдуть на ризик займаючись малим підприємництвом задля покращення свого майнового становища та можливості працювати самим на себе.

Таким чином, самозайнятість, відіграє важливу роль в економіці держави, збільшує суспільний добробут та сприяє його зростанню, змушує до інновацій, і забезпечує гнучкість економіки будь-якої країни. Державна підтримка діяльності самозайнятих осіб в змозі підвищити ефективність їх діяльності та, відповідно, надходження до бюджетів різних рівнів від сплати податків.

Беззаперечно, правове регулювання самозайнятих осіб потрібно вдосконалювати, оскільки дане поняття включає в себе двох, на перший погляд, однакових за статусом суб'єктів оподаткування, але насправді ж вони, в певних аспектах, різняться. Тому законодавцю потрібно більш детально врегулювати правовий статус даних суб'єктів.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 03.12.2017 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 11.03.18).
2. Іванова С. С. Незалежна професійна діяльність: податково-правовий аспект // Форум права. - 2014. - № 2. - С. 154–159.
3. Товкун Л. В. Правове регулювання та особливості оподаткування самозайнятих осіб. Порівняльно-аналітичне право: електрон. наук. фах. вид. - 2016. - № 2. - С. 153-155. URL: http://www.rap.in.ua/2_2016/46 (дата звернення 23.03.2018).
4. Гаврюшенко Г. Зарубіжний досвід розвитку підприємницької діяльності та самозайнятості серед людей з інвалідністю. Україна: аспекти праці. - 2013. - № 4. - С. 45-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2013_4_10 (дата звернення 20.03.2018).
5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/71-19> (дата звернення 27.03.2018).

УДК 347.44

Коршун А. С., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДОГОВІР У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЙ

Актуальність даної теми обумовлена перш за все розвитком підприємницької діяльності, в процесі здійснення якої укладаються різноманітні цивільно-правові договори між суб'єктами господарювання.

Саме договір є одним з найефективніших правових методів регулювання суспільних відносин. Вперше поняття цивільного договору сформувалося ще в часи Стародавнього Риму, але і до сьогодні науковці визначають договір та його види по різному.

Уявляється можливим стверджувати, що майнові та немайнові відносини, які врегульовує саме цивільний договір, досить швидко розвиваються і являють собою основну, найважливішу правову форму економічних відносин. Договір – найдавніша конструкція, що розвивалася протягом багатьох десятиліть разом із розвитком приватного права. До виникнення самого поняття та розуміння договору були тільки звичаї та делікти. Протягом деякого часу делікти разом із договорами були визнані єдиними підставами виникнення зобов'язань. У період розквіту римського права значення договору все більше зростало. Одна з висловлених ще в ХІХ столітті французьким філософом і соціологом А. Фульє ідей щодо перспектив розвитку цивільного права полягала в тому, що «договір займає дев'ять десятих чинних кодексів, а колись йому будуть присвячені в кодексах усі статті від першої до останньої» [1, с. 105].

На сьогодні визначення договору міститься у ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), відповідно до якої договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Він є однією з найпоширеніших підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань.

В більшості випадків договір є дво- чи багатостороннім правочином як погодженою дією двох або більше сторін, спрямованою на набуття, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Тобто, у договорі виражається взаємоузгоджена воля двох або більше сторін, яка може бути спрямована на набуття, зміну чи припинення прав і обов'язків у формі зобов'язального правовідношення.

У цивільному законодавстві існує велике розмаїття цивільно-правових договорів, що зумовлює необхідність їх класифікації. Цивільні договори являють собою єдину систему, окремі частини якої тісно пов'язані між собою і взаємодіють.

Залежно від виникнення в договорі взаємних прав та обов'язків у сторін цивільно-правові договори поділяють на: односторонні та взаємні (двосторонні, синалагматичні). Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. А двостороннім є договір, в якому правами та обов'язками наділені обидві сторони договору (ст. 626 ЦК України). Якщо договір укладаються більш як двома сторонами (багатосторонні договори), застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів.

Залежно від наявності зустрічного майнового еквівалента цивільні договори поділяються на відплатні (оплатні) та безвідплатні (безоплатні).

Оплатним є той договір, у якому кожна із сторін має взаємні обов'язки щодо передачі матеріального чи нематеріального блага, надання послуги, вчинення іншої дії, яка є об'єктом цивільного права, а безоплатним – договір, у якому відсутня така взаємність.

Ще однією класифікацією є поділ договорів залежно від моменту їх укладення. Відповідно за цим критерієм договори поділяються на: реальні та консенсуальні. У науковій літературі реальним визнається договір, для визнання якого укладеним, окрім погодження сторонами істотних умов договору, необхідно вчинити певну дію (наприклад, передати майно). А консенсуальний договір трактується як такий, що вважається укладеним (набуває чинності) з моменту досягнення згоди сторін з усіх його істотних умов у формі, необхідній за законом.

Крім зазначених класифікацій, цивільно-правові договори класифікуються відповідно до ЦК України на такі групи: (1) договори про передання майна у власність (інші речові права); (2) договори про передання майна у тимчасове користування; (3) договори про виконання робіт; (4) договори про надання послуг; (5) договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності; (6) договори про спільну діяльність.

Якщо у цивільному законодавстві України договором визнається домовленість двох і більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, то у праві зарубіжних країн поняття цивільного договору трактується по-різному, відповідно до їх цивільного законодавства. Такий термін як «договірне право» у зарубіжних країнах вживається досить рідко, але в деяких випадках цей інститут ототожнюється із загальними положеннями зобов'язального права.

Так як і у цивільному законодавстві України, у законодавстві зарубіжних країн правове регулювання окремих видів цивільних договорів здійснюється не тільки відповідними цивільними кодексами, а й законами та іншими нормативно-правовими актами. Наприклад, у Франції цивільно-правовий договір регулюється такими законами: «Про оренду майнових комплексів комерційних та промислових підприємств» (1956 р.), «Про оманні дії і фальсифікацію продуктів і послуг» (1905 р.) та ін.

Як і в вітчизняному цивільному законодавстві, класифікація цивільно-правових договорів за законодавством зарубіжних країн здійснюється на різних підставах, які допомагають виявити ті чи інші властивості, притаманні окремим видам договорів.

Так, у законодавстві Англії та США закріплена класифікація договорів, за якою вони поділяються на формальні та прості. Формальні договори ще називають договорами «за печаткою» (contracts by deed). Ця форма договору склалася історично: такий договір оформлявся на пергаменті в кількості примірників відповідно до числа сторін, підписувався кожним учасником і опечатувався гербовими сургучевими печатками та урочисто вручався сторонам. Нині підписи на такому договорі скріплюються маркою або

символічним зображенням (малюнком, кресленням). Прості договори (неформальні) укладаються як в усній, так і в письмовій формі за звичайною процедурою. Їх обов'язковою умовою є зустрічне надання (зустрічна винагорода). Поряд з формальними та простими англо-американське право виділяє договори за рішенням суду (contracts of record), за яких зобов'язання вчинити певні дії покладається на учасників судовим рішенням. В юридичній науці такий вид договорів вважається дискусійним, оскільки зобов'язання виникають у результаті набуття законної сили рішенням суду й сторона визнає свій обов'язок у судовому засіданні.

Окрім наведених класифікацій англо-американська система цивільних договорів застосовує й інші класифікації, які поділяють їх на такі види: основні та додаткові (допоміжні), вільні та обов'язкові, змішані та однорідні, взаємно розроблені та договори приєднання, попередні та основні та ін.

Німецьке право виділяє такі види цивільних договорів як зобов'язальні, речові, шлюбно-сімейні та спадкові. А за змістом зобов'язань цивільно-правові договори поділяються на договори про остаточну передачу майнових благ (купівля-продаж, дарування), про надання в користування (найм, оренда, лізинг), про діяльність (трудова, підряд, туристичний), про об'єднання суб'єктів (спільну діяльність) та інші [2, с. 243].

Отже, цивільний договір – це виражений у відповідній формі вольовий акт, який відображає загальну волю суб'єктів договору, спрямовану на досягнення певних цивільно-правових наслідків, а саме встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Він є однією з найпоширеніших підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань. За допомогою класифікації договорів можна вирішити ряд важливих завдань, що полегшують правильний вибір виду договору суб'єктом цивільних правовідносин. Основною класифікацією цивільних договорів є класифікація у відповідності до цивільного законодавства, за якою виділяють такі групи цивільно-правових договорів: договори про передання майна у власність (інші речові права), договори про передання майна у тимчасове користування, договори про виконання робіт, договори про надання послуг, договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та договори про спільну діяльність.

На відміну від цивільного законодавства України, в цивільному законодавстві зарубіжних країн, у більшості випадків, поняття цивільного договору не закріплено на законодавчому рівні. Але, з аналізу наведених вище визначень, можна зробити висновок, що під цивільним договором розуміється угода, на підставі якої виникають, змінюються або припиняються цивільні правовідносини; та, що вони мають окремі специфічні підстави для класифікації цивільно-правових договорів, на що впливають особливості структури цивільного законодавства цих країн.

Список літератури

1. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву. – М.: Юриздат, 1940. – 305 с.

УДК 336.225.673:347.73:336.22

Кошка І. Ю., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Розвиток будь-якої країни багато в чому залежить від надходжень до бюджету, основу яких складають податкові надходження. Саме від своєчасності та повноти сплати податків залежать наповнення бюджетів усіх рівнів, фінансування особистих потреб громадян, виконання функцій держави, місцевого самоврядування. Податкові платежі впливають на загальний розвиток та соціальне забезпечення держави.

Важливим заходом забезпечення надходжень податкових платежів до бюджетів різних рівнів, у тому числі й за рахунок примусового стягнення з платників сум, прихованих від оподаткування, є податковий контроль.

В інтерпретації Д. В. Реви, податковий контроль є одним із видів фінансового контролю, що здійснюється у сфері державного управління оподаткуванням, який становить собою діяльність уповноважених державою суб'єктів по встановленню стану виконання вимог чинного податкового законодавства особами, на яких покладено обов'язок щодо обчислення, сплати, утримання та перерахування податків, зборів (обов'язкових платежів), виявленню відхилень у їх діяльності від встановлених вимог, їх припинення й усунення, а також по відновленню порушених прав держави та територіальних громад на своєчасне і повне одержання відповідних сум податкових платежів і недопущенню таких порушень у майбутньому [1, с. 8].

О. В. Жигаленко податковий контроль визначає як організацію контрольної діяльності з виконання податкових зобов'язань, запобігання та припинення податкових правопорушень і відшкодування втрат бюджету, понесених через недотримання цих вимог у рамках реалізації встановлених заходів відповідальності [2, с. 6].

Згідно з п. 61.1. ст. 61 Податкового кодексу України податковий контроль слід розуміти як систему заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування,

ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [3].

Податковий контроль характеризується певними особливостями:

1) є спеціальним контролем; 2) включає контроль за дисципліною у сфері оподаткування, що припускає широкий підхід до змісту податкового контролю; 3) характеризується чіткою цілеспрямованістю; 4) пов'язаний не тільки із грошовими, але й з матеріальними ресурсами; 5) відображає відносини центральної та місцевої влади, що базуються на фіскальних функціях держави, особливістю реалізації яких є чітко виражений імперативний характер; 6) реалізується через сукупність активних дій як зобов'язаних, так і владних суб'єктів [4, с. 93].

Таким чином, податковий контроль у системі державного контролю є різновидом державного фінансового контролю. Характерним для нього є мобілізація коштів до публічних грошових фондів. Податковий контроль є суттєвим елементом державного регулювання економіки, обов'язковою умовою ефективного функціонування фінансової системи та економіки країни в цілому. Від ефективності податкового контролю значною мірою залежить економічний добробут держави та її безпека.

Як будь-яка складна управлінська система, що входить в системи управління більш високого порядку, податковий контроль являє собою сукупність елементів, основними з яких є: об'єкт, предмет, суб'єкти, форми і методи контролю.

Об'єктом податкового контролю є переважно грошові відносини, які виникають при формуванні публічних грошових ресурсів. При цьому об'єкт фінансового контролю потрібно відрізнити від предмета. Предметом фінансового контролю є фактично первинна документація (бухгалтерські звіти, кошториси, баланси і т.п.), що свідчить про рух контрольованих грошових фондів, своєчасну й повну реалізацію податкового обов'язку.

Таким чином, у широкому розумінні об'єкт податкового контролю не обмежується тільки коштами. Він передбачає й контроль за відповідністю природних матеріальних, трудових, та інших ресурсів, адже саме вони лежать в основі визначення податкових обов'язків суб'єктів. Завданням податкового контролю в кінцевому результаті є забезпечення економічної безпеки держави при формуванні централізованих державних грошових фондів за рахунок надходжень від податків і зборів.

Згідно з ст. 62 Податкового кодексу України податковий контроль здійснюється шляхом: ведення обліку платників податків; інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів; перевірок та звірок відповідно до вимог цього Кодексу, а також перевірок щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин; моніторингу контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків [3].

У сучасній літературі немає однозначного розуміння й функціонального призначення податкового контролю.

Так, Л. І. Чорномордов підкреслює, що податковий контроль реалізує головну функцію податків – фіскальну. Він є її носієм, а економічна функція проявляється через механізм головної – фіскальної функції. Ступінь прояву економічної функції залежить від того, як здійснюється збір податків. [5, с. 57].

Можна сказати, що метою податкового контролю є забезпечення законності та ефективності процесу оподаткування, результатом чого має стати розуміння платниками податків та іншими учасниками податкових відносин сумлінності виконання своїх податкових обов'язків за допомогою як дотримання податкової дисципліни, так і формування податкової культури в суспільстві. [6, с. 168].

Сутність податкового контролю знаходить своє відображення в його завданнях, основними з яких є: забезпечення правильності обчислення, своєчасності та повноти внесення податкових платежів у бюджет; попередження порушень податкового законодавства, а також відшкодування шкоди завданої державою в результаті невиконання або неналежного виконання платниками податків своїх обов'язків; виявлення резервів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою збереження і збільшення останніми об'єктів оподаткування з подальшою підвищувальною тенденцією формування дохідної частини бюджету.

Таким чином, податковий контроль є самостійним напрямком державного фінансового контролю. Характерним для нього є мобілізація коштів до публічних грошових фондів. Забезпечення режиму суворого дотримання приписів норм податкового законодавства зобов'язаними суб'єктами податкових правовідносин є головною метою податкового контролю. Від ступеня ефективності контрольної діяльності органів, що здійснюють податковий контроль, безпосередньо залежить рівень доходів бюджетів та державних цільових фондів. Податковий контроль виступає гарантією задоволення публічних майнових інтересів та важливим чинником соціально-економічної стабільності держави, її фінансової безпеки.

Список літератури

1. Рева Д. В. Правове регулювання податкового контролю в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків: НЮАУ, 2005. - 20 с.
2. Жигаленко О. В. Ефективність податкового контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.08. Гроші, фінанси і кредит. - К., 2009. - 24 с.
6. Податковий кодекс України від 03.12.2017 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 25.03.18).
4. Лісовий А. В., Єгорова Т. М. Роль податкового контролю у системі державного фінансового контролю // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. - 2011. - № 2. - С. 91-94.
5. Чорномордов Л. И. Организационно-правовые методы и формы осуществления налогового контроля // Культура народов Причерноморья. Серия экономическая. - 2008. - № 144. - С. 57-61.
6. Єгарміна В. Д. Податковий контроль: теоретичні засади і практика // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2011. - № 1. - С. 166-176.

УДК 336.225.641:347.73:336.22

Крамар Т. С., студентка гр. МППРп-171

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

СУТНІСТЬ ТА ПРИРОДА ПОДАТКОВОГО БОРГУ

Однією з важливих умов формування та розвитку ринкових відносин в нашій державі є утворення та дієвість сильної й стабільної податкової системи. Перехід до ринкової економіки зумовлює необхідність вдосконалення самої податкової системи, механізмів обчислення та сплати податків, зборів та інших загальнообов'язкових платежів, і, як результат, механізму їх адміністрування. О.В. Крупа зазначає, що існуючі дисбаланси вітчизняної податкової системи зумовлюють недосконалість податкового адміністрування, що значною мірою впливає на виникнення податкового боргу та тіньових відносин у фінансовій сфері. Науковець це пояснює кумулятивністю системи оподаткування та пов'язує з недоліками у формуванні адміністративно-правових механізмів контролю виконання платниками податків своїх податкових обов'язків, запобігання виникненню податкової заборгованості та забезпечення її своєчасного погашення [1].

Логічно припустити, що виникнення податкового боргу варто безпосередньо пов'язувати з виникненням податків. Згадана категоріє так чи інакше торкається багатьох суб'єктів податкових зокрема, та фінансових, загалом, відносин. На сьогодні проблематика податкового боргу створює досить значні перепони, які заважають нормально функціонувати та розвиватися фінансовому механізму нашої держави. Зменшення податкового боргу сприяє поповненню бюджету держави. Саме цим і обумовлюється актуальність даного питання.

Дослідженням проблематики податкового боргу та визначенням його правових засад займалися такі науковці як О. В. Крупа, Д. В. Цвірюк, О. М. Тимченко, Р. М. Бойчук, С.М. Васильченко, Д. В. Карамішев та інші.

Згідно з податковим законодавством платники податків та зборів мають обов'язок самостійно сплачувати податки та збори в строки та у розмірах, встановлених податковим законодавством та законами з питань митної справи. Також законодавець встановлює достатні строки для сплати податкового боргу, але інколи платники з тих чи інших причин ігнорують виконання даного обов'язку.

Можна виділити низку причин, які сприяють виникненню податкового боргу. Науковець Д. В. Цвірюк вважає, що причини можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними. Зокрема, об'єктивними причинами виникнення податкового боргу можуть бути випадки об'єктивної неможливості платника виконати податкове зобов'язання внаслідок незадовільного фінансового стану. Суб'єктивна природа податкового боргу

може проявлятися при ухиленні від сплати податків, коли платник має змогу виконати зобов'язання, але не робить цього з неповажних причин [2]. О. М. Десятнюк до причин виникнення податкового боргу відносить значний спад виробництва та зростання цін на сировину і матеріали; відсутність ринків збуту продукції; проведення бартерних операцій; неплатоспроможність покупців, що тягне за собою несвоєчасне поступлення коштів на банківські рахунки та збільшення дебіторської заборгованості; відсутність обігових коштів; форс-мажорні та непередбачувані обставини; надмірна кредиторська заборгованість; невиконання умов договорів, контрактів партнерами; donaraxування сум податків за результатами документальних перевірок підприємств, в яких відсутні обігові кошти та майно [3, с. 27].

Поява зазначених причин, як наслідок, дає поштовх для прогресивного збільшення податкового боргу, що значно гальмує розвиток податкової системи держави, ускладнює фінансову діяльність держави стосовно стратегічно важливих соціальних та економічних програм. Перш за все, це впливає на здатність держави впливати на важливі соціальні процеси, заважає стабілізувати та тримати під контролем економічну ситуацію.

У науковій літературі ведуться досить часті дискусії стосовно визначення поняття «податковий борг». Зокрема, О.Д. Головка тлумачить податковий борг як сукупність заходів для вирішення суперечностей між економічними та соціальними потребами суспільства в результаті формування додаткових ресурсів держави за рахунок запозичення грошових коштів у юридичних та фізичних осіб [4, с. 23-24]. Іншої думки дотримується В.Тарасенко. Під податковим боргом він розуміє особливі фінансові відносини, у яких суб'єкти підприємництва виступають позичальниками, а запозичена сума становить величину податкового боргу [5, с. 35].

Але, відповідно до пункту 14.1.175 статі 14 Податкового кодексу України (далі – ПК України), податковий борг - сума узгодженого грошового зобов'язання, не сплаченого платником податків у встановлений ПК України строк, та непогашеної пені, нарахованої у порядку, визначеному ПК України.

Дане законодавче тлумачення дозволяє визначити структуру, яка є характерною для податкового боргу. Отже, до структури податкового боргу входить: 1) узгоджене грошове зобов'язання; 2) непогашена пеня.

Також у науці податкового права не розроблено єдиної процедури погашення податкового боргу. Згідно зі ст. 87 ПК України джерелами самостійної сплати грошових зобов'язань або погашення податкового боргу платника податків є будь-які власні кошти, у тому числі ті, що отримані від продажу товарів (робіт, послуг), майна, випуску цінних паперів, зокрема корпоративних прав, отримані як позика (кредит), та з інших джерел, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею, а також суми надміру сплачених платежів до відповідних бюджетів. Ще сплату грошових зобов'язань або погашення податкового боргу платника податків з відповідного платежу може бути здійснено: за рахунок надміру сплачених сум такого платежу (без заяви платника), або за рахунок помилково та/або

надміру сплачених сум з інших платежів (на підставі відповідної заяви платника) до відповідних бюджетів, чи за рахунок суми бюджетного відшкодування з податку на додану вартість (на підставі відповідної заяви платника) до Державного бюджету України [6].

Відповідно до п. 14.1.152. ст.14 ПК України, погашення податкового боргу - зменшення абсолютного значення суми такого боргу, підтверджене відповідним документом [6]. Отже, погашення податкового боргу є одним із способів зменшення суми податкового боргу. Але, це не єдиний спосіб зменшення податкового боргу. Так, наприклад, Д. В. Карамишев серед інших способів зменшення абсолютного значення (погашення) податкового боргу виділяє добровільну сплату, зарахування коштів сплачених на інші цілі, списання безнадійного боргу, скасування (через скасування нарахованих податковою зобов'язань) [7, с. 36].

Дивлячись на різноманітність підстав, які спричиняють виникнення податкового боргу, постає питання і потреба в його класифікації. Р. М. Бойчук та С. М. Васильченко зазначають, що податковий борг платника може перебувати в інертному та дієвому статусах. Інертний статус характеризується тим, що фіскальною службою до боржників не застосовуються ніякі примусові заходи стягнення, крім вручення першої та другої податкових вимог, реєстрації податкової застави в державному реєстрі застав нерухомого майна й опису заставного майна та, у виняткових випадках, арешту активів. Дієвий статус – це статус податкового боргу, у якому зменшення такого боргу відбувається завдяки певним діям, що виконує працівник підрозділу, уповноваженого щодо стягнення податкового боргу, – податковий керуючий, застосовуючи надані йому повноваження відповідно до законодавства [8].

Що ж стосується дієвого статусу, то в доктрині прийнято вирізняти такі його види: активний, пасивний, банкрутство, розстрочка, безнадійний.

Отже, податковий борг за своєю суттю є складним економіко-правовим явищем, що впливає на правовий стан окремих платників податків та економіки в цілому. За своєю природою податковий борг має досить важкий характер та спричиняє низку негативних моментів. Зокрема, його зростання не дає нормально функціонувати фінансовому механізму держави. За часів економічної кризи зростання податкового боргу стає ще більш негативним явищем, оскільки значною мірою впливає на розвиток економічних та соціальних програм, які мають важливе значення для держави. Також наявність та збільшення податкового боргу говорить і про те, що платники податків часто свідомо нехтують своїм прямим обов'язком стосовно сплати податків та зборів, що провокує правовий нігілізм.

Список літератури

1. Крупа О. В. Економічна сутність та природа виникнення податкового боргу // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2015. - № 3(3). - С. 117-119.
2. Цвірюк Д. В. Окремі аспекти стягнення податкового боргу територіальними органами Державної фіскальної служби України // Часопис Академії адвокатури України. - 2016. - Т. 9., № 1. - С. 29-37. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2016_9_1_6 (дата звернення 10.03.18).
3. Десятнюк О. М., Маршалок Т. Я. Управління податковим боргом : навчальний посібник. - Тернопіль: Вектор, 2013. - 340 с.

4. Головка О. Д. Податкова заборгованість // Вісник податкової служби України. - 2007. - № 1 (41). - С. 21-24.
5. Тарасенко В. Стягнення (погашення) податкового боргу // Вісник податкової служби України. - 2002. - № 33. - С. 34-37.
6. Податковий кодекс України від 03.12.2017 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 15.03.18).
7. Карамішев Д. В. Судове рішення про стягнення податкового боргу: реальність чи фікція? // Журнал східноєвропейського права. - 2014. - № 7. - С. 32-40.
8. Бойчук Р. М., Васильченко С. М. Погашення податкового боргу в контексті Податкового кодексу України. URL : <http://www.ru.if.ua/depart/Finances/resource/file/Збірник/2011-2/Бойчук%2СВасильченко.pdf> (дата звернення 12.03.18).

УДК 346.9:347.963

Матвєєва Т. О., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

З метою захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави в Україні діє прокуратура. Однією з форм діяльності прокуратури, відповідно до Конституції України, є представництво інтересів держави в суді при розгляді справ цивільного, господарського та адміністративного судочинства. У такому випадку прокурор виступає одним із учасників господарських процесуальних відносин, займаючи особливе процесуальне становище.

Особливості участі прокурора у господарському процесі регулюються Господарським процесуальним кодексом (ГПК) та Законом України «Про прокуратуру». Вона зумовлена тим, що його участь у процесі обумовлена не потребою захисту своїх особистих прав, необхідністю захисту прав та інтересів держави чи громадян у випадках, встановлених Законом.

У 2017 році набрала чинності нова редакція ГПК, в якій закріплені окремі зміни у статусі прокурора в господарському судочинстві. Так, відповідно до оновленого законодавства, прокурора віднесено до таких учасників процесу, як органи і особи, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб. Тобто, на відміну від минулої редакції ГПК, прокурор віднесений до окремої групи учасників [2].

Основною функцією прокурора в господарському процесі є представлення інтересів держави. Таке представництво здійснюється у випадках, вказаних в ЗУ «Про прокуратуру», а саме:

- у разі порушення інтересів держави;
- у разі загрози порушення інтересів держави.

Такі повноваження щодо представлення та захисту інтересів держави можуть здійснюватися прокурором тільки у випадках, коли уповноважені органи, які повинні здійснювати таке представництво та захист, не виконують

покладеної на них функції, або у тому випадку, коли такі органи не створені. Крім того, для здійснення такої функції прокурора має бути певна підстава, яка має бути підтверджена. У такому разі прокурор може представляти інтереси держави і набуває прав та обов'язків сторони, представництво якої здійснює. Також йому надається можливість витребування від відповідних органів, замість яких він виступає в суді, певних документів, які надають підстави для такого представництва.

Представництво інтересів держави у господарському суді може здійснюватись тільки після підтвердження судом підстав для його повноважень. Після чого прокурор може звернутися до суду з позовною заявою, в якій мають бути зазначені підстави його участі в певній справі замість органу, до повноважень якого належить такий захист, вказати такий орган та обґрунтувати, в чому саме є порушення або загроза порушення інтересів держави. В такому випадку прокурор набуває статусу позивача і користується всіма його процесуальними правами та обов'язками [3].

Також прокурор може за своєю ініціативою вступати в провадження, навіть якщо позовну заяву було подано не ним, а іншою особою. Такий вступ можливий тільки до початку судового розгляду справи. Окрім того, під час участі в судовому процесі прокурор вправі подавати апеляційну скаргу, касаційну скаргу, заяву про перегляд рішень за ново виявленими або виключними обставинами.

Також слід сказати про представництво прокурором інтересів органів місцевого самоврядування, які також можуть виступати суб'єктом господарського процесу. Особливість такого представництва полягає в тому, що територіальна громада наділена Конституцією правом самостійного вирішення питання місцевого значення, включаючи судові спори. До того ж за ст. 4 ГПК органи місцевого самоврядування мають право на звернення до господарського суду як самостійні учасники. Але вже в ст. 53 ГПК вказується, що органи місцевого самоврядування звертаються до суду як органи, яким законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб. І тому, виходячи з останнього положення, прокурор може представляти інтереси органів місцевого самоврядування в господарському процесі, а у перших двох випадках, вони самі вправі представляти свої інтереси.

У ч. 4 ст. 23 Закону "Про прокуратуру" зазначається: «Прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу». З положень даної норми можна зробити висновок, що прокурор вправі представляти інтереси органів місцевого самоврядування, але лише у випадку невиконання чи неналежного виконання ними такої функції захисту [4].

Колізії можуть виникати, коли постає питання про представництво прокурором інтересів громадян в господарському процесі. Розбираючи дану проблему, слід звернутись до норм Конституції України. У ст. 131-1

зазначено, що в порядку господарського, цивільного та адміністративного судочинства прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді [1]. Положення щодо представлення інтересів особи в господарському процесі не міститься, норма прямо вказує на представлення інтересів держави. Те ж саме можна сказати і про ст. 53 ГПК, в якій вказано, що прокурор може звертатися до господарського суду в інтересах держави, подавати позови, набувати статусу позивача, але про представництво інтересів громадян нічого не сказано.

Відповідна норма, всупереч двом попереднім, міститься у ст. 23 Закону «Про прокуратуру», в якій зазначається, що прокурор може представляти інтереси громадян у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недоздатність повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. Тому постає питання, якою ж нормою керуватися при цьому?

На підтвердження можливості представлення прокурором інтересів громадян слід зазначити Постанову Пленуму ВГСУ від 23.03.2012 №7, в якій прямо передбачено таке повноваження прокурора. Разом з тим, слід звернути увагу на те, що ГПК викладено в новій редакції, про яку нічого не сказано в такій Постанові, де вміщено старі норми.

Порушене нами питання досліджував А. В. Лапкін, який зазначив, що коло суб'єктів господарського процесу, які здійснюють господарську або іншу економічну діяльність, є достатньо широким, і саме такі суб'єкти можуть виступати сторонами в процесі і розглядатися як суб'єкти захисту з боку прокурора. Далі він проводить виключення деяких осіб з такої категорії суб'єктів, перш за все громадян, адже останні можуть виступати суб'єктами господарського процесу лише в разі здійснення ними підприємницької діяльності без створення юридичної особи і набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності. Виключення цих осіб пояснює науковець тим, що хоч і, відповідно до Закону, прокурор може здійснювати представництво інтересів громадян, але в тих випадках, коли через малолітство, обмежену дієздатність чи її відсутність такі особи самотійно не в змозі представляти свої інтереси і їх законні представники неналежним чином здійснюють таку функцію, або взагалі її не здійснюють. А так як така категорія осіб не може набувати статусу суб'єкта підприємницької діяльності, то і прокурор не вправі представляти їх інтереси [5].

Схожої думки дотримується І. П. Жигалкін, мотивуючи свою позицію тим, що законодавець не зовсім розумів ситуацію, яку прописував у нормах. Так, він надав можливість звертатися до господарського суду особам, дієздатність яких обмежена або взагалі відсутня, надаючи прокурору можливість представляти їх інтереси. Такі суб'єкти, як вважає автор, взагалі є недоцільними в господарському судочинстві [6].

Як бачимо, представництво інтересів громадян у господарському суді прокурором регулюється законодавством достатньо суперечливо; на думку

деяких науковців, воно неможливе взагалі. Я погоджуюся з такою думкою, спираючись на положення Конституції України, відповідно до якої їй повинні прийматися інші нормативні акти.

Прокурор має особливий статус у господарському процесі. Він віднесений ГПК до кола тих осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, на відміну від старої редакції кодексу, де він виступав самостійним учасником процесу. Із внесенням змін до процесуальних нормативних актів з'явилося багато суперечностей щодо здійснення прокурором представництва інтересів громадян. Тому законодавство про прокуратуру потребує значного коригування та приведення у відповідність з нормами Основного Закону.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст. 56.
3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. - 2015. - № 2-3. - Ст. 12.
4. Даниленко Є. Представництво прокуратурою інтересів місцевих рад: чи законно? URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009334.
5. Лапкін А. В. Участь прокурора в господарському судочинстві. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12463/1/Lapkin_81-85.pdf.
6. Жигалкін І. П. Проблемні питання представництва прокурора у господарському процесі (законодавчий аспект). URL: https://uajcc.org/problem_vopros_prokuror_hozproc/.

УДК 347.453.

Матвєєва Т. О., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ): ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Серед правочинів про передачу майна в користування одним з найпоширеніших є договір найму (оренди). Основною відмінною рисою договору найму (оренди) майна від інших договорів є те, що наймач отримує майно не у власність, а в тимчасове користування, яке після припинення або розірвання договору повинен повернути наймодавцеві в належному стані. Так, за договором найму (оренди) одна сторона (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) майно у користування за певну плату на певний строк.

Якщо загалом характеризувати договір найму (оренди), то відповідно положень Цивільного кодексу України він є двостороннім, реальним чи консенсуальним, відплатним; та характеризується наступними ознаками:

вважається укладеним з моменту досягнення згоди між сторонами, є відплатним, в змісті договору повинен зазначатися термін оренди (найму) майна, обов'язковою умовою є предмет, яким може виступати неспоживча річ, або річ, визначена індивідуальними ознаками, основним обов'язком, за договором, є передання орендодавцем майна в користування орендарю в належному для використання стані [1].

Однією із важливих характеристик як договору найму (оренди), так і будь-яких інших договорів є істотні умови такого договору. Вони є обов'язковими при укладенні договорів; основною істотною умовою досліджуваного договору є його предмет. За ст. 760 ЦК України, предметом договору найму (оренди) може бути річ, яка визначена індивідуальними ознаками і зберігає свій первісний вигляд при багаторазовому використанні. Законодавець зазначає, що такою є неспоживча річ. Іншими словами, річ, після користування нею (її оренди) повинна бути повернена її власнику в такому ж стані, в якому передавалась у користування і не може бути замінена ніякою іншою.

Крім того, предметом договору найму (оренди) можуть виступати майнові права. Це пояснюється тим, що майнові права є додатковим об'єктом до того майна що передається, адже, наприклад, оренда підприємства може потребувати і дозволу на використання земельної ділянки, на якій розміщене таке підприємство [2].

Ще однією істотною умовою є строк договору – час, на який укладається договір оренди. Така умова хоч і передбачена в договорі, але не є обов'язковою. зазначену позицію деякі науковці обґрунтовують тим, що законодавець у нормах вказує на можливість укладення договору на невизначений строк (тобто без зазначення такого строку). Ми поділяємо думку вітчизняного вченого І. Р. Калаура, який заперечує таку позицію, мотивуючи це тим, що хоч і в договорі не завжди зазначається строк, але норми щодо нього містяться в Цивільному кодексі, а отже є істотними і повинні бути передбачені договором [3].

Плата за користування об'єктами оренди є ще однією істотною умовою договору найму (оренди). Тобто, за користування об'єктами оренди орендар повинен сплатити певну вартість, яка обумовлена в договорі. Така плата може виражатися в різних формах – грошовій (виплачується грошима і є найпоширенішою формою) або натуральній (на суму з орендної плати може видаватися продукція, яка належить орендарю на умовах її виготовлення чи придбання). Деякі науковці передбачають відробітну форму оплати договору, тобто орендар повинен на суму оренди виконувати певні дії на користь орендодавця, тобто надавати йому певні послуги, які повинні обумовлюватися договором. Існує також змішана форма оплати – з поєднанням вищезазначених форм оплати.

Однією з умов дійсності договору найму (оренди) може виступати форма, в якій він укладається, що встановлюється за загальними правилами щодо форми правочинів. Недотримання відповідної форми може потягнути за собою недійсність договору.

Так, за загальними правилами договір найму (оренди) може бути укладений у будь-якій формі. Форма укладання договору залежить від майна,

що передається в користування. В більшості випадків договір найму (оренди) укладається в письмовій формі і набирає чинності з моменту підписання його сторонами. Обов'язково договір укладається в письмовій формі, якщо в якості сторін виступають юридичні особи, або у випадку коли сума плати за користування майном, переданим в оренду, у двадцять і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Для деяких видів майна передбачене нотаріальне посвідчення договору (наприклад договір найму транспортного засобу за участі фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню; або договір про оренду земельної ділянки може бути нотаріально посвідчений за бажанням сторін).

Невід'ємним елементом договору найму (оренди) є зміст, основу якого становлять права та обов'язки сторін. Особливості прав і обов'язків наймача і наймодавця визначають конкретним видом договору. Але, все ж таки можна виділити основні права та обов'язки сторін, що будуть застосовуватися до договору оренди.

Так, основними обов'язками наймодавця є: передання орендованого майна у користування наймачеві негайно або у строк, вказаний у договорі; передання наймачеві річ у комплекті і стані, обумовлену в договорі; попередження наймача про певні особливості та недоліки майна, які відомі йому і можуть виявитися небезпечними для життя та здоров'я наймодавця, або ж завдати шкоди самому майну; попередження наймача про права третіх осіб на річ, передану в найм; проведення капітального ремонту речі.

Окрім обов'язків, орендодавець має і комплекс прав: гарантувати якість речі протягом всього строку договору найму; вимагати від наймача сплатити орендну плату, визначену в договорі; відмовитись від договору найму, вимагати його розірвання та відшкодування збитків з підстав, передбачених ст. 782 ЦК України.

Наймач, у свою чергу, також має обов'язки, зокрема він зобов'язаний: вносити плату за користування майном, переданим йому в найм; перевіряти в присутності наймодавця справність речі, в момент її передання; користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору; проводити за свій рахунок поточний ремонт речі; усунути погіршення речі, що сталися з його вини; повернути річ наймодавцеві в стані, якому річ була отримана, або в стані нормального зносу речі в разі припинення або розірвання договору найму (оренди).

До основних прав наймача належать: вимога зменшення плати; змінювати стан орендованого майна, але лише за згодою наймодавця; передача речі у користування іншій особі за згодою наймодавця; право власності на плоди, продукцію та доходи одержаних в результаті користування орендованою річчю; переважне право перед іншими особами на укладання договору найму (оренди) на новий строк, після спливу строку попереднього договору; відмова від договору найму (оренди), вимагати його розірвання та відшкодування збитків [1].

Порядок укладання договору здійснюється на загальних умовах укладання договорів і починається з пропозиції однієї сторони до другої щодо укладання

договору (оферти) і прийняття такої пропозиції іншою стороною (акцепту). Тільки в разі досягнення згоди щодо усіх істотних умов, договір найму (оренди) може бути укладено. Припиняється договір теж за загальними правилами – в разі його виконання або закінчення строку дії, а також може бути припинено на вимогу однієї зі сторін, наприклад в разі недотримання умов договору іншою стороною. Розірвання договору в односторонньому порядку не можливе, але існує виняток: в разі несплати наймодавцеві плати за користування річчю протягом трьох місяців, наймодавець вправі розірвати договір.

В цивільному законодавстві також визначаються види договору найму (оренди), але єдиної підстави для їх класифікації не існує. Такими видами є: договір прокату, договір найму (оренди) земельної ділянки, найм будівлі або іншої капітальної споруди, договір найму (оренди) транспортного засобу, договір лізингу. Особливістю таких договорів є те, що крім регулювання Цивільним кодексом щодо основних положень, регулювання таких видів здійснюється й іншим спеціальним законодавством, що передбачає специфічні умови кожного виду договору найму (оренди) [1].

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що за договором найму (оренди) одна сторона (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) майно у користування за певну плату на певний строк. Правове регулювання такого договору здійснюється ЦК України, а щодо його видів – іншими нормативно-правовими актами. Особливістю даного договору є те, що наймач отримує майно не у власність, а у тимчасове користування, яке після припинення або розірвання договору повинен повернути наймодавцеві в належному стані.

Список літератури

1. Договір оренди: загальні положення. URL: https://helem.com.ua/view.php?cat_1=&cat_2=152&lang=1.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1008 с.
3. Калаур І. Р. Строк користування майном як істотна умова договору найму (оренди). URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/18931>.

УДК 658.5

Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Висоцька Н. О., студентка гр. МКІн-171

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЩО ТАКЕ ІТ-СТАРТАПИ, У ЧОМУ ЇХ ВІДМІННІСТЬ ВІД ІНШИХ ТИПІВ БІЗНЕСУ ТА ЯКІ ЮРИДИЧНІ РИЗИКИ ЇХ ПІДСТЕРІГАЮТЬ

Тема стартапів зараз є дуже популярною в ІТ-секторі України та світу. Багато молодих підприємців і розробників замислюються про створення

власного революційного стартап-проекту, адже фактично, не виходячи з дому, можна створити продукт, з якого в майбутньому виникне велика компанія з високою капіталізацією.

У загальному розумінні стартап (start-up) – будь-який бізнес, що лише розпочинає свою діяльність, початок процесу виходу на ринок новоствореного підприємства у короткотривалий термін з мінімальними капіталовкладеннями. Тому, часто стартап-компанії називають «гаражними». Таким чином, це поняття розповсюджується не тільки на ІТ-сферу діяльності.

Класифікація стартапів за галуззю діяльності є найбільш поширеною. Слід зазначити, що більшість стартапів сконцентровані в ІТ-сфері та сфері високих технологій.

Серед найвідоміших ІТ-стартапів виділяють: Google, Facebook, Twitter, Whatsapp, YouTube, Flickr, Wikipedia, MySpace, Bebo, PayPal тощо.

З позиції ІТ-права стартап – це компанія, яка створена для пошуку відтвореної, прибуткової й масштабованої бізнес-моделі [1, с. 44]. Тобто, суть стартапу – пошук бізнес-моделі. Бізнес-модель може бути представлена наступними варіантами: створення повноцінного бізнесу; продаж стартапу на певному етапі розвитку іншій компанії; поглинання іншою компанією; продаж ліцензії на виготовлення продукту (патентування).

Більшість стартапів, що виникають, є незалежними та самостійними (індивідуальні проекти), але є і такі, що виникають всередині великих корпорацій (командні проекти).

Неодмінними складовими стартап-проектів є: інтелектуальний ресурс, інноваційна ідея, фінансові ресурси та маркетинг інновацій.

До характерних рис стартапів слід віднести: це новостворена невелика за кількістю працюючих компанія тимчасового існування; має у своїй основі інтелектуальний ресурс; орієнтована на розроблення інноваційного продукту; здатна до масштабованості; бракує фінансів.

Юридичні аспекти діяльності стартапів споріднені з підприємницькою діяльністю. Схожу організаційну структуру мають підприємства малого бізнесу. Зокрема, вони зазвичай створюються підприємцями-початківцями і є невеликими за розміром, мають нестійке положення на ринку, працюють в умовах високого ризику та потребують зовнішніх інвестицій. Відрізняються малі підприємства від стартапів тим, що можуть стати успішними, копіюючи вже відомі бізнес-моделі; сфера діяльності малого бізнесу – послуги, дистрибуція, виробництво; успішні малі підприємства можуть існувати роками майже в незмінному вигляді; продаж малого бізнесу є небажаним; малі підприємства діють локально, і їх вплив на ринок досить обмежений; мають інший механізм інвестування.

Відмінними рисами стартап-проектів у ІТ-сфері є: наявність технологічних ноу-хау (технологічність); можливість багаторазово продати отриманий продукт (відтворення); можливість істотного зростання проекту (масштабованість). Відповідно, мета ІТ-стартапу – реалізація якогось нетипового проекту, що відрізняється новизною: створення програмного або фізичного (поставленого на конвеєр) продукту.

Стартапи проходять декілька етапів розвитку, які корегуються залежно від їхньої специфіки:

1. Створення ідеї нового продукту (новаторська ідея, аналіз ринку, бізнес-план, оцінка вартості, термін реалізації тощо).
2. Створення прототипу продукту – дослідного зразка (трансформація ідеї у комерційний продукт або послугу).
3. Створення MVP – Minimum Viable Product – «мінімально життєздатного продукту» (продукт пройшов стадію прототипу, виводиться на ринок, з'являються перші користувачі).
4. Створення повноцінної версії продукту, захват частини ринку.
5. Масштабування проекту.

Істотна відмінність проектів, які по праву можна назвати стартапами полягає в значній масштабованості проекту впродовж короткого часового періоду. Однією із ознак успішного IT-проекту є їх віртуальність, спроможність доволі швидко поширюватись. Кінцевою метою створення стартапа є його продаж великій корпорації або розміщення його акцій на біржі й продовження роботи як окремої компанії.

Кожен етап інноваційного проекту повинен мати поступове, планове, виважене інвестування. У стартапи інвестують венчурні (ризикові) фонди (інвестують у стартапи або в інші інноваційні підприємства, діяльність яких потенційно може бути високоприбутковою, але пов'язана з високим ризиком), але тільки тоді, коли вже наявна повноцінна версія продукту і коли він захватив частину ринку.

На більш ранніх стадіях залучаються наступні види інвестицій: бутстрепінг (початкове фінансування, яке здійснюється за особисті кошти, родичами, друзями); краудфандинг – «народне» інвестування, коли потрібна сума для реалізації проекту стартапу збирається численними донорами на добровільних засадах, як правило, через Інтернет; ангельські інвестиції (бізнес-ангели – це приватні інвестори, які вкладають свої власні кошти в інноваційні стартапи за невеликий відсоток акцій компанії); посівні інвестиції (виконують роль «попередніх» інвестицій у стартапи, для яких характерна наявність команди мрії (команди з двох партнерів, які мають значний досвід роботи в тій галузі, усередині якої створюється стартап) та значне стабільне зростання проекту).

Серед юридичних ризиків стартаперів при пошуку інвестицій доцільно відмітити: внутрішні розбіжності, відсутність прав на інтелектуальну власність недобросовісні дії збоку інвестора та невідповідну для стартапу юридичну структуру.

Першу проблему: внутрішні розбіжності, можна спробувати розв'язати через укладення договорів про співпрацю між стартаперами. Другу та третю проблему, через належне правове забезпечення захисту інтелектуальних прав власності: патентування. Четверту, через впровадження на законодавчому рівні підприємницької діяльності у вигляді стартапу за договором про співпрацю без реєстрації юридичної особи.

Отже, ІТ-стартапи мають свої особливості становлення і розвитку. Кожен стартап-проект унікальний і розвивається по-своєму, на різних стадіях залучаючи різні види та обсяги інвестицій. Сьогодні справжній стартап є повноцінним бізнесом, а термін «стартапер» є, до певної міри, синонімом слова «підприємець». Однак, українське законодавство досі неадаптоване для роботи зі стартапами і ринком венчурного інвестування. З метою запобігання юридичних ризиків, при виникненні стартапів, необхідно створити належне правове поле для діяльності стартапів та врегулювати чинне законодавство щодо трансферу технологій, які безпосередньо зумовлюють уповільнення розвитку ринку стартапів.

Список літератури

1. Бланк С. Стартап: настольная книга основателя / С. Бланк, Б. Дорф. – М.: Альпина Паблишер, 2013. – 616 с.

УДК 347.412.8

Перепечай Л. В., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАВДАТОК ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Зобов'язальні правовідносини є найбільш поширеним видом цивільних правовідносин, які пов'язані з переміщенням матеріальних благ у суспільстві та з виконанням робіт, наданням послуг, реалізацією продукції тощо. Відтак, встановлення змісту окремих способів забезпечення їх виконання набуває великого значення, адже метою цих способів є стимулювання контрагентів до належного виконання умов зобов'язання.

Завдаток є одним з різновидів забезпечення цивільних зобов'язань, регламентація якого здійснюється згідно Цивільного кодексу України. Так, відповідно до ст. 570 ЦК України «Завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторі боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання» [1].

Стаття 570 ЦК України обмежує застосування завдатку при забезпеченні інших, не грошових зобов'язань. Необхідно зазначити, що договір, забезпечений завдатком, повинен бути укладений ще до моменту укладення договору завдатку або одночасно з ним. Статтею 547 ЦК України визначено, що правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняється в письмовій формі, недодержання форми тягне за собою нікчемність цього правочину.

Завдаток, як і інші способи забезпечення виконання зобов'язання, може забезпечувати лише дійсне зобов'язання. Це означає, що на момент укладення правочину про завдаток основне зобов'язання вже має існувати. Адже завдаток є додатковим зобов'язанням відносно основного, яке воно забезпечує, походить та залежить від останнього [4].

Завдаток характеризується тим, що він одночасно виступає і способом платежу і способом забезпечення виконання зобов'язань. Це означає, що завдаток виплачується стороною, яка зобов'язана сплачувати платежі за договором наперед - до моменту настання строку платежу. І у разі належного виконання забезпеченого завдатком зобов'язання вартість завдатку утримується з належних з боржника платежів [4].

Завдаток відрізняється від усіх інших способів забезпечення виконання зобов'язання тим, що він може забезпечувати лише договірні зобов'язання, а відтак, завдатком не можуть бути забезпечені деліктні зобов'язання, зобов'язання з безпідставного збагачення та інші, що виникають не на підставі договору [2, с. 186].

На практиці досить часто виникають суперечки з приводу можливості забезпечення завдатком попереднього договору, зокрема щодо укладення в майбутньому договору купівлі-продажу нерухомості. Агенції нерухомості, укладаючи з покупцем та продавцем договір про надання послуг, який також містить певні ознаки попереднього договору, зазвичай закладають у ньому умову про завдаток.

Зауважимо, що попередній договір за своєю суттю є організаційним договором, тобто не є майновим. Таким чином, попередній договір не може бути забезпечений завдатком, оскільки не передбачає та не може передбачати передачу майна та грошових коштів. Можна сказати, що відсутність визначення у чинному законодавстві спеціального способу забезпечення виконання попереднього договору є суттєвим недоліком [5, с. 42].

Більш того, викликає непорозуміння, як можна та чи потрібно забезпечувати завдатком вже укладений договір купівлі-продажу? Слід припустити, що в цьому немає сенсу, адже після укладення договору купівлі-продажу нерухомості у сторін виникають обов'язки, які вони безумовно повинні виконати.

Можна вважати, що оплатою подвійного розміру платежу або втратою первісного платежу нереально забезпечити виконання зобов'язання продавцем, після підписання ним договору відчуження. При існуванні основного зобов'язання, оплата продавцю завдатку є ні чим іншим, ніж часткова оплата, якщо договором передбачена розстрочкою платежу [5, с. 42].

Також у теорії цивільного права одним із досі невирішених є питання щодо визначення долі зобов'язання, забезпеченого завдатком, у зв'язку з його втратою стороною, яка є винною в порушенні зобов'язання, оскільки завдаток є також мірою цивільно-правової відповідальності [3, с. 182].

Отже, на підставі викладеного, можна зробити наступні висновки. Завдаток як спосіб забезпечення виконання зобов'язань врегламентований ст. 570-571 чинного ЦК України. Дискусійним питанням в українській

цивілістичній науці залишається проблема можливості застосування завдатку для забезпечення попереднього договору. На доктринальному рівні більшість схиляється до тієї позиції, що у такий спосіб забезпечення виконання зобов'язання попередній договір опосередковуватися не може. Однак у чинному ЦК України перелік таких забезпечувальних способів не є вичерпним. З цього приводу український законодавець зазначає, що інші види можуть бути встановлені договором або законом.

Тому таке законодавче регулювання та застосування завдатку не відповідає потребам практики, яка потребує забезпечувального механізму, який би діяв і у випадку укладення попереднього договору, що свідчать про необхідність удосконалення чинного законодавства в цій частині.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40. - Ст. 356.
2. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Общие положения. - М.: Изд-во «Статут», 1997. - 841 с.
3. Гонгало Б. М. Вчення про забезпечення зобов'язань. Питання теорії і практики. - М., 2004. - 222 с.
4. Дзера О. В. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць. - К.: Юрінком Інтер, - 2006.
5. Серебрякова Ю. О. Завдаток як вид забезпечення виконання зобов'язання / Ю. О. Серебрякова // Юридичний вісник. - 2010. - № 2 (15). - С. 40-43.

УДК 347.73:336.22:352

Перетятко А. М., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Козинець І. Г., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

МІСЦЕВЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН

В нашій державі сьогодні є досить чимало проблем, пов'язаних з формуванням місцевих фінансових ресурсів. Значний вплив на формування місцевого бюджету мають органи місцевого самоврядування та їх діяльність. Місцева влада має право на формування та цільове використання власних фінансових ресурсів, частина яких повинна формуватися за рахунок місцевих податків та зборів [1, с. 115]. В Україні сьогодні відбуваються кардинальні перетворення в соціально-економічній та політичній сферах, тому й не дивно, що суттєва увага приділяється створенню ефективної системи оподаткування, а тому актуальність дослідження особливостей місцевих податків та зборів є обґрунтованою і доцільною, оскільки інститут місцевих податків і зборів є ключовим у сфері формування доходів місцевих органів влади в більшості розвинених країн.

Починаючи з 2011 року система місцевого оподаткування була реорганізована шляхом прийняття Податкового кодексу України та внесення

змін до переліку місцевих податків і зборів. Було суттєво скорочено їх перелік, але це відбулося за рахунок скасування податків та зборів із вкрай низькою або взагалі відсутньою фіскальною віддачею й запроваджено нові місцеві податки та збори.

На сьогодні, правове регулювання місцевих податків і зборів визначається Податковим кодексом України (ПК України). При цьому, виходячи з норм ПК України, правове регулювання місцевих податків та зборів має певні специфічні особливості, оскільки здійснюється на двох рівнях: загальнодержавному і місцевому.

На думку Л. В. Товкун, роль місцевих податків у податковій системі держави полягає в тому, що держава визначає вичерпний перелік таких обов'язкових платежів, встановлює основи їх справляння, надаючи повноваження органам місцевого самоврядування на введення таких податків на відповідній території. В свою чергу органи місцевого самоврядування, реалізуючи надані державою повноваження, встановлюють і детально регламентують механізм справляння місцевих податків і зборів, а також вводять їх в дію. Тому регулювання місцевого оподаткування здійснюється як податковими законами, так і цілою низкою інших нормативно-правових актів, що визначають компетенцію органів місцевого самоврядування у сфері оподаткування, специфіку побудови бюджетної системи, а також рішеннями органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів [2, с. 86].

На даний час відповідно до ст. 8 ПК України до місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених ПК України, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

Варто зазначити, що з 1 січня 2015 року склад місцевих податків і зборів змінився. На сьогодні, відповідно до ст. 10 ПК України до місцевих податків належать:

1) податок на майно, який складається з: податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортного податку; плати за землю;

2) єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

1) збір за місця для паркування транспортних засобів;

2) туристичний збір [3].

Незважаючи на незначну кількість місцевих податків і зборів, вони відіграють важливу роль у податковій системі України, оскільки за правильного механізму функціонування місцевих податків та зборів, вони можуть стати досить значним джерелом наповнення місцевого бюджету. Особливу увагу слід звернути на посилення ролі місцевих податків, це зокрема стосується такого податку як податок на нерухоме майно, відмінне

від земельної ділянки. Місцеві податки та збори повинні стати основою самостійності місцевих бюджетів.

Розглядаючи особливості сплати місцевих податків у 2017 році в Чернігівській області слід вказати наступне: «Ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі не більше 3 відсотків від їх нормативної грошової оцінки, для земель загального користування - не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки, а для сільськогосподарських угідь - не менше 0,3 відсотка та не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки.

Ставка податку встановлюється у розмірі не більше 12 відсотків від їх нормативної грошової оцінки за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарювання (крім державної та комунальної форми власності). Базою оподаткування земельним податком є нормативна грошова оцінка земельних ділянок із урахуванням щорічних коефіцієнтів індексації, що встановлюється відповідними рішеннями органів місцевого самоврядування» [4].

Що стосується податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, то базою оподаткування є загальна площа об'єкта житлової/нежитлової нерухомості. База оподаткування об'єктів житлової/нежитлової нерухомості, які перебувають у власності фізичних осіб, обчислюється контролюючим органом на підставі даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Ми погоджуємось із думкою М. М. Садовенко, що введення податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки стало найбільш стабільним доходом для місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів. Цей податковий платіж виступає як оплата вартості суспільних товарів і послуг, що пропонуються місцевими органами влади, оскільки домовласники та підприємці обирають місце проживання, що забезпечує оптимальне співвідношення вартості майна і якості суспільних послуг. Вартість майна збільшується, якщо місцеві органи влади пропонують якісні суспільні послуги. Це сприяє підвищенню ролі місцевого оподаткування [5].

Слід зазначити, що в 2015 році місцевим органам самоврядування Податковим кодексом України було надано право збільшувати ці розміри. Так, наприклад, по м. Чернігову у 2015 році була встановлена пільга по житловій нерухомості у розмірі – 80 кв.м. для квартир та 150 кв.м. для будинків. Щоправда у 2016 році таке право було скасовано [4].

Ставки податку для об'єктів житлової/нежитлової нерухомості, встановлюються за рішенням місцевих органів влади залежно від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 відсотки розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного року, за 1 квадратний метр бази оподаткування. За 2017 рік за наявності у власності платника об'єкта (об'єктів) оподаткування житлової нерухомості, загальна площа якого (яких) перевищує 300 кв.м (для квартири) та/або 500 кв.м (для будинку) сума податку збільшується на 25 тис. грн. за кожний такий об'єкт [3].

Отже, місцеве оподаткування в Україні від початку його створення характеризується постійним оновленням складу місцевих податків та зборів, їх ставок та порядку справляння. Особливо важливим це є для територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, тому що саме такі платежі є важливою частиною доходів місцевих бюджетів. На жаль чинна система місцевого оподаткування все ще не забезпечує фінансової автономії та незалежності місцевого самоврядування. Необхідне подальше реформування задля створення міцної, стабільної та соціально справедливої системи місцевого оподаткування, яка сприятиме ефективній реалізації регіональної соціально-економічної політики та забезпечить фінансову стійкість територіальних громад.

Список літератури

1. Аргус М. М., Хижа Н. М. Бюджетна система України: Навчальний посібник. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. - 220 с.
2. Товкун Л. В. Місцеві податки та збори як складові податкової системи України: їх особливості та розвиток. Державне будівництво та місцеве самоврядування. - 2015. - Вип. 29. - С. 85-96.
3. Податковий кодекс України від 03.12.2017 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 15.02.18).
4. ОДП про сплату податку на землю та нерухоме майно. URL : <http://www.chernigiv-rada.gov.ua/news/view/9827> (дата звернення 20.02.18).
5. Садовенко М. М. Реформування місцевого оподаткування в контексті Податкового кодексу України URL : http://www.economy-confer.com.ua/full_article/950/ (дата звернення 22.02.18).

УДК 347.45/47

Півень Б. О., студент гр. ПР-153

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н., завідувач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

Актуальність дослідження договору довічного утримання (догляду) покликана фізіологічними особливостями людини, адже в житті кожної людини, незворотнім процесом є старість, або настання обставин, внаслідок яких вона починає потребувати постійного утримання (догляду) для забезпечення потреб життєдіяльності.

Проблематиці договору довічного утримання присвячена низка праць, таких авторів як, О. М. Великорода, Г. Л. Вербловський, С. А. Макарчук, М. С. Долинська, О. С. Іоффе, А. О. Куртакова, В. О. Кучер та ін.

Становлення договору довічного утримання бере свій початок із стародавніх часів, – з наявності в первісному побуті людей відносин догляду, що базувалися, насамперед, на моральних принципах. В кінці XVIII – початку XIX, складається стала практика догляду за людьми з мотивів отримання в майбутньому їх майно у спадок [1, с. 375-383].

Вплив на розвиток договору здійснило й існування двох політико-правових систем, Російської й Австро-Угорської імперії, та, як наслідок, в Австро-Угорській імперії у 1811 році був розроблений й прийнятий Загальний цивільний устав, який хоча й не закріплював положень договору довічного утримання, але містив досить схожі відносини довічної ренти. Почата в Австро-Угорській імперії договірна форма утримання (догляду), в другій половині XIX ст. поширилась на західноукраїнські землі, й в кінці XIX – в перші роки XX ст., на землі Російської імперії [1, с. 383; 2, с. 52].

За роки існування СРСР договір довічного утримання заперечувався з ідеологічних міркувань, адже комуністичні партійні органи посилювались на невідповідність його положень соціалістичному способу життя, але, все ж, простежувалась практика застосування відносин довічного утримання. Прикладом є застосування у договорах дарування окремого пункту щодо довічного утримання дарувальника. Офіційне закріплення договору довічного утримання (догляду) відбулося після прийняття Цивільного кодексу Української РСР, що набрав чинності 1 січня 1964 року [2, с. 53].

З прийняттям діючого Цивільного кодексу України інститут довічного утримання (догляду) був врегульований главою 57 (ст.ст. 744-758), де згідно ст. 744, за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно [3].

Положення норм ЦК України визначають договір довічного утримання (догляду) як реальний, односторонній, оплатний, що укладається у письмовій формі з нотаріальним посвідченням; сторонами у договорі є відчужувач (фізична особа, незалежно від її віку та стану здоров'я, яка передає іншій стороні у власність майно) та набувач (особа що зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно).

Згідно ст. 744 ЦК України за договором у власність набувача передається житловий будинок, квартира або їх частина, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність. Вважаємо дане визначення потребує корегування шляхом внесення змін до ЦК України, оскільки, по-перше, при визначенні предмету договору «нерухоме майно», така конкретизація як «житловий будинок, квартира або їх частина» – є недоцільними; по-друге, передбачена законодавством можливість визначення як предмету «рухомого майна, яке має значну цінність», не потребує конкретизації «цінність такого майна». Набувач, укладаючи з відчужувачем даний договір, вправі самостійно прогнозувати свої перспективи отримання рухомої речі, враховуючи її цінність, й не варто обмежувати набувача отриманням тільки рухомого майна «яке має значну цінність».

Право власності на майно, яке є предметом договору, у набувача виникає з моменту нотаріального посвідчення або з моменту набрання законної сили рішення суду про визнання договору довічного утримання (догляду), не посвідченого нотаріально, дійсним [3].

Слід зазначити, що даний договір є алеаторним (ризиковим), адже укладається без визначення строку, але визначенням обставини його виконання, а саме настання визначеної події – смерті відчужувача, або третьої особи, на користь якої укладено договір, й тривалість зобов'язань наперед невідомі [3; 4, с. 560].

Щодо прав та обов'язків сторін, то договір покладає на відчужувача лише обов'язок передати другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, що і є моментом укладення договору. На набувача ж за договором покладається низка обов'язків, а саме: (1) забезпечити відчужувача, або третю особу, всіма видами матеріального забезпечення, а також усіма видами догляду (опікування), при цьому згода третьої особи вважається погодженою з моменту укладення договору на її користь; (2) поховати відчужувача в разі смерті, навіть якщо це не було передбачено договором; (3) забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який переданий за договором, як гарантія забезпечення інтересів відчужувача на проживання у житлі, переданого за договором довічного утримання (догляду). Проте, вважаємо, що більш практично було б покласти даний обов'язок набувача на будь-яке житло, яке не обов'язково є предметом договору (будинок набувача тощо); (4) не продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину, до смерті відчужувача.

Крім обов'язків закон наділяє набувача за договором довічного утримання (догляду) наступними правами: (1) передача набувачем (фізичною особою) визначених зобов'язань, при неможливості подальшого виконання обов'язків з підстав, що мають істотне значення, за згодою відчужувача. Проте означене право передбачає можливість заміни лише фізичної особи набувача, що є порушенням положень про універсальну або загальну правоздатність; (2) зміна обсягу обов'язків, за домовленістю сторін, при заміні речі, яка була передана за договором довічного утримання (догляду), на іншу річ, тобто при зміні предмету договору на менш цінний, в інтересах набувача буде зменшено й обсяг обов'язків; (3) розірвання договору за рішенням суду, й можливість припинити відносини за договором догляду (утримання). Проте, у випадку розірвання договору на вимогу набувача, витрати здійсненні ним на утримання (догляд) відчужувача – не повертаються; (4) право на частину майна, в разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, з урахуванням тривалості часу, протягом якого належно виконувались обов'язки за договором. Але, вважаємо більш доцільним буде враховувати не тільки тривалість часу, протягом якого набувач належно виконував свої обов'язки, а і обсяг витрат зроблених набувачем на утримання.

Відчужувач, як вже було зазначено, внаслідок правої конструкції договору довічного утримання (догляду) має лише права, якими є: (1) право

на всі види матеріального забезпечення та усі види догляду (опікування), що згідно правозастосовчої практики, розуміється як повне забезпечення матеріальними та грошовими ресурсами особи для задоволення її життєво необхідних потреб та створення умов для нормальної життєдіяльності (утримання), а також нагляд за відчужувачем, станом його здоров'я, умовами побуту (догляд); (2) розірвання договору за рішенням суду при невиконанні або неналежному виконанні набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини; (3) набуття права власності на майно, яке було передано за договором, при його розірванні в зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням набувачем визначених обов'язків.

Отже, на основі викладеного, вважаємо більш доцільним визначати договір довічного утримання (догляду), як результат домовленості, за яким одна сторона (відчужувач) передає іншій стороні (набувачеві) у власність нерухоме або рухоме майно, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача, або третю особу, утриманням та (або) доглядом довічно.

Список літератури

1. Макарчук С. А. Етнографія України: навч. посіб. Л.: Світ, 2004. – 520 с.
2. Великорода О. М. Договір довічного утримання: Дис. канд. юрид. наук. ПНУ ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2006. – 193 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року, в редакції Закону України від 07.03.2018 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
4. Борисова В. І., Баранова Л. М., Бегова Т. І. Цивільне право: підручник. Т. 2. – Х.: Юридична книга, 2011. – 816 с.

УДК 347.94:343.14

Півень Б. О., студент гр. ПР-153

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ ЯК НОВЕЛА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У відповідності до п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України [1] змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості є однією з вагомих конституційних засад судочинства. На сьогоднішній день здійснення правосуддя в Україні вже не може повноцінно існувати без застосування новітньої електронних технологій. З метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних й юридичних осіб набуває поширеності застосування електронних доказів як засобів доказування.

Проблемні питання сутності електронних доказів досліджували такі вчені: Балашов А., Блажівська Н. Є., Боннер О. Т., Брановіцкий К. Л.,

Бурганов Р. С., Вершинін О. П., Ворожбіт С. П., Горєлов М. В., Каламайко А. Ю., Луспенік Д. Д., Мітрофанова М. О., Руда Т. В., Тертишніков Р. В., Фурса С. Я., Хацук Ж. В. й інші правники.

Згадки про «електронні докази» відомі ще з ХХ ст., а саме в 70-ті роки, з появою «машинних документів». В світовій практиці існує поняття «data message», яке визначено в ст. 2 Типового закону про електронну торгівлю (1997 р.) як «інформація, підготовлена, відправлена, отримана або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграф, телекс або факс» [2].

Правове регулювання «електронних доказів» в Україні уніфіковано здійснюється зміненими у 2017 році Господарським процесуальним кодексом України (далі - ГПК України), Цивільним процесуальним кодексом України (далі - ЦПК України), Кодексом адміністративного судочинства України (далі - КАС України), в яких положення про «електронні докази» мають ідентичний зміст, що є правильним підходом з боку законодавця. Також важливими правовими чинниками є Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Законом України «Про електронний цифровий підпис». Але у Кримінальному процесуальному кодексі України відсутня спеціальна стаття, яка б визначала «електронні докази», що унеможлиблює здійснення єдиної політики щодо застосування «електронного доказу» у судах різної юрисдикції.

Відповідно до ст. 96 ГПК України [3], ст. 100 ЦПК України [4], ст. 99 КАС України [5]: «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема:

1. Електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо). Згідно ч. 1 ст. 5 Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [6], електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, що місять інформацію у вигляді електронних даних; особливість яких полягає в їх фіксуванні на спеціальних електронних носіях, обов'язковість спеціальних реквізитів й можливість сприйняття інформації що у них міститься, лише за допомогою спеціальних технічних ресурсів (спеціальна електронна техніка, програмне забезпечення тощо).

2. Веб-сайти (сторінки) як інформацію, що розміщена на певному веб-сайті (сторінці), але така інформація має динамічний характер та її сприйняття можливе через мережу інтернет, що викликає труднощі у її фіксуванні судом.

3. Текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, особливістю яких є відсутність цифрового підпису, що значно ускладнює їх ідентифікацію.

4. Метадані, бази даних та інші дані в електронній формі, за допомогою яких розкривають, пояснюють або місять певну інформацію, але незрозуміло яким чином буде відбуватися приведення їх у придатну для сприйняття форму.

Щодо електронних доказів проблематичними є положення: про існування оригіналу й копії електронного документа, оскільки оригінал електронного документа може міститися в різних місцях (на різних пристроях, носіях інформації тощо), як правило з можливістю робити копії, проте такі копії, зазвичай, не відрізняються від оригіналу; про рівень захищеності електронних доказів при їх поданні до суду, оскільки зміст такого доказу можна змінити або знищити; про процедуру сприйняття й оцінки судом електронного доказу, оскільки суд не наділений відповідними знаннями й навичками; про процедуру залучення спеціаліста й експерта для даної діяльності.

До введення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка почне функціонувати через 90 днів з дня опублікування ДСА України у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС неможливо реалізувати нововведені права й обов'язки врегульовані ч. ч. 5-9 ст. 42 ГПК України, ч. ч. 5-9 ст. 43 ЦПК України, ч. ч. 7-11 ст. 44 КАС України, зокрема: подавати до суду документи (електронні докази), а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням ЄСІТС; подавати процесуальні документи в електронній формі учасниками справи до суду з використанням ЄСІТС шляхом заповнення форм процесуальних документів відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему; учасник справи не звільняється від обов'язку надсилати іншим учасникам справи або подавати до суду копії документів відповідно до кількості учасників справи, якщо він подає документи до суду в електронній формі, оскільки у такому разі копії відповідних документів іншим учасникам справи направлятиме суд, але якщо обсяг документів буде надмірним, суд направлятиме учасникам справи тільки копії процесуальних документів та повідомлення про можливість ознайомитися з іншими матеріалами в приміщенні суду або через ЄСІТС; якщо документи подаватимуться учасниками справи до суду або надсилатимуться іншим учасникам справи в електронній формі, такі документи скріплюватимуться електронним цифровим підписом учасника справи (його представника); якщо позов, апеляційна, касаційна скарга будуть подані до суду в електронній формі, позивач, особа, яка подала скаргу, мають подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі [3; 4; 5].

На основі викладеного матеріалу, можна виділити основні ознаки електронного доказу: можливість відтворення змісту електронного доказу лише за наявності технічного обладнання й програмного забезпечення; можливість оцінки й сприйняття електронного доказу за допомогою спеціальних знань й навичок; існування електронних доказів в матеріальному й нематеріальному вигляді; існування оригіналу електронного доказу в багатьох місцях й на різних пристроях одночасно; можливість робити копії електронного документа чи переміщати на інші пристрої без втрати характеристик; можливість вносити зміни, редагування й видалення електронного доказу.

Законодавче врегулювання електронних доказів є даністю розвитку суспільства й технологічного прогресу, оскільки електронні докази є необхідним елементом запровадження в Україні електронного правосуддя. Це спрощуватиме доступ до правосуддя, але головною перешкодою на цьому шляху є незапровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за допомогою якої має бути забезпечено швидкий і зручний доступ громадян до інформації про рух судової справи, час і місце її розгляду, обмін процесуальними документами між судом та учасниками процесу із застосуванням електронного цифрового підпису.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 року №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30. - Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року №1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 28. - Ст. 532.
2. «Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі» від 16.12.1996 р. в редакції від 25.05.2007 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_321.
3. Господарський процесуальний кодекс: Закон України від 06.11.1991 року №1798-XII IV в редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2017. - № 48. - Ст. 436 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
4. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року №1618-IV// Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40-42. - Ст. 492 в редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2017. - № 48. - Ст. 436 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
5. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV в редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2017. - № 48. - Ст. 436 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
6. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 36. - Ст. 275 з наступними змінами.

УДК 347.615:347.91/.95

Пономаренко О. В., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

НЕСПЛАТА АЛІМЕНТІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Відповідно до ст. 51 Основного Закону України: «батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків» [1]. Міжнародними стандартами в яких визначена батьківська відповідальність є: Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р., Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973 р., які були ратифіковані Україною одночасно 14.09.2006 року та набрали чинності для України 01.02.2008 року. Вагомим стандартом також є Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської

відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 року [2]. Але термін «батьківська відповідальність» в останній «включає повноваження, що випливають з батьківських чи будь-яких аналогічних відносин, які визначають права, обов'язки та представництво стосовно особи чи майна дитини батьків, опікунів або інших законних представників». При цьому відповідно п. е) статті 4 зазначеної Конвенції від 19.10.1996 року вона не застосовується до зобов'язань щодо утримання [2].

Проблема безвідповідального ставлення батьків до утримання своїх дітей є однією з найбільш актуальних в Україні. Сьогодні на обліку виконавчої служби Міністерства юстиції України перебуває майже 600 тисяч проваджень про примусове стягнення аліментів. З них понад 90 тисяч стосуються боргу, який перевищує 6 місяців. І це при тому, що лише за минулий рік державними виконавцями Мін'юсту стягнуто понад 2,4 млрд гривень заборгованості по аліментах на користь 576 тисяч дітей. Вирішити проблему без законодавчих змін було неможливо. Тому Мін'юст розробив законопроект №7277 #Чужих Дітей Не Буває [4]. А вже 6 лютого 2018 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» від 07.12.2017 № 2234-VIII (далі – Закон № 2234-VIII), яким було суттєво посилено відповідальність за несплату аліментів [5].

Найбільш суттєві зміни стосувалися ст.ст. 31, 183 Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), ст. 157 Сімейного кодексу України та ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження».

Однією з вагомих новацій Закону №2234-VIII, яка робить його універсальним, є посилення юридичної відповідальності не лише за несплату аліментів на дітей, але й одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців із дня подання виконавчого документа до примусового виконання. За таких обставин орган ДВС має право:

1) скласти протокол про вчинення боржником адміністративного правопорушення та надіслати його для розгляду до суду за місцезнаходженням органу ДВС, а як наслідок адміністративна відповідальність. В свою чергу КУпАП було доповнено новим видом адміністративного стягнення – **1) суспільно корисні** відміну від громадських робіт, є платними та дають змогу боржникові шляхом їх виконання поступово погашати наявну заборгованість [6];

2) видати довідку про наявність заборгованості зі сплати аліментів на вимогу стягувача протягом десяти днів, що дійсна протягом одного місяця з дня її видачі. Тобто, той із батьків, із ким за рішенням суду проживає дитина, (найчастіше це матері – з урахуванням судової практики), скориставшись указаною довідкою державного виконавця, мають право протягом одного місяця дії цієї довідки самостійно вирішувати питання щодо тимчасового виїзду дитини за межі України з метою лікування, відпочинку чи навчання дитини за кордоном [6];

3) винести державними виконавцями ДВС різні вмотивовані постанови: про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві виїзду за межі

України (станом на 23.02.2018 р. винесено 56 394 таких постанов); про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві керування транспортними засобами (станом на 23.02.2018 р. винесено 53 809 постанов); про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною зброєю (станом на 23.02. 2018 р. винесено 52 871 таких постанов); про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві полювання (станом на 23.02.2018 р. винесено 52 512 таких постанов); до суду внесено 6 537 подань про оголошення розшуку боржника [7].

Але тимчасове обмеження боржника у праві керувати транспортними засобами не є абсолютним і не може бути застосовано у разі: якщо встановлення такого обмеження позбавляє боржника основного законного джерела засобів для існування; використання боржником транспортного засобу у зв'язку з інвалідністю чи перебуванням на утриманні боржника особи з інвалідністю I, II групи, визнаної в установленому порядку, або дитини з інвалідністю; проходження боржником строкової військової служби, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або якщо боржник проходить військову службу та виконує бойові завдання військової служби у бойовій обстановці чи в районі проведення антитерористичної операції; розстрочення або відстрочення сплати заборгованості за аліментами у порядку, встановленому законом [6].

Незважаючи на вищезазначені позитивні новації Закон № 2234-VIII має й недоліки, зокрема:

1) особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності лише у разі наявності її вини (умислу чи необережності) (ст.ст. 9-11 КУпАП) [4]. Тому суди не повинні застосовувати відповідну статтю за відсутності вини особи. Хоча певна кількість справ можливо матиме місце, але основне призначення – змусити безробітних неплатників аліментів виконувати соціальні роботи, кошти за які спрямовуватимуться на сплату аліментів – досягнуто не буде;

2) змінами до ст. 157 Сімейного кодексу України передбачається, що «той з батьків, з ким проживає дитина, матиме право самостійно без другого з батьків вирішувати питання щодо місця проживання дитини, місця і форми її навчання, отримання нею медичної допомоги, оздоровлення, а також матиме право вирішувати питання тимчасового виїзду дитини за межі України на строк до одного місяця, а у разі заборгованість зі сплати аліментів, навіть на строк понад один місяць» [5]. Але такий підхід означатиме порушення принципу рівності прав і обов'язків батьків, передбаченого ст. 141 СК України та низкою міжнародних правових актів, зокрема, Конвенцією про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей [2]. На сьогодні більшість країн, зокрема, держави Заходу, США, Канада запроваджують спільну батьківську відповідальність, коли, як правило, батьки спільно вирішують всі питання щодо життя дитини. При цьому, залежно від обставин, суд може розділити між батьками таку відповідальність в різних пропорціях. Але в будь-якому разі зміна місця проживання здійснюється за згодою обох батьків;

3) у прикінцевих положеннях не передбачено чи застосовуватиметься нова редакція ст. 157 СК України до судових рішень, прийнятих до прийняття закону. Принцип незворотності у часі нормативно-правових актів дає підстави вважати, що це положення не підлягатиме застосуванню до вже прийнятих судових рішень. Але постає питання як таким батькам вирішувати відповідні питання? Загалом же це положення практично позбавляє одного з батьків можливостей впливати на життя дитини, одночасно вимагаючи від нього за будь-яку ціну сплачувати аліменти [8].

Отже, можна констатувати важливе практичне значення Закону України № 2234-VIII лише у разі, якщо такі зміни сприятимуть реальному виконанню обов'язків по сплаті аліментів.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

2. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей. Гаазька конференція з МПП; Конвенція, Міжнародний документ від 19.10.1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973_002.

3. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання. Гаазька конференція з МПП; Конвенція, Міжнародний документ від 02.10.1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973_001.

4. Міністр юстиції консультує щодо посилення відповідальності за несплату аліментів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://kyivobljust.gov.ua/news/ministr-yustitsii-konsultue-schodo-posilennya-vidpovidalnosti-za-nesplatu-alimentiv>

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» від 07.12.2017 № 2234-VIII // Відомості Верховної Ради. – 7(ВВР). – 2018. – Ст.40.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51.

7. Відповідальність за аліментну заборгованість: зміни 2018 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2018/2/14/168464.htm>.

8. Закон про неплатників аліментів уже дозволив стягнути з боржників понад 20 млн. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/news/20182203-zakon-pro-neplatnikiv-alimentiv-uzhe-dozvoliv-styagnuti-z-borzchnikiv-ponad-20-mln-grn>.

УДК 347.78.025

Самотяжко А. В., студентка гр. МКІп-171

Науковий керівник: Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ПОРУШЕНЬ АВТОРСЬКОГО І (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ НА ВЕБ-САЙТІ

Сьогодні Інтернет – це не просто спосіб розповсюдження інформації і зв'язку, це частина нашого життєвого простору, без якого більшість людей не уявляє свого існування. Основою взаємодії звичайного користувача з мережею є веб-сайт, відкритий у браузері.

В загальнотехнічному аспекті під веб-сайтом розуміється сукупність веб-сторінок певної тематики із системою навігації, що дає можливість переміщуватись між ними за допомогою гіперпосилань, які збережені на одному сервері.

Легальне визначення поняття веб-сайту міститься у Законі України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 26.04.2017 р.[1]. Відповідно до закону, веб-сайт – сукупність даних, електронної (цифрової) інформації, інших об'єктів авторського права і (або) суміжних прав тощо, пов'язаних між собою і структурованих у межах адреси веб-сайту і (або) облікового запису власника цього веб-сайту, доступ до яких здійснюється через адресу мережі Інтернет, що може складатися з доменного імені, записів про каталоги або виклики і (або) числової адреси за Інтернет-протоколом.

Слід зазначити, що закріплене визначення відображає основні ознаки веб-сайту і наголошує на наявності, серед інформаційного наповнення сайту, об'єктів авторського та суміжних прав. Таким чином, веб-сайт слід розглядати не лише як інформаційний ресурс, а ще і як результат інтелектуальної, творчої діяльності.

Об'єкти авторського і суміжного права розміщуються на веб-сайті у вигляді майже всіх творів, перелічених у ст. 8 та ст. 35 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1]. Зокрема, складовими веб-сайту можуть бути: дизайн, графіка, аудіофайли, відеофайли, оригінальний текст, літературні, фотографічні та інші твори цифрової форми. У такому випадку веб-сайт можна визначити як окремий складений твір, складові частини якого є окремими об'єктами авторського права.

Досить часто веб-сайти та розміщені на них інформаційні ресурси неправомірно копіюються, компілюються з іншими джерелами та використовуються особами, які не доклали жодних творчих зусиль до їх створення. Як наслідок, Інтернет перенасичений плагіатом. Так як, відстежувати розповсюдження і використання об'єктів авторського і суміжних прав у цифровому середовищі складно, то практично з порушенням прав суб'єкта у цифровому середовищі можуть розміщуватися будь-які об'єкти авторського та суміжного права.

Порядок припинення порушень авторських і (або) суміжних прав у цифровому середовищі закріплюють норми ст. 52-1 вище зазначеного закону.

Законом встановлено, що при порушенні будь-якою особою авторських і (або) суміжних прав, вчиненому з використанням мережі Інтернет, суб'єкт таких прав (заявник) має право звернутися до власника веб-сайту та (або) веб-сторінки, на якому (якій) розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація та безпосередньо до постачальника послуг хостингу із заявою про припинення порушення.

Права заявників на звернення за захистом порушеного права обмежені нормою закону: заявник має право звертатися із заявою про припинення порушення виключно за представництвом (посередництвом) адвоката. Заява та її копія про припинення порушень надсилається власнику веб-сайту та постачальнику послуг хостингу відповідно.

За відсутності обставин відмови, у задоволенні заяви, власник веб-сайту не пізніше 48 годин з моменту отримання заяви про припинення порушення, зобов'язаний унеможливити доступ до електронної (цифрової) інформації, щодо якої подано заяву, та надати заявнику і постачальнику послуг хостингу інформацію про вжиті заходи відповідно до встановлених вимог.

Підстави для відмови у задоволенні заяви є наступні: особа, до якої заявник звернувся із заявою про припинення порушення, має право на використання зазначеної в заяві електронної (цифрової) інформації, щодо використання якої направлена заява; особа, якій надіслано заяву про припинення порушення, не є власником веб-сайту, зазначеного у такій заяві; заява про припинення порушення оформлена з порушенням вимог.

У разі якщо власник веб-сайту, який отримав заяву про припинення порушення, не є власником веб-сторінки, на якій розміщена електронна (цифрова) інформація, то він зобов'язаний:

- надіслати заявнику повідомлення, в якому проінформувати, що він не є власником веб-сторінки;

- впродовж 24 годин з моменту отримання заяви про припинення порушення направити її копію засобами електронної пошти (або іншою прийнятною на відповідному веб-сайті системою відправлення повідомлень) власнику веб-сторінки;

- надати гіперпосилання на умови публічного правочину, який визначає правила користування веб-сайтом третіми особами;

- впродовж 24 годин з моменту отримання від власника веб-сторінки відповіді на заяву про припинення порушення надіслати її заявнику та постачальнику послуг хостингу.

Якщо впродовж 48 годин з моменту направлення власнику веб-сторінки заяви про припинення порушення власник веб-сторінки не надав власнику веб-сайту відповіді відповідно до встановлених вимог, власник веб-сайту має право самостійно припинити порушення зазначене у заяві. Про що має повідомити заявника та постачальника послуг хостингу впродовж 72 годин з моменту отримання заяви про припинення порушення.

Закон також визначає умови відповідно до яких заявник має право звернутися із заявою про припинення порушення безпосередньо до постачальника послуг хостингу, який надає послуги і (або) ресурси для розміщення відповідного веб-сайту:

- власник веб-сайту у встановлені строки не вчинив або вчинив не в повному обсязі необхідні дії або, якщо власник веб-сайту, який не є власником веб-сторінки, не вчинив відповідних дій або вчинив їх не в повному обсязі;

- на веб-сайті та в публічних базах даних записів про доменні імена (WHOIS) відсутні відомості про власника веб-сайту в обсязі, що дає змогу звернутися до нього із заявою про припинення порушення.

Постачальник послуг хостингу має право самостійно унеможливити доступ до електронної (цифрової) інформації, зазначеної у заяві про припинення порушення, допущеного власником веб-сайту у тому разі, якщо впродовж 24 годин з моменту направлення власнику веб-сайту копії заяви про припинення порушення він не вчинив необхідних дій.

Про вжиті заходи постачальник послуг хостингу має повідомити заявника та власника веб-сайту впродовж 48 годин з моменту отримання ним заяви про припинення порушення, допущеного власником веб-сайту.

У свою чергу, власник веб-сайту має право звернутися до постачальника послуг хостингу з повідомленням, яке відповідає встановленим вимогам, про відмову, вимагаючи відновлення доступу до електронної (цифрової) інформації.

Якщо заявник не надасть постачальнику послуг хостингу підтвердження відкриття судового провадження про захист його прав, то постачальник має відновити доступ до електронної (цифрової) інформації на 10-й робочий день з дня надсилання заявнику копії повідомлення.

Власник веб-сайту або веб-сторінки не буде нести відповідальності за порушення авторського і (або) суміжних прав, вчинені у цифровому середовищі, якщо він вчасно вчинив усі необхідні дії, спрямовані на усунення заявлених порушень.

При чому, фактично одиничне неправомірне використання не тягне жодних правових наслідків. Відповідно Закону відповідальність за порушення авторського і (або) суміжних прав у цифровому середовищі настає якщо зафіксовано не менше двох випадків використання на одній чи декількох веб-сторінках, одного й того самого об'єкта авторського і (або) суміжних прав на одному й тому самому веб-сайті. На нашу думку, кожен випадок неправомірного використання авторських і (або) суміжних прав в мережі Інтернет повинен вважатися підставою для застосування відповідних правових наслідків.

У цілому ж новели законодавства є достатньо позитивними. На законодавчому рівні веб-сайт закріплено в якості окремого об'єкта авторського права та визначено порядок припинення порушень авторських і (або) суміжних прав. Законодавчо встановлені обов'язки постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Зазначені зміни покликані сприяти ефективному позасудовому захисту авторських і (або) суміжних прав на веб-сайті.

Список літератури

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ/ Дата оновлення 26.04.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 04.05.2018).

УДК 347.1

Столяров П. В., Мельниченко Р. Ю., студенти гр. МКІн-171

Науковий керівник: Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ВІЛЬНОГО ТА ВІДКРИТОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПОЗИЦІЇ ІТ-ПРАВА

Згідно з даними огляду майбутнього Open Source 2015 (The 2015 Future of Open Source Survey) [1], який підготувала компанія Black Duck Software, 3 з 4 компаній в Америці ведуть свою діяльність з використанням вільного або відкритого програмного забезпечення (ПЗ), і тільки 3% компаній бояться використовувати такий код при розробці власних програмних продуктів. Такі дані показують, що використання вільного або відкритого коду при розробці нового програмного забезпечення є прийнятним і поширеним явищем. Це хороший спосіб економії, так як створення власних рішень потребує великих часових і грошових витрат. У той же час, використання вільного або відкритого коду має свої особливості, які можуть істотно впливати на відносини компанії-розробника з замовником.

Не будемо вдаватися в тонкощі відмінностей між вільним (Free Software) і відкритим (Open Source Software) програмним забезпеченням, а постараємося роздивитися переваги та недоліки цього явища з юридичної точки зору і назвемо це все в подальшому Free and Open Source Software (FOSS) [2].

FOSS – це програмне забезпечення з відкритим кодом, яке можна вільно переглядати, вивчати, змінювати, використовувати для розробки нового ПЗ і т.д. Однак не слід забувати, що розробники таких програмних продуктів не відмовляються від своїх авторських прав (на відміну від громадського користування – public domain – в тих країнах, які це допускають), а «видають» ліцензії на його використання.

Існує кілька видів FOSS-ліцензій, основними з яких є copyleft (або non-permissive) і permissive-ліцензії. Головною відмінністю між цими ліцензіями є необхідність підпорядковувати похідний код ліцензії, згідно якої використовувався FOSS-код.

Найвідомішим типом copyleft-ліцензії є General Public License (GPL) [3], умови якої передбачають, що будь-який похідний код повинен бути відкритим для громадськості на умовах GPL-ліцензії. При цьому до такого похідного коду при передачі прав на його використання необхідно прикладати GPL-ліцензію, повідомлення про авторське право і файл з відкритим вихідним кодом.

Дозвільні (permissive) ліцензії дозволяють поширювати похідний код на умовах інших ліцензій або ж робити такий код пропрієтарним. Тим не менш, вони також можуть містити у собі ряд додаткових умов. Наприклад, всі копії похідного коду повинні включати текст ліцензії та повідомлення про

авторське право, містити ім'я автора і дату модифікацій; заборонено використовувати назву відкритого продукту при поширенні похідного коду.

У більшості випадків ІТ-компанії отримують замовлення на створення пропріетарного програмного забезпечення. Іншими словами, замовник хоче, щоб всі майнові права інтелектуальної власності на продукт передавалися тільки йому і він міг самостійно вирішувати, як розпоряджатися програмним забезпеченням, без будь-яких обмежень. Саме тут і починається балансування між вартістю розробки і можливістю передачі майнових прав інтелектуальної власності на кінцевий продукт замовнику без таких обмежень.

На практиці часто трапляються випадки, коли інженери-підрядники ІТ-компаній, які безпосередньо займаються розробкою, вирішують використовувати copyleft-ліцензований код чи то з метою спрощення або здешевлення своєї роботи, то чи в силу незнання правил і наслідків такого використання. Такі ситуації є небезпечними, оскільки в разі залучення FOSS-коду по GPL-ліцензії (якщо без такого коду ПЗ не зможе працювати) кінцевий продукт не може бути пропріетарним і його використання має підкорятися GPL-ліцензії. Подальша передача виключних майнових прав інтелектуальної власності на такий код в більшості випадків не впливає на існуючі ліцензії. Як результат, замовник отримує код, щодо якого діє невиключна ліцензія без встановленого терміну дії для необмеженого кола користувачів. Якщо ж такий код не буде підпорядкований умовам GPL-ліцензії, замовник буде порушувати авторські права GPL-власників. Навряд чи це буде відповідати його очікуванням.

Розробка унікального коду вийде більш витратною, проте забезпечить повну свободу замовника на розпорядження власним програмним забезпеченням. Використання FOSS без урахування умов ліцензії або використання вільного коду, до якого не прикладена ніяка ліцензія, може привести до негативних наслідків, за які ІТ-компанія буде відповідати як мінімум іміджем і як максимум матеріально. Наприклад, автор (власник) FOSS-коду може звернутися до суду про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням його авторських прав, і замовник, як власник продукту, буде нести відповідальність перед ним. Якщо такий випадок трапиться в Україні, то «ціна» порушення становитиме як мінімум суму нанесеного збитку. Також автор FOSS-коду зможе претендувати на компенсацію в розмірі від 14 500 грн до 72,5 млн. грн. (ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права») [4]. Потім «потерпілий від автора» замовник зможе звернутися з позовом про стягнення таких втрат з ІТ-компанії, якій він і замовляв розробку, і яка повинна була забезпечити йому передачу майнових прав інтелектуальної власності без будь-яких ризиків. В інших країнах існують схожі механізми відповідальності для несумлінних розробників.

Ще однією пасткою при використанні FOSS є положення «NO WARRANTY». У разі виникнення будь-яких помилок в роботі похідного коду через недоліки використаного FOSS, їх доведеться виправляти за власний рахунок. Ніякої відповідальності початкових розробників в таких випадках не передбачено. Найчастіше виправлення таких помилок вимагає чималих грошових і людських ресурсів.

Одним з важливих способів забезпечення балансу між інтересами замовника та вартістю розробки є договори. Пропонуємо кілька рекомендацій – а що слід звертати увагу при укладанні договорів з клієнтами та з інженерами.

У договорі з клієнтом:

- якщо клієнт погодився на використання FOSS, необхідно використовувати тільки той FOSS код, який надається за дозвоільними ліцензіями, і в договорі визначити конкретні види таких ліцензій;
- передбачити звільнення ІТ-компанії від відповідальності за будь-які проблеми в роботі кінцевого програмного забезпечення, при розробці якого використовувався FOSS, на який замовник дав свою згоду;
- передбачити звільнення або обмеження відповідальності компанії-розробника в разі пред'явлення будь-яких претензій з боку правовласників FOSS на випадок порушень умов ліцензії FOSS замовником.

З огляду на стандартну структуру українських ІТ-компаній, особливу увагу необхідно приділяти договорами з інженерами-підрядниками, оскільки саме вони, згідно українського законодавства, є первинними авторами програмного забезпечення. У таких договорах, так само, як і в договорах з клієнтом, потрібно чітко встановлювати чи буде розробка унікальною, або можливо використовувати FOSS, передбачити конкретні види ліцензій і процедуру узгодження використання FOSS.

Список літератури

1. 2015 Future of Open Source Survey Results. URL: https://www.slideshare.net/blackducksoftware/2015-future-of-open-source-survey-results/9-SECTION2CORPORATEUSE2XSINCE_2010USE_OF_OPEN_SOURCE (Дата звернення 08.05.2018).
2. Free and open-source software. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Free_and_open-source (Дата звернення 08.05.2018).
3. GNU Lesser General Public License / Free Software Foundation. URL: <http://www.gnu.org/licenses/lgpl.html> (Дата звернення 09.05.2018).
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12. 1993 р. № 3792-12. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (Дата звернення 09.05.2018).

УДК 346.543.1

Троякова А. О., студент гр. П-1572

Научный руководитель: Савчик Е. В., м.ю.н., ст. преподаватель кафедры правоведения

*Гомельский филиал Международного университета «МИТСО»
(г. Гомель, Республика Беларусь)*

ПРАВОВЫЕ ПРЕФЕРЕНЦИИ КАК ФОРМА СТИМУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ СВОБОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗОНЫ «ГОМЕЛЬ-РАТОН»)

Для развития инновационных производств в 1998 г. в Гомеле была создана свободная экономическая зона «Гомель-Ратон» (далее – СЭЗ «Гомель-Ратон») – территория, для которой предусмотрен специальный экономико-правовой режим, в рамках которого действует льготный порядок

налогообложения и таможенного оформления. Администрация свободной экономической зоны является республиканским юридическим лицом, которое создается в форме учреждения.

В полномочия администрации свободной экономической зоны входят:

- 1) осуществление государственной регистрации юридических лиц и индивидуальных предпринимателей в СЭЗ «Гомель-Ратон», за исключением банков, страховых организаций, и ведения реестра резидентов;
- 2) рассмотрение инвестиционного предложения и выдача заключения о результатах реализации и утверждения инвестиционного проекта;
- 3) распоряжение переданным в оперативное управление имуществом, а также изъятие и предоставление в аренду земельных участков резидентам свободной экономической зоны в границах данной зоны при условии делегирования данного круга вопросов местным исполнительным комитетом.

Необходимо отметить, что финансирование СЭЗ «Гомель-Ратон», расширение производственной, транспортной инфраструктуры осуществляется посредством создания фонда развития свободной экономической зоны [1].

Резиденты СЭЗ «Гомель-Ратон» уплачивают налог на прибыль по ставке, уменьшенной на 50 процентов за реализованную продукцию после истечения 5-летнего срока освобождения от налога на прибыль. Они освобождаются от налога на недвижимость в течение пяти лет, исчисляемых начиная с квартала, на который приходится дата регистрации в качестве резидента. Однако льгота не распространена на объекты налогообложения налогом на недвижимость, взятые резидентом СЭЗ «Гомель-Ратон» в финансовую аренду, возмездное или безвозмездное пользование, также на здания, сооружения сверхнормативного незавершенного строительства. Резиденты, которые осуществили регистрацию с 1 января 2012 г., освобождаются от уплаты земельного налога на земельные участки, предоставленные для строительства на период проектирования и строительства, но не более пяти лет с даты регистрации [2].

Таможенная процедура СЭЗ «Гомель-Ратон» определяет таможенные преференции, причем данная процедура устанавливается в отношении иностранных товаров, которые ввозятся на такую территорию. В этом случае иностранные товары не облагаются ввозными таможенными пошлинами, налогами. При вывозе иностранных товаров, помещенных под таможенную процедуру свободной таможенной зоны, и продукции, изготовленной с использованием иностранных товаров, за пределы территории Таможенного союза, ввозные таможенные пошлины, налоги не подлежат уплате.

Заявление о государственной регистрации, Устав, легализованная выписка из торгового регистра страны учреждения, копия документа, удостоверяющего личность, с переводом на белорусский или русский язык, платежный документ, оригинал свидетельства о государственной регистрации реорганизуемой организации, в случае реорганизации в форме слияния либо разделения являются основными документами для регистрации иностранного инвестора.

Копии учредительных документов, копия свидетельства о государственной регистрации с предъявлением оригинала, платежный

документ, инвестиционный проект, заявление для резидента предоставляются резидентом свободной экономической зоны. Так, процедура регистрации в качестве резидента СЭЗ «Гомель-Ратон» происходит при согласовании с администрацией размещения субъекта хозяйствования на территории «Гомель-Ратон», возможности предоставления в лизинг имущества, приобретения в собственность помещения, предоставления в аренду земельного участка и согласовании проекта договора «Об условиях деятельности в СЭЗ «Гомель-Ратон». Важно, что объем инвестиций в реализацию бизнес-плана в размере не менее 1 млн. евро составляет для иностранных инвесторов, а для резидента не менее 500000 евро.

На основании вышеизложенного можно сделать вывод, что налоговые преференции, предоставленные резидентам свободных экономических зон в целом и СЭЗ «Гомель-Ратон» в частности, не в полной мере способствуют привлечению инвестиций. Поэтому представляется необходимым дополнить подпункт 4.1 пункта 4 статьи 327 Налогового кодекса Республики Беларусь частью 2, закрепив в ней положение о том, что льгота, предусматривающая освобождение резидентов СЭЗ от налога на недвижимость, распространяется также на объекты налогообложения налога на недвижимость, взятые резидентом СЭЗ в лизинг, иное возмездное или безвозмездное пользование с формулировкой «а именно, при заключении договора безвозмездного пользования на основании ст. 643 Гражданского кодекса Республики Беларусь». Данное дополнение позволит устранить неоднозначное толкование закона и придания больших преимуществ резидентам СЭЗ.

Список литературы

1. О свободных экономических зонах: Закон Респ. Беларусь, 07 дек. 1998 г., № 213-3 (с изменениями и дополнениями, внесенными Законом Республики Беларусь от 13 июля 2016 г. № 397-3) [Электронный ресурс] // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.
2. Налоговый кодекс Республики Беларусь (Особенная часть): Кодекс Респ. Беларусь, 29 дек. 2009 г., № 71-3 (с изменениями и дополнениями, внесенными от 01 января 2018 г.) [Электронный ресурс] // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018.

УДК 342.727

Шуляченко Д. І., Чорний Т. О. студенти гр. МКІн-171

Науковий керівник: Нітченко А. Г., к.і.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Одну із головних ролей у захисті програмного забезпечення відіграє ліцензування. Під ліцензуванням програмного забезпечення (далі – ПЗ)

розуміється правовий інструмент, який визначає використання і поширення програмного забезпечення, захищеного авторським правом.

Основним документом, який визначає права і обов'язки користувача програмного забезпечення, є ліцензійна угода (license agreement), що додається до придбаного продукту або у вигляді паперового документа, або в електронному вигляді. Саме ця угода визначає правила використання даного екземпляра продукту. По суті, ліцензія виступає гарантією того, що розробник ПЗ, якому належать виключні права на програму, не звернеться до суду на того, хто нею користується. Іншими словами, розробник ПЗ ставить певні захисні рамки по його використанню. Якщо ви не дотримуєтесь умов надання ліцензії, то ви автоматично підпадаєте під дію закону про авторське право [1].

В основному програми діляться на дві великі групи – вільного використання (безкоштовна і відкрита ліцензія) і закритого (комерційна ліцензія), а також між ними існують умовно-безкоштовні програми, які можна віднести до двох груп, такі програми можна завантажити і використовувати (Див. Рисунок 1), але поки ви її не оплатити, вам не нададуть весь функціонал [2].

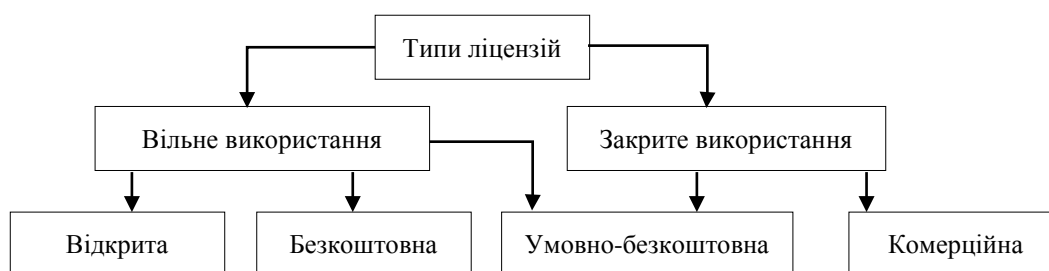

Рисунок 1 – Типи ліцензій

Ліцензія не покладає ніяких зобов'язань на користувача – вони виникають у нього в силу норм цивільного законодавства. У той же час вона дає користувачеві тільки права використовувати комп'ютерну програму певним способом.

У ч. 1 ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3] передбачається, що автору та іншій особі, яка має авторське право, належить виключне право надавати іншим особам дозвіл на використання твору будь-яким одним або всіма відомими способами на підставі авторського договору. При цьому вказується, що використання твору будь-якою особою допускається тільки на підставі авторського договору, укладеного в письмовій формі. Тому, відповідно до Закону, передати відповідне право використання іншій особі на підставі ліцензії, яка не є частиною ліцензійного договору і оформлена як один документ, не надається можливим.

Разом з тим дана норма не скасовує положень Цивільного кодексу України, що передбачає можливість передачі права використання комп'ютерної програми на підставі ліцензії, оскільки відповідні норми кодексу були прийняті в часі пізніше, ніж положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», що стосуються авторського договору [4]. Принцип, згідно з яким застосовувати слід більш пізній в часі нормативно-

правовий акт, закріплений в абзаці 5 пункту 3 Рішення Конституційного суду України № 4-зп від 03.10.1997 р. (справа про набуття чинності Конституцією України), а також абзаці 3 пункту 2 Постанови Пленуму Верховного суду України від 18.12.2009 р. № 14 «Про судові рішення в цивільній справі» [5].

Таким чином, положення Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо обов'язкового укладення авторського договору на використання твору в даному випадку не повинні застосовуватися, і тому надання ліцензії в електронній формі на право використання комп'ютерної програми є правомірним способом передачі права інтелектуальної власності.

Також звернемо увагу на тенденції розвитку ліцензування [6]. На даний момент найбільш популярні є два напрямки:

1. Підписка на ліцензійне ПЗ. Виробники ПЗ серйозно взялися за переклад своїх продуктів на платну «підписку». Навіщо платити за продукт відразу всю суму якщо можна платити частинами в міру використання?

Порівняємо переваги та недоліки даного ліцензування для користувача, а також наведемо приклад вигоди даного способу для розробників програмного забезпечення.

Переваги:

- безпосередній доступ до останньої версії програмного забезпечення;
- відсутність потреби платити повну вартість програми перед початком використання;
- оплата продукту по мірі вашої потреби;
- відсутність оплати за не використання продукту;
- висока якість підтримки підписників.

Недоліки:

- можливе збільшення вартості підписки;
- можливе збільшення курсу валют;
- стимулювання безперервної підписки.

Уявімо ситуацію, у 2018 р. підписка на програму «А» на 2019 р. коштує 100\$, а на 2020, за умови придбання підписки на 2019, – 110\$. Але без придбання підписки на 2019 р., на 2020 вона вже буде коштувати 300\$. Таким чином, розробники ПЗ «А» стимулюють користувачів покупати підписку безперервно [6].

2. Частковий переклад комерційних продуктів на відкриті ліцензії. Тим самим привертаючи до себе для спонсорювання великі компанії та держави.

Отже, практика ліцензування постійно змінюється, і розробникам ПЗ слід періодично вивчати різноманітні види ліцензій і моделі ліцензування, а також відстежувати зміни у відповідному законодавстві.

Список літератури

1. Карпенко М., Кияк М. Перспективи та можливості впровадження вільного програмного забезпечення в навчальних закладах та державних установах України URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/15.htm>. (дата звернення 10.04.2018).
2. GNU Lesser General Public License / Free Software Foundation. URL: <http://www.gnu.org/licenses/lgpl.html> (дата звернення 10.04.2018).
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-12. Дата оновлення: 26.04.2017. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 10.04.2018).

4. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Створення в Україні сприятливих умов для розвитку індустрії програмного забезпечення»: Постанова Верховної Ради України від 15.03.2012 р. № 4538-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4538-17> (дата звернення 10.04.2018).

5. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п (справа про набуття чинності Конституцією України) від 03.10.1997 р. № 4-зп URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97> (дата звернення 10.04.2018); Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 р. № 14 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09> (дата звернення 10.04.2018).

6. Van Lindberg Intellectual Property and Open Source / Van Lindberg. USA: O'REILLY Meda inc., 2008. 371 p.

УДК 347.724

Шихуцька В. В., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У статті 42 Конституції України [1] зазначається: «Кожний має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом». Це право передбачає, що кожний сам вільний вибрати якою діяльністю займатися, орієнтуючись на свої бажання і можливості.

Вибір організаційно-правової форми ведення господарської діяльності є важливим питанням для побудови успішного бізнесу. Господарська діяльність в Україні має великий перелік можливих форм ведення бізнесу, як наприклад, приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, акціонерне товариство, повне чи командитне товариство.

Сфера малого та середнього бізнесу характеризується тим, що найбільш популярною організаційно-правовою формою в ній визнається товариство з обмеженою відповідальністю, яких нині в Україні більше 0,5 млн. Тобто це найпоширеніша форма бізнесу нашої державі.

Зауважимо, що чинне законодавство, яким регулюється діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, складається з положень Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та Закону України «Про господарські товариства», які на думку фахівців є суперечливими, та таким, що не відповідають сучасним вимогам щодо гнучкості та ефективності правового регулювання [2].

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим фактом, що законодавство в сфері правового регулювання товариств з обмеженою (ТОВ) та товариств з додатковою відповідальністю (ТДВ) зазнало суттєвих змін.

Так, 17 червня набуває чинності новий Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (Закон) [3], прийнятий 6 лютого 2018 року Верховною Радою України у другому читанні, який передбачає ряд змін у порядок створення та функціонування підприємств у формі ТОВ і ТДВ, на відміну від Закону України «Про господарські товариства», котрий діяв з 19 вересня 1991 року [4].

Перш за все зазначимо, що новий Закон в статті 4 не обмежує кількість учасників товариства, на відміну від Закону України «Про господарські товариства», який в статті 50 передбачає, що максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 100 осіб.

Також в новому законодавстві є новела у вигляді статті 7 [3], що стосується корпоративного договору. Відповідно до Закону, метою корпоративного договору є врегулювання відносин між учасниками товариства з питань, які виникають чи можуть виникнути під час реалізації такими учасниками своїх прав та обов'язків. На виконання або забезпечення виконання зобов'язань учасника, який є стороною корпоративного договору, може видаватись безвідклична довіреність, яка підлягає нотаріальному посвідченню. Така довіреність є дійсною до виконання мети, для якої її було видано, і може бути скасована лише за згодою її представника або у випадках, які прямо передбачені цією довіреністю.

Ще однією новелою є договір про створення товариства. Метою цього договору є забезпечення виконання учасниками-засновниками всіх домовленостей досягнутих між ними до моменту створення товариства та його державної реєстрації.

Слід зауважити, що Законом суттєво зменшується обов'язковий перелік відомостей, що зазначаються в статуті і, фактично, ці питання передаються на вирішення учасників-засновників. Згідно нового законодавства не потрібно зазначати в статуті перелік учасників, їх персональні дані, розмір статутного капіталу, розмір часток учасників. Відомостями, які обов'язково повинні зазначатись в статуті є лише:

- 1) найменування товариства;
- 2) органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень;
- 3) порядок вступу до товариства та виходу з нього.

Також зменшується строк на внесення вкладу учасниками товариства у зв'язку із створенням товариства з 1 року до 6 місяців, з дати державної реєстрації, якщо інше не передбачено статутом.

Звернемо увагу, що положення щодо переважного права учасників товариства на придбання частки іншого учасника, в новому Законі визначені більш детально, ніж в Законі України «Про господарські товариства» [4], зокрема вказується, якщо жоден з учасників протягом 30 днів з дати отримання письмового повідомлення про намір учасника продати свою частку не повідомив письмово про свій намір скористатися своїм переважним правом, вважається, що такий учасник надав свою згоду на продаж такої частки на 31 день з дати отримання письмового повідомлення. Зазначається,

що переважне право не застосовується у разі, якщо інший порядок визначено в статуті, якщо це передбачено корпоративним договором, а також у разі продажу частки на аукціоні.

Законом зменшено строк на звернення кредиторів до товариства у зв'язку з зменшенням статутного капіталу, цей строк тепер становить 30 днів і відраховується від моменту отримання письмового повідомлення кредитором.

Також встановлюється новий порядок виходу учасника з товариства. У будь-який час без згоди інших учасників може вийти лише учасник, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків. Щодо учасника товариства, частка якого у статутному капіталі становить 50 або більше відсотків, то такий учасник може вийти з товариства за згодою інших учасників товариства [3].

Отже, можна зробити висновок, що положення нового Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» наближують правове регулювання таких товариств до європейської практики. А чи відіб'ється таке вдосконалення правового режиму діяльності товариств з обмеженою відповідальністю на покращенні умов діяльності більш як п'ятсот тисяч зареєстрованих в Україні товариств з обмеженою відповідальністю та чи створить привабливу альтернативу для багатьох підприємств, які сьогодні існують у надмірно обтяжливій для них організаційно-правовій формі акціонерних товариств, покаже час.

Список літератури

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28.06.96. // ВВРУ. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Пояснювальна записка проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 13.05.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093.
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. - № 13. - Ст. 69.
4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. - № 49. - Ст. 682.

УДК 347.91/.95

Шпак А. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Керноз Н. Є., ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПИСЬМОВІ ЗАЯВИ УЧАСНИКІВ СПРАВИ ЯК НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 55 Конституції України «усі права і свободи людини і громадянина захищаються судом», при цьому «кожному гарантоване право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади,

органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Згідно ст. 40 Основного Закону України «усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк» [1]. Саме завдяки вищевказаним конституційним положенням громадяни реалізуючи зазначені права можуть звертатися до суду, але не у довільній формі, а саме так, як регламентовано у відповідних нормативних процесуальних актах.

Для визначення пріоритетних напрямів та упорядкування процесу реформування вітчизняної судової системи указом Президента України від 20.05.2015 року було затверджено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [2], яка передбачала суттєве реформування вітчизняної системи правосуддя шляхом внесення змін у законодавство. У рамках продовження реформування національного судочинства, 15.12.2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року [3], яким фактично було змінено всю систему національного процесуального законодавства. В зв'язку з цим, виникає необхідність в дослідженні основних змін щодо досліджуваного питання, оскільки Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України 2017 року) [4] містить низку новацій.

Відповідно до положень ст. 4 ЦПК України 2017 року кожна особа наділена правом у передбаченому ЦПК України порядку, з метою захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів звертатися до суду. А у випадках, передбачених законодавством, до суду можуть звертатися органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах.

У зміненому ЦПК України 2017 року присвячено окремий параграф Розділу III «Позовне провадження» глави 1 «Письмові заяви учасників справи». На нашу думку, така зміна є позитивною, оскільки вона деталізує вимоги до всіх письмових заяв, але чому законодавець її розмістив в Розділі III, а не в Розділі I «Загальні положення»?

Варто зазначити, що у діючій редакції ЦПК України 2017 року позовна заява за змістом є дуже ускладненою, зокрема доповнена новими вимогами, про що зазначено у таблиці 1.

Таблиця 1
Порівняльний аналіз норм правове регулювання позовної заяви у різних редакціях ЦПК України

п/п	Редакція ЦПК України до 15.12.2017 року	Редакція ЦПК України після 15.12.2017 року
	Позовна заява подається в письмовій формі ч.1 ст. 119+ ч.3 ст. 119: позовна заява	Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його

	підписується позивачем або його представником із зазначенням дати її подання.	представником, або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи ч.2 ст. 175 +; у позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування ч.1 ст. 175
	<p style="text-align: center;">Позовна заява повинна містити:</p> <p>1) найменування суду (конкретизація першої інстанції в 2017р.), до якого подається заява;</p> <p>2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи, а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб), відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти (більш деталізовано в 2017р.);</p> <p>3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці (раніше - п. 4); новела - обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується;</p> <p>4) зміст позовних вимог (раніше - п.3);</p> <p>5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги - однаково; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини (раніше - п. 6);</p> <p>6) новела: відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору;</p> <p>7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися (раніше - ч.9 ст. 119 позовна заява, подана після забезпечення доказів або позову, повинна містити... відомості про забезпечення доказів або позову);</p> <p>8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви (раніше - п. 7);</p> <p>9) новела: попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи;</p> <p>10) новела: підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.</p>	
	Частина друга ст. 119	Частина третя ст. 175:
	до позовної заяви додається документ, що підтверджує сплату судового збору	
	ч.5 ст. 119	ч.4 ст. 175: якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору + ч.4 ст. 177: ...у встановлених порядку і розмірі, або документи, що підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону + ч. 3 ст. 177: у разі необхідності до позовної заяви додаються клопотання та заяви позивача про звільнення (відстрочення, зменшення) від сплати судового збору, про призначення експертизи, витребування доказів тощо.
	позовна заява повинна відповідати іншим вимогам, встановленим законом ч.4 ст. 119	у позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору ч.6 ст. 175
	до позовної заяви, що подається у випадках, визначених ч.3 ст. 118, мають бути додані копії ухвали про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу або ухвали про скасування судового наказу ч.6 ст. 119 – вже скасовано	до заяви про визнання акта чи договору недійсним додається також копія (або оригінал) оспорюваного акта чи договору або засвідчений витяг з нього, а у разі відсутності акта чи договору у позивача - клопотання про його витребування ч.6 ст. 177
	У разі пред'явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення	
	Ч. 7 ст. 119 =	ч.5 ст. 175

	Якщо позовна заява подається представником позивача, до позовної заяви додається довіреність чи інший документ, що підтверджує його повноваження	
	ч.8 ст. 119 по суті однакові	ч.7 ст. 177
	позивач повинен додати до позовної заяви її копії та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб.	
	ч. 1 ст. 120 =	ч.1 ст. 177
	правила цієї статті щодо подання копій документів не поширюються на позови, що виникають з трудових правовідносин, а також про відшкодування шкоди, завданої внаслідок злочину чи каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. ч.2ст. 120	позивач зобов'язаний додати до позовної заяви всі наявні в нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги (якщо подаються письмові чи електронні докази позивач може додати до позовної заяви копії відповідних доказів). ч.5 п'ята ст. 177:
	у ст. 81 регламентується порядок визначення ціни позову	у ст. 176 регламентується порядок визначення ціни позову

Наступною новелою, на яку б необхідно звернути увагу є стаття 178 ЦПК України «Відзив». За попередньою редакцією ЦПК України такої норми не було. При цьому, слід зауважити, що даний термін вживався в попередній редакції Господарського процесуального кодексу України від 06.01.1991 року [6]. За раніше діючою редакцією ГПК України відповідач мав право після одержання ухвали про порушення справи надіслати: 1) господарському суду – відзив на позовну заяву і всі документи, що підтверджують заперечення проти позову; 2) позивачу, іншим відповідачам, а також прокурору, який бере участь в судовому процесі, – копію відзиву.

В свою чергу, відповідно до ст. 178 ЦПК України у відзиві відповідач викладає заперечення проти позову. Тобто, враховуючи це положення, можемо констатувати, що відзив має схожу правову природу з запереченням на позовну заяву, яку могли раніше подати відповідачі. Але в новому ЦПК України 2017 року є самостійна стаття 180 з назвою «Заперечення». Подання відзиву на позовну заяву (відзив) є правом відповідача. У разі ненадання відзиву у встановлений судом строк без поважних причин, суд вирішує справу за наявними матеріалами.

Новелою ЦПК також є можливість надання відповіді на відзив. Так, у відповіді на відзив позивач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених відповідачем у відзиві заперечень і мотиви їх визнання або відхилення. Відповідь на відзив подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання відповіді на відзив, який дозволить позивачу підготувати свої міркування, аргументи та відповідні докази, іншим учасникам справи – отримати відповідь на відзив завчасно до початку розгляду справи по суті, а відповідачу – надати учасникам справи заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

В свою чергу, якщо ми дослідили вже заперечення на позовну заяву, то зауважимо, що за попередньою редакцією ЦПК України це було правом відповідача її подати відразу після подання позовної заяви, то у ст. 180 чинної

редакції ЦПК України 2017 року у запереченні відповідач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань і аргументів і мотиви їх визнання або відхилення.

Слід відмітити, що новелою ЦПК 2017 року стало пояснення третьої особи щодо позову або відзиву у яких викладаються свої аргументи і міркування на підтримку або заперечення проти позову; підписуються третьою особою або її представником; подаються в строк, встановлений судом. При цьому суд має встановити такий строк, який дозволить підготувати свої міркування, аргументи та відповідні докази та надати пояснення до позову або відзиву, а іншим учасникам справи – отримати відповідь на такі пояснення завчасно до початку розгляду справи по суті.

Також певною мірою новелою ЦПК України 2017 року є регламентація положень ст. 182 ЦПК України «при розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань. Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених ЦПК України, заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі» [4].

Таким чином, зважаючи на вищевказане, можна констатувати: у рамках вищевказаної реформи цивільного судочинства було встановлено в розділі III нову главу 1 з назвою «Письмові заяви учасників справи», яка законодавцем поділена на два параграфи, а саме: параграф 1 з назвою «Заяви по суті справи» в якому конкретизовані види та зміст заяв по суті (ст.174), по новому визначені вимоги до позовної заяви (ст.175), виокремлено в самостійну статтю документи, що додаються до позовної (ст.177); доповнено новими заявами відзив(ст.177) та відповідь на відзив (ст.178); по іншому визначено заперечення (ст.180) та пояснення третьої особи щодо позову або відзиву(ст.181) та параграф 2 з назвою «Заяви з процесуальних питань», яким розкрито заяви, клопотання і заперечення (ст.182) та вперше регламентовано загальні вимоги до форми та змісту письмової заяви, клопотання, заперечення (ст.183).

Список літератури

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 року № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 з наступними змінами.
2. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 року № 276/2015 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015/conv>.
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 року № 2147-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
4. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року №1618-IV// Відомості Верховної Ради України. - 2004. - №40-42. - Ст.492 в редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР).- 2017.- № 48.- ст.436 - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06.01.1991 року № 1798-XII (у редакції станом на 03.08.2017 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20170803>.

УДК 346.9

Шпак А. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОКАЗАННЯ СВІДКІВ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасний стан правового регулювання суспільних відносин у різних сферах характеризується кардинальним оновленням законодавства. Не стала винятком і сфера господарського судочинства - з 15 грудня 2017 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, яким було внесено суттєві зміни у норми ГПК про засоби доказування, зокрема, запроваджено інститут свідків [1]. З огляду на те, що такий засіб доказування, як показання свідків, є новелою в господарському судочинстві, важливим і актуальним завданням є дослідження особливостей правового регулювання цього засобу доказування.

Спочатку необхідно визначити, яких саме осіб слід вважати свідком. Відповідно до ч. 1 ст. 66 Господарського процесуального кодексу України свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Із цього визначення поняття «свідок» випливає, що свідок – це особа, яка не має юридичної зацікавленості у справі [3, с. 168].

Не будь-яка особа може бути свідком. Згідно зі ст. 67 ГПК України не можуть бути допитані як свідки: недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання; особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості; священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих; судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю; інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди; особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв - без згоди

дипломатичного представника. Можемо констатувати, що ГПК не наводить вичерпного переліку осіб, які не можуть виступати як свідки у господарському процесі.

Показанням свідка як засобу доказування присвячено окремий параграф в ГПК України. Відповідно до ст. 87 ГПК України показання свідка - це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб. На підставі показань свідків не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Законом можуть бути визначені інші обставини, які не можуть встановлюватися на підставі показань свідків. Тобто, як ми можемо помітити, що ГПК визначає чітко, які обставини не можуть встановлюватися на підставі показань свідків.

Необхідно звернути увагу на те, що показання свідка викладаються ним письмово у заяві свідка. Разом з тим ГПК України визначає вимоги до письмової заяви свідка, лише при дотриманні яких показання свідка будуть належним і допустимим доказом під час розгляду справи господарським судом та вирішенні відповідного спору. Зокрема, у заяві свідка зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання (перебування) та місце роботи свідка, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків свідка за його наявності або номер і серія паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за наявності), обставини, про які відомо свідку, джерела обізнаності свідка щодо цих обставин, а також підтвердження свідка про обізнаність із змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та про готовність з'явитися до суду за його викликом для підтвердження своїх свідчень. Підпис свідка на заяві потребує нотаріального посвідчення, окрім випадку посвідчення підпису сторін, третіх осіб, їх представників, які дали згоду на допит їх як свідків.

Враховуючи особливості господарсько-правових відносин, зокрема їх суб'єктного складу, допустимими доказами під час господарського процесу можуть бути показання свідка, зокрема, щодо засвідчення факту присутності на загальних зборах учасників товариства; передачі товару однією стороною іншій; підписання договору; користування спірним майном за відповідним правочином; виконання договору; вчинення дій, спрямованих на підтвердження укладення договору та його часткове та/або повне виконання тощо [1].

Застосування судом цитованих правових норм можна проілюструвати на прикладі рішення Господарського суду Харківської області від 20 березня 2018 р. № 922/4284/17. У рішенні вказується, що показання свідка, які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, не беруться судом до уваги. Стосовно поданої заяви свідка у справі, суд звертає увагу на наступне.

По-перше, ОСОБА_4 згідно його заяви працював у 2016 році з 16.04.16 по 07.11.16, у 2017 році з 26.04.17 по 30.11.17. Обставини, які є предметом судового розгляду відбулися 29 грудня 2016 року - укладання договору та передача двигуна в ремонт, 30.01.17 - сплата рахунку № 6 від 23.01.17 та 01 лютого 2017 року - повернення двигуна Позивачу з ремонту. Отже, події, які є предметом судового розгляду сталися за межами виконання ОСОБА_4 А В своїх трудових обов'язків у Позивача.

По-друге, в самій заяві свідка містяться розбіжності, зокрема спочатку ОСОБА_4 стверджує, що Відповідач винаймав автомобіль, яким перевозився двигун. Потім (абз. 3 арк. 2) ОСОБА_4 стверджує, що двигун перевозився власним транспортом Відповідача. Фактично ж замовником з перевезення двигуна був саме Позивач, оскільки він сплачував доставку двигуна із с.Довгеньке до м. Харкова у січні 2017 року, а також його повернення після ремонту з м. Харкова до с. Довгеньке, про що свідчить лист перевізника, копія якого додана Відповідачем до його заперечень.

Відповідно до ст. 78 Господарського процесуального кодексу України, достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи. При цьому, суд критично поставиться до заяви свідка, оскільки, як вбачається із заяви, ОСОБА_4 починаючи з 2016 року періодично перебував у трудових відносинах із СТОВ «ЗЛАГОДА», а отже має особисту зацікавленість та залежність від роботодавця СТОВ «ЗЛАГОДА». Крім того, суд зазначає, що в судовому засіданні свідок плутався у своїх поясненнях та не міг надати чітких відповідей на запитання щодо обставин спору, не зміг чітко відповісти, чи один і той же двигун (№067985) передавався на ремонт та не зміг надати чіткої відповіді щодо звіряння серійного номеру двигуна при передачі-поверненні з гарантійного обслуговування, більш того, повідомив про те, що автомобіль Камаз реєстраційний номер НОМЕР_1, який належить СТОВ «Злагода» та двигун з якого, як вказує Позивач, утримується Відповідачем, на даний час є в робочому стані та експлуатується Позивачем [4].

Таким чином, дослідивши особливості показання свідка як засобу доказування в господарському процесі, можемо зробити висновок, що даний засіб доказування має важливе значення для розгляду і вирішення справи. Тому введення даного засобу доказування до ГПК України розширює можливості сторін у господарських справах використовувати будь-які засоби доказування для захисту своїх прав та законних інтересів.

Список літератури

1. Правовий статус свідків у господарському процесі. URL: http://protokol.com.ua/ua/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi/.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. - № 6. - Ст. 56.
3. Степанова Т. В. Свідки як засоби доказування у господарському процесі України // Вісник господарського судочинства. - 2003. - № 1. - С. 168-172.
4. Рішення Господарського суду Харківської області від 20 березня 2018 р. № 922/4284/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73075412>.

УДК 347.97

Юрченко Д. П., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Керноз Н. Є. ст. викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОМІЧНИК СУДДІ ЯК НОВИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ УЧАСНИК СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 2.06.2016 № 1401-VIII, були внесені суттєві правові та організаційні зміни щодо діяльності судів України, зокрема, Розділ VIII «Правосуддя» Конституції України повністю оновлено, щодо Розділу XII «Конституційний Суд України» доповнений різними новелами. Принципові зміни торкнулися статусу суддів від вимог щодо кандидатів на посаду судді: громадянин України, не молодший тридцяти(а не двадцяти п'яти) та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років(а не три), є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою, щодо вимоги проживання в Україні не менш як десять років – скасована; процедури їх призначення (Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя безстроково); позбавлення суддівської недоторканності, відмежування підстав звільнення від підстав припинення та інше [1]. В сучасних умовах реформування судової системи України важливим є забезпечення верховенства права як конституційної засади в Україні (ст.8) при здійсненні правосуддя. Саме тому відповідно до ст.129 оновленої Конституції України «суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права» [1]. Завданням будь-якого судочинства в державі є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення справ з метою ефективного захисту, порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, юридичних осіб, держави. Але правосуддя залежить не тільки від досвіду, компетентності, добросовісності, професійного рівня суддів, але й від їх завантаженості. Відповідно до офіційних статистичних даних станом на січень-вересень 2017 року про кількість суддів місцевих та апеляційних судів, яка подана на веб-сайті судової влади, зокрема, в місцевих судах Чернігівської області за штатом зареєстровано 50 суддів, а фактично здійснювали повноваження щодо розгляду справ лиш 27. Це свідчить про неукомплектованість суддівського корпусу та значну завантаженість суддів в Україні.

Відповідно до ст. 77 нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [2] передбачена спеціальна підготовка кандидата на посаду судді, що здійснюється в Національній школі суддів і провадиться протягом дванадцяти місяців (якщо інший строк не визначений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) за рахунок

Державного бюджету України [2]. Однак відповідно до ч. 2 ст. 70 нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» добір кандидатів на посаду судді, які мають стаж роботи на посаді помічника судді щонайменше три роки, проводиться з особливостями, визначеними рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [2].

Саме тому, прискорена процедура призначення на посаду судді помічників суддів, може суттєво вирішити проблему неукомплектованості суддівського корпусу в Україні.

Актуальність теми дослідження зумовлюється насамперед тим, що помічники суддів внаслідок внесених змін до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України 2017 року) були віднесені до інших учасники судового процесу на відміну від попередньої редакції ЦПК України 2004 року.

В зв'язку з вищевказаним, необхідно дослідити роль і значення помічника судді під час судового процесу, оскільки на сьогодні в юридичній науці даній проблемі ще не приділялось уваги. До 15.12.2017 року в національному судочинстві серед інших учасників судового процесу не було відведено місця помічнику судді, хоча реально на нього було покладено великі повноваження щодо підготовки та організаційного забезпечення судового процесу.

Варто зазначити, що статус помічників суддів визначено ст. 157 нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів», відповідно до якої:

- кожний суддя має помічника (помічників), статус і умови діяльності якого (яких) визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим Радою суддів України;

- помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою; щодо помічників суддів Верховного Суду додатковою вимогою є наявність стажу професійної діяльності у сфері права не менше трьох років;

- добір помічників здійснюють самостійно судді;

- помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді;

- помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді [2].

На сьогодні помічнику судді присвячено ст. 64 зміненого ЦПК України 2017 року, відповідно до якої на законодавчому рівні його наділили наступними повноваженнями:

- 1) бере участь в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів;

- 2) здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;

3) виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ. також помічник судді за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження, а саме: здійснювати судові виклики і повідомлення; перевіряти явку учасників судового процесу в судове засідання, з'ясовувати хто з учасників судового процесу братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуючому; забезпечувати контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції; забезпечувати ведення протоколу судового засідання; забезпечувати оформлення матеріалів справи; виконувати інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи. При цьому під час здійснення таких повноважень помічнику судді може бути заявлено відвід з підстав, передбачених ЦПК України 2017 року, для відводу секретаря судового засідання [3].

Це означає, що помічник судді, який відповідає визначеним Конституцією України новим критеріям на посаду судді, а саме: громадянин України, який досяг тридцяти років та не старше шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права, щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою[1], може за короткий час стати професійним суддею. У зв'язку з сьогоденною ситуацією неуккомплектованості судів, такий спосіб формування складу суду, на нашу думку був би досить ефективним. Відповідно до статистичних даних, із 700 кандидатів на посаду судді місцевих судів 301 осіб мають стаж помічника судді. Слід приділити велику увагу ґрунтовній професійній підготовці помічників суддів, які зможуть стати професійними кадрами при здійсненні судочинства.

Таким чином, цікавим на нашу думку вбачається насамперед те, що помічник судді стає універсальним працівником і може замінити не тільки секретаря судового засідання але і будь-якого працівника із апарату суду і навіть має змогу за короткий час стати професійним суддею, тоді, в свою чергу як помічника судді замінити не може ніхто зважаючи на його статус та повноваження.

Разом з тим, необхідно відмітити, що внесення вищевказаних змін не узгоджується зі ст. 92 Закону України «Про державну службу» [4], яка відносить помічників суддів до патронатної служби, тому помічник судді не може виконувати функції державного службовця, оскільки вказаний статус втрачено, а отже виникає колізія, яку потрібно врегулювати. В зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно повернути помічникам суддів статус державного службовця оскільки наділення такими значними повноваженнями працівника патронатної служби є недоречним.

Отже, дослідивши особливості участі помічника судді в судовому процесі, можна зробити висновок, що помічник судді як новий учасник судового процесу, наділений широкими повноваженнями, передбаченими

ст.ст. 66, 67, 68 ЦПК України 2017 року, який фактично може замінити і секретаря судового засідання і судового розпорядника суду.

Список літератури

1. Конституція України від 30. 09. 2016. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 30. – Ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів від 02.06.2016 р. № 30 // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 31. – Ст. 545 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

3. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року №1618-IV// Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40-42. - Ст. 492 в редакції Закону України Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. - № 48. - Ст. 436 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

4. Закон України «Про державну службу» від 20.01.2018 № 4 // відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 4. – Ст. 43 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19/page>.

Секція кримінального права та правосуддя

УДК 343.3.7

Бабич Д. С., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ДОКАЗІВ

В сучасних умовах становлення правової державності в Україні все більшого значення набувають проблеми функціонування владних структур, здатних забезпечити неухильне дотримання законності, правопорядку та гарантувати реальне здійснення прав кожного. В даному контексті особливо гостро постає питання криміналізації окремих діянь, вчинених особами, до обов'язків яких належить охорона та захист конституційних прав та свобод громадян.

Стрімке поширення та високий ступінь суспільної небезпечності зумовлює підвищення інтересу до проблеми підроблення (фальсифікації) доказів серед широкого кола дослідників, що, в свою чергу, обумовлює актуальність обраної теми. Зокрема, слід наголосити на тому, що, перш за все, найбільша загроза фальсифікації полягає в тому, що вона є способом протидії розслідуванню злочинів; не притягнення до кримінальної відповідальності винуватого у вчиненні злочину, і навпаки - притягнення до відповідальності невинуватої особи; винесення неправомірних рішень (необґрунтованого і незаконного вироку) суб'єктами, у провадженні яких перебуває кримінальна справа, тощо.

Зважаючи на викладене, метою даної роботи є розкриття та аналіз основних положень вітчизняного кримінального законодавства, які встановлюють відповідальність за підроблення доказів службовими особами та розробка рекомендацій із вдосконалення зазначених приписів із врахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Вивчення наявних у науковій літературі думок дозволяє зробити висновок про те, що переважна більшість науковців визнають суб'єктом підроблення доказів у кримінальному провадженні тих осіб, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, процесуальне керівництво ним, а також захисника. Адже саме ці суб'єкти здатні спричинити істотну шкоду порядку одержання належних та допустимих доказів у кримінальному провадженні [5, с. 66-67]. Найчастіше таке підроблення розуміється як одна з форм протидії розслідуванню та судовому розгляду кримінальної справи і полягає складанні протоколів слідчих дій, які

не проводились, у підробці реквізитів процесуальних документів, у заміні речових доказів іншими предметами тощо, тобто у підробленні письмових та речових доказів [4, с. 522]. Трапляються також випадки занесення в квартиру особи, непричетної до вчинення злочинів, предметів, що були викрадені в потерпілого, або таких, за збереження яких передбачена кримінальна відповідальність – зброї, наркотиків. Досить розповсюдженими є випадки при проведенні дослідчої перевірки по очевидних злочинах складання протоколів слідчих дій (допит свідка) без заповнення їх верхньої частини (дата та час проведення), що дає можливість використовувати документи «у потрібний час» - після порушення кримінальної справи. «Поясненням цьому» є бажання зекономити час, не проводячи опитування громадян, яке в подальшому буде відображено у протоколах допиту [7, с. 199].

Однак, не дивлячись на досить детальних перелік сутності дій, що охоплюються поняттям «підроблення (фальсифікація) доказів», не існує єдиного, узгодженого його тлумачення, а наявні доктринальні дефініції загалом розкривають поняття «штучне створення доказів». Зазвичай, науковці обмежуються перерахуванням тих дій, які, на їх думку, входять у зміст відповідного поняття, зокрема: штучність доказів означає, що докази за кримінальною справою були створені, а не існували, тобто відбулося викривлення фактичних даних (інформації про факти); відсутність причинного зв'язку між створеними доказами та реальними подіями; завідома неправильність доказів, розрахована на введення суду в оману; знищення, підміна речових доказів; активні дії, спрямовані на зміну будь-яких матеріальних носіїв доказової інформації, які не перебувають у причинно-наслідкового зв'язку з реальними фактами, а спрямовані на підтвердження неправдивої інформації, тобто пов'язані з подією неіснуючого злочину або окремими його ознаками [5, с. 182-183].

З цього приводу доцільно розглянути конкретні приклади, які мали місце в судовій практиці. Показовим є рішення одного з районних судів м. Києва, яке стосувалося питання порушення кримінальної справи відносно нотаріуса за ознаками складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. За результатами розслідування встановлено, що у довіреності, яку посвідчила нотаріус, підпис виконано не довірительом, а іншою особою. На думку суду, встановлені слідчим обставини не відповідають диспозиції ч. 1 ст. 366 КК України. Таким чином, підроблення підпису і незаконне засвідчення його нотаріусом було віднесено до таких діянь, що не охоплюються поняттям «внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей» [3, с. 2].

Хустський районний суд Закарпатської області у вирокі від 02.03.2018 року визнав винним слідчого у вчиненні службового підроблення. У ході судового розгляду було встановлено, що слідчий умисно, усупереч інтересам служби, склав завідомо неправдивий офіційний документ - протокол пред'явлення особи для впізнання за фотознімками у якому зазначив, що він провів таке пред'явлення потерпілому, за результатами чого останній впізнав на фотознімку особу, яка спричинила йому тілесні ушкодження по загальних

рисах обличчя. Однак, досудовим розслідуванням встановлено, що такі слідчі дії не проводилась, а понятий підписав зазначений протокол у невстановлений час на прохання слідчого, не будучи присутнім під час проведення такої слідчої дії [2]. Аналогічно, Харківський районний суд Харківської області визнав доведеним, що обіймаючи посаду слідчого, являючись службовою особою, працівником правоохоронного органу, особа умисно внесла до офіційних документів завідомо неправдиві відомості та склала завідомо неправдиві офіційні документи, а саме: протокол про надання підозрюваній у вчиненні кримінального правопорушення доступу до матеріалів досудового розслідування, до яких їй нібито надано доступ [1].

Отже, очевидним виявляються факти різного тлумачення судами такого елемента складу злочину як суб'єкт при кваліфікації діянь за ст. 366 КК України: якщо в першому випадку таким визнавався нотаріус, а в наступних – працівник правоохоронного органу. Вважаємо, що подібні ситуації можуть бути вирішені шляхом зазначення чітких і за можливості вичерпних формулювань кримінально-правових норм, розкриття у них змісту важливих кримінально-правових понять.

Знаковим є той факт, що КК більшості республік пострадянського простору містять спеціальну норму, яка передбачає відповідальність за фальсифікацію доказів [6, с. 141]. Натомість, у КК України відсутня така окрема норма, а діяння, що віднесені до вказаного терміну, кваліфікуються за різними статтями КК: ст. 366 та ст. 384, що може видатися не виправданим з точки зору узгодження правових положень.

Однак, зазначимо, що незважаючи на те, що КК розглянутих нами деяких країн визначають фальсифікацію доказів як самостійний кваліфікований склад злочину, проте у диспозиціях відповідних статтях не наведено переліку діянь, що охоплюються цим злочином. А наявність такої спеціальної норми не означає більш ефективнішу протидію цим негативним явищам.

Список літератури

1. Вирок Харківського районного суду Харківської області від 21 лютого 2018 р. по справі № 635/7983/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72399528>.
2. Вирок Хустського районного суду Закарпатської області від 02 березня 2018 р. по справі № 309/1140/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72529448>.
3. Коротюк О. В. Кримінально-правова характеристика підроблення нотаріусом документів / О. В. Коротюк. // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – №18. – С. 1-4.
4. Кубальський В. Н. Самостійна кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів в Україні: доцільність та підстави встановлення / В. Н. Кубальський // Форум права. - 2012. - № 4. - С. 521-526.
5. Мельниченко М. І. Кримінально-правова охорона порядку одержання доказів у кримінальному провадженні [Текст] : дис ... канд. юридичних наук, спец.: 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Мельниченко М. І. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2016. – 258 с.
6. Нікітенко В.М. Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів за вітчизняним та зарубіжним законодавством / В.М. Нікітенко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2015. – № 3/4 (27/28). – С. 137–143.
7. Татаров О. Ю. Фальсифікація доказів та зловживання посадових осіб на досудовому провадженні — підстава перегляду судових рішень / О. Ю. Татаров // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2010. - Вип. 22. - С. 196-205.

УДК 343.148

Бабич Д. С., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ШЛЯХ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

За сучасних умов динамічних змін, впровадження демократичних цінностей та європейських стандартів, побудови ефективної системи державної влади актуалізується потреба координації наукових напрацювань, пріоритетом яких є зміцнення української державності через призму науково обґрунтованої судово-експертної діяльності. Судово-експертна діяльність – це специфічний вид людської праці. Її результати є потужним важелем у процесі з'ясування обставин справи. Зважаючи на те, що професія судового експерта – «наукового судді», завжди асоціюється із високим рівнем культури та глибокими науковими знаннями, проблеми, які виникають у процесі її функціонування, вимагають прийняття відповідних оперативних рішень задля їх вирішення.

Останніми роками досить гостро постала проблема монополії державних спеціалізованих експертних установ на проведення величезної кількості криміналістичних експертиз. Підвищення інтересу до питання правової регламентації та забезпечення діяльності приватних судових експертів можна пов'язати з підписанням «Угоди про асоціацію України з Європейським союзом», відповідно до положень якої для підвищення ефективності та якості судово-експертної діяльності й усунення дискримінації прав замовників експертних досліджень, і осіб, які здійснюють судово-експертну діяльність на підприємницьких засадах, є доцільним виключити із ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» частину 3 («Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних експертиз») [3, с. 7]. Тим більше, така норма відсутня в кримінальному процесуальному законодавстві всіх країн - членів ЄС. Тому вивчення та аналіз норм права країн ЄС, які регламентують судово-експертну діяльність, є значущими для законотворчої діяльності в нашій державі, оскільки можуть слугувати орієнтирами у побудові системи правового забезпечення судової експертизи в Україні.

На сьогодні очевидно видається існуюча прерогатива на проведення криміналістичних експертиз виключно державними спеціалізованими установами, що передбачає певну «дискримінацію» приватних експертів. З одного боку, вчений-криміналіст, який працює в лабораторії або розробляє засоби криміналістичної техніки й викладає предмет криміналістики у

вищому навчальному закладі, теоретично може виконувати криміналістичні експертизи, адже він є фахівцем високої кваліфікації в цій галузі, спроможний виконувати дослідницькі завдання. Однак, з іншого боку, для виконання криміналістичних експертиз будь-який фахівець має бути забезпеченим відповідними приміщеннями, обладнанням, отримати відповідні дозволи [5, с. 161-162]. Так, вирішення цього протиріччя було б ефективним шляхом запровадження такої процедури, як сертифікація (атестація) робочого місця після отримання фахівцем свідоцтва про присвоєння йому кваліфікації судового експерта.

Наголосимо, що таку сертифікацію слід відмежовувати від існуючого порядку присвоєння кваліфікації судового експерта як підтвердження його права на проведення судових експертиз. Зауважимо, що в цьому питанні досить чітко проявляється монополістичний аспект державних спеціалізованих експертних установ, зважаючи на те, що виключне право на навчання, атестацію судового експерта та видачу йому відповідного Свідоцтва належить експертно-кваліфікаційним комісіям таких установ. Хоча такі комісії фактично не мають ліцензії на надання освітніх послуг, на відміну від закладів вищої освіти, в яких ліцензовано діяльність з підготовки магістрів за спеціальністю «Судова експертиза». Однак, ці заклади не мають права проводити сертифікацію судових експертів та видавати їм Свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта з певного виду експертної спеціальності (на відміну від державних спеціалізованих експертних установ, які не мають ліцензії на надання освітніх послуг) [2, с. 637]. Тож, незрозумілим залишається наступне: які з зазначених установ мають необхідну базу та достатній рівень для забезпечення надання якісної експертної освіти? Це питання наразі залишається відкритим.

Його вирішення можна спостерігати у практиці країн ЄС. Особливістю підготовки експертних кадрів у країнах Євросоюзу є те, що після закінчення навчання у вищому навчальному закладі експерт отримує диплом магістра та сертифікат, на підставі якого він має право проводити судові експертизи працюючи як в державних органах, так і здійснюючи приватну практику.

Зазначимо також, що нині переважна більшість експертів, які зареєстровані в Державному реєстрі атестованих судових експертів України не мають наукових ступенів і вчених звань, значна кількість осіб не працює на посаді експерта. Водночас поза межами державних спеціалізованих експертних установ працює значна кількість осіб, які мають значний досвід експертної роботи, наукові ступені і вчені знання, але дію їх свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта скасовано внаслідок того, що вони звільнилися з державної судово-експертної установи [1, с. 84].

Необхідність розвитку інституту приватної експертизи в Україні, для більшості дослідників є очевидною, оскільки: сьогодні в окремих державних спеціалізованих експертних установах деякі види досліджень не здійснюються через відсутність спеціального обладнання і відповідних фахівців; проведення деяких видів досліджень можливо лише в одній з державних експертних установ України; кількість судових експертів

недостатня для ефективного використання спеціальних знань в кримінальному судочинстві [3, с. 7-8].

Всі перераховані чинники перешкоджають реалізації принципу змагальності сторін в кримінальному процесі і не сприяють забезпеченню права громадян на справедливе правосуддя. Складається парадоксальна ситуація: Україна прагне адаптувати своє законодавство до положень права ЄС, де не існує заборони виконувати криміналістичні експертизи недержавним судовим експертам, але, в той самий час, залишає чинними ряд дискримінаційних норм, зокрема щодо діяльності приватних експертів.

За результатами аналізу процесуального законодавства країн - членів ЄС можна зазначити, що у більшості країн Євросоюзу запроваджені норми та процедури процесуального законодавства, спрямовані на встановлення інституту сучасного змагального кримінального процесу. Професійна підготовка експерта, наявність в нього необхідних знань та досвіду є вирішальними при оцінці його кваліфікації, тоді як «відомча підпорядкованість» судових експертів не має вагомого значення при їх обранні для проведення судової експертизи [2, с. 634-635]. Слід зазначити, що установа, яка надає послуги приватної експертизи в цих країнах, є сертифікованою. Установа, яка хоче здобути статус приватної експертної установи в цих країнах повинна переконати сертифікаційний орган у своїй неупередженості, компетентності, та зацікавленості в об'єктивності. До таких експертних установ закордоном входять науковці та досвідчені судові експерти [4, с. 89].

Отже, необхідним кроком для вдосконалення принципу змагальності сторін, що надає право призначати експертизу не тільки суддям, а й учасникам кримінального провадження, є зрівняння в статусі державних і приватних експертних установ, і відповідно – фактична рівність правового статусу та реальних прав всіх судових експертів, не залежно від форми їх роботи (державні установи, приватні установи або фізичні особи) [6].

Монополія держави на судово-експертну діяльність не відома іншим державам Європи, тому є несумісною з європейським вибором України. Впровадження інноваційного досвіду зарубіжних країн щодо проведення приватних експертиз є досить перспективним кроком з точки зору удосконалення основних засад проведення судових експертиз та забезпечення принципу змагальності сторін у судовому процесі.

Список літератури

1. Авдеева Г. К. Проблеми використання спеціальних знань у змагальному кримінальному судочинстві України / Г. К. Авдеева // Протидія злочинності: теорія та практика : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (19 жовт. 2016 р.). – Київ, 2016. – С. 83–87.
2. Авдеева Г. К. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу / Г. Авдеева // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків, 2013. – С. 634–637.
3. Авдеева Г. К. Проблеми залучення експерта стороною захисту у кримінальному процесі України / Г. К. Авдеева // Судово-експертне забезпечення кримінального процесу : матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару, 29 травня 2014 р. – Київ, 2014. – С. 6–8.

4. Лазебний А. М. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку / А. М. Лазебний // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2016. - Вип. 1. - С. 85-90.

5. Лозовий А. І. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні / А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. - 2014. - Вип. 14. - С. 157-166.

6. Реліз круглого столу. «Реформування судово-експертної діяльності: актуальні питання для підприємницької спільноти та судових експертів» [Електронний ресурс] / Реліз круглого столу. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://kiev-chamber.org.ua/files/pdfs/reliz.pdf>.

УДК 343.11:343.35

Вініченко М. М., студент гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 366 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ (СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ)

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Ці положення Конституції поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової влади, виконують свої службові обов'язки у державному апараті, в органах місцевого самоврядування або на окремих підприємствах, в установах та організаціях.

Серед службових злочинів, передбачених в XVII Особливої частини Кримінального кодексу (далі - КК) України "Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з надання публічних послуг", не останнє місце займає такий злочин, як "службове підроблення" (ст. 366).

Стаття 366 КК **визначає службове підроблення**, як «внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих офіційних документів». По частині першій такий злочин карається штрафом до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Те ж саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки (частина 2), карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [2, с. 123].

Обов'язковою ознакою службового підроблення є його **предмет** — офіційні документи. Для того, щоб той чи інший акт був визнаний документом та мав статус офіційного, він повинен відповідати **певним ознакам**: документ повинен містити певну інформацію (відомості, дані тощо); така інформація має бути зафіксована у тій чи іншій формі (письмовій, цифровій, знаковій) і мати певні реквізити (бланк, печатку, штамп, голограму), які передбачені законом чи іншим нормативним актом; інформація повинна бути зафіксована на відповідному матеріальному носії (папері, дискеті, диску, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці тощо) з метою її зберігання, використання або розповсюдження; документ має бути складений, засвідчений, виданий чи розповсюджений в інший спосіб службовою особою від імені державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та об'єднань, а також підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності. Крім того, офіційним згідно зі ст. 366 КК є лише такий документ, що містить зафіксовану на будь-яких матеріальних носіях інформацію, яка підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які породили чи здатні породити наслідки правового характеру, чи може бути використана як документи — докази у правозастосовній діяльності, що складаються, видаються чи посвідчуються повноважними (компетентними) особами органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремими громадянами, у тому числі самозайнятими особами, яким законом надано право у зв'язку з їх професійною чи службовою діяльністю складати, видавати чи посвідчувати певні види документів, що складені з дотриманням визначених законом форм та містять передбачені законом реквізити.

Судова палата у кримінальних справах ВСУ (**№ 5-50кк15, від 09.07.15**) згідно з вироком, завідувач поліклінічним відділенням на порушення вимог ряду відомчих наказів МОЗ України, складала завідомо неправдиві офіційні медичні документи – виписки з медичної карти амбулаторного, (стаціонарного) хворого, які видавав для МСЕК з метою підтвердження факту лікування особи під контролем лікаря у певний період в умовах стаціонару медичного закладу) не визначала ці аргументи такими, що свідчать про відсутність складу злочину в діях засудженої і зазначила, що інформація, яка міститься в обох документах, посвідчує факти, що здатні спричинити наслідки правового характеру, а саме — можливість реалізації особою її прав у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення, а тому висновки судів про те, що виписки з медичних карт і направлення на МСЕК є офіційними документами, є правильним [1, с. 139].

ВСУ в цій справі також дав **визначення офіційного документа**, зазначивши, що при встановленні його ознак як предмета злочину слід керуватися такими критеріями: документ має бути складено, видано чи посвідчено відповідною особою в межах її професійної чи службової компетенції за визначеною законом формою та з належними реквізитами; зафіксована в такому документі інформація повинна мати юридично

значущий характер – підтверджені чи засвідчені нею конкретні події, явища або факти мають спричиняти чи бути здатними спричинити наслідки правового характеру у вигляді виникнення (реалізації), зміни або припинення певних прав та/або обов'язків. Невідповідність документа хоча б одному з наведених критеріїв перешкоджає визнанню його офіційним.

Об'єктивна сторона службового підроблення полягає у перекрученні істини в офіційному документі, вчиненому службовою особою з використанням свого службового становища. Такий злочин виявляється тільки в активній поведінці службової особи і може бути вчинений однією з декількох альтернативно передбачених у ч. 1 ст. 366 КК дій: внесення до документів неправдивих відомостей; інше підроблення документів; складання неправдивих документів; видача неправдивих документів.

Внесення до документів неправдивих відомостей означає включення інформації, яка повністю або частково не відповідає дійсності, до офіційного документа. При цьому форма документа та всі його реквізити відповідають необхідним вимогам.

Інше підроблення документів являє собою повну або часткову зміну змісту документа чи його реквізитів, однак не за рахунок внесення до нього неправдивих відомостей, а шляхом їх виправлень, підчищень, дописок, витравлювань чи використання інших подібних способів. Ще один варіант – коли неправдиві відомості до документа не вносяться, а виправляються або знищуються відомості, що вже є у документі та відповідають дійсності.

Складання неправдивих документів — це повне виготовлення документа, який містить інформацію, що не відповідає дійсності. При цьому форма та реквізити документа відповідають необхідним вимогам.

Видача неправдивих документів означає надання фізичним або юридичним особам такого документа, зміст якого повністю або частково не відповідає дійсності та який був складений або службовою особою, яка його видала, або іншою службовою особою. Видача неправдивого документа матиме місце й у тому випадку, якщо документ був складений приватною особою, але потім був засвідчений службовою особою і виданий нею іншим фізичним чи юридичним особам.

Визначення поняття «службова особа» міститься у п. 1 примітки ст. 364 КК. Якщо особа, яка підробила офіційний документ, або іншим чином внесла до нього неправдиві відомості, хоча і є службовою особою, але вона службова особа не того підприємства, установи, організації, від імені якої видано документ, вона не може нести відповідальність за ст. 366 КК. В таких випадках, дії особи слід кваліфікувати за ст. 358 КК (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів). Але в даному випадку кваліфікація буде також залежати від наявності факту використання, або від доведеності умислу на використання такого документу. Якщо підроблення офіційного документа вчиняє не службова, а приватна особа, то відповідальність також настає за ст. 358 КК.

Крім того, відповідальність за ст. 366 КК настає лише за умови, що злочинні дії службової особи були зумовлені її службовим становищем або

пов'язані з її владними повноваженнями. Якщо такого зв'язку не встановлено, дії винного за наявності до того підстав можуть кваліфікуватися за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи, власності, громадського порядку тощо.

Склад злочину, передбаченого ст. 366 КК, є формальним, і злочин визнається закінченим з моменту вчинення однієї із зазначених у ній дій, незалежно від того, чи спричинили ці дії які-небудь наслідки і чи був використаний підроблений документ.

Серед **основних недоліків досудового слідства** і судової практики по справах такої категорії слід зазначити, що дуже часто зустрічається неповнота та неправильність досудового слідства, яка не завжди може бути усунута в судовому засіданні. Так, органи дізнання і досудового слідства стараються обмежитися експертним, або іншим поверхневим встановленням факту підробки, або внесення недостовірних відомостей і не завжди встановлюють осіб, які безпосередньо виготовили первинні бухгалтерські документи на прийом та відпуск товарно-матеріальних цінностей (які стосуються підроблених документів), не повно встановлюють та допитують свідків, не проводять зустрічні перевірки із суб'єктами господарювання, а також виїмки додаткових документів, необхідних для призначення та проведення додаткових судово-бухгалтерських експертиз, тощо.

В узагальненні судової практики Верховного суду зазначається, що деякі суди необґрунтовано вважали кваліфікацію дій посадових осіб за ст. 366 КК зайвою у тих випадках, коли підсудний обвинувачується по ст. 365 КК (Перевищення влади або службових повноважень). При цьому суди, як вказує узагальнення, помилково вважали, що підроблення документів є ознакою складу злочину, передбаченого ст. 365 КК.

Авторами узагальнення наводиться приклад вироку Лутугинського районного суду Луганської області, який розглянув кримінальну справу за звинуваченням К. за ч. 5 ст. 191, ч. 2 ст. 194, ст. 209, ч. 3 ст. 365, ч. 2 ст. 366 КК. Директор ТОВ «Джерело» К. був визнаний судом винним у тому, що за попередньою домовленістю з групою осіб підробив офіційні документи, надав їх до суду, завдяки цьому отримав рішення суду про дозвіл розібрати два 16-кватирних житлових будинки у с. Оріхівка, підписав договір про виконання відповідних робіт, будинки були розібрані, через що власникам приватизованих квартир завдано збитки у розмірі 114 тис. 202 грн. Суд кваліфікував дії підсудного лише за ч. 3 ст. 365 КК, вказавши, що кваліфікація за іншими статтями є зайвою, у тому числі і за ст. 366 КК. Зокрема, суд вважає, що ст. 365 КК охоплюються дії з підробки офіційних документів і не потребують додаткової кваліфікації. Однак це рішення суперечить вимогам ст. 33 КК про кваліфікацію злочинних дій винного за відповідними статтями КК та фактичними обставинами [3].

Список літератури

1. Лосич С. В. Внутрішньо-системні зв'язки складу злочину, передбаченого статтею 366 Кримінального кодексу України, зі складами однорідних злочинів / С. В. Лосич // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2014. - № 4. - С. 139-143.

2. Кнорозова О. Ю. Відмежування злочину передбаченого ст. 366 КК, від інших посягань, пов'язаних з підробленням документів / О. Ю. Кнорозова // Часопис Академії адвокатури України – № 18. – 2013.- С. 123-137.

3. Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення). Верховний Суд; Узагальнення судової практики від 19.10.2009. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n_002700-09.

УДК 343.132

Власенко К. М., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Важливою умовою реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина є контроль за законністю в діяльності органів досудового розслідування. Згідно з Конституцією України правосуддя здійснюється виключно судом. У той же час, крім функції правосуддя, суд у кримінальному процесі здійснює ще одну важливу функцію – функцію судового контролю за дотриманням прав і свобод осіб у кримінальному провадженні.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у більшості випадків пов'язане з тимчасовим обмеженням конституційних прав особи, а тому наявність судового контролю є надійним і ефективним засобом захисту таких осіб [1, с. 86].

Запровадження нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) нового процесуального суб'єкта, уповноваженого на здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, – слідчого судді, спричинило в науковій літературі нові дискусії про предмет судового контролю.

Перш за все, слід погодитися із дослідниками, які вказують, що «в науці немає чіткого визначення об'єкта та предмета судового контролю, як і визначення різниці між ними. Одні автори стверджують, що об'єкт і предмет у науці та практиці поняття ідентичні. Інші розглядають їх як відносно самостійні. Треті прагнуть здійснити їх чітке розмежування.

Так, серед визначень предмета судового контролю можна зустріти наступні: процесуальна дія (система дій) чи рішення органів досудового розслідування, відображені в документальній формі та спрямовані на обмеження (порушення) конституційних прав людини і громадянина; дотримання прав фізичних та юридичних осіб та інтересів держави у кримінально-процесуальній діяльності суб'єктів, які ведуть кримінальний процес; рівень обмеження прав, свобод і законних інтересів осіб тощо [2, с. 21].

Судовий контроль – це регламентовані нормативно-правовими актами правовідносини, що виникають при його здійсненні між судом та оперативними підрозділами при виконанні їх функцій. Фактично це – спосіб, у який суд при розгляді конкретного питання, конкретної справи має можливість реагувати на ті порушення, що допускаються у сфері здійснення владних повноважень, і відповідним чином коригувати правовідносини [3, с. 16].

Що стосується окремих аспектів цього питання, то відповідно до норм КПК не всі НСРД потребують дозволу слідчого судді на їх проведення, тобто є об'єктом судового контролю.

Аналіз глави 21 КПК дає підстави стверджувати, що дозволу слідчого судді потребують клопотання щодо проведення таких НСРД: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмку (ст.ст. 261–262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою (ч. 2 ст. 269 КПК), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (у випадку, передбаченому ч. 8 ст. 271 КПК), негласне отримання зразків для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК) [1]. У зазначених випадках слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертаються з відповідним клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на проведення НСРД.

Розгляд клопотань здійснюється слідчим суддею Апеляційного суду АР, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення НСРД протягом шести годин з моменту його отримання. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення НСРД, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що:

- 1) вчинений злочин відповідної тяжкості;
- 2) під час проведення НСРД можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД не може перевищувати два місяці [4].

Відповідно до вищенаведеного, можна стверджувати, що поза судовим контролем залишилося проведення таких НСРД: зняття інформації з електронних інформаційних систем у випадку, коли доступ до них не обмежується їхнім власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту (ч. 3 ст. 264 КПК),

контроль за вчиненням злочину (ст. 271 (за винятком ч. 8) КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК).

Так, Багрій М. В. вважає, що у цьому випадку є певна логіка в конструюванні зазначених норм. Оскільки, якщо власник, володілець або утримувач майна не заперечує проти доступу до такого майна або це не пов'язано з подоланням відповідних обмежень для такого доступу це не пов'язано з обмеженням конституційних прав особи, а отже, не потребує судового контролю [1, с. 87].

Незважаючи на оперативність судово-контрольних процедур при проведенні НСРД, все ж існують об'єктивно зумовлені випадки, коли навіть найменше зволікання із проведенням слідчої дії загрожує втратою інформації, без якої шанси на мінімізацію негативних наслідків та розкриття кримінального правопорушення істотно знижуються [2, с. 132].

Так, відповідно до ст. 250 КПК у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами Особливої частини Кримінального кодексу України, НСРД може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора.

У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої НСРД звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Останній розглядає таке клопотання згідно з загальними вимогами, щодо розгляду клопотання про проведення НСРД (ст. 248 КПК). Виконання будь-яких дій з проведення НСРД повинно бути негайно припинено, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на її проведення. Отримана внаслідок такої НСРД інформація повинна бути знищена у порядку, передбаченому КПК [4].

Якщо в результаті проведення НСРД виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується у даному кримінальному провадженні, то отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора. Слідчий суддя розглядає клопотання згідно з вимогами КПК України і відмовляє у його задоволенні, якщо прокурор, крім іншого, не доведе законність отримання інформації та наявність достатніх підстав вважати, що вона свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення.

Аналіз норм КПК України та наукових джерел дає підстави:

1. Констатувати, що головним завданням судового контролю є забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина.

2. Визначити судовий контроль при проведенні НСРД, як діяльність слідчого судді Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, із розгляду клопотань слідчого, прокурора про надання дозволів на проведення НСРД, а також перевірка законності та

виправданості НСРД, які у невідкладних випадках були розпочаті до постановлення ухвали слідчого судді в порядку ст. 250 КПК.

3. Окреслити об'єкт судового контролю - рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора в частині, що пов'язана з обмеженням конституційних прав та свобод людини, та його предмет - відповідність НСРД положенням чинного законодавства та наявність юридичних і фактичних підстав для її проведення.

Список літератури

1. Багрій, М. В. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій: окремі аспекти / М. В. Багрій // Науковий вісник Ужгородського Національного університету: Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2015. – Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. – С. 86-89.

2. Полюхович О. І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. І. Полюхович; кер. роботи О. Г. Шило ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2017. – 231 с.

3. Городенко В. Судовий контроль за проведенням слідчих (розшукових) і негласних слідчих дій / В. Городенко // Слово Національної школи суддів України. - № 1 (2). – 2013. – С. 15-20.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (зі змін та доп. станом на 12 квітня 2018 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2018. - № 9-10, № 11-12, №13. – Ст. 88.

УДК 343.84-055.2

Власенко К. М., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

Призначення і виконання покарання у виді позбавлення волі щодо жінок здійснюється на загальних підставах, що передбачені чинним кримінальним і кримінально-виконавчим законодавством. Термін покарання, що може бути призначений жінкам становить від 1 до 15 років, до жінок також застосовується довічне позбавлення волі (окрім тих, що були у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку).

Жінки засуджені до позбавлення волі відбувають покарання окремо від чоловіків і цим досягається вирішення питання дотримання багатьох моральних норм [1, с. 584].

Відповідно до ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі - КВК) жінки, засуджені за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини відбувають покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки. У секторі середнього рівня безпеки виправної колонії цього виду можуть відбувати покарання також жінки, засуджені до довічного позбавлення волі.

Також жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення

волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки [2].

Жінки, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, утримуються у Чернігівській (м. Чернігів), Недержищинській (Полтавська область), Збараській (Тернопільська область) та інших виправних колоніях. Жінки, визнані інвалідами 1 або 2 групи, направляються до Кам'янської виправної колонії Дніпропетровської області. У Мелітопольській виховній колонії Запорізької області відбувають покарання неповнолітні особи жіночої статі [3, с. 171].

Жінкам, які відбувають покарання у виправних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Засудженим надається індивідуальне спальне місце і постільні речі. Вони забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном з урахуванням статі і кліматичних умов, а в лікувальних закладах — спеціальним одягом і взуттям.

Особливої уваги потребує категорія засуджених жінок, які вагітні, та жінки, які мають дітей у віці до трьох років. Ця категорія засуджених за сучасних умов є особливо незахищеною та вразливою. Труднощі, з якими стикаються ці жінки під час відбування покарання та після звільнення з місць позбавлення волі, посилюються, враховуючи наявність у цих жінок малолітніх дітей.

Саме з урахування вразливості засуджених жінок КВК й передбачає певні особливості відбування ними покарання у виді позбавлення волі, що полягають у розширенні кола прав вагітних жінок, матерів-годувальниць та жінок, які мають дітей віком до трьох років. Вчинення злочину жінкою в стані вагітності за ст. 66 Кримінального кодексу України (далі – КК) є обставиною, яка пом'якшує покарання, а кримінальне законодавство в більшості санкцій статей передбачає меншу кримінальну відповідальність для жінок, які мають неповнолітніх дітей. Тому засудження такої жінки до позбавлення волі може наставати лише у виняткових випадках та з урахуванням підвищеної небезпеки вчиненого злочину або особи [4, с. 115].

Так, згідно з нормами чинного кримінально-виконавчого законодавства України, а саме ст. ст. 141 та 142 КВК засуджені жінки з вагітністю понад чотири місяці або які мають при собі дітей віком до трьох років у випадках, коли до них не застосовується звільнення від відбування покарання відповідно до статті 83 КК, направляються адміністрацією виправної колонії для подальшого відбування покарання у виправну колонію, при якій є будинок дитини [2].

Так, таким жінкам дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії; вони не можуть бути поміщені у дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру); для них встановлені окремі, підвищені норми харчування тощо. Однак поряд з цим вказані категорії засуджених жінок повинні суворо дотримуватись вимог встановленого порядку відбування покарання та виконувати додатковий обов'язок - сумлінно ставитись до виховання дитини [5, с. 366].

При виправних колоніях, в яких відбуваються покарання засуджені до позбавлення волі жінки, у разі потреби організуються будинки дитини. Засуджені жінки мають право влаштовувати в будинки дитини своїх дітей віком до трьох років. Будинки дитини при виправній колонії є дитячим закладом. У будинках дитини діти перебувають під опікою адміністрації дитячого закладу на повному державному забезпеченні, їм створюються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку. Якщо засуджена жінка не виявила бажання проживати в будинку дитини спільно із своєю дитиною, їй має бути надана можливість вільно спілкуватися з нею без обмежень. Не вважається обмеженням спілкування жінки із своєю дитиною, якщо від засудженої вимагається відвідувати дитину у час, вільний від виконання покладених на неї обов'язків.

Матері-годувальниці і вагітні жінки можуть одержувати продуктові посилки (передачі) в асортименті, який визначається медичним висновком [2].

При переведенні засудженої жінки до виправної колонії з будинком дитини, на кожну засуджену складається детальна характеристика, у якій робиться висновок про можливість надання їй надалі права проживання за межами колонії. Засуджені жінки, яким дозволено проживати за межами виправної колонії, користуються більш широкими правами, які за своїм обсягом та змістом можна прирівняти до прав засуджених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації.

Так, вони оселяються поблизу виправної колонії і перебувають під наглядом адміністрації колонії, можуть носити одяг, прийнятий у цивільному вжитку, мати при собі гроші та цінні речі, можуть без обмеження листуватися, одержувати грошові перекази, посилки (передачі) і бандеролі, витратити гроші, мати побачення з родичами та іншими особами, користуються правом вільного пересування по території, межі якої визначаються начальником виправної колонії, у разі пологів, хвороби засуджених або їхніх дітей вони можуть поміщатися в місцеві лікувальні заклади охорони здоров'я.

Дозвіл на проживання за межами виправної колонії затверджується постановою начальника виправної колонії за погодженням із спостережною комісією. Слід пам'ятати, що надання такого дозволу є правом, а не обов'язком адміністрації установи [5, с. 367].

Засудженим жінкам надається відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, на загальних підставах встановлених Кодексом законів про працю України. Після закінчення післяпологової відпустки адміністрація колонії влаштовує засуджених жінок, які проживають за межами колонії, на роботу на підприємстві виправної колонії або на контрагентських об'єктах. При цьому на таких жінок поширюються спеціальні правила, встановлені Кодексом законів про працю України для матерів-годувальниць.

Адміністрація виправної колонії сприяє засудженим жінкам у влаштуванні їх дітей у ясла. За потреби на період робочого дня матерів їх діти можуть перебувати в будинках дітей при виправних колоніях.

Харчуванням, одягом, а також комунально-побутовими послугами вони забезпечуються за нормами, встановленими для засуджених, які відбувають покарання у виправній колонії.

У разі систематичного або злісного порушення встановлених правил поведінки право на проживання за межами колонії скасовується за постановою начальника виправної колонії, погодженою із спостережною комісією, і засуджені жінки повертаються в колонію для подальшого відбування покарання [2].

Коли дитина досягла трирічного віку, вона направляється до відповідних дитячих закладів, якщо строк матері трирічної дитини не перевищує одного року і вона старанно виконує свій материнський обов'язок, адміністрація виправної колонії може продовжити термін тримання дитини в будинку дитини при виправній колонії.

Проведений аналіз показав, що жінки, засуджені до позбавлення волі, є доволі специфічною категорією засуджених, яка потребує запровадження особливого механізму досягнення мети виправлення та подолання негативних наслідків відбування покарання. Тому на законодавчому рівні закріплені особливі умови відбування покарання жінками, які є вагітними, матерями-годувальницями і жінками, що мають дітей віком до трьох років.

Список літератури

1. Кримінально-виконавче право України: Підручник / За заг. ред. професора О.М. Джузи. – К.: Атіка, 2009. – 636 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року (зі змін та доп. станом на 7 квітня 2017 р) // Відомості Верховної Ради України. – 2017. - № 1129-IV. – Ст. 21.
3. Виноградова С. О. Виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками (правовий аспект) / С. О. Виноградова // Право і суспільство. - № 5/2015. – С. 169-173.
4. Микитась І. М. Щодо особливостей відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками / І. М. Микитась // збірник Сучасні проблеми та тенденції розвитку кримінально-виконавчого права в Україні. – Харків 2015. – С. 114 – 115.
5. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / [І. Г. Богатирьов, О. М. Джуза, О. І. Багатирьова, С. М. Бодюл та ін]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Багатирьова. – К.: Атіка, 2010. – 560 с.

УДК 343.21:343.6

Забара Б. В., студент гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОКАРАНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО І РОЗБІЙ

Конституція України, кримінальне законодавство та практика його застосування свідчать про те, що держава відводить покаранню значну роль у

виконанні свого обов'язку щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, всіх форм власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства. Серед заходів державного реагування на вчинені злочини і осіб, які їх вчинили, покарання є необхідним і важливим інструментом.

Саме тому, й не дивно, що воно є основною та найбільш поширеною формою реалізації кримінальної відповідальності. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що покарання є однією з основних форм реалізації кримінальної відповідальності, оскільки при його призначенні підводиться підсумок фактично усієї діяльності правоохоронних і судових органів. Саме тому питання застосування покарання займають одне із центральних місць у науці кримінального права й у правозастосовній практиці. В зв'язку з цим, вивчення зарубіжного досвіду шляхом порівняння завжди є цінним, адже таким способом можна ознайомитися з закордонним законодавством і перейняти в разі необхідності його позитивні елементи.

Розглянемо для прикладу покарання за такі поширені кримінальні правопорушення як умисне вбивство та розбій.

Так, з часу прийняття Кримінального кодексу України [1] 2001 року предметом дискусій науковців неодноразово ставали питання караності умисних вбивств. Не можна не звернути увагу на ту обставину, що незважаючи на ті пріоритети соціальних цінностей, які наведені в ч. 1 ст. 3 Конституції України [2], законодавець досить своєрідно встановлює міру покарання за посягання на такі цінності. Так, за чинним кримінальним законодавством вчинення вбивства тягне за собою позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

Що стосується досвіду зарубіжних країн, щодо покарань за вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи, а саме умисного вбивства, то в країнах СНД:

- Росії відповідальність полягає в позбавленні волі на строк від 6 до 20 років;

- Азербайджані відповідальність полягає в позбавленні волі на строк від 7 до 12 років;

- Білорусі передбачена відповідальність у вигляді від 6 до 15 років позбавлення волі;

- Узбекистані - позбавлення волі на строк від 10 до 15 років.

В країнах Прибалтики:

- КК Естонії передбачає покарання за умисне вбивство у виді позбавлення волі на строк від 6 до 15 років;

- КК Литви передбачає покарання від 5 до 10 років в окремих випадках довічне позбавлення волі;

- КК Латвії передбачає покарання від 10 до 20 років позбавлення волі, а також найбільш суворе покарання в деяких випадках у вигляді довічного позбавлення волі та контролем поліції до 3-х років з конфіскацією майна.

В країнах Європейського союзу:

- Болгарії умисне вбивство карається позбавленням волі на строк від 10 до 20 років;
- КК Данії передбачає відповідальність у виді на строк від 5 до довічного позбавлення волі;
- Кримінальний кодекс Швеції встановлює відповідальність за умисне вбивство у виді 10 років позбавлення волі або довічного позбавлення волі;
- КК Фінляндії передбачає покарання за даний злочин у виді позбавлення волі на строк не менше 8 років;
- В Німеччині кримінальна відповідальність за умисні вбивства передбачено позбавлення волі на строк не менше 5 років, а в особливо серйозних випадках - довічне позбавлення волі [3].

Також на особливу увагу заслуговує аналіз покарань за розбій, які передбачені всіма частинами ст. 187 КК України, оскільки очевидно, що покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк мають досить широку амплітуду коливань (розбіжностей) між мінімальною та максимальною межею. Зокрема, «розрив» між нижньою та верхньою межею покарання у вигляді позбавлення волі в ч. 1 ст. 187 КК України становить чотири роки, у ч. 2 ст. 187 КК України - три роки, у ч. 3 ст. 187 КК України - п'ять років, у ч. 4 ст. 187 КК України - сім років [1]. При цьому, як свідчить аналіз покарання за інші суміжні злочини проти власності (крадіжка, грабіж, вимагання), таких широких відмінностей за покарання у вигляді позбавлення волі не має жодна інша норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за корисливі посягання на власність.

Кримінальне законодавство країн романо-германської (континентальної) правової сім'ї, зазвичай, за ступенем тяжкості відносить розбій до тяжких злочинів, відтак типовою ситуацією для цього злочину є встановлення санкцій за його вчинення - тюремного ув'язнення на мінімальний строк від п'яти років до довічного позбавлення волі. Так, за КК Франції в основному складі розбій карається десятима роками тюремного ув'язнення та штрафом (ст. 311.6 КК), а у кваліфікованому - від п'ятнадцяти років та штрафу до довічного позбавлення. Відповідно до відділу III гл. III Книги Третьої КК Франції фізичні особи, які вчинили розбій та схожі з ним діяння, караються низкою додаткових покарань, що по суті є кримінально-правовим засобом виправлення (ст. ст. 313.7-313.9).

На відміну від французького законодавця, як показав нам аналіз чинного КК ФРН, у ньому не встановлюється нижня межа покарання, таким чином законодавець надає суду (судді) широкі повноваження під час визначення покарання винному. За КК ФРН, покаранням за вчинення розбою (§ 249) в основному складі є позбавлення волі на строк не менше року, у менш тяжких випадках межі покарання у вигляді позбавлення волі коливаються від шести місяців до п'яти років. За розбій при обтяжуючих обставинах (за українською термінологією - кваліфікуючі обставини) - позбавлення волі на строк не менший трьох років (ч. 2 § 249), якщо розбій вчиняється бандою - не менше п'яти років. Особливо кваліфікований склад розбою, який передбачає наслідок - смерть потерпілого, що не охоплювалась

умислом винного - карається довічним позбавленням волі або позбавленням волі на строк не менше 10 років.

У державах англо-американської правової сім'ї покарання за розбій, який належить до тяжких злочинів проти власності, суворе та передбачає застосування не лише основного покарання (тюремне ув'язнення), але і додаткового (у вигляді штрафу, обмеження права займати певні посади тощо). Так, наприклад, за КК Австралії основним покаранням за вчинення розбою є позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років (ст. 132.2). За вчинення кваліфікованого розбою - до двадцяти років позбавлення волі (ст. 132.3). За вчинення берглері в австралійському законі передбачена чітка санкція без встановлення верхньої та нижньої межі - позбавлення волі на строк тринадцять років (ст. 132.4). Берглері в його кваліфікованому складі карається позбавленням волі на строк сімнадцять років (ст. 132.5) [4, с. 250-251]. Цей документ не передбачає будь-яких додаткових (альтернативних) покарань за вчинення перелічених вище злочинів.

Таким чином, висвітлене вище наводить на думку, що загалом українське кримінальне законодавство у частині визначення покарання відповідає європейським тенденціям, а тому, сьогодні немає потреби у зміні розмірів покарання за умисне вбивство та розбій.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25. – Ст. 131.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Черванчук В. В. Порівняльний аналіз виду та розмірів покарань за умисне вбивство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1981/>
4. Паламарчук К. В. Покарання за вчинення розбою за кримінальним правом України та іноземних держав: порівняльно-правовий аналіз / К. В. Паламарчук // Науковий вісник публічного та приватного права. – Випуск 2, 2017. – С. 248-252.

УДК 343.22

Кирда В. В., студент гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ «ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ» (СТ. 365 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Одним із завдань кримінального судочинства в Україні є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Така охорона пов'язується, у першу чергу, з приведенням українського

законодавства до європейських стандартів, а також до таких правових рамок, які б найбільше відповідали принципам законності та гуманності.

Суспільно-небезпечні діяння у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг характеризуються проблематичними складами злочинів, дослідження яких ускладнюється відсутністю чітких дефініцій та роз'яснень. Одним із таких є кримінальне правопорушення, передбачене ст. 365 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Спробуємо проаналізувати проблемні питання визначення суб'єкта даного злочину.

Ст. 365 КК України встановлює кримінальну відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Проблематика даної статті полягає у відсутності легальної, тобто законодавчо визначеної дефініції поняття «працівник правоохоронного органу» як суб'єкта даного злочину, адже у ст. 365 КК України не визначено, хто саме належить до працівників правоохоронного органу. Відсутні в законі про кримінальну відповідальність і посилання на відповідні положення інших законів України. Натомість вищезазначене поняття достатньо часто зустрічається не тільки в ст. 365 КК України, а й в інших статтях кримінального закону, наприклад, в ст.ст. 342, 343, 345, 347 [2].

Відмітною ознакою відповідних осіб як працівників саме правоохоронних органів є те, що вони беруть безпосередню участь у: а) розгляді судових справ у всіх інстанціях; б) провадженні й розслідуванні кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшуковій та розвідувальній діяльності; г) охороні публічного порядку і безпеки; е) контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордони України; є) нагляді й контролі за виконанням законів тощо [6].

Крім того, на нашу думку, слід констатувати, що в даний час законодавець відносно чіткіше формує навіть правовий статус військовослужбовців, аніж працівників правоохоронних органів. Внаслідок різних причин це, мабуть, так і повинно бути. Але хотілось звернути увагу на те, що останнім часом в Україні створені державні органи, які по тих чи інших ознаках підпадають під поняття правоохоронного органу і, відповідно, працівники цих органів тією чи іншою мірою є потенційними суб'єктами, які потребують державного захисту та соціально-правового забезпечення з боку держави. [7].

У ситуації, що склалася, вкрай важливо розмежовувати працівників правоохоронних органів від працівників інших державних структур та установ. Наприклад, Конституційний суд України у своєму рішенні прийшов до висновку про те, що положення ст. 365 КК України не поширюються на державних виконавців та інших працівників державної виконавчої служби [5]. Спробуємо визначити, які ж органи в Україні вважаються правоохоронними.

Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 року (далі – Закон № 3781-ХІІ) до

останніх відносить органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [4, ст. 2]. У свою чергу, Закону України «Про основи національної безпеки України» у ст. 1 під правоохоронними органами розуміє органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій. Ще одну дефініцію вищезазначеного терміну наводить і Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», згідно з яким правоохоронними визнаються державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Таким чином, навіть на законодавчому рівні абсолютно очевидно простежується неоднозначне трактування поняття «правоохоронний орган».

Одним із недоліків вищезазначених положень є те, що, наприклад, Закон № 3781-ХІІ містить невичерпний перелік органів, які можуть вважатися правоохоронними, а це, своєю чергою, призводить до дискусій і помилок у теоретичній та практичній юриспруденції.

Схожа неоднозначна ситуація відбувається і при розкритті дефініції «працівник». Найбільш прийнятним, на нашу думку, є положення Податкового кодексу України, відповідно до якого працівником вважається фізична особа, яка безпосередньо власною працею виконує трудову функцію згідно з укладеним з роботодавцем трудовим договором (контрактом) відповідно до закону [3, п.14.1.195]. Примітно, що чинний Кодекс законів про працю України не містить такого поняття.

Кожен нормативно-правовий акт, який так чи інакше зачіпає правовий статут правоохоронного органу, містить посилання на Конституцію України. Однак і Основний Закон держави передбачає лише основоположні напрями діяльності цих органів, покладаючи на правоохоронні органи функцію забезпечення державної безпеки й захист державного кордону України [1, ст. 17]. Виконання цих завдань ускладнюється відсутністю чіткого визначення таких базових понять, як «правоохоронна діяльність», «правоохоронні функції», «правозастосовні функції» тощо, які широко вживаються не тільки у науковому обігу, а й в актах законодавства.

Ураховуючи відсутність законодавчого врегулювання, спробуємо розкрити дефініцію поняття «працівник правоохоронного органу». На нашу думку, ним є фізична особа, яка на основі трудового договору (контракту) здійснює професійну діяльність в правоохоронних органах України, має спеціальний статус та у визначених законодавством випадках несе відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків.

Таким чином, провівши дослідження проблеми законодавчої відсутності дефініції «працівник правоохоронного органу», можна прийти до

висновку, що вказане питання є надзвичайно важливим та актуальним. При чому, на нашу думку, необхідним є створення неподільного загальнодержавного правового статусу працівників правоохоронних органів, який би забезпечив єдність у визначенні їх прав, свобод та обов'язків.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. - Ст. 131 (в редакції від 07.03.2018 р.).
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17. - Ст. 112.
4. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. - Ст. 50.
5. Рішення Конституційного суду України від 18.04.2012 № 10-рп/2012 // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-12>.
6. Гладкова Є.О., Малиновська Т.М. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронного органу // Режим доступу: <file:///C:/Users/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%BE/Downloads/StbTWtw51sugTOOJlaw5xURwM1cseOy.pdf>.
7. Коваль М.В. Про поняття працівників «правоохоронного органу» в законодавстві України // Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v35/40.pdf>.

УДК 343.35

Кокоша Д. Ю., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВІДМЕЖУВАННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ ВІД КАТУВАННЯ

Згідно з ч. 1 ст. 24 Конституції України, «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню». Таким чином, Основним Законом встановлено заборону щодо застосування катувань або поганого нелюдського поводження з будь-якою особою. А ч. 2 ст. 19 зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. З метою захисту зазначеного конституційного положення чинне законодавство передбачає кримінальну відповідальність за злочини у сфері службової діяльності та діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Одним з найбільш небезпечних серед них є перевищення влади або службових повноважень, яке може призвести до надзвичайно широкого спектру шкідливих наслідків, починаючи від дезорганізації діяльності підприємства або установи, і завершуючи шкодою життя або здоров'ю людини [1].

Щорічно до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надходить в середньому до п'яти тисяч звернень на неправомірні дії працівників поліції, з яких третина стосується катувань, жорстокого та нелюдського поводження. Надходять такі звернення і в міжнародні організації. Протягом 2015-2017 р.р. Європейський суд з прав людини виніс близько 20 рішень щодо України, у яких констатував порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо заборони катувань. Значна частина цих рішень (наприклад, у справах «Гордієнко проти України» від 09.02.2015 р., «Савінов проти України» від 24.03.2016 р., «Поміляйко проти України» від 17.01.2017 р.) стосувалися саме жорстокого поводження працівників правоохоронних органів із особами-заявниками та неефективного розслідування їх повідомлень про застосування працівниками поліції різного роду насильства.

Про подібні факти свідчать і безпосередні відомості з органів прокуратури, МВС України, правозахисників і вироки судів. Факти застосування насильства в правоохоронних органах підтверджуються і даними закладів охорони здоров'я [4, с. 140-141].

Відповідно до ч. 1 ст. 127 Кримінального кодексу України (далі – КК України) катування – це умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб [2].

Слід відмітити, що катування тісно пов'язане із специфічним положенням потерпілого. Як правило, це особа, яка знаходиться під вартою, яку допитують, від якої вимагають зізнання у вчиненні злочину або якихось відомостей. Із цього витікає і другий висновок – як правило, суб'єктом катування є спеціальний суб'єкт, яким може виступати або працівник поліції, або працівник іншого правоохоронного органу.

Варто погодитися, що людина стає дуже вразливою, коли потрапляє до рук правоохоронних органів. Влада, яку мають ці структури над людьми, позбавленими волі, знаходиться на такому рівні, що потрібні спеціальні заходи для захисту їх прав. Крім того, застосовуються не лише фізичні засоби тиску, а й моральні: мовляв, у кожного є рідні та близькі люди, у яких можуть знайти заборонені речі (наркотики, зброю тощо), а для того, аби уникнути таких наслідків, потрібно просто зізнатися у скоєнні злочину. Саме це було основною причиною створення міжнародного виїзного органу – Європейський Комітет запобіганню катувань. Безумовно, катування є небезпечним також і у випадках вчинення таких дій «загальними суб'єктами», проте наявність владних повноважень дозволяє, прикриваючись законом, простішим способом одержувати повне домінування над потерпілим та, у послідуєчому, – приховувати свої вчинки [5, с. 6].

Підвищена небезпека і поширеність катування з боку співробітників правоохоронних органів закономірно зумовили внесення змін до ст. 127 КК України, у якій Законом України від 12.01.2005 р. було передбачено частину третю, що встановлювала покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років за катування якщо воно вчинене працівниками правоохоронних органів. У цілях гуманізації кримінальної відповідальності та спрощення конструкції ст. 127 КК Законом України від 15.04.2008 р. частини 3 та 4 цієї статті виключили, а у ч. 2 закріпили кваліфікуючу ознаку – вчинення катування, зокрема, службовою особою з використанням свого службового становища з можливістю призначити покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до семи років. Ці зміни привели поняття катування у відповідність до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки закріпили у якості спеціальної мети цього злочину дискримінацію потерпілого, а також розширили коло спеціальних суб'єктів. Одночасно було удосконалено склади перевищення влади та службових повноважень (ч. 2 ст. 365 КК) та примушування давати показання (ч. 2 ст. 373 КК), які доповнили ознакою: «за відсутності ознак катування». Проте така редакція ст. 127 КК проіснувала недовго, адже Законом України від 05.11.2009 р., метою якого було підвищити відповідальність за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, ч. 2 ст. 127 КК викладено у новій редакції. Логічним, у зв'язку із цілями які ставив законодавець, було передбачення у якості кваліфікуючої ознаки катування вчинення його з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Проте по незрозумілій причині з ч. 2 ст. 127 КК зникла кваліфікуюча ознака – вчинення катування службовою особою з використанням свого службового становища. Аналіз супровідної записки до законопроекту, висновку головного науково-експертного та юридичного управління Верховної Ради України та стенограми засідання законодавчого органу України показав, що виключення означеної ознаки з ч. 2 ст. 127 КК ніким не було помічено, не планувалося та пройшло випадково. Випадкове виключення з кваліфікуючих ознак катування ознаки його вчинення службовою особою та існування словосполучення «за відсутності ознак катування» у ч. 2 ст. 365 КК та ч. 2 ст. 373 КК призводить до серйозних недоліків у механізмі кримінально-правового впливу. Так, коли службова особа застосовує насильство, перевищуючи владу (ч. 2 ст. 365 КК) чи примушуючи давати показання (ч. 2 ст. 373 КК), то є можливість призначити покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. Коли у таких же ситуаціях службова особа застосовує не просто насильство, а катує потерпілого, то її дії вже не можна кваліфікувати за ч. 2 ст. 365 КК чи ч. 2 ст. 373 КК, і при відсутності кваліфікуючої ознаки «вчинення катування службовою особою» у ч. 2 ст. 127 КК залишається застосовувати тільки ч. 1 ст. 127 КК, де санкція передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк лише від двох до п'яти років. Викладене показує необхідність включення до кваліфікуючих ознак катування (ч. 2 ст. 127 КК) вчинення його службовою особою з використанням свого службового становища [5, с. 7].

Відповідно до п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 р. № 15 у разі, коли при перевищенні влади або службових повноважень фізичне насильство полягало в катуванні, відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 127 КК, вчинене охоплюється ч. 2 ст. 365 цього Кодексу. Якщо ж катування містило ознаки злочину, відповідальність за який передбачена ч. 2 ст. 127 КК, дії службової особи необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ч. 2 ст. 127 і ч. 2 ст. 365 КК [3].

З цього всього випливає, що працівники правоохоронних органів можуть вчиняти будь-які злочини проти особи і всі ці насильницькі акти з їх сторони (випадки як фізичного, так і психічного насильства) у кінцевому рахунку будуть охоплюватися лише поняттям «перевищення влади або службових повноважень». Тому, на нашу думку, при вчиненні катування працівники правоохоронних органів мають нести відповідальність за сукупністю злочинів – відповідна частина ст. 127 та відповідна частина ст. 365 КК України.

Крім того, для встановлення більш суворого покарання (позбавлення волі до 10 років) ми вважаємо за доцільне включення до ст. 127 КК України кваліфікуючої знаки – «вчинення катування при перевищенні влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу».

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996. р. № 254к/96-ВР (Редакція станом на 30.09.2016) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 р. № 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>.
4. Лихова С. Я., Бойко В. І. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження за законодавством України / С. Я. Лихова, І. В. Бойко // Юридичний вісник. – 2015. – № 2 (35). – С. 140-144.
5. Михайленко Д. Г. Кримінально-правова характеристика катування / Д. Г. Михайленко // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 13. – С. 1-9.

УДК 34:159.9

Кокоша Д. Ю., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ФІЗІОЛОГІЧНИЙ ТА ПАТОЛОГІЧНИЙ АФЕКТИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Сьогодні в більшості кримінальних кодексів країн світу передбачається, що будь-яка особа підлягає кримінальній відповідальності та покаранню за

шкоду, завдану їй суспільно небезпечними діями, тільки у тому випадку, якщо вона усвідомлювала соціальний зміст і значущість учиненого діяння та могла регулювати свою поведінку, тобто якщо у вчиненому відображені свідомість та воля особи. З цього логічно випливає необхідність обов'язкового кваліфікованого врахування при призначенні покарання певних афективних станів, таких, як фізіологічний та патологічний афекти, у яких могла перебувала особа під час вчинення злочину.

У сучасній юридичній психології афект – це надзвичайно сильний, такий, що швидко виникає і бурхливо протікає, короткочасний емоційний стан. Афективна реакція характеризується гостротою, яскравістю вираження та трифазністю плинності: підготовчою фазою, фазою вибуху та заключною фазою. В юриспруденції у центрі уваги науковців знаходиться рівень усвідомлення людини, що знаходиться в стані афекту. За цим критерієм виділяють два основні – патологічний і фізіологічний афект [2, с. 73].

Фізіологічний афект – це такий емоційний стан індивіда, при якому він є осудним, однак його свідомість істотно обмежена. При цьому відбувається короткочасний хворобливий розлад психічної діяльності неспсихотичного рівня, що виникає раптово під впливом зовнішніх факторів та виявляється він емоціями гніву або страху, звуженням свідомості, руховим збудженням і діями, спрямованими на знищення подразника. Дотепер зберігається думка, що при фізіологічному афекті особа усвідомлює власні дії, може ними керувати або має можливість усвідомлювати свої дії. Саме тому традиційно вважається, що особа, яка вчинила злочин у стані фізіологічного афекту підлягає кримінальній відповідальності. Юридично фізіологічний афект визнається одним із компонентів сильного душевного хвилювання, оскільки відрізняється від не хворобливих саме дезорганізацією свідомості, що позначається на мірі провини [3, с. 179-180].

Скоєння злочину в стані фізіологічного афекту – один із варіантів імпульсивної злочинної поведінки. Така поведінка може бути викликана, на думку вчених, різноманітними причинами: 1) емоціогенною ситуацією при несформованості в індивіда адекватних реакцій; 2) загальною емоційною нестабільністю; 3) станом сп'яніння; 4) звичними формами поведінки; 5) психопатичними аномаліями особистості. Настанню афекту можуть сприяти різні негативні чинники, що впливали на суб'єкта: хворобливий стан, безсоння, хронічна втома тощо.

Стан фізіологічного афекту характеризується раптовістю та «вибуховим» характером, зазвичай, супроводжується яскраво вираженими вегетативними (зміна кольору обличчя, виразу очей тощо) та руховими проявами. Інколи достатньо декількох секунд, щоб він досяг свого апогею. Висока напруга та інтенсивність реалізації фізичних та психологічних ресурсів дозволяє, навіть, фізично слабким людям нанести велику кількість смертельних тілесних ушкоджень та здійснити інші дії, які за інших умов були в неможливими. Відбувається звуження свідомості, що різко знижує контроль за поведінкою в цілому, обмежується коло сприйняття, увага

повністю концентрується на об'єкті насильства; поведінка стає дещо спрощеною, «негнучкою», втрачаються складні моторні навички, що потребують контролю свідомості, домінують рухові автоматизми, рухи набувають різкості, нестримності, безперервності. Цим пояснюється однотипність ушкоджень, поранень, які завдаються жертві, їх явна надмірність тощо. У постафективному періоді має місце часткова втрата пам'яті (амнезія) стосовно тих подій, які передували фізіологічному афекту, та відбувались у момент його реалізації.

Стан фізіологічного афекту може тривати від декількох секунд до декількох хвилин, після чого настає різкий спад емоційного збудження, на зміну приходить стан спустошення, сильної втоми, приходить поступове усвідомлення скоєного, що може супроводжуватися почуттям розкаяння у вчиненому, жалем до потерпілого. Часто особи після вчиненого ними, самі намагаються допомогти жертві або ж здійснюють акти автодеструктивної поведінки [5, с. 117].

На відміну від фізіологічного, патологічний афект – це короточасний хворобливий розлад психіки (гострий афективний психоз), що виникає раптово під впливом зовнішніх факторів і виявляється у глибокому затьмаренні свідомості, бурхливому руховому збудженні і діях, спрямованих проти подразника та має певну фазність перебігу. Наявність в особі стану патологічного афекту, тобто гострого психотичного розладу, який віднесено до виключних станів, виключає здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними [1].

Перша фаза (підготовча) – це особистісне переосмислення стресової ситуації, виникнення і наростання емоційного напруження. При гострій психогенії ця фаза може скорочуватися до кількох секунд, що призводить до різкого прискорення прояву патологічного афекту. Тривала психотравмуюча ситуація поступово нарощує афективне напруження, на тлі якого незначна стресова подія за механізмом «останньої краплі» може спричинитись до гострої афективної реакції. На другій фазі патологічного афекту виникає короточасний психотичний стан, коли психотична симптоматика характеризується незавершеністю, невиразністю, відсутністю зв'язку між окремими психопатологічними феноменами. Вона визначається, як правило, короточасними розладами сприйняття у вигляді гіпоакузій (звуки віддаляються), гіперакузій (звуки сприймаються як дуже голосні), ілюзорного сприйняття різних подразників. Окремі розлади сприйняття можуть бути кваліфіковані як галюцинації. Крім того, з'являються психосенсорні розлади: порушення схеми тіла (голова стала великою, руки довгими), стан гострого страху, розгубленості й маячних переживань, зміст яких може відбивати реальну конфліктну ситуацію. Подальше афективне напруження призводить до афективного вибуху з проявами особливої жорстокості, агресії, що не відповідають за змістом і силою приводу, що спричинив їх, а також мотивам і ціннісним установкам особистості. Про порушення свідомості й патологічний характер афекту свідчать також надзвичайно різкий перехід від інтенсивної

рухової активності, що властива другій фазі, до психомоторної загальмованості.

Третя фаза (заклучна) характеризується відсутністю будь-яких реакцій на вчинене, відсутністю контакту, термінальним сном чи хворобливою протрацією, що становить одну з форм оглушення [4, с. 228-229].

Слід відзначити, що провідним критерієм відмежування патологічного афекту від фізіологічного вважаються ознаки психогенно обумовленого сутінкового стану свідомості при першому та афективно звуженого, але не психотичного стану свідомості при другому.

Традиційно вважається, що патологічний афект якісно відрізняється від фізіологічного завдяки глибині та тривалості розладу свідомості, при цьому те, що належить до категорії непсихозу, ототожнюється з нормою. При фізіологічному афекті можна констатувати суттєві викривлення поведінки, яка набуває часто аномального характеру, і взагалі відрізняється від патологічних варіантів перебігу лише силою та тотальністю прояву вказаних ознак. На думку вчених, за наявності патології в психіці хворого починають домінувати внутрішні, власне патологічні закони, що заміщають нормальну функцію регуляції дій людини стосовно зовнішнього світу. Це може спостерігатися і при фізіологічному афекті, однак дані прояви будуть мати лише епізодичний нетривалий характер [3, с. 180-181].

При диференціальній діагностиці патологічного і фізіологічного афектів необхідно враховувати, що вони мають певні спільні ознаки, це, зокрема, короткочасність, гострота, яскравість виразності, зв'язок із зовнішнім психотравмуючим приводом, три фази розвитку; вибуховий характер у другій фазі, виснаження фізичних і психічних сил, а також часткова амнезія – у заключній [4, с. 231].

Таким чином, дослідження особливостей афективних станів, зокрема, фізіологічного і патологічного, їх співставлення є досить важливим при кримінально-правовій кваліфікації злочинного діяння. Стан афекту є визначальним фактором оцінки поведінки особи під час вчинення злочину та дає можливість визначити як мотиви і характер вчиненого правопорушення, так і міру покарання або необхідні медичні заходи для покращення психологічного здоров'я правопорушника.

Список літератури

1. Первомайський В. Б., Ілейко В. Р., Каніщев А. В. Критерії діагностики та експертної оцінки короткочасних афективних станів у судово-психіатричній практиці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper314.htm>.
2. Савка І. М. Кумулятивний фізіологічний афект як пом'якшуюча обставина / І. М. Савка // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 71-84.
3. Савка І. М. Феномен фізіологічного афекту в психологічних теоріях та юриспруденції / І. М. Савка // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 176-191.
4. Терещук А. Д. Критерії діагностики афективних станів особистості / А. Д. Терещук // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – № 9. – С. 225-235.
5. Шуляр В. О. Судово-психологічна експертиза фізіологічного афекту: юридичний та психологічний аспекти / В. О. Шуляр // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – Вип. 604. – С. 114-119.

УДК 351.74

Крамар Т. С., студентка гр. МППРп-171

Науковий керівник – Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя.

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ»

Варто зазначити, що серед багатофункціональних та різнопланових напрямів державної діяльності важливе місце посідає виконання функцій стосовно захисту прав і свобод людини та громадянина, охорони державних та суспільних інтересів, захисту прав і законних інтересів юридичних осіб незалежно від форми власності, а також боротьби та запобігання вчиненню злочинів та інших правопорушень. Даний функціональний аспект діяльності в правовій науці та практиці отримав назву «правоохоронна діяльність». Її здійснення покладається на окремі установи, які дістали назву «правоохоронні органи».

Тому, слід звернути увагу на те, що у чинному законодавстві має бути закріплена чітка регламентація діяльності правоохоронних органів, їх посадових і службових осіб. Це потрібно, перш за все, задля прогресивної та плідної діяльності зазначених органів, виконання ними своїх завдань та функцій, які законом на них покладені. Але, як свідчить аналіз чинного законодавства України стосовно визначення сутності та змісту поняття «правоохоронні органи», на сьогоднішній день відсутня чітка позиція законодавця щодо розуміння категорії «правоохоронні органи». Як результат, це створює безліч прогалин у законодавстві, що перешкоджає нормальному функціонуванню та діяльності згаданих органів, визначення їх компетенції та негативно впливає на окреслення кола їх повноважень. Насамперед, це може ускладнювати процедуру притягнення посадової чи службової особи правоохоронних органів до відповідальності. Адже на практиці іноді буває досить складно визначити, чи є конкретна посадова чи службова особа працівником правоохоронних органів. Також це негативно впливає на визначення правового та соціального статусу працівника правоохоронного органу. Це все зумовлює виникнення теоретичних та практичних проблем у контексті даного питання.

Проблематикою цього питання займалися такі науковці, як О. М. Бандурка, В. Гірич, Р. Тевлін та інші, що свідчить про актуальність дослідження цієї теми.

У Конституції України згадується виключно термін «правоохоронні органи». А саме, Основний закон регламентує, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [1]. Як можна побачити з норми, Конституція не дає прямого визначення, що являють собою правоохоронні органи. Але, згадане положення спрямовує на те, що більш

деталізовано дефініція «правоохоронні органи» має розкриватися в окремому нормативно-правовому акті, який зможе повністю охарактеризувати правоохоронні органи.

Але, сьогодні ми маємо широку нормативну базу із законів, кожний з яких трактує по-своєму поняття «правоохоронні органи». Також не існує єдиного чіткого і вичерпного переліку органів, які слід було б віднести до правоохоронних.

Окрім Конституції України, в деяких законах також згадується лише термін «правоохоронні органи» без подальшого його трактування. Так, згаданий термін наводиться у Законах України:

- «Про захист суспільної моралі» (ст. 15), в якому вказується на те, що контроль за наявністю ліцензії у суб'єктів господарювання, дотримання ними ліцензійних умов здійснюють спеціально уповноважений орган, що видав відповідну ліцензію, правоохоронні органи та інші органи виконавчої влади в межах своїх повноважень шляхом проведення планових та позапланових перевірок [2]. В цьому випадку законодавець в певній мірі визначив деякі повноваження правоохоронних органів (здійснення контролю за наявністю ліцензій у суб'єктів господарювання, контроль за дотриманням цими суб'єктами ліцензійних умов та проведення планових і позапланових перевірок), але не регламентував прямої вказівки на те, які саме органи це мають чи можуть бути.

- «Про контррозвідувальну діяльність» (ст. 5), де регламентується, що правоохоронні та інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації України, незалежно від форми власності, в межах, визначених законами України та іншими нормативно-правовими актами, сприяють органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності в інтересах забезпечення державної безпеки [3]. Дана норма також окреслює повноваження правоохоронних органів (сприяння органам і підрозділам Служби безпеки України у проведенні контррозвідувальної діяльності), але не називає їх.

- «Про поховання та похоронну справу» (ст. 24), де зазначається, що про виявлені місця невідомих поховань негайно повідомляються відповідні правоохоронні органи [4]. Безпосередні назви органів даний закон не дає.

- «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 7), де говориться, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами [5]. З чого можна дійти до висновку, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність входять до структури правоохоронних органів, хоча в законі це прямо не вказується.

- «Про державну таємницю» (ст. 34), де встановлюється, що державні органи, в тому числі правоохоронні, державного фінансового контролю та суди, з метою охорони державної таємниці мають за погодженням із Службою безпеки України встановлювати порядок здійснення своїх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею [6]. Ця норма дає змогу ототожнити державні органи з правоохоронними. Тобто, всі правоохоронні органи є державними органами.

- «Про службу безпеки України» (ст. 1), де трактується, що Служба безпеки України - державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України [7]. З цієї норми можна зрозуміти, що правоохоронні органи можуть бути спеціального та, так званого, «загального» призначення. Також закон відносить СБУ до переліку правоохоронних органів.

- «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» (ст. 11), де Управління державної охорони України визначається державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України та підконтрольним Верховній Раді України [8]. Тим самим, Управління державної охорони України відноситься до переліку правоохоронних органів спеціального призначення.

Єдиний перелік правоохоронних органів дається в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Так в ст.2 цього закону говориться, що правоохоронні органи - органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [9]. Як бачимо, цей перелік не є вичерпним. З даної норми можна зрозуміти, що всі органи, які виконують правозастосовні та правоохоронні функції можна назвати правоохоронними. Підтвердженням цього є і норма Закону України «Про основи національної безпеки України», згідно з якою правоохоронні органи - органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [10], але законодавець не наводить норми, яка б пояснювала, що варто розуміти під цими функціями.

Але, що стосується органів прокуратури та Національної поліції, то у спеціальних законах – «Про прокуратуру» та «Про Національну поліцію» - немає норми, яка б прямо вказувала на те, що ці органи є правоохоронними. Як результат, виникає колізія у законодавстві.

Отже, підсумовуючи вкладене вище, можна сказати, що фактично правова регламентація дефініції «правоохоронні органи» на сьогодні в законодавстві відсутня. Також немає уніфікованого переліку правоохоронних органів, що спричиняє труднощі у притягненні працівників цих органів до відповідальності. Це пояснюється тим, що такий працівник має нечіткий правовий і соціальний статус. Законодавець вказує на те, що правоохоронні органи – це ті органи, що здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції, але не розписує і не тлумачить дані функції. Це призводить до того, що іноді важко розібратися до якого саме органу варто звертатися з того чи іншого питання, яке виникло. Все перераховане дає поштовх до виникнення як теоретичних, так і практичних проблем, значно гальмує функціонування та діяльність правоохоронних органів на практиці. Тому, на нашу думку, варто узаконити норму стосовно визначення поняття «правоохоронні органи», регламентувати чіткий та вичерпний перелік правоохоронних органів

спеціального та загального призначення, широко розписати функції та компетенцію цих органів, усунути колізії у законодавстві щодо правильності розуміння понять окремих державних органів, чітко визначити правовий та соціальний статус працівника правоохоронного органу. Як варіант, пропонуємо наступне визначення правоохоронного органу: правоохоронні органи – це органи державної влади загального чи спеціального призначення, в тому числі органи прокуратури та Національної поліції, які мають компетенцію у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, охорони державних та суспільних інтересів, захисту прав і законних інтересів юридичних осіб незалежно від форми власності, а також боротьби та запобігання вчиненню злочинів та інших правопорушень, діяльність та створення яких регламентується законодавством.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 № 1296-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>
3. Закон України «Про контрольно-розшукову діяльність» від 26.12.2002 № 374-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/374-15>
4. Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10.07.2003 № 1102-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1102-15>
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
6. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
7. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
8. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 № 160/98-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр>
9. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
10. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

УДК 343.132

Лутченко О. М. , студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) від 13.04.2012 р. у редакції 12.04.2018 р., а саме Главою 21, передбачено

процесуально-правове регулювання інституту негласних слідчих дій. Минуло шість років з набрання чинності КПК України, тому вже сьогодні можливо зробити процесуальні висновки. Однією з новацій Кодексу, стало впровадження принципово нових та раніше не передбачених норм інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС (Р) Д) [1].

Практично вбачається, що доктринального дослідження потребує питання проблематики співвідношення у кримінальному провадженні НС(Р)Д та оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ). Спільним для перших та других, є коло суб'єктів, які приймають участь у кримінальному провадженні [2, с. 59].

Дослідженню вищезазначеної теми присвячено низку праць, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців сфери кримінального права, таких, як: О. П. Бабіков, М. А. Погорецький, І. В. Сервецький, Є. П. Скулиш, В. М. Тертишник, С. С. Тарадойна, М. Є. Шилін та інші. Зазначене вище обумовлює актуальність наукової роботи, мета якої проаналізувати проблеми співвідношення НС(Р)Д та ОРЗ з пропозиціями щодо вирішення існуючої проблематики.

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [1].

За походженням, ці дії є ОРЗ, в основу яких покладено передбачену законодавством, із використанням специфічних методів та засобів, послідовність процесуальних дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, розкриття та припинення протиправних посягань. Основним функціональним призначенням НС(Р)Д є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, отриманої з використанням негласних засобів та методів, які використовуються в ОРЗ [3, с. 16].

За чинним кримінальним процесуальним законодавством, усі слідчі дії розподіляються на ті, які втручаються у приватне життя осіб, та ті, які не втручаються. Усі негласні слідчі дії, які пов'язані із втручанням у приватне спілкування, проводяться на підставі рішення слідчого судді. На практиці досить часто присвоюється відповідний гриф таємності, й листування із судом та правоохоронними органами, зберігання документів відбувається з додержанням режиму таємності, тобто ст. 250 КПК України не застосовується [6, с. 56-57].

В умовах сьогодні, існує доктринальна позиція, яка вказує на те, що для присвоєння грифа таємності постанові, клопотанню, ухвалі чи протоколу НС(Р)Д, крім наявності в них відомостей про факт та метод їх проведення, особу, місце проведення та річ, обов'язковою умовою має бути загроза у разі розголошення цих відомостей національним інтересам та безпеці. За відсутності цієї умови засекречування можна вважати безпідставним.

На думку М.Є Шиліна, аналогічним чином висловлюються сумніви щодо доцільності присвоєння грифа таємності постанові та протоколу зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин у випадках, коли доступ до них не обмежується їх власником, володільцем чи утримувачем або не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту. Така НС(Р)Д може проводитись, а протокол складатись у присутності

власника, володільця чи утримувача інформації, й відповідно про факт її проведення відомо цій особі [2, с. 95].

При цьому варто мати на увазі певну прогалину у законодавстві, оскільки ст. 8 Закону України «Про державну таємницю», як і Зводом відомостей, що становлять державну таємницю, відомості про особу, яка надала згоду на конфіденційне співробітництво з органом досудового розслідування, не віднесено до інформації, яка може визнаватись державною таємницею [4].

Неоднозначно тлумачиться правоохоронцями і доповнення частинами 2,3,4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Протокол про проведення оперативно-технічних заходів складається після їх завершення. На нашу думку, протокол не повинен мати часових обмежень у його складанні.

Існує також колізія й щодо адресата спрямування матеріалів ОРЗ після їх завершення. Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такі матеріали направляються не прокурору, а до органу досудового розслідування [5]. Водночас у п. 20 ст. 8 цього Закону визначено, що фіксація та використання результатів оперативно-розшукових заходів регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України. Натомість в ч. 3 ст. 252 КПК України «Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій» визначено, що протоколи про проведення НС(Р)Д передаються прокурору [1].

Спостерігається також різний підхід до визначення способу одержання інформації про трафік телефонних розмов без розкриття їх змісту та змісту текстових повідомлень. При здійсненні кримінального провадження органи досудового розслідування звертаються з відповідними клопотаннями до слідчих суддів (загального суду) на підставі п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України про надання доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо.

Однак, під час проведення оперативно-розшукової діяльності в такому порядку одержати дозвіл суду на зняття інформації про з'єднання абонента та його місце розташування неможливо через відсутність у міськрайонних судах умов для збереження та доступу до таємниці в оперативно розшукових справах.

Таким чином, такий диференційований підхід до одержання та фіксації однієї інформації у різний спосіб може викликати певні проблеми при оцінці доказів. Відповідно до ст. 86 КПК України допустимим визнається доказ, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень та на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення. Невизначеність щодо того, у який саме спосіб КПК України передбачено одержання та фіксація інформації про трафік, може призвести до визнання одержаних доказів недопустимими.

Тому, доцільно виробити єдиний підхід для визначення порядку одержання такої інформації та її фіксації.

Неоднозначний підхід до фіксування перебігу контролю за вчиненням злочину, якщо під час його проведення тимчасово обмежуються конституційні права особи, на підставі рішення слідчого судді. Як слушно зазначає С. С. Тарадойна, умови контролю за вчиненням злочину, пов'язаного із тимчасовим обмеженням прав і свобод людини, можна поділити на конституційні, кримінальні процесуальні та дозвільні. За загальним правилом (ст. 252 КПК України) про проведення негласних слідчих дій складається протокол. Залишається дискусійним питання, чи має протокол контролю за вчиненням злочину містити і дані, одержані внаслідок здійснення аудіо, відеоконтролю, спостереження за особою, обшуку, за наявності самостійно складених за кожною слідчою дією протоколів, чи інформація та відомості з них не повинні в ньому узагальнюватись [7, с. 5].

Отже, ОРЗ та НС(Р)Д є однорідними за організаційно-правовим критерієм і різняться за своєю організаційною сутністю, правовим статусом, змістом проваджуваних дій, суб'єктивним складом. Але співвідношення даних понять потребує детальнішого законодавчого врегулювання.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. у редакції 12.04.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Шилін М. Є. Оперативно розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України / М. Є Шилін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – №1. – С. 59–64.
3. Скулиш Є. П. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально процесуальним законодавством України / Є. П. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 15–23.
4. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 34. – Ст. 2089.
5. Про оперативно розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року № 2135 XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
6. Бабіков О. П. Негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання / О. П. Бабіков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 52-62.
7. Тарадойна С. С. Гарантії дотримання прав людини при проведенні контролю за вчиненням злочину / С.С. Тарадойна // М-ли науково-практичної інтернет конф. 5 березня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=439%3A010313-10&catid=64%3A5-0313&Itemid=79&lang=ru.

УДК 343.988-053.6

Лутченко О. М., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ВІКТИМНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Щодо дефініції «віктимності», то це соціально-психологічна сукупність рис особи, що зумовлює високу ймовірність стати об'єктом злочинного

посягання. Дане поняття відносять до якісних показників, тобто, чим більший рівень віктимності, тим більша ймовірність того, що ця особа стане жертвою злочину. Віктимність неповнолітньої дитини – це соціально-психологічний показник її готовності стати жертвою.

Правова категорія «віктимності» неповнолітніх звертає на себе увагу також соціологів та психологів, оскільки остання є також психо-соматичною категорією. Для того, щоб зменшити кількість жертв серед неповнолітніх, недостатньо тільки розкривати злочини, потрібно також вивчити систему детермінантів її виникнення, а також запропонувати профілактику. Причини та умови віктимності неповнолітніх, як і віктимності в цілому, мають соціально обумовлений характер. Складні життєві ситуації, які виникають за умов трансформації суспільства, можуть мати потужний віктимогенний вплив на людину, особливо якщо це неповнолітня особа.

Ситуацію з рівнем віктимізації ускладнює також комп'ютеризація та загальний розвиток технологій, що за даними статистики, має негативний вплив на психічний стан неповнолітніх. Отже, дослідження питання віктимності неповнолітніх є актуальним з точки зору превентивної діяльності.

Згідно із актуальністю та важливістю вищезазначеної теми її не однократно у своїх наукових працях висвітлювали такі правники як: О. І. Алексеєв, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. Л. Васильєв, І. І. Мамайчук, Ф. Г. Гізляєв, О. А. Гулевіч, В. П. Коновалов, О. В. Лисодєд, В. І. Полубінський, Д. В. Рівман. Результати наукових розвідок переконливо свідчать про необхідність системного підходу до даного явища, в межах міждисциплінарного аналізу [1, с. 353].

За працями Л. Е. Кузнецовою, статистичні дослідження, які мали місце в останньому десятиріччі вказали на те, що найбільш схильними до прояву віктимної поведінки є діти, особливо підліткового віку й отримані результати обумовлені особливою увагою дослідників до кримінальної поведінки особистості і розгляду віктимної особистості як жертви злочину [2, с. 73].

Віктимізація молоді, на думку О. Б. Бовть, зростає через їх власні психологічні властивості та якості, а також специфіку поведінки: зловживання алкоголем, статева розбещеність, аморальна та протиправна поведінка, необґрунтована довіра, інфантилізм, нерішучість, або навпаки агресивність, останні вважаються детермінантами віктимності [3, с.133].

У своїх працях В. І. Терпелюк виявив, що показниками віктимності особистості підлітка є: – рівень самооцінки; – стратегія психологічного захисту в спілкуванні; – стійкість емоційних станів; – рівень виявлення основних психічних станів (тривожність, фрустрація, агресивність, ригідність); – уміння пристосовуватися до умов та рівень адаптованості [4, с. 178].

Крім цього, серед показників віктимогенності сім'ї підлітка, вченим було названо такі складові як: особливості та тип сімейного виховання; характер соціальної підтримки в сім'ї; наявність факторів насильства в сім'ї [5]. Досліджуючи психологічні особливості віктимної особистості, М. А. Одинцова зазначила, що у молодих людей з підвищеною віктимністю

виявляється типова модель поведінки, більш характерна для дитини, ніж для дорослої людини. Найбільш загальні характеристики віктимності виглядають наступним чином: труднощі у прийнятті рішень; прагнення мати поради та підтримку інших людей; у відсутність контакту з оточенням вони відчувають себе безпорадно та дискомфортно [6].

Вразливість полягає у тому, що певні особливості неповнолітніх (рухлива психіка, не сформована остаточно система цінностей) роблять їх більш схильними до впливу чинників, яким дорослі люди протистоять набагато краще [5, с. 103]. Таким чином, причини віктимності неповнолітніх можна умовно розділити на дві великі групи: ті, що пов'язані з особистісними особливостями неповнолітніх та ті, що викликані соціальними негараздами. Отже, вивчення віктимної поведінки неповнолітніх є актуальним та своєчасним завданням. Метою статті є дослідження детермінантів віктимності та внесення пропозицій, щодо профілактики.

Якщо всіх неповнолітніх умовно розділити на дві групи: школярі та вихованці інтернату, то можна стверджувати, що школярі краще адаптуються, є більш пластичними у своїй поведінці, мають розвинені навички маніпуляції. Натомість, вихованці інтернату є більш самостійними, закритими, їм краще вдаються рольові відносини як із однолітками, так і з дорослими. Вихованці інтернату достовірно частіше «приміряють» на себе роль жертви, ідентифікують себе з нею, навіть привласнюють її особистісні смисли. Це, з одного боку, дозволяє маніпулювати іншими та використовувати їх для досягнення своїх цілей, з іншого боку – свідчить про те, що вихованці інтернату схильні вважати, що їх невдачі чи успіхи залежать від зовнішніх обставин або від найближчого оточення, тобто вони не прагнуть, наприклад, докладати зусиль до навчання, але мріють про «легку» роботу, що дасть великі гроші. Посилити особистісну віктимність може неадекватне ставлення значущих дорослих, наприклад, учителів у школі, жорстокість однолітків, залучення у вуличні угруповання з напівкримінальною субкультурою, тобто першочерговими є зовнішні фактори. У подальшому така позиція жертви закріплюються в моделі поведінки індивіда і сприятиме деформації особистості і, як наслідок, викривленню поведінки молодого людини.

Вихованці інтернату є агресивнішими за школярів. Це свідчить про те, що вихованці інтернату частіше потрапляють в небезпечні ситуації, тому вони більш агресивно налаштовані, ніж школярі. Як зауважила Л. Е. Орбан-Лембрик, вивчення соціально-психологічних особливостей соціалізації підлітків свідчить, з одного боку, про їхню мотиваційну готовність до засвоєння норм і цінностей суспільства, з іншого – про маргінальність підростаючого покоління. Потреба у соціальних контактах лежить у основі організації підліткових угруповань – від позитивних до криміногенних [7, с.159]. Активність у соціальних контактах підлітків, з одного боку, та брак життєвого досвіду й відсутність підтримки близьких, з іншого боку, робить їх вразливими до впливу віктимологічних чинників.

Підвищена віктимність неповнолітніх визначається їх соціально-психологічним статусом, де визначальною детермінантою схильності до віктимної поведінки є місце підлітка в соціумі, зокрема у сім'ї.

Неповнолітні, які мають реалізовану віктимність, не усвідомлюють механізми своєї віктимізації, недооцінюють значущість своїх соціально-психологічних властивостей та особливостей поведінки, які сприяють формуванню особистісної віктимності.

На нашу думку, для профілактики та зниження рівня віктимності, в Україні повинні проводитись лекції на тему віктимності з наведенням реальних статистичних даних у виді таблиць, схем та презентацій. Однієї лекції наприкінці року, було б достатньо. Проведення тренінгів, та заохочення до цих тренінгів повинно проводитись на добровільній основі, без примусового притягнення. Тільки такі психологічні ні до чого не зобов'язуючі дитину фактори впливу, могли б стати реальним вирішенням проблеми підвищення рівня віктимності серед неповнолітніх.

Список літератури

1. Шевченко Л. О. Особливості віктимності неповнолітніх / Л. О. Шевченко, Ю. О. Оберемко // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 353–358 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_63.pdf.
2. Кузнецова Л. Э. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодежи / Л. Э. Кузнецова, А. Н. Ерошенко // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, февраль 2013 г.). – Челябинск: Два комсомольца, 2013. – С. 73–75.
3. Бовть О. Б. Про дослідження віктимної поведінки молоді у морально-правовому вимірі / О. Б. Бовть // Вісник Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 1 (26). – С. 131–138.
4. Терпелюк В. Критерії, показники та рівні ризику віктимізації підлітків – учнів загальноосвітніх шкіл / В. Терпелюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.
5. Ривман Д. В. Криминальная виктимология : учебник для вузов / Д. В. Ривман. – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.
6. Одинцова М. А. Психология жертвы. Сказкотерапия для взрослых / М. А. Одинцова. – Самара : Бахрах-М, 2010. – 240 с.
7. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 464 с.

УДК 343.8

Люблінський Р. М., студент гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Міжнародна практика виконання покарань доводить, що гуманне ставлення до осіб, які визнані винними у вчиненні злочину, має позитивніший результат, ніж будь-які жорсткі методи, а також індивідуальний підхід до кожного з них робить вагомий внесок для їх ресоціалізації та благополуччя всього суспільства загалом. Ця мета досягається через реформування та вдосконалення кримінально-виконавчої системи. Вдосконалення полягає у тому, що установи виконання покарань стають більш гуманізованими,

пропонуються нові шляхи ресоціалізації та виправлення засуджених осіб, нові способи їх адаптації до нормального подальшого життя в соціумі.

Загальновідомим є той факт, що позбавлення волі потрібно застосовувати до особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, в останню чергу, тому що ізоляція особи від суспільства дуже часто призводить до знищення її особистості, остаточної втрати досить важливих соціальних та особистісних зв'язків. Саме тому призначення гуманного та справедливого покарання має важливе значення, оскільки в подальшому значно впливає на життєдіяльність особи.

Тож на сьогодні пробація являє собою важливий елемент кримінально-виконавчої системи багатьох держав. До таких держав від недавнього часу почала відноситися і Україна. Це відношення було зумовлено реорганізацією кримінально-виконавчих інспекцій та прийняттям Закону України «Про пробацію» від 05.02.2015 року. Також ці події дали розвиток для великої кількості наукових дискусій.

Вивчення та висвітлення проблематики пробації міститься у працях таких науковців, як О. І. Богатирьова, І. Г. Богатирьов, Н. О. Гуророва, І. М. Даньшин, Т. А. Денисова, М. Г. Дєтков, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, І. І. Карпець, Н. В. Коломієць, О. М. Костенко, В. Г. Лихолоб, В. А. Львовчкін, М. П. Мелентьєв, В. О. Меркулова, А. С. Міхлін, В. І. Осадчий, В. П. Петков, С. Н. Пономарьов, Є. О. Письменський, Г. О. Радов, О. Л. Ременсон, В. М. Синьов, А. Х. Степанюк, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. М. Трубников, В. А. Уткін, С. Я. Фаренюк, І. В. Шмаров, С. В. Царюк, І. С. Яковець та інших вчених. Пробація – це переважно юридичний термін, який з'явився майже 200 років тому як кримінально-правовий інститут англосаксонського права й був різновидом умовного засудження або умовного звільнення. «Пробація» в перекладі з англійської означає «випробування» або «умовне звільнення (від покарання)», а в перекладі з латини – «випробувати» або «віддати під нагляд» [1].

На сьогодні термін «пробація» розуміється в декількох значеннях. Так, Д. В. Ягунов запропонував такі значення:

- 1) як соціальна робота з правопорушниками;
- 2) як ієрархічна організаційна структура;
- 3) як орган державної влади;
- 4) як умовне невинесення вироку чи як умовне звільнення від покарання з випробуванням;
- 5) як стан, у якому перебуває злочинець під апробаційним наглядом;
- 6) як проміжна ланка між кримінальним процесом, виконанням покарань і соціальною роботою [2, с. 148].

Відповідно до п.6, ч.1, ст. 1 Закону України «Про пробацію», пробація - система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого [3].

Законодавець визначає мету та завдання пробації. Так, метою є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених,

запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, із метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. Завдання пробації полягають у наступному:

- підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених;
- здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років;
- виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів;
- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими;
- здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;
- реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [3].

Як можна побачити із викладеної мети та завдань пробації, на законодавчому рівні сформовано шляхи, які спрямовані на те, щоб знизити криміногенні показники, максимально зменшити кількість рецидивних злочинів та сформувати якомога безпечніший соціум. Також можна помітити, що соціальний аспект пробації досить влучно підкреслює її необхідність та доцільність. Суть даного аспекту полягає в тому, що при впровадженні та застосуванні пробації першочерговим завданням є не покарання винного, а його виправлення, соціальне адаптування та ресоціалізація.

Крім зазначеного, інститут пробації сприяє вдосконаленню соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими та особами, які тримаються під вартою, позитивно впливає та підвищує професіоналізм осіб, які працюють в органах та установах виконання покарань.

Необхідно зазначити, що важливою у Законі України «Про пробацію» є пробація щодо неповнолітніх. Дана пробація встановлюється стосовно осіб віком від 14 до 18 років. І позитивним є індивідуальний підхід до підлітка, оскільки пробація здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Пробація щодо неповнолітніх також дає позитивний соціальний внесок, оскільки спрямована на забезпечення їх нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків.

Позитивним є і те, що законодавець дає можливість проводити соціально-виховну роботу із засудженими неповнолітніми з залученням

батьків або їхніх законних представників, чим дає можливість їм заходитися у звичному для їх спілкуванні і сприйнятті оточенні.

Отже, можна зробити висновок, що впровадження на практиці інституту пробації в Україні покращить кримінально–виконавчу систему, сприятиме виникненню нових, ефективних, більш гуманних та милосердних виховних, соціальних та наглядових заходів, які будуть застосовуватися до засуджених. Формування і розвиток системи пробації є доцільним та значно ефективнішим засобом у боротьбі із рецидивною злочинністю, у покращенні криміногенної ситуації загалом. Також пробація дасть змогу знайти індивідуальний підхід до кожної особи з урахуванням її вікових, психологічних, соціальних, гендерних та інших особливостей, що дасть змогу більш позитивно вплинути на особу під час проведення соціально-виховної роботи. Це у свою чергу дасть змогу ресоціалізувати особу та ефективніше її адаптувати до подальшого життя у соціумі.

Список літератури

1. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: [монографія] /О. І. Богатирьова. – К. : Дакор, 2013. – 368с.
2. Ягунов Д. В. Що стоїть на заваді створення служби пробації в Україні / Д. В. Ягунов // Актуальні проблеми європейської інтеграції: збірник наукових праць з питань європейської інтеграції та права / за ред. Д. В. Ягунова. – Випуск шостий. – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 146-173.
3. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 № 160-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. - № 13. - Ст. 93. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

УДК 343.14

Музика В. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПОТЕРПІЛОГО В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) 13 квітня 2012 року змінився і порядок здійснення кримінального провадження. На сьогодні права та обов'язки потерпілого знайшли своє закріплення в главі 3 параграфі 4 КПК України, що свідчить про особливе значення потерпілого як учасника кримінального процесу.

У другій половині ХХ століття О. М. Ларін стверджував, що доказування – це не тільки здійснювана у встановлених законом формах, діяльність слідчого, прокурора, але й інших учасників (суб'єктів) кримінального процесу, яка полягає у дослідженні фактів про вчинений злочин і пов'язаних з ним обставин з метою досягнення визначених законом завдань кримінального судочинства.

Не піддаючи сумніву це твердження, зауважимо, що одним з учасників кримінального провадження, який приймає участь у доказуванні обставин вчинення кримінального правопорушення є потерпілий. Відповідно до положень ст. 55 КПК України потерпілим може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [1].

Розглядаючи потерпілого як безпосереднього учасника доказування С. В. Давиденко зазначає, що кримінальне процесуальне законодавство має гарантувати не тільки дотримання прав потерпілого на своєчасне відшкодування (компенсацію) завданої кримінальним правопорушенням шкоди, а і його активність по встановленню обставин, що входять до предмета доказування під час досудового і судового провадження [5, с. 5].

Дослідження питань щодо статусу потерпілого у кримінальному провадженні, у тому числі й у частині участі у доказуванні здійснили Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, Г. М. Ахремчик, Л. В. Головка, Ю. М. Грошевий, С. В. Давиденко, Є. В. Діденко, О. П. Кучинська, О. М. Ларін, І. Є. Марочкін, В. Т. Нор, С. І. Перепелиця, Т. І. Присяжнюк, В. М. Савицький, Т. С. Цвігун, В. П. Шибіко, О. Г. Яновська та багато інших.

Для початку необхідно звернути увагу на те, що в порівнянні з КПК України 1960 року, КПК України 2012 року закріпив чітке визначення поняття доказування. Відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [1].

Збирання доказів є першим елементом кримінального процесуального доказування. Дефініція цього поняття в чинному кримінальному процесуальному законі не зазначена. В положеннях ч. 1 ст. 93 КПК зазначено лише, що: «збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим у порядку, передбаченому КПК».

В положеннях ст. 93 КПК України закріплено право потерпілого збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [1].

На практиці право на витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб документів можна реалізувати лише застосовуючи Закон України «Про звернення громадян» та «Про доступ до публічної інформації». Проте, якщо потерпілий використовує послуги представника-адвоката, докази можуть збиратись представником, посилаючись на права адвоката, передбачені Законом України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність». Варто зазначити, що право потерпілого звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, організацій має декларативний характер, адже зазначені органи не зобов'язані надавати документи, довідки чи речі на запит потерпілого [3, с. 245]. Крім того, на відміну від сторони захисту, потерпілий не має права звертатися до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів.

Також при збиранні доказів потерпілий не має права проводити слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, що є доцільним, оскільки це виключна компетенція слідчого та прокурора, але закон наділяє потерпілого правом ініціювати проведення вказаних дій шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які повинні бути розглянуті в строк не більше трьох днів з моменту подання (ч. 1 ст. 220 КПК). Окрім того, у разі необґрунтованої відмови у задоволенні клопотання, потерпілий має право оскаржити слідчому судді постанову слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій [1].

Поряд з участю потерпілого в збиранні доказів, існує ще одне дискусійне питання щодо права потерпілого залучати експерта. Положення ст. 243 КПК України закріплюють, що лише сторона обвинувачення і сторона захисту мають право самостійно залучати експерта.

При цьому в ч. 4 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу» зазначена можливість проведення експертизи у кримінальному провадженні на замовлення не лише підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, а й потерпілого і його представника [2]. Проте, варто зазначити, що закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати КПК. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить нормам КПК України [1]. Отже, потерпілий не може використати своє право, передбачене Законом України «Про судову експертизу», оскільки його положення суперечать чинному КПК, а саме – принципу законності.

Такі положення обтяжують можливість застосування потерпілим та його представником спеціальних знань для забезпечення інтересів потерпілого у кримінальному провадженні та фактично позбавляють потерпілого права на збирання доказів шляхом подання висновків експерта. України зазначено, що обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 92 КПК, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК України випадках, – на потерпілого. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає [1].

На стадії досудового розслідування, у тому числі й у провадженні, що здійснюється у формі приватного обвинувачення, цей обов'язок покладено на слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора (ч. 2 ст. 9

КПК). Потерпілий же, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 56 КПК, має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Ці докази потерпілий може здобути шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, службових та фізичних осіб копій документів, відомостей, висновків експерта тощо (ч. 3 ст. 93 КПК). У таких випадках суб'єктом збирання доказів є слідчий чи прокурор, до яких звертається потерпілий із клопотанням про приєднання до матеріалів кримінального провадження наявних у нього документів чи речей. Крім того, потерпілий може звертатися з клопотаннями про проведення певних слідчих (розшукових) дій. Суб'єктом доказування і в таких випадках є слідчий чи прокурор [3, с. 241]. Отже, потерпілий не може нести загально-правову відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язку доказування, що є можливим відносно публічних суб'єктів зазначеного процесуального обов'язку [6, с. 287].

Існує ще одне дискусійне питання, пов'язане з роллю потерпілого в доказуванні у провадженні, що здійснюється у формі приватного обвинувачення. В КПК не закріплено обов'язок прокурора передавати докази, зібрані у стадії досудового розслідування, потерпілому; а потерпілий, хоч і наділений за ст. 93 правом збирати докази, проте, у своїх можливостях щодо їх збирання він не може бути порівняний із слідчим та прокурором. Таким чином, якщо прокурор не братиме участі у судовому розгляді (а питання щодо необхідності його участі є достатньо дискусійним), то невідомо, яким чином суду будуть надані докази, зібрані слідчим, прокурором у стадії досудового розслідування [7, с. 113-114].

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що потерпілий не має жодних важелів для реалізації свого права на отримання копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок та проведення інших процесуальних дій. Таким чином, на практиці перед потерпілим виникають значні труднощі у втіленні наданих йому кримінальним процесуальним законом прав. Такі труднощі спричинені перш за все недостатньою правовою регламентацією порядку реалізації наданих прав, відсутністю достатніх гарантій їх виконання, а також низьким рівнем правосвідомості посадових осіб, які своєю бездіяльністю та ігноруванням можуть перешкоджати праву потерпілого збирати докази.

Отже, незважаючи на те, що у положеннях ст. 93 КПК України зазначено, що потерпілий є суб'єктом доказування в кримінальному провадженні, здійснення прав потерпілого у процесі доказування є неможливим в повній мірі, оскільки відсутні нормативні механізми реалізації цих прав. Крім того, в частині визнання потерпілого суб'єктом обов'язку доказування, КПК України містить певні колізії, які необхідно усунути.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.
4. Мартинов О. М. Актуальні проблеми застосування положень ст. 56 (права потерпілого) Кримінального процесуального кодексу України під час проведення досудового розслідування у кримінальному провадженні / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»: тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 року). – К. : «Хай–Тек Прес», 2013. – С. 138–142.
5. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: монографія / за наук. ред. Ю. М. Грошевий; НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. – Х. : ФІНН, 2008. – 296 с.
6. Давиденко С. В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування» / Форум права. – 2012. – № 4. – С. 283–291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12dcvtttd.pdf> 8.
7. Гловюк І. В. Деякі проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія право. – 2013. – Вип. 21. – Ч. II. – Т. 3. С. 113–114.
8. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.

УДК 343. 1

Мулач Т. С., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність дослідження даного запобіжного заходу обумовлюється та загострюється насамперед недосконалістю законодавчого регулювання, а також неналежним організаційно-правовим забезпеченням його виконання [1, с. 203].

Важливо зауважити, що поняття домашнього арешту закріплене в положенні ст. 181 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), відповідно до якої домашній арешт полягає у забороні підозрюваному або обвинувачуваному залишати своє житло цілодобово або в певний час доби. При цьому фізична особа може відвідувати роботу, вирішувати побутові питання, а вдома перебувати, наприклад, у криміногенний час – із вечора до ранку. Детально ж режим арешту повинен бути прописаний ухвалою слідчого судді про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту [2].

При цьому, необхідно акцентувати увагу й на тому, що домашній арешт може застосовуватися до осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, за які передбачене позбавлення волі (ч. 2 ст. 181 КПК) [2]. Цікавий факт, що це положення не містить відповідних обмежень, з чого можна зробити узагальнення, що до цієї категорії можуть потрапити особи, підозрювані в здійсненні особливо небезпечних злочинів [3, с. 263].

Це на нашу думку, є негативним явищем, оскільки дійсно, домашній арешт може бути застосовано до підозрюваних (обвинувачених) осіб у вчиненні злочинів різної тяжкості. Але при цьому, необхідно розуміти, що слідчий суддя обирає запобіжний захід залежно від тяжкості вчиненого злочину, а тому, вирішальне слово залишається за суддею. На нашу думку, доцільно було б визначити чітко до яких злочинів може застосовуватися запобіжний захід у виді домашнього арешту, а до яких ні, в залежності від ступеня тяжкості злочинів. Дане положення мало б об'єктивний характер і виключало б будь-який суб'єктивізм.

Досліджуючи процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту зауважимо, що він застосовується на підставі ухвали слідчого судді, з урахуванням загальних підстав і умов застосування запобіжних заходів та особливостей, визначених у положеннях ст. 181 КПК України [4, с. 133].

Отже, в цілому, підставою застосування запобіжного заходу є:

1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення;

2) наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч.1 ст. 177 КПК України [5, с. 74].

Що стосується безпосередньо домашнього арешту, то він може бути застосований лише у тому випадку, якщо за кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється чи обвинувачується особа, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі незалежно від строку. Якщо ж санкція статті передбачає більш м'яке покарання, цей вид запобіжного заходу не застосовується. Особливістю обрання цього запобіжного заходу є й те, що домашній арешт може бути обрано лише під час провадження досудового розслідування. Ці обмеження впливають також зі змісту ст. 299 КПК України, де зазначено про заборону його застосування під час провадження дізнання при розслідуванні кримінальних проступків [6, с. 179-180].

Процесуальний порядок застосування цього запобіжного заходу зводиться до наступних дій:

а) подання слідчим, за погодженням з прокурором, вмотивованого клопотання слідчому судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та доказів на підтвердження його подання;

б) постановлення слідчим суддею, судом за результатами розгляду клопотання вмотивованої ухвали про застосування до підозрюваного, обвинуваченого домашнього арешту з точним визначенням у ній житла, в якому він буде ізольований і у якому часовому режимі, та роз'ясненням йому суті домашнього арешту і наслідків його недотримання;

в) направлення ухвали для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого;

г) повідомлення органу Національної поліції, слідчому судді, суду про взяття особи на облік [5].

Отже, саме такі заходи повинні бути застосовані для того, щоб було обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

Проте, основними проблемами, що є під час застосування даного запобіжного заходу виникають в процесі його виконання. Так, окремі кримінальні справи набули резонансного розголосу у зв'язку з тим, що підозрювані ухилялися від виконання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту шляхом недотримання покладених на них обов'язків в положеннях ч. 5 ст. 194 КПК України (зокрема, обов'язку носити електронний засіб контролю) [7, с. 108].

Наприклад, в кримінальній справі суддя Печерського районного суду С. Я. Волкова застосувала до экс-командира спецпідрозділу «Беркут» Д. М. Садовника запобіжний захід у вигляді домашнього арешту та звільнила підозрюваного з-під варті у залі судового засідання. Цього ж дня відносно Д. М. Садовника застосовано електронний засіб контролю, який мав забезпечити контроль за його місцезнаходженням і дотриманням ним режиму пересування, обмеженого судом. Проте, Д. М. Садовник зник з місця свого постійного проживання. Його було оголошено в розшук, а суддя С. Я. Волкова стала підозрюваною у справі про винесення нею завідомо неправосудної ухвали, що привело до тяжких наслідків [8].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, щоб не виникало таких непорозумінь, на нашу думку, необхідно удосконалити механізм реалізації застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту, оскільки незважаючи на наявність даного виду запобіжного заходу в системі запобіжних заходів він до цього часу залишається суперечливим і недосконалим. Тому, першочерговим завданням законодавця є вдосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом внесення змін до КПК України, які визначатимуть процесуальний порядок виконання запобіжного заходу у виді домашнього арешту.

Список літератури

1. Безрукава А. Ф. Домашній арешт у системі запобіжних заходів за новим кримінальним процесуальним кодексом України / А. Ф. Безрукава // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1. – С. 203-209.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10. – Ст. 88.
3. Мудрецька Г. В. , Садікова К. І. Проблеми застосування домашнього арешту як запобіжного заходу у кримінальному провадженні / Г. В. Мудрецька, К. І. Садікова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 8. – С. 260-263.
4. Тertiшник В. М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. – К.: Алерта, 2014. – 420 с.
5. Матвійчук В. К. Процесуальний порядок застосування запобіжних заходів за новим КПК України / В. К. Матвійчук, Г. В. Мартиненко // Юридична наука. - 2013. - № 7. - С. 72-83.
6. Тацій В.Я., Пшонка В.П., Портнов А.В. (ред.) Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар, у 2 т. Том 1. О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. - Х. : Право, 2012. - 768 с.
7. Тертична А. А. Застосування домашнього арешту в кримінальному провадженні України / А. А. Тертична // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2016. - Вип. 37(3). - С. 107-111.
8. Адвокат судді Волкової розкрив дивні подробиці зникнення беркутівця Садовника // Закон і бізнес. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zib.com.ua/ua/print/114477advokat_suddi_volkovoi_rozkriv_divni_podrobici_zniknennya_be.html.

УДК 343.1

Перетяцько А. М., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ФОРМИ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Варто відразу зауважити, що з прийнятий 13 квітня 2013 р. нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) кардинально змінився порядок здійснення кримінального провадження, оскільки новою редакцією КПК України було впроваджено велику кількість нових, раніше не відомих інститутів кримінального процесуального права, до яких необхідно віднести інститут слідчого судді, заходів забезпечення кримінального провадження, негласних слідчих (розшукових) дій, укладення угод тощо. При цьому, комплексний аналіз його новел яскраво свідчить про те, що законодавець не просто оновив кримінальне процесуальне законодавство, а здійснив його докорінні зміни, що, по суті, мають наслідком зміну парадигми кримінального процесу, сталих підходів до розуміння його засадничих положень.

Не стало винятком і закінчення досудового розслідування, тому що КПК України вніс деякі зміни, в порівнянні з попереднім законодавством стосовно закриття кримінального провадження, звільнення від кримінальної відповідальності тощо. При цьому, вищезазначені нами зміни системно в науці кримінального процесуального права ще не були досліджені, що не відповідає потребам сучасної правозастосовної практики. Особливо актуальним постало визначення поняття закриття кримінального провадження як форм закінчення досудового розслідування.

Метою нашого дослідження є визначення поняття закриття кримінального провадження як форми досудового розслідування.

Варто відразу зауважити, що в кримінально-процесуальній літературі існує багато точок зору щодо сутності поняття «закриття кримінального провадження». Тому, необхідно розглянути різноманітні погляди щодо даного поняття.

Так, зокрема, ще в радянські часи відомий науковець А. Я. Дубинський відзначав, що стадія закриття кримінального провадження є останнім етапом досудового розслідування, на якому фактично відповідний орган державної влади, який відповідає за процес розслідування злочинів підсумовує проведену роботу по даному провадженні, в тому числі, досліджує та оцінює всю сукупність зібраних доказів по даній справі, а також вирішує й інші проблемні питання, які безпосередньо впливають із прийнятого процесуального рішення по суті справи [1, с. 12]. При цьому, необхідно відмітити той факт, що безперечним є й те, що закриття кримінального

провадження у конкретно визначеній кримінальній справі є процесуальною гарантією стосовно необґрунтованого притягнення людини до кримінальної відповідальності [2, с. 116].

Досліджуючи особливості поняття закриття кримінального провадження, слід відмітити, що на сьогодні поняття закриття кримінального провадження, на законодавчому рівні воно відсутнє, що на нашу думку є прогалиною вітчизняного законодавця. Цю проблему намагалися вирішити вітчизняні науковці, які наводять власні погляди стосовно досліджуваного поняття.

На нашу думку, особливо актуальною є позиція відомого вченого В. Г. Гончаренка, який закриття кримінального провадження розуміє як стадію закінчення досудового провадження, що відбувається за наявності відповідних ознак, які виключають кримінальне провадження чи за наявності підстав для звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності. При цьому, як вказує науковець подальше розслідування, після закриття кримінального провадження, є неможливим до того часу, коли постанова стосовно закриття кримінального провадження не буде скасована в порядку чітко визначеному процесуальним законом [3, с. 622].

Дійсно, на нашу думку, дана точка зору В. Г. Гончаренка є актуальною, проте, в науці існують й інші визначення.

Так, зокрема, в Науково-практичному коментарі під редакцією С. В. Ківалова під закриттям кримінального провадження потрібно розуміти таке закінчення досудового провадження, що здійснюється із-за наявності обставин, що виключають кримінальне провадження в майбутньому по цій справі, або ж безпосередньо з підстав для звільнення підозрюваного чи обвинуваченого від кримінальної відповідальності [4, с.596]. Отже, фактично, саме з закриттям провадження по справі процесуальна діяльність щодо стосовно повністю закінчується, а проведення слідчо-розшукових дій в майбутньому абсолютно виключається, до того часу поки постанова про закриття провадження не скасована у встановленому законом порядку.

Таким чином, з вищезазначеного випливає, що закриття кримінального провадження є необхідним та законним результатом досудового розслідування, які здійснюють спеціально уповноважені на те органи чи особи [4, с. 597].

В свою чергу Ю. М. Грошевий закриття кримінального провадження розглядає в контексті його сутнісних ознак. Так, зокрема цей науковець зазначає що:

- по-перше, на думку вченого закриття кримінального провадження по справі закінчує провадження не тільки на етапі досудового розслідування, але і в цілому;

- по-друге, закриття кримінального провадження реально визначає долю підозрюваного/обвинуваченого, оскільки на цю особу не можуть бути покладені передбачені національним законодавством кримінально-правові наслідки кримінального правопорушення і відносно підозрюваного/обвинуваченого повинні бути скасовані всі заходи

процесуального примусу, застосовані у зв'язку з підозрою у вчиненні кримінального правопорушення [5, с. 479].

Окрім поглядів сучасних науковців, на нашу думку заслуговують на увагу й погляди деяких радянських вчених. Так, зокрема, такі вчені як П. М. Давидов та Д. Я. Мірський розглядають закриття провадження в кримінальній справі як кримінально-процесуальні дії органів досудового розслідування, слідчого, прокурора, суду, які здійснюються в порядку, чітко визначеному процесуальним законом та закінчують діяльність слідчого, органів досудового розслідування тощо по збирання доказів та встановлення об'єктивної істини в кримінальній справі [6, с. 100].

Тобто, як ми бачимо, ці вчені понад п'ятдесят років тому розуміли сутність закриття кримінального провадження в тому аспекті, як це визначено в КПК України.

Таким чином, дослідивши різноманітні погляди як вітчизняних, так і радянських фахівців в сфері кримінального процесуального права, можна зробити узагальнюючий висновок, що закриття кримінального провадження є завершальною стадією досудового розслідування, зокрема діяльністю спеціально уповноважених органів та посадових осіб, що завершує процес збирання доказів та під час якої вирішується питання про кримінальну відповідальність підозрюваного/обвинуваченого.

Список літератури

1. Дубинский А. Я. Прекращение уголовного дела в стадии дознания и предварительного следствия: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / А. Я. Дубинский. – К. : Киевский гос. ун-т. им. Т. Г. Шевченко, 1971. – 20 с.
2. Азаров Ю. І. Проблемні питання закриття кримінального провадження під час досудового розслідування / Ю. І. Азаров, М. П. Климчук // Юридична наука. - 2015. - № 4. - С. 115-122.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. - К.: Юстініан, 2012. - 1224 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко - Х.: Одісей, 2013. - 1104 с.
5. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тацій, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2014. – 824 с.
6. Давыдов Н. М. Прекращение уголовных дел / П. М. Давыдов, Д. Я. Мирский. – М., 1963. – 180 с.

УДК 343.1

Півень Б. О., студент гр. ПР-153

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБИСТЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ВИД ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Дослідження питання застосування запобіжних заходів, є доволі актуальним в наш час, адже з кожним днем рівень злочинності й криміналізації суспільства зростає, це пояснюється низкою чинників, зокрема економічною ситуацією, в наслідок якої зростає рівень корисних

правопорушень (пограбування, крадіжки тощо). Також, в чинному кримінальному законодавстві, простежується політика демократизації й відповідності положень законодавства, міжнародним стандартам. Не є виключенням й запобіжні заходи.

Дослідженню проблематики особистих зобов'язань присвячена низка праць науковців та вчених, а саме: В. Т. Нора, О. О. Юхната, Т. В. Данченко, В. Г. Гончаренка, О. П. Рижаков, М. Гуткін, В. А. Стокич, В. М. Корнуков, А. В. Понаморенко, І. Л. Петрухін, З. Ф. Коврига, З. Д. Єникєєв, З. З. Зінатуллін та ін..

Запобіжні заходи – це частина заходів забезпечення кримінального провадження, що спрямована на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого через певне обмеження їхніх особистих прав [1, с. 161]. Поряд з даним визначенням, необхідно додати те, що запобіжні заходи виконують превентивну функцію щодо забезпечення безпеки інших учасників кримінального процесу, що полягає в унеможливленні здійснення підозрюваним, або обвинуваченим дій щодо заподіяння реальної чи можливої шкоди іншим учасникам.

Згідно із положеннями ст. 176 Кримінального процесуального кодексу України, запобіжними заходами є: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою. А також, тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи [2].

Роль особистого зобов'язання в складі інших запобіжних заходів, за правовими підставами й наслідками застосування, характером відповідальності при порушенні – виділяє особисте зобов'язання як найм'якший, й найменш обмежуючий запобіжний захід. Особисте зобов'язання спрямоване на обмеження прав підозрюваного або обвинуваченого, на свободу пересування, вибір місця проживання (перебування), забезпеченні виконання покладених на нього процесуальних, а також інших передбачених закон обов'язків, які зазначені в особистому зобов'язанні [3, с. 259].

Підозрюваному, обвинуваченому письмово повідомляються покладені на нього обов'язки, а також повідомляється, що в разі невиконання визначених в зобов'язанні обов'язків, може бути застосовано більш жорсткий запобіжний захід.

Особисте зобов'язання під час досудового розслідування, застосовується на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження - судом за клопотанням прокурора [2].

Важко не погодитися з думкою науковців, про недоцільність процесуального порядку застосування особистого зобов'язання, як одного з найменш суворих та найм'якших запобіжних заходів. Відсутності у слідчого права самостійно обирати для підозрюваного запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання, є наслідком втрати значної кількості часу, й як наслідок погіршення якості кримінального процесу, чекаючи ухвали суду погодженої з прокурором, або клопотання прокурора.

Сутність особистого зобов'язання полягає насамперед в зобов'язанні виконання підозрюваним, обвинуваченим таких обов'язків:

1. Прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю [2]. Дане зобов'язання спрямоване на виконання завдань (кримінального провадження (проведення слідчих (розшукових) дій тощо). При неявці підозрюваного, обвинуваченого, який був у встановленому законом порядку викликаний до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду, з документальним чи іншим чином підтвердженням отримання повістки про виклик, або ознайомлення з її змістом, враховуються наявність поважних причин чи повідомлення про причини неприбуття. При відсутності поважних причин неявки, на підозрюваного, обвинуваченого згідно ч. 1 ст. 139 КПК, накладається грошове стягнення.

2. Не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду [2]. Місцем тимчасового перебування є місце перебування особи проїздом, відрядженням, відпусткою, лікуванням, навчанням, а саме: готель, санаторій, пансіонат тощо. Місце постійного проживання особи є офіційно визначене місце реєстрації, а саме житловий будинок, квартира, службове житло, спеціалізовані будинки й інше житлове приміщення, в якому громадянин проживає. Зазначимо, що незважаючи на заборону відлучатися із населеного пункту без дозволу, кримінально-процесуальним законодавством України не передбачено право органів досудового розслідування, прокуратури та суду при обранні запобіжного заходу визначати підозрюваному, обвинуваченому місце проживання на період кримінального провадження. Тимчасове переміщення особи з одного району до іншого у межах міста, що має районний поділ, не є порушенням особистого зобов'язання.

3. Повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи [2]. Дане зобов'язання, в порівнянні з іншими, носить інформаційно обізнаний характер, а не обмежувачий.

4. Утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом [2]. Недоліком даного зобов'язання є відсутність критеріїв для визначення кола осіб з якими може бути обмеженого спілкування, а отже це є порушенням права особи на свободу спілкування, гарантоване в ст. 34 Конституції України [4].

5. Не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом. Звичайно, що дане положення також потребує конкретизації, проте, як правило це є місце вчинення злочину, продажу алкогольних напоїв, певні громадські місця й установи [2].

6. Пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності. Такий обов'язок може бути покладено на підозрюваного, обвинуваченого, з урахуванням обставин що характеризують особу, й наявність дійсних підстав необхідності пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності.

7. Докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання [2]. Потребує доповнення спосіб пошуку роботи, навчання, адже не зрозуміло, як особа повинна працевлаштуватись або розпочати навчання, при відсутності певних меж виконання цього обов'язку. Необхідно чітко визначити спосіб, строки й порядок влаштування на роботу або навчання.

8. Здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну [2]. Дане положення є ще однією гарантією, поряд з п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», де зазначено що громадянинові України може бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта у випадках, якщо стосовно нього в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, застосовано запобіжний захід, за умовами якого існує заборона виїзду за кордон до закінчення проведення кримінального провадження або скасування судом відповідних обмежень [5].

9. Носити електронний засіб контролю [2]. Обов'язок передбачає закріплення на тілі підозрюваного, обвинуваченого, електронного пристрою, для можливості відслідковування та фіксування місцезнаходження.

Перелічені процесуальні обов'язки підозрюваного, обвинуваченого, як правило є обмеженням передбачених прав у Конституції України, основним з яких є гарантоване ст. 33 Конституції України, права на свободу пересування та вільного вибору місця проживання чи перебування і права вільно залишати територію України. Проте, такі обмеження є тимчасовими й є необхідні для кримінального процесу, адже без покладення обов'язків на підозрюваного, обвинувачено, існує вірогідність недотримання передбаченого порядку ведення процесу [4].

Таким чином, можна зробити висновок, перелічені в даній статті обов'язки, які закріплюються при застосуванні особистого зобов'язання, потребують удосконалення й конкретизації, для відповідності Конституції України, міжнародним нормам та стандартам, гуманізацій й демократизації запобіжних заходів в цілому.

Необхідності удосконалення, потребує й положення процесуального порядку особистого зобов'язання, як запобіжного заходу, в наслідок якої при діяльності слідчого існують перешкоди, які впливають на якість кримінального провадження.

Список літератури

1. Пономаренко А. В. Особливості застосування запобіжних заходів за новим КПК України / А. В. Пономаренко // Наука і правоохорона. – 2013. – № 2(20). – С. 160-165.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. -Ст. 88 (з наступними змінами).
3. Гончаренка В. Г. Науково-практичний коментар / В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила - К.: Юстиніан, - 2012. - 1224 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996, № 30. - Ст. 141 (з наступними змінами).
5. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21.01.1994 р. № 3857-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 18. - Ст. 101 (з наступними змінами).

УДК 343.43

Приходько В. О., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Головка О. М., викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ»

За останні роки у світі безперервно зростають масштаби торгівлі людьми. Суспільна небезпечність цього злочинного діяння пояснюється тим, що воно посягає на основні цінності та невід'ємні права людини, зокрема, право на свободу та особисту недоторканність. Торгівля людьми кожного року фіксується у всіх країнах світу і на превеликий жаль, Україна серед цих країн на лідируючих позиціях. В нашій країні наймасштабнішою організацією, яка займається виявленням випадків торгівлі людьми та наданням допомоги потерпілим є ГО «La Strada Україна». Однак вона може лише фіксувати статистику подібних випадків і надавати психологічну чи невелику матеріальну допомогу потерпілим. Ґрунтовніші заходи у протидії торгівлі людьми повинна здійснювати держава. А саме, керуючись кримінальним законом, проводити превентивні заходи та притягувати винних до відповідальності.

Незважаючи на розповсюдженість випадків торгівлі людьми в Україні, сьогодні в науці кримінального права немає єдиного комплексного дослідження юридичних ознак складу злочину, передбаченого в ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – ККУ): «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини», дискусійним серед науковців залишається визначення й самого поняття «торгівля людьми».

Відповідно до ч. 1 статті 149 ККУ: «Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи, - карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років» [1]. Багато вчених сходяться на думці, що дана диспозиція занадто складна і перешкоджає єдиному розумінню всіх аспектів злочину. Спробуємо розібратися у визначенні самого поняття «торгівля людьми».

Серед науковців поширені різні формулювання визначення поняття «торгівля людьми». Так, Лизогуб Я. Г. розуміє під торгівлею людьми здійснення стосовно людини (групи людей) незаконної угоди купівлі-продажу з метою наживи або іншої вигоди [2, с. 6]. Орлеан А. М. під торгівлею людьми розглядає «купівлю-продаж, або іншу оплатну передачу (отримання) людини з метою незаконного використання (сексуальної експлуатації, експлуатації праці, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність тощо)» [3, с. 7].

Законодавче закріплення даного терміну міститься у ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» № 3739-VI від 20.09.2011. В даному законі воно визначається як «здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином» [4].

Варто погодитись із законодавчим визначенням, яке є досить широким та конкретним. Втім пропонуємо підкреслити суспільну небезпечність даного діяння, додавши «здійснення незаконної угоди, спрямованої на обмеження свободи людини...».

Також варто зазначити, що використання терміну «незаконна угода» в ч. 1 ст. 149 ККУ та у законодавчому визначенні, є невдалим. По-перше, використовується термінологія цивільного права. Більше того, угода як юридичний факт означає правомірну дію. По-друге, з наведеного поняття (незаконна угода) випливає висновок, що є й законні угоди щодо людини. Пропонуємо замінити даний термін на «незаконні дії». Він більш притаманний кримінальному праву і буде більш доречним.

При визначенні дефініції поняття «торгівля людьми» варто звернути увагу на об'єкт злочину за ст. 149 ККУ, адже саме суспільні відносини, які охороняються державою і повинні в більшій мірі визначати поняття. Визначення об'єкта торгівлі людьми на сьогодні є дуже дискусійним питанням, тому що серед науковців немає єдиної точки зору насамперед про те, чому саме завдає шкоду зазначений злочин. Так, одні науковці розглядають під безпосереднім об'єктом торгівлі людьми фізичну свободу та особисту недоторканність людини, а інші – волю і гідність людини.

Козак В. А. зазначає, що безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують свободу людини, а родовим об'єктом – суспільні відносини, що забезпечують свободу честі та гідності особи [5, с. 7-8]. Лизогуб Я. Г. визначає безпосереднім об'єктом свободу та особисту недоторканність людини, а родовим – людину, як живу, біологічну істоту [2, с. 8-9].

В різних коментарях до ККУ можна зустріти визначення об'єкту цього злочину як суспільних відносин, які забезпечують особисту волю людини.

Проаналізувавши наукову доктрину, ми вважаємо, що родовим об'єктом даного злочину слід вважати суспільні відносини, що забезпечують свободу, честь та гідність людини, а безпосереднім – свобода та особиста недоторканність людини.

Отже, злочини щодо торгівлі людьми характеризуються великою суспільною небезпечністю, адже посягають на фундаментальні права людини, при цьому з кожним роком їх кількість невпинно зростає. При формулюванні дефініції поняття «торгівля людьми» ключове місце займає визначення об'єкта даного злочину. Саме об'єкт більшою мірою визначає поняття.

Залежно від суспільних відносин, на які посягає даний злочин складається уявлення про таке явище як торгівля людьми.

Враховуючи вищезазначене, наукову доктрину і законодавчу базу можемо дати наступне визначення: торгівля людьми – здійснення незаконних дій щодо людини, що посягають на її свободу, честь та гідність, а також вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 серп. 2017 року: (офіц. текст). - К., 2017. - 212 с.
2. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка. - К., 2003. - 20 с.
3. Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Харківський національний університет внутрішніх справ. - Х., 2003. - 20 с.
4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. Дата оновлення: 10.11.2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>. Дата звернення: 30.04.2018.
5. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми (аналіз складу злочину): Авт. дис...к-та юрид. наук: 12.00.08 / Н-на юрид. академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2003. - 15 с.

УДК 349.2

Старенок І. П., студент гр. ППР-161

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя.

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ» З «ПЕРЕВИЩЕННЯМ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ»

Протягом декількох останніх років в Україні антикорупційне законодавство зазнає постійних змін. Як результат розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України систематично доповнюється новими статтями або ж існуючі статті викладаються у нових редакціях. Відтак це зумовлює значну увагу науковців та практиків до питань кримінальної відповідальності за злочини у сфері

службової діяльності та діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Разом з тим, у теорії та на практиці застосування кримінального закону одним із найбільш складних питань було питання про розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень [1, с. 202]. В зв'язку з цим, ми дослідимо погляди вчених та положення кримінального законодавства і розмежуємо вказані поняття.

Так, зокрема, на думку О. В. Бауліна, зловживання владою є вчинене службовою особою, представником влади навмисне протиправне діяння з використанням своїх владних повноважень всупереч інтересам служби. В свою чергу, на думку науковця, зловживання службовим становищем - будь-яке навмисне використання службовою особою всупереч інтересам служби свого службового становища. Під інтересами служби необхідно розуміти законні інтереси організації, установи, підприємства, яких службова особа, яка там працює, не дотримується та на які не зважає [2, с. 577].

Верховний Суд України також підтримує дану позицію. Так, у п. 5 постанови «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15 він дав рекомендації щодо відмежування перевищення влади або службових повноважень від зловживання владою або службовим становищем. Відповідно до них, основним критерієм розмежування даних злочинів є те, що при зловживанні владою або службовим становищем «службова особа» незаконно, всупереч інтересам служби використовує надані їй законом права і повноваження» [3].

Під перевищенням влади або службових повноважень треба розуміти:

а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства;

б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з дотриманням особливого порядку, за відсутності цих умов;

в) вчинення одноособово дій, які могли бути вчинені лише колегіально;

г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти [3].

З урахуванням вищезазначених ознак, на відміну від перевищення влади, зловживання владою здійснюється в межах службових повноважень і не виражається в здійсненні дій, які є компетенцією іншої особи, і які ця особа не була уповноважена робити як у звичайних, так і в особливих умовах.

На відміну від службової недбалості, зловживання владою або службовими повноваженнями є діяння, пов'язане з навмисним невиконанням своїх службових обов'язків (владних повноважень) або виконанням їх всупереч інтересам служби, тоді як необережне невиконання службовою особою своїх обов'язків, що заподіяло істотної шкоди інтересам, що охороняються правом, може бути за певних умов кваліфіковане як службова недбалість.

Зловживання владою або службовим становищем визнається злочином за наявності трьох ознак:

1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби;

2) вчинення такого діяння умисно з корисливих мотивів чи інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб;

3) заподіяння таким діянням істотної шкоди охоронювані законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб (ст. 364 КК) [4].

З цього випливає, що зловживання владою - це умисне використання службовою особою владних повноважень всупереч інтересам служби. зловживання службовим становищем - використання службовою особою, яка не має владних повноважень, службових повноважень всупереч інтересам служби.

В свою чергу, під використанням влади або службових повноважень всупереч інтересам служби слід розуміти вчинення службовою особою діянь, що порушують її службові обов'язки та заподіюють істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [5, с. 451].

Як зазначається у Пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо усунення необґрунтованої деталізації кримінально-правових заборон» перевищення службових повноважень можливо і мислимо лише як результат використання службовими особами свого службового становища (інакше воно не може взагалі бути службовим злочином). Через те, будь-яка спроба встановити чіткі критерії розмежування двох сусідніх складів злочинів у сфері службової діяльності буде приречена на критику. Справедливими тому видаються нарікання практиків і науковців на теперішню редакцію судового тлумачення оціночного поняття «явного виходу за межі службових повноважень», а особливо його останнього пункту.

При цьому, аналіз законодавства інших країн, яке регулює питання відповідальності за службові злочини, демонструє, що і в ньому поняття зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень змішується. Але у всякому разі цей аналіз демонструє, що поняття «зловживання» застосовується найчастіше як таке, що охоплює собою поняття «перевищення». За такої ситуації не дивно, що у правозастосуванні, найчастіше відбувається змішування цих понять, що складають сутність суміжних складів злочинів [6].

Слушною з цього приводу видається думка М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, які зазначають, що у КК України «...було б доцільно поняття «перевищення влади або посадових повноважень» не уживати взагалі, щоб воно не вносило плутанини, а передбачити всі можливі спеціальні склади зловживання владою або посадовим становищем, у тому числі окремий склад злочину «зловживання владою або посадовим становищем, пов'язане з насильством», а також загальний склад зловживання владою або посадовим становищем. За таких умов проблеми з кваліфікацією посадових зловживань істотно зменшаться» [7, с. 33].

Таким чином,, аналіз чинного кримінального законодавства свідчить, що поняття "перевищення влади або службовим становищем" співвідноситься з поняттям "зловживання владою та службовим становищем" як частка і ціле.

Список літератури

1. Хашев В. Г. Проблемні питання розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу / В. Г. Хашев // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2015. - № 3. - С. 202-209.
2. Баулін О. В., Лебідь В. І., Матвеев П. С., Пожидаєва М. А. Адвокатський іспит: підготовчий курс: Навч. посіб. – 4-те вид., доповн. і перероб. – К.: Алерта, 2016. – 848 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 № 15. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25. – Ст. 131.
5. Баулін О. В., Лебідь В. І., Матвеев П. С., Пожидаєва М. А. Адвокатський іспит: підготовчий курс / навч. посіб. - К.: Алерта, 2013.-736 с.
6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо усунення необґрунтованої деталізації кримінально-правових заборон». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59315.
7. Мельник М. І. Розмежування складів злочинів «Зловживання владою або посадовим становищем» та «Перевищення влади або посадових повноважень» / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк // Право України. – 1997. – № 2. – С. 31–33.

УДК 349.2

Струк Є. О., студент гр. ППР-161.

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ»

21 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон № 746-VII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» [1]. Цим Законом, зокрема, внесено зміни до статті 364 КК України, відповідно до яких передбачається відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або ж юридичної особи, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [2, с. 421]. Саме тому, виникає нагальна необхідність в дослідженні складу злочину «Зловживання владою або службовим становищем».

Досліджуючи склад даного злочину, слід зазначити, що передбачений ст. 364 ККУ злочин посягає не на один, а на кілька об'єктів. Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений законодавством та посадовими інструкціями порядок здійснення службовими особами органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, а також їх апарату, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності своїх повноважень. Додатковим безпосереднім об'єктом виступають будь-які соціальні цінності, зазначені в диспозиції ч. 1 ст. 364, а саме охоронювані законом права, свободи, інтереси окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Для констатації складу цього злочину обов'язковим є заподіяння істотної шкоди одному чи декільком із додаткових об'єктів [3, с. 855].

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем характеризується:

1) діянням, яке: а) може бути вчинено шляхом як дії, так і бездіяльності; б) полягає у використанні особою влади чи своїх службових повноважень; в) суперечить інтересам служби;

2) наслідками у вигляді істотної шкоди (ч. 1) або тяжких наслідків (ч. 2);

3) причинним зв'язком між зазначеним діянням та його наслідками [4, с. 792].

У статті 364 КК України вказується, що службове зловживання здійснюється шляхом використання для цього службовою особою наданої їй влади або службового становища. Тому зловживанням визнається не будь-яке діяння службової особи, а лише таке, що обумовлене її службовим становищем і пов'язане зі здійсненням нею своїх службових (владних) повноважень. При цьому слід враховувати, що такий зв'язок є не лише там, де службова особа порушує свої безпосередні (прямі) службові обов'язки за місцем роботи (наприклад, віддає незаконний наказ чи розпорядження підлеглому їй працівнику), а й у випадках, коли особа використовує своє службове становище щодо працівників, які безпосередньо їй не підлеглі (наприклад, дає вказівки, висловлює рекомендації під час здійснення перевірок, проведення ревізій тощо) [5, с. 75].

Суб'єкт злочину – спеціальний: лише представник влади, місцевого самоврядування або інша службова особа публічного права. Вчинення таких дій службовою особою приватного права тягне за собою відповідальність за ст. 364-1 КК України.

Відповідно до п. 1, 2 Примітки до ст. 364 КК України службовими особами у статті 364 є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Також, відповідно до чинного законодавства, службовими особами визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в

законодавчому, виконавчому чи судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [6].

З суб'єктивної сторони цей злочин є умисним. Він характеризується умисним ставленням винного до діяння і умисним або необережним ставленням до його наслідків. Тобто, вина при вчиненні цього злочину може мати змішаний (складний) характер [6, с. 1055].

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони службового зловживання є мотив:

- а) корисливі мотиви;
- б) інші особисті інтереси;
- в) інтереси третіх осіб.

Корисливі мотиви полягають у прагненні особи шляхом зловживання своїм службовим становищем одержати матеріальні блага для себе чи інших осіб, одержати або зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат, досягти іншої матеріальної вигоди.

Інші особисті інтереси виявляються у прагненні шляхом використання службового становища здобути різноманітні вигоди нематеріального характеру (просунути за службою, одержати нагороду, уникнути відповідальності за недоліки в роботі тощо). Особисті інтереси можуть бути обумовлені такими спонуканнями, як кар'єризм, протекціонізм, помста, заздрість, пихатість тощо.

Інтереси третіх осіб можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний характер і полягають, наприклад, у прагненні догодити начальству, надати переваги, пільги та привілеї або звільнити від обов'язків родичів, членів сім'ї, знайомих та інших осіб. Третіми особами, в інтересах яких особа зловживає своїм службовим становищем, можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [4, с. 793-794].

Таким чином, ми дослідили об'єктивні і суб'єктивні ознаки «Зловживання владою або службовим становищем» і дійшли висновку, що даний злочин є одним з ключових в системі корупційних злочинів, визначених в ККУ.

Список літератури

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21.02.2014 р. № 746-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/746-18>.

2. Головка М. Б. Зміни до законодавства про відповідальність за службові злочини - вимога сьогодення / М. Б. Головка, С. П. Коржиков // Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: матеріали міжнародної наук.-прак. конф. молодих вчених та студентів (22-23 трав. 2014 р., м. Чернігів). - Чернігів, 2014. - С. 421-424.

3. Судово-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. Савченка А.В. – Київ: «Центр учбової літератури», 2013. – 1272 с.

4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

5. Рішення Верховного Суду України. – 2012. – Вип. 1 (24). – С. 73–82.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка - 7-ме вид., переробл. та допов. - К.: Юридична думка, 2010 - 1288 с.

УДК 343.148

Шванська А. О., Горбій К. О., студентки гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ХОЛОДНА ЗБРОЯ»

Холодна зброя може бути зняряддям вчинення великої кількості злочинів, особливо злочинів проти життя та здоров'я. Також цей вид зброї може бути предметом злочину, передбаченого ст. 263 КК України. Визначити, чи є конкретний предмет холодною зброєю, можна за допомогою проведення криміналістичної експертизи холодної зброї. Саме тому актуальним на сьогодні є дослідження особливостей експертизи цього виду.

Питання дослідження холодної зброї, у тому числі сутність цього поняття та проблемні аспекти експертизи цього виду зброї, розглядали у своїх наукових працях багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема К. Бондарева, Л. Д. Гаухман, А. Голоколосова, С. В. Діденко, О. Л. Кобилянський, О. С. Подшибякін та ін. Проте, на сьогодні багато проблемних питань даної теми залишаються невирішеними.

Питання належності предмета до холодної зброї вирішується експертизою холодної зброї, яка є різновидом криміналістичних експертиз. Така експертиза також ставить своїм завданням визначення виду холодної зброї, що надана на експертизу, способів виготовлення та переробки холодної зброї, що є предметом цієї криміналістичної експертизи, та ін. Проте, на сьогодні виникає багато проблемних питань при призначенні та проведенні цієї експертизи. Одним із таких проблемних питань є відсутність у законодавстві єдиного підходу щодо визначення поняття «холодна зброя».

У Кримінальному кодексі України не закріплено визначення поняття «холодна зброя». У ПП ВСУ «Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» № 3 від 26.04.2002 дається орієнтовний перелік предметів, які можуть визнаватися холодною зброєю. Так, відповідно до п. 8 цієї Постанови до холодної зброї належать предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючо-

ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаку, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою [1].

Визначення холодної зброї надається також у Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолодженої зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Так, відповідно до п. 8.11 цієї Інструкції холодна зброя – це предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини [2].

Також визначення цього виду зброї наведено і у п. 1.1 Методики криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, відповідно до якого холодна зброя – це предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання тяжких (небезпечних для життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини [3]. Науковці зазначають, що визначення, наведене у Методиці, не можна вважати правильним. Зокрема, відповідно до цього визначення до холодної зброї не можна віднести металеву, хоча вона насправді є її різновидом. Це пов'язано з тим, що дія металеві зброї заснована на використанні як м'язової сили людини, так і сили тяжіння, пружних властивостей деревини (металу, пластичної маси) або енергії скручених (розтягнутих) волокон [4, с. 288]. Саме тому у це визначення необхідно внести зміни.

У науковій літературі також існує багато визначень поняття «холодна зброя». Зокрема, Л. Д. Гаухман під холодною зброєю розуміє предмети, які мають, як кинджали і фінські ножі, колючі, ріжучі і колючо-ріжучі властивості (багнет, шабля, ножі типу кинджалів і фінок тощо), а також такі, що мають ударні властивості, і призначені або пристосовані виключно для поразки живої цілі, спричинення смерті або тілесних ушкоджень (наприклад, кастети) [5, с. 51]. Найбільш повно усі ознаки цього виду зброї розкриваються у визначенні, яке було дано науковцем А. С. Подшибякіним. Під холодною зброєю він розуміє спеціально виготовлені або пристосовані для поразки живої чи іншої цілі або нанесення серйозних тілесних ушкоджень предмети і пристрої, що відповідають за конструкцією і способом дії, обумовленим конструкцією, стандартним зразкам або історично виробленим типам та діють (безпосередньо або опосередковано) за допомогою мускульної сили людини [6, с. 78]. На нашу думку, у цьому визначенні необхідно зазначити,

що до холодної зброї відносяться предмети і пристрої, які не мають господарсько-побутового призначення.

Отже, одним із найбільш проблемних питань у сфері експертного дослідження холодної зброї є відсутність єдиного підходу щодо визначення сутності цього поняття. Визначення холодної зброї, що надано у Методиці криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, містить багато недоліків та неточностей. Саме тому необхідно п. 1.1 цієї Методики викласти у такій редакції: холодна зброя – це предмети та пристрої, спеціально виготовлені або пристосовані для спричинення тілесних ушкоджень або смерті, які не мають господарсько-побутового призначення та діють за допомогою мускульної сили людини. Також необхідно розробити та прийняти Закон України «Про зброю», де закріпити, зокрема, і вищезазначене визначення холодної зброї.

Список літератури

1. Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.
2. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолодженої зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 42. – Ст. 1574.
3. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів, затверджена Рішенням розширеного засідання секції НКМР Міністерства юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0002320-99/conv>.
4. Кобилянський О. Л. Експертиза холодної зброї: проблеми теорії та практики / О. Л. Кобилянський // Криміналістична і судова експертиза. – 2015. – Вип. 60. – С. 287-299.
5. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами / Л. Д. Гаухман. – М.: Юридическая литература, 1969. – 120 с.
6. Подшибякин А. С. О некоторых проблемах, связанных с понятием «холодное оружие» / А. С. Подшибякин // Проблемы борьбы с незаконным оборотом оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и их использованием в преступных целях: м-лы науч.-практ. конференции. – М.: ЮИ МВД России, 2000. – 224 с.

УДК 343.3/.7:340.15

Шванська А. О., студентка гр. МКПРп-171

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЗМІСТ ПОНЯТЬ «ІСТОТНА ШКОДА» ТА «ТЯЖКІ НАСЛІДКИ» ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

У останні роки, в умовах перебудови України відповідно до європейських стандартів, особливого значення набувала боротьба з

корупцією. У цей час також було внесено багато важливих змін до кримінального законодавства за вчинення корупційних діянь. Для забезпечення ефективності протидії корупційним проявам важливе значення має конкретизація та деталізація кримінальної відповідальності за такі діяння, оскільки наявність у статті КК України оціночних понять може трактуватися на користь злочинців та сприяти зростанню корупції.

Кримінально-правову відповідальність за злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у своїх працях досліджувало багато науковців, зокрема, Г. М. Анісімов, О. О. Дудоров, Г. М. Зеленов, Е. М. Кісілюк, К. С. Лановенко, Р. І. Лемеха, С. Р. Рак, В. Б. Харченко, М. Яциніна та ін. Проте, багато проблемних питань залишаються невирішеними ні на законодавчому, ні на науковому рівні. Одним із таких є питання трактування змісту понять «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» при кваліфікації злочинів, передбачених Розділом XVII КК України.

Протиправні діяння, визначені у диспозиціях ст. 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України, визнаються злочинами лише у випадку, якщо у результаті їх вчинення була заподіяна істотна шкода охоронюваним законам правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Відповідно до п. 3 Примітки до ст. 364 КК України істотною шкодою визнається така шкода, яка у сто і більше разів перевищує НМДГ [1]. Проте, вищезазначені права та інтереси, які можуть бути порушені у результаті вчинення цих злочинів, можуть мати і нематеріальний характер.

Спричинення тяжких наслідків є кваліфікуючою ознакою (а в окремих випадках – особливо кваліфікуючою) для таких злочинів, передбачених розділом XVII КК України: ч. 2 ст. 364; ч. 2 ст. 364-1; ч. 3 ст. 365; ч. 3 ст. 365-2; ч. 2 ст. 366; ч. 2 ст. 367 КК України. Відповідно до п. 4 Примітки до ст. 364 КК України під тяжкими наслідками у вищезазначених статтях необхідно розуміти такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян [1]. Зміни до п. 3 та 4 Примітки до ст. 364 КК України були внесені у 2014 році. У попередній редакції у відповідних пунктах цієї Примітки зазначалось, що заподіяні злочином наслідки будуть вважатися істотною шкодою або тяжкими наслідками, якщо вони у відповідну кількість разів перевищують НМДГ та якщо така шкода полягає у завданні матеріальних збитків. Отже, чітко зазначалося, що положення Примітки застосовується тільки при заподіянні матеріальної шкоди.

Із положень чинного кримінального законодавства випливає, що усі, завдані у результаті вчинення вищезазначених злочинів, наслідки повинні бути виражені у грошовій одиниці. На практиці не поодинокими є випадки, коли оцінити заподіяні наслідки у грошовому виразі неможливо, проте за своєю сутністю вони становлять істотну шкоду або тяжкі наслідки. До того ж, науковці зазначають, що положення приміток до статей КК України конкретизують лише окремі положення диспозиції, проте вони не є

вичерпними та можуть розширено тлумачитися відповідно до інших нормативно-правових актів.

Саме тому у Примітці до ст. 364 КК України необхідно навести вичерпний перелік обставин, які підпадають під поняття «істотна шкода» та «тяжкі наслідки». Як зазначають науковці, оціночні поняття у злочинах у сфері службової діяльності можуть бути тією чи іншою мірою конкретизовані, але формалізація оціночних положень цього розділу можлива лише шляхом заміни оціночного поняття формальним (їх переліком). Це, в свою чергу, означає, що при констатації наявності проблем тлумачення будь-якого оціночного поняття вона може бути остаточно вирішена лише шляхом внесення змістовних змін у відповідну статтю XVII Розділу Кримінального кодексу України [3, с. 104].

У науковій юридичній літературі існують різні підходи щодо визначення сутності оціночних понять «істотна шкода» та «тяжкі наслідки». Так, відповідно до першого підходу під цими поняттями розуміється лише заподіяння матеріальних збитків на суму, яка зазначена у відповідній статті КК України чи у примітці до цієї статті, відповідно до другого – лише фізичної шкоди. У межах третього підходу ці оціночні поняття трактуються дещо розширено і до них включаються як матеріальні збитки, так і фізична шкода. Четвертий підхід, окрім матеріальної та фізичної шкоди, включає також заподіяння потерпілому моральної шкоди.

Відповідно до п. 6 ПП ВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26.12.2003 № 15 наявність істотної шкоди повинна визначатися у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи. Також, зазначається, що істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підризу авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів [2]. У п. 10 вищезазначеної Постанови Пленуму ВСУ зазначено, що поняття «тяжкі наслідки» може проявлятися у заподіянні потерпілому тяжких тілесних ушкоджень або смерті, доведенні його до самогубства, спричиненні матеріальних збитків, які у 250 і більше разів перевищують НМДГ, розвалі діяльності підприємства, установи, організації, їх банкрутстві, створенні аварійної ситуації, що потягла людські жертви тощо [2]. Проте, у науковій юридичній літературі неодноразово висловлювалась думка про те, що після внесення відповідних змін до Розділу XVII КК України, положення цієї Постанови не можуть застосовуватись, оскільки вона поширюється лише на ті службові злочини, які були вчинені до внесення зазначених змін. Однак, офіційно ця ПП ВСУ № 15 від 26.12.2003 не була відмінена і на сьогодні є чинною.

Отже, вищезазначена Постанова Пленуму ВСУ не містить вичерпного переліку наслідків, які будуть вважатися істотною шкодою або тяжкими наслідками. Багато науковців у своїх працях надавали перелік таких обставин. Зокрема, до тяжких наслідків пропонують відносити заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, залишення людей без житла або засобів до існування, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, виведення з ладу повністю або на тривалий час важливих споруд, техніки, тривале припинення або дезорганізація роботи підприємств, установ, організацій тощо [4, с. 3]. Проте, жодна пропозиція науковців з даного питання для удосконалення кримінального законодавства щодо запобігання корупції досі не була врахована законодавцем.

Отже, на нашу думку, заподіяні суспільно небезпечні наслідки у результаті вчинення злочинів, передбачених ст. 364-367 КК України, будуть становити істотну шкоду або тяжкі наслідки не тільки при заподіянні матеріальної шкоди, але також і нематеріальної. Застосування у статтях КК України оціночних понять може призвести до численних порушень і зловживань з боку правоохоронних та судових органів. Саме тому, з метою боротьби та запобігання корупційної злочинності, у Примітці до ст. 364 КК України необхідно навести вичерпний перелік наслідків, які будуть становити «істотну шкоду» та «тяжкі наслідки» для вищезазначених злочинів.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
2. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>.
3. Кісілюк Е. М., Лановенко К. С. Оціночні поняття в злочинах у сфері службової діяльності / Е. М. Кісілюк, К. С. Лановенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 24. – С. 101-107.
4. Лемеха Р. І. Поняття «тяжкі наслідки»: проблеми визначення змісту / Р. І. Лемеха // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 14. – С. 2-6.

УДК 343.3/.7

Шихуцька В. В., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Головка О. М., викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЗАГРОЗА КІБЕРШАХРАЙСТВА ТА ЗЛОВЖИВАНЬ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГУ

Майже кожен громадянин користується послугами банку, отже має свою банківську картку. За допомогою карток можна виконувати різні платіжні операції, наприклад, пересилати кошти родичам, оплатити комунальні послуги або поповнити мобільний рахунок. В сучасному світі це досить зручно, так як заощаджує багато часу.

Однак, з появою платіжних карток, з'явилися нові види і методи шахрайства з платіжними картками. Це одна із проблем сучасного суспільства, шахраї користуються довірливістю людей та виманюють у них кошти. Приріст числа кіберзлочинів в Україні за останні роки склав 300%. Для порівняння, за той же період зростання онлайн-злочинів у Німеччині склало 2%, Франції - 3%, Італії - 1% [4]. Недаремно, деякі науковці пропонують виділити право людини на безпечне інформаційне середовище як одне з прав людини в інформаційному суспільстві [3, с. 44].

Незважаючи на різке збільшення активності інтернет-шахраїв, в нашій країні досі не вироблений механізм протидії зростанню кіберзлочинності. Проте, в країнах Євросоюзу передбачено різні види покарань за кібершахрайство. Наприклад, в Польщі викрадення платіжної картки карається позбавленням волі від 3 місяців до 5 років; шахрайство - від 6 місяців до 8 років; несанкціонований доступ до рахунків і персональних даних - від 3 місяців до 5 років; подрібнення грошей, пластикових карток і інших платіжних засобів - від 5 років до 25 років. В той же час в Іспанії виготовлення фальшивих грошей, платіжних карток, акредитивів карається позбавленням волі від 8 до 12 років, а також штрафом у 10-кратному розмірі подрібки [5].

На даний час у вітчизняному кримінальному законодавстві немає досить суворого покарання для шахраїв, часто вони відбуваються штрафом. Так, наприклад, за зняття грошових коштів з банкомата за подрібленою картою, за статтею 200 ККУ передбачено покарання у вигляді штрафу від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів громадян, а у випадку наявності кваліфікуючих ознак – від п'яти до десяти тисяч.

Але сьогодні законодавство дає змогу застосовувати до винного в шахрайстві з банківськими картками суттєвіші заходи кримінально-правового характеру. Це стало можливим після появи кіберполіції як підрозділу Національної поліції України, адже злочини в цій сфері стали розкриватися набагато швидше, а шахраї почали каратися суворіше.

Найбільш популярний та найпростіший спосіб шахрайства це так званий фішинг (від англійського fish –вудити рибу). Концепція фішингу полягає у тому, що шахрай будь-якими можливими способами намагається витягнути з власника картки інформацію яка в майбутньому може дати доступ до картки, це може бути наприклад подріблений електронний лист від банку, листа з пропозицією перейти за посиланням, адреса якого схожа на адресу банку та вкаже дані доступу, які звичайно використовує для доступу до інтернет-банкінгу або особистого кабінету, його персональні дані стануть доступними шахраям. При цьому необхідно відзначити, що всі дії жертва виконує абсолютно добровільно, не розуміючи, що вона робить насправді. Для цього використовуються технології соціальної інженерії.

На сьогоднішній день фішинг можна розділити на три види: поштовий, онлайнвий та комбінований. Поштовий є найстарішим видом, при якому по електронній пошті надсилається спеціальний лист з вимогою вислати які-небудь дані перейшовши за вказаним посиланням, жертва потрапляє на сайт однак даний

сайт, незважаючи на зовнішню повну схожість з оригінальним, призначений виключно для того, щоб жертва сама внесла конфіденційні дані [1].

Під онлайнним фішингом мається на увазі, що зловмисники копіюють будь-які сайти (найбільш часто це Інтернет-магазин онлайнної торгівлі). При цьому використовуються схожі доменні імена і аналогічний дизайн. Ну а далі все просто. Жертва, потрапляючи в такий магазин, вирішує придбати якийсь товар. Число таких жертв досить велике, адже ціни в такому магазині будуть буквально викидними, а всі підозри розсіюються зважаючи популярності копійованого сайту. Купуючи товар, жертва реєструється і вводить номер та інші дані своєї кредитної карти.

Такі способи фішингу існують вже досить давно. Завдяки поширенню знань в області інформаційної безпеки вони поступово перетворюються в неефективні способи відбирання грошей. Третій спосіб комбінований суть даного способу полягає в тому, що створюється підроблений сайт якоїсь організації, на який потім заманюють потенційних жертв. Їм пропонують зайти на деякий сайт і там призвести якісь операції самим. Але фішинг це не єдиний спосіб шахрайства, ще один вид шахрайства це вішинг. Цей тип шахрайства використовує технології передачі мовного сигналу через мережу інтернет. Наприклад дзвінок від банку, до вас телефонують, представляються як працівник банку та під різними приводами просять назвати номер картки та ПІН-код. Приводи будуть здаватися раціональними та обґрунтованими, але в результаті людина повідомляє свої дані і через деякий час у неї знімають гроші [1].

Ще один вид шахрайства - скімінг . Даний вид стає дуже поширеним на банкоматах і платіжних терміналах встановлюють такі пристрої, як скімери вони зчитують дані з картки, потім на їх підставі шахраї випускають дублікати пластикових карток, і вже через деякий час знімають гроші, або застосовують там, де не потрібно підтвердження особи. Щоб відстежити шахраїв, намагайтеся дуже ретельно контролювати свої витрати, щоб бути впевненим у тому, що тільки ви один знімаєте гроші зі свого рахунку [2].

Отже, популярність банківських карток все частіше стає мішенню для різних шахраїв. Вони використовують прогалини в законодавстві та довірливість власників банківських карток, для знімання грошових коштів, а отже питання захисту від нових форм шахрайства стоїть на порядку денному.

Список літератури

1. Безмалый В. Ф. Фішинг (Phishing), Вішинг (vishing), Фармінг шахрайство в Інтернеті. URL: <http://vse-prosto.vesьtop.рф/fishing-phishing-vishing-vishing-farming.html> (Дата звернення 13.03.2018).
2. Абрамов К. Інтернет-шахрайство з платіжними картками та методи захисту від нього. URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/094.htm (Дата звернення 13.03.2018).
3. Головка О. М. Четверте покоління прав людини: безпековий аспект. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 березня 2018 р.). Київ: Нац. акад. СБУ, 2018. С. 42-44. URL: http://academy.ssu.gov.ua/upload/file/aktualn_problemi_upravln_nnya_nformac_ycnoyu_bezpekoyu_derzhavi.pdf (дата звернення: 30.03.2018).
4. Голуб А. Кіберзлочинність у всіх її проявах. URL: <http://gurt.org.ua/articles/34602/> (Дата звернення 13.03.2018).
5. Гонга І. Кіберзлочинність жива та набирає обертів. URL: <http://ckp.in.ua/analytics/11302> (Дата звернення 13.03.2018).

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

УДК 349.6

Акуленко О. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ПРИРОДА ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Проблема збереження довкілля є однією з найбільш доленосних проблем, від розв'язання якої значною мірою залежить майбутнє нашої планети. Вплив екологічних реалій на всі без винятку аспекти політичного, економічного, демографічного, соціального та духовного розвитку нашого суспільства є настільки масштабним, що нехтування ним є недалекоглядним і безвідповідальним.

Відповідно до статті 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1]. Відштовхуючись від вищезазначеного конституційного положення варто зазначити, що особливо важливу роль у виконанні цих завдань відіграє насамперед державний екологічний контроль, у зв'язку з чим і дослідимо його юридичну природу.

Зауважимо, що поняття державного екологічного контролю на законодавчому рівні не закріплено, тому при аналізі нормативної бази необхідно відштовхуватись від положень Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», в якому надається визначення поняття державного нагляду (контролю) в цілому. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» державний нагляд (контроль) – це діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [2].

Проте, все ж таки, вищезазначене визначення поняття державного нагляду (контролю) є узагальнюючим і не враховує всіх особливостей сфери охорони навколишнього природного середовища, а зважаючи на те, що

ключовим видом екологічного контролю є саме державний екологічний контроль, на що вказують і положення законодавства (ст. 35-36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [3], то виникає необхідність визначення поняття державного екологічного контролю.

Державний екологічний контроль здійснюється у процесі реалізації державою екологічної функції. Особливість цього виду контролю полягає в тому, що він є прерогативою відповідних державних органів, які можуть застосовувати в передбачених законом випадках заходи державного примусу [6, с. 74].

На сьогодні в ст. 35 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» надається лише перелік органів, які здійснюють даний вид контролю. Згідно даної норми, державний контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад здійснюють державний контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища [3].

Державний екологічний контроль характеризується такими ознаками:

- здійснюють спеціально уповноважені державні органи;
- має надвідомчі функції;
- покликаний контролювати діяльність суб'єктів всіх форм господарювання;
- допускає можливість застосування до порушників заходів державного примусу.

Разом з тим, зауважимо, що завданням державного екологічного контролю є забезпечення виконання правових вимог щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища від забруднення всіма державними органами, підприємствами, організаціями та громадянами, яким такі вимоги адресовані. Державний контроль має, таким чином, надвідомчий характер [4, с. 280].

Відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державному контролю підлягають використання і охорона земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні, стан навколишнього природного середовища, а також дотримання заходів біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів навколишнього природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі [3].

Так, залежно від об'єкта контролю, можна виділити такі його види, як:

1. Державний контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів. Його завдання полягає в забезпеченні додержання усіма юридичними та фізичними особами вимог водного законодавства.

2. Державний контроль за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів. Його завданням є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів; забезпечення додержання лісового законодавства органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами;

- забезпечення додержання лісового законодавства власниками лісів, постійними і тимчасовими лісокористувачами;

- запобігання порушенням законодавства у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення.

3. Державний контроль у сфері використання та охорони надр. Державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним використанням надр України здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Державний нагляд за веденням робіт з геологічного вивчення надр, їх використанням та охороною, а також використанням і переробкою мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони праці.

Державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

5. Контроль у галузі охорони, використання та відтворення тваринного і рослинного світу [5, с. 127].

При чому, це не вичерпний перелік видів державного екологічного контролю в сфері використання природних ресурсів.

Таким чином, дослідивши юридичну природу державного екологічного контролю як різновиду екологічного контролю, ми дійшли висновку, що державний екологічний контроль – це діяльність відповідних суб'єктів, наділених владними повноваженнями у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямована на забезпечення додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Список літератури

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

2. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради України . – 2007. - № 29. - Ст. 389.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 41. - Ст. 546.
4. Науково-практичний коментар Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища”, прийнятого 25.06.91. № 1264-XII зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06. / За загальн. ред. О. М. Шуміла. – Х.: „Фактор”, 2006. – 592 с.
5. Екологічне право України. Академічний курс : підручник. - Друге видання / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К. : ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2008. - 720 с.
6. Головкін О. В. Поняття та зміст державного контролю у сфері охорони довкілля в Україні / О. В. Головкін // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2011. - № 6. – С. 70-77.

УДК 349.6

Волох А. С., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ

Питання оптимальної взаємодії людини і природи гостро стоять перед світовою спільнотою. Постійне намагання підвищити продуктивність своєї праці з метою отримання якомога більшого доходу супроводжується підвищенням ступеня конфліктності взаємодії людини з навколишнім природним середовищем.

Україна багата природними ресурсами. На її території є значні поклади різноманітних корисних копалин, в тому числі бурштину, проте його видобуток заподіює значної екологічної та економічної шкоди для нашої держави.

За запасами бурштину Україна посідає друге місце в світі, до того ж вирізняється найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості. Загалом глобальний ринок бурштину-сирцю оцінюється Міжнародною асоціацією бурштину (International Amber Association, IAA) у 1,2 млрд євро, а його щорічний видобуток коливається від 500 до 800 тон. Майже 80% цього обсягу видобувається в Україні і країнах Балтії, з них 30-40% припадає на нашу країну. Співвідношення ювелірного та технічного бурштину в Україні становить 24 і 76% відповідно, тоді як у Польщі та Росії частка великих шматкових фракцій ювелірної якості не перевищує 10-15% видобутку [1, с. 124].

Бурштин як один із видів корисних копалин є об'єктом права власності Українського народу і має приносити йому користь, прибуток. Проте через законодавчу неврегульованість відносин у галузі його видобування, проблемність механізму державного управління та нерозвиненість засад громадянського суспільства зумовлюють цілу низку проблем, як економічного так і екологічного характеру.

Незаконний видобуток на посівних площах і пасовищах завдає прямої шкоди й непоправних втрат сільському господарству. Крім безпосередньої

шкоди, яка завдається екосистемам лісів, боліт і суходолів, мотопомповий видобуток бурштину повністю знищує близькоповерхневі (до 4-10 і більше метрів) продуктивні бурштиноносні горизонти, що формувалися протягом мільйонів років.

Причинами незаконного видобутку, скуповування, зберігання, переробки й реалізації бурштину є:

- неглибоке залягання продуктивних пластів бурштину;
- безробіття й тяжке становище населення, низький рівень екологічної культури населення;

- відсутність або недієвість законодавства про охорону надр і нормативно-правового забезпечення трудової діяльності у сфері видобутку, виробництва й використання бурштину;

- неефективна протидія незаконному видобутку та обороту бурштину в Україні з боку парламенту, Кабінету Міністрів та інших державних органів і їх посадових осіб.

Відповідальність за нелегальний видобуток бурштину не передбачена, оскільки, чинним законодавством не виділено спеціальної норми права. Проте, за порушення законодавства про надра, передбачено такі види відповідальності як дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова та кримінальна.

Відповідно до Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ бурштину бурштин - це збірний термін, що об'єднує різновиди викопних смол, придатних для використання в ювелірно-виробній, хімічній, фармацевтичній та інших галузях виробництва [2]. Тобто, бурштин - це корисна копалина, дорогоцінне каміння, що утворилося внаслідок кристалізації (фосилізації) на протязі декількох мільйонів років смоли давніх хвойних дерев без доступу кисню.

Постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 № 827 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 № 1370) бурштин віднесено до корисних копалин загальнодержавного значення, ювелірної сировини, дорогоцінного каміння [3]. Це означає, що без отримання спеціального дозволу бурштин видобувати заборонено. Видобування корисних копалин, в тому числі і бурштину регулюється Кодексом України про надра від 27.07.1994 року [4].

26 грудня 2014 р. був запропонований альтернативний варіант - проект закону «Про видобування та реалізацію бурштину» № 1351-1 [5]. Даний законопроект спрямований на вдосконалення правового регулювання відносин у сфері видобування та реалізації бурштину. У ньому визначаються види та строки користування бурштиноносними надрами, особи, що можуть бути користувачами таких надр, порядок укладання договорів про видобування бурштину тощо.

Проте, даний законопроект, має значну кількість зауважень, а саме:

- проект не відповідає принципу системності у регулюванні суспільних відносин, який має покладатися в основу будь-якого нормативно-правового акту;

- до суттєвих вад проекту слід віднести запровадження певного монополізму у сфері видобування бурштину;
- у проекті досить суттєво корегується правовий режим поводження з бурштином як корисною копалиною загальнодержавного значення у порівнянні з іншими корисними копалинами такого значення;
- проект зачіпає предмети регулювання інших законів України, але не передбачає внесення змін до них, чим порушує систему законодавства про надра.

Для подолання проблеми незаконного видобування бурштину необхідно вирішити такі завдання:

- повне припинення в зоні лиха недержавного видобутку бурштину;
- запровадження суворих покарань у разі порушення закону, аж до примусової конфіскації мотопомп, майна, великих штрафів і кримінального переслідування;
- проведення рекультивациі всіх порушених земель;
- забезпечення фінансування геолого-пошукових, розвідницьких і науково-дослідних робіт з бурштину силами Держгеонадр та Інституту геологічних наук НАНУ;
- вирішення проблеми зайнятості населення в зоні екологічного лиха, що передбачає розвиток інфраструктури місцевих громад;
- розробка рішення про старательський видобуток бурштину на непромислових ділянках бурштинопроявів;
- встановлення цивілізованих форм відносин територіальних громад, на чийх землях видобувається бурштин, старательських бригад і державних видобувних підприємств.

Отже, питання організаційно-правового упорядкування видобутку бурштину в Україні потребує невідкладного вирішення. Перш за все має бути прийнятий закон, який дозволить ефективно і з мінімальною шкодою для навколишнього природного середовища здійснювати добування цього дорогоцінного каменю.

Список літератури

1. Черниш Р. Ф. Щодо окремих проблемних питань законотворчості у сфері легалізації видобутку корисних копалин (бурштину-сирцю) / Р. Ф. Черниш // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського союзу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 черв. 2016 р. – Херсон : Гельветика, 2016. – С. 124–127.
2. Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ бурштину : Наказ Державної комісії України по запасах корисних копалин від 10 лютого 2003 р. № 29 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0155-03>.
3. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF>.
4. Кодекс України про надра : Закон України від 27 липня 1994 р. № 132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/132/94-вр.
5. Баранова В. О. Актуальні проблеми законотворчості у сфері легалізації видобутку бурштину / В. О. Баранова // Проблеми легалізації видобутку бурштину місцевими жителями : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 11 вересня 2015 р. / Ред. кол. В. В. Галуцько, І. В. Гиренко, О. Ю. Дрозд, С. О. Короед та ін. - К.: «МП Леся», 2015. – 136 с.

УДК 340.12

Гармаш В. С., студент гр. КПр-171

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПІДВИЩЕННЯ

Усі елементи правового регулювання є взаємообумовленими і становлять механізм правового регулювання, тобто логічно узгоджену, динамічну систему уніфікованих юридичних засобів і способів, необхідну й достатню для забезпечення результативного правового регулювання суспільних відносин. Повнота та дієвість такого механізму є необхідною й достатньою умовою ефективного правового регулювання [1, с. 96].

Ефективність правового регулювання – це міра досягнення очікуваного результату правового регулювання, тобто співвідношення між установленою метою правового регулювання суспільних відносин і реальними результатами (мета-результат). Ефективність правового регулювання є одним із визначальних показників його якості поряд з цінністю (задоволення потреб, інтересів, розвитку людини, соціальних груп, суспільства) і економністю (адекватність обсягу соціальних витрат результатам правового регулювання суспільних відносин) [2, с. 264-265].

Ефективність правового регулювання може оцінюватися за різними критеріями. Одним з її можливих показників є з'ясування того, чи забезпечують обрані в процесі правової регламентації суспільних відносин конкретні способи регулятивного впливу на поведінку людей (дозволи, заборони, зобов'язання, рекомендації, заохочення тощо) відповідні ним форми реалізації правових норм (використання, виконання, дотримання). Інший підхід до оцінки ефективності правового регулювання полягає в аналізі того, якою мірою зазначені форми реалізації норм права забезпечують досягнення всього спектра намічених при його плануванні правових цілей: кінцевих та проміжних, основних та вторинних [3, с. 223].

Важливим критерієм ефективності правового регулювання є врахування витрат, пов'язаних із досягненням його певного результату. Зокрема, за інших рівних умов більш ефективними вважаються ті засоби правового регулювання, які дозволяють вирішувати відповідні соціальні завдання в більш короткий проміжок часу із залученням меншої кількості людських та матеріальних ресурсів [3, с. 223-224].

В сучасних умовах існують певні шляхи підвищення ефективності правового регулювання [4, с. 519 - 520]:

- удосконалення правотворчості, в процесі якого в нормах права (з врахуванням високого рівня законодавчої техніки) найбільш повно виражені суспільні інтереси і ті закономірності, в межах яких вони будуть діяти.

Потрібно створювати за допомогою відповідних юридичних і інформаційно-психологічних засобів такі умови, коли дотримання закону буде вигіднішим ніж його порушення. Крім того, важливо посилити юридичну гарантію правових засобів, які діють в механізмі правового регулювання;

- удосконалення правозастосування «доповнює» дієвість нормативного регулювання, а значить, і в цілому механізмі правового регулювання. Акти правозастосування — найбільш гарантований елемент, який в необхідний момент підключається до нормативного регулювання, сприяє своїми силами процесу задоволення інтересів. Поєднання нормативного регулювання і правозастосування необхідне тому, що взяті окремо, вони відразу починають демонструвати свої «слабкі сторони»: нормативне регулювання без індивідуального часто-густо перетворюється у формалізм, а правозастосування без нормативного регулювання — в свавілля. Ось чому механізм правового регулювання повинен виражати такий взаємозв'язок різних правових засобів, який буде надавати управлінському процесу додаткових переваг. Якщо нормативне регулювання покликане забезпечити стабільність і необхідну одноманітність в регулюванні суспільних відносин, ввести їх в тверді рамки законності, то правозастосування — це урахування конкретних обставин, своєрідність кожної юридичної ситуації.

Оптимальне поєднання різних управлінських підходів в одному механізмі надає йому гнучкості й універсальності. Від правильного вибору правових засобів залежить в остаточному підсумку досягнення мети правового регулювання, а значить, ефективність права в цілому. Недооцінка, неправильний вибір юридичних засобів, прийомів, закладених в нормативній основі правового регулювання, призводить до збоїв в реалізації права, зниження правового ефекту.

- Зростання рівня правової культури суб'єктів права, без сумніву, впливає на якість всього механізму правового регулювання, на зміцнення законності й правопорядку. Інтереси людини — ось головний орієнтир для розвитку удосконалення елементів механізму правового регулювання, підвищення їх ефективності. Виступаючи свого роду юридичною технологією задоволення даних інтересів, механізм правового регулювання повинен постійно бути соціально цінним за своїм характером, повинен створювати режим сприятливості здійсненню законних прагнень особи, зміцненню її правового статусу.

Інтереси людини — ось головний орієнтир для розвитку удосконалення елементів механізму правового регулювання, підвищення їх ефективності. Виступаючи свого роду юридичною технологією задоволення даних інтересів, механізм правового регулювання повинен постійно бути соціально цінним за своїм характером, повинен створювати режим сприятливості здійсненню законних прагнень особи, зміцненню її правового статусу [4, с. 520].

Під час вивчення ефективності правових норм важливо звертати увагу не на цілі законодавства, а на інтереси. Визначивши інтерес як співвідношення між необхідністю задоволення потреб різних соціальних

груп, класів, окремих верств населення можливістю задоволення цих потреб, виникає модель, складові частини якої можна розглядати як елемент ефективності, а саме: соціальні потреби, які необхідно задовольнити з допомогою конкретного нормативного акта; правові засоби, їх кількість та якість; здатність правових засобів задовольняти соціальні потреби, закріплені в нормативному акті; перспективність напрямків вдосконалення законодавства з метою задоволення соціальних потреб за допомогою правових засобів [3, с. 6].

Також ефективність правового регулювання більшою мірою залежить від моральних якостей кадрового складу фахівців (суддів, прокурорів, нотаріусів, слідчих), ніж від досконалості законодавства, оскільки фахівець, що застосовує норми права, зобов'язаний перебороти розрив між формальною загальністю закону й унікальністю кожного життєвого випадку. Це досягається за допомогою діалогових правозастосовних процедур і процесуальної професійної активності [2, с. 267].

Список літератури

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держава : Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. - Харків: Право, 2009. - 584 с.
4. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. - К.: Кондор, 2005. - 609 с.

УДК 340.15(73)

Городній М. С., студент гр. ТПР-171

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ США

Правова система – це цілісний комплекс правових явищ, який зумовлений об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, усвідомлений, постійно відтворюваний людьми і організаціями, та який використовується ними для досягнення своїх цілей. Правова система відображає закономірності розвитку суспільства, його історичні національно-культурні особливості. Кожна держава має свою правову систему, яка має як загальні риси з правовими системами інших держав, так і відмінності від них, тобто специфічні особливості. Складають правову систему будь-якої держави правові норми. Серед різноманітних держав світу, за надзвичайно короткий

проміжок часу (230 років) напевно, найбільш розвиненою державою світу у всіх сферах суспільного життя в комплексі стали Сполучені штати Америки. Враховуючи це, ми дослідимо історичний аспект становлення та розвитку правової системи США.

Варто зазначити, що безпосередньо процес формування і розвиток права США та його правової системи відбувався за класичними канонами буржуазного права. Так, як і англійські колонії, штати сприйняли англійське «загальне право». При цьому, необхідно зазначити, що під утворення самостійних держав-штатів і федеративної держави воно було збережене, і до сьогодні в окремих штатах є основою чинного матеріального і процесуального права [1, с. 416].

Американська система права увібрала в себе багато принципів англійського права, особливо прецедентного. Однак під час Війни за незалежність суддям заборонялося посилалися на ордонанси короля і статuti парламенту Великобританії. Це зумовлено тим, що Декларація незалежності 1776 р. у різких висловах звинувачує англійського короля в беззаконні, зневажанні елементарних прав і свобод, незаконній відмові у здійсненні правосуддя, у невизнанні права поселенців мати свої хартії і закони, свій суд присяжних. З метою «стомити законодавчі збори» і цим примусити їх до підкорення собі король «скликав їх у місцях незручних і незвичних» [2, с. 303].

В історії формування правової системи США можна виокремити чотири етапи його розвитку:

1. Етап колоніального права (1607-1776).

2. Етап, впродовж якого відбувається становлення правової системи США як самостійної, розпочався після здобуття незалежності і продовжувався до 1860 року.

3. Етап суттєвих змін у правовій системі (1861-1945).

4. Сучасний етап розвитку права США (1945 - і по нині) [3, с. 309].

На першому етапі розвитку правової системи США відбувається становлення в американських колоніях Англії прецедентного права. Так, починаючи з 1607 року постає питання про право, яким повинні керуватися мешканці колоній. Відповідь на нього було надано у справі Кальвіна, що розглядалася в Англії у 1608 році. Англійський суд, вирішуючи цю справу, сформулював два важливі положення:

1) в усіх колоніях, що засновані шляхом окупації (тобто прямого захоплення), в повному обсязі діє англійське загальне право з урахуванням специфічних особливостей цієї колонії. Це застереження є дуже суттєвим, оскільки воно стало основою, на якій у майбутньому розвинулися характерні риси американського права, що відрізняють його від англійського;

2) якщо колонія була заснована не шляхом окупації, а шляхом добровільної уступки території, то раніше діюче право залишається чинним (це правило стосується, наприклад, випадку зі штатом Луїзіана, який був переданий США Наполеоном у 1803 році).

Таким чином, на першому етапі англійське право вважалось єдиним діючим правом в колоніях. Звичаї і традиції місцевого населення (індіанців)

витіснялися, ігнорувалися як щось нецивілізоване і вороже. І все ж необхідно констатувати, що англійське право зазнало в колоніях певних змін. Це було обумовлено тим, що соціально-економічні умови і порядки в колоніях істотно відрізнялися від ситуації в метрополії. У зв'язку з цим своєрідність американського варіанта англійського загального права стає помітною ще за колоніальних часів [4, с. 187].

Другий етап розвитку права США зумовлений подіями, які відбувалися з 70-их рр.. XVIII ст.. Слід зазначити, що американська революція 1775-1783 рр. на перший план висувала ідею самостійності американського національного права. Саме з даної події і розпочинається II етап в розвитку права США.

Основні принципи права США зафіксовані в Декларації незалежності 1776 р. і Конституції 1787 р., яка набула чинності з 1789 р.. Також слід зазначити, що 24 вересня 1789 р. було прийнято закон «Про судоустрій, котрий передбачав трирівневу побудову судової системи [5, с. 413].

Характеризуючи даний етап розвитку права США, слід зазначити, що основним джерелом права є Конституція, за нею йдуть федеральні закони, конституції і закони штатів. Для судів усіх інстанцій обов'язковими вважаються рішення Верховного суду США. Майже в кожному штаті є своя система права.

Особливістю розвитку права США на даному етапі було те, що багато рішень верховних судів штатів (навіть щодо цілком однакових обставин) часто суперечать одне одному. Спроби Верховного суду внести однаковість у правову систему виявилися марними. Цікаво відзначити, що перша кодифікація права була розпочата з ініціативи видатного американського юриста Фільда. Складений ним у 1848 р. Кодекс цивільного і кримінального судочинства для штату Нью-Йорк виявився настільки вдалим, що з незначними поправками він був прийнятий у багатьох штатах [2, с. 304].

Третій етап розвитку правової системи США починається з часів вступу на посаду Президента А. Лінкольна та початку громадянської війни (1861-1865 рр.).

Даний етап розвитку права США характеризується тим, що в цей період приймаються нормативні акти, що закріплюють наслідки війни: скасування рабства, надання чорношкірим права голосу (відповідно 13, 14, 15 поправки до Конституції). Також важливе значення мають акти, присвячені порядку ведення бізнесу та трудового права, оскільки на даному етапі приймаються сотні нових законів з питань оплати та тривалості робочого дня, праці жінок і дітей, діяльності профспілок, корпорацій, майна компаній, сертифікації, відшкодування шкоди, банківської справи, інших сфер економічного права.

Важливою подією даного етапу було те, що в 1890 р. приймається Акт Шермана, який створює нову галузь права – антимонопольне право. Окрім цього, у 70-і роки XIX століття вперше кодифіковано федеральне кримінальне законодавство, яке знов було систематизоване в 1909 році і, нарешті, реформоване в 1948 році [4, с. 97]. Зокрема, це реформування відбулося на сучасному етапі розвитку права США.

На сучасний розвиток права США суттєво вплинула політика Ф. Д. Рузвельта, яка одержала назву «Новий курс», оскільки внаслідок цих приймаються закони, які відновлювали становище США. Прийняття різноманітних законів вилилось в реформування найбільше права соціального захисту, а також й інших галузей права, таких як фінансове, банківське, аграрне, трудове, адміністративне та конституційне.

Таким чином, сучасний етап розвитку права США розпочинається з 1945 року, який триває і понині.

Список літератури

1. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / М. М. Страхов. – Харків: Право, 1999. – 416 с.
2. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : Навч. посіб. / 5-те вид., перероб. і домов / В. П. Глиняний. – К. : Істина, 2005. – 768 с.
3. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посібник / Г. І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 400 с.
4. Порівняльне правознавство: підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2012. – 272 с.
5. Бостан Л. М., Бостан С. К / Історія держави і права зарубіжних країн. 2-е вид. перероб. й доп.: Навч. посібник / Л. М. Бостан, С. К. Бостан. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 730 с.

УДК 343.3/7

Дворнік Я. Р., студент гр. ППР-171

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА ВИДИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проблематика правопорушень була і залишається однією з провідних тем для досліджень як у вітчизняній, так і зарубіжній юридичній науковій думці. Питання правопорушень були предметом наукових пошуків у багатьох юридичних науках, зокрема у кримінальному, адміністративному, цивільному, трудовому праві.

Правопорушення є соціальною і юридичною протилежністю правомірної поведінки. Це поведінка, яка завдає шкоди правам та інтересам як окремих осіб, так і суспільству в цілому. Взяті сукупно правопорушення становлять небезпеку для суспільства, порушують режим законності, існуючий правопорядок.

На сьогодні науковці щодо поняття правопорушення висувають досить тотожні трактування. Тому його сутність не є одною з основних проблем [1, с. 178].

О. Ф. Скакун визначає правопорушення, як суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність згідно з чинним законодавством [2, с. 458].

Аналізуючи поняття «правопорушення», необхідно визначити характерні його ознаки:

- це акт поведінки, діяння, що виявляється в неправомірній дії або бездіяльності (утримання від дій тоді, коли закон вимагає протилежне), виявлений зовні. Не можуть бути правопорушеннями думки, почуття, уявлення, не виражені в конкретних діях;

- свідомо-вольовий характер, тобто дії повинні залежати від волі та свідомості особи, вони мають бути добровільними;

- поведінка лише дієздатних деліктоздатних осіб, тих, що усвідомлюють значення своїх дій та здатні нести юридичну відповідальність. Не є правопорушенням поведінка особи, яка не контролює свідомо свої вчинки (душевно або психічно хворий), або поведінка в ситуації, коли у людини немає вибору, крім протиправних дій (необхідна оборона). Малолітні та душевнохворі не є деліктоздатними;

- усвідомлення вини з боку правопорушника – тобто наявність внутрішнього негативного ставлення суб'єкта до інтересів окремих осіб та суспільства в цілому. Вина відокремлює правопорушення від тих видів протиправної поведінки, що суспільно шкідливі, свідомо вольові, порушують норми права, але не відображають негативного ставлення суб'єкта до вимог правових приписів, скоюються без вини (необхідна оборона або крайня необхідність);

- протиправність діяння, тобто порушення вимог правових норм. Це або невиконання обов'язків (протиправна бездіяльність), або порушення заборон (протиправні дії);

- соціальна шкідливість. Правопорушення наносить майнову, соціальну, моральну, політичну шкоду. Шкода – це сукупність негативних наслідків правопорушення. Соціальною суттю шкоди є зменшення або знищення будь-якого блага, цінності, суб'єктивного права тощо. Шкода є обов'язковою ознакою будь-якого правопорушення. Але за деякі правопорушення відповідальність настає і без нанесення шкоди, коли лише була така можливість (замах на вбивство, порушення правил безпеки на виробництві, яке могло б призвести до жертв);

- суспільна небезпека – реальна загроза інтересам держави, суспільства, особистості [1, с. 179].

- Караність – дія, що полягає у застосуванні до правопорушника заходів державного впливу, заходів юридичної відповідальності у вигляді позбавлень благ психологічного, організаційного або матеріального характеру. Однак їх застосування до правопорушника є не завжди реальним [2, с. 459].

Таким чином, відсутність зазначених ознак не дає змоги розглядати діяння як правопорушення. Так, заподіяння шкоди при відсутності вини не розглядається як правопорушення.

Вище зазначені нами ознаки, які лягли в основу поняття правопорушення, конкретизуються в категорії складу правопорушення – такої його моделі, яку закріплено законодавчо стосовно кожного виду правопорушень.

Поняття складу правопорушення визначається як сукупність передбачених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак протиправного

соціально шкідливого діяння, за вчинення якого винна особа несе юридичну відповідальність [3, с. 363].

Враховуючи вищезазначене поняття, склад правопорушення утворюють такі його елементи як об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона.

Першим елементом складу правопорушення є об'єкт правопорушення.

Об'єкт правопорушення – це ті суспільні відносини та цінності (певні блага), що охороняються правом, на які спрямовано посягання суб'єктів правопорушення (наприклад, власність, духовні цінності, громадський порядок, здоров'я людини та ін). Не існує правопорушень, в яких був би відсутній об'єкт.

Об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішня характеристика правопорушення, що включає протиправне діяння (дія або бездіяльність), його шкідливі наслідки (результат діяння, наприклад, смерть людини, шкода здоров'ю, матеріальна шкода) і причинно-наслідковий зв'язок між діянням та його шкідливим результатом [4, с. 307].

Суб'єкт правопорушення – це деліктоздатна особа, яка скоїла правопорушення.

Суб'єктом правопорушення може бути:

а) індивідуальний суб'єкт – фізична особа, що є осудною та досягла певного віку [5, с. 271].

б) колективний суб'єкт правопорушення, ним може бути юридична особа, державний орган, громадська організація тощо, дії кожного з яких пов'язані з колективним винесенням рішень [5, с. 271].

Деліктоздатність фізичної особи визначається законом з урахуванням віку і психічних можливостей контролювати свою поведінку волею і розумом (свідомістю).

Деліктоздатність юридичної особи настає з моменту її офіційної реєстрації. Суб'єктами кримінального, дисциплінарного, матеріального правопорушення виступають лише фізичні особи, цивільного – фізичні і юридичні особи, адміністративного – переважно фізичні особи, а в окремих випадках, встановлених законодавством, і юридичні особи (порушення правил пожежної безпеки, невиконання вимог щодо охорони праці, порушення законодавства про захист прав споживачів та ін.) [2, с. 462].

Суб'єктивна сторона правопорушення – це сукупність ознак, які характеризують суб'єктивне ставлення особи до свого діяння та його наслідків.

Ознаками суб'єктивної сторони є вина, мотив і мета.

Головним критерієм є вина, під якою розуміють психічне ставлення особи до скоєного. Виділяють дві форми вини – умисел та необережність. Залежно від вольового критерію намір може бути прямим та непрямим.

Прямий умисел має місце, коли особа усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, передбачає та бажає настання наслідків свого діяння.

Непрямий умисел має місце, коли особа усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, передбачає та свідомо допускає настання наслідків свого діяння.

Мета – це уява особи, котра скоїла правопорушення, щодо бажаного результату, до якого вона прагне.

Мотив – це внутрішні процеси, що відображаються у свідомості особи та спонукають її до скоєння правопорушення. Мотив близько наближається до провини, але це не тотожні категорії. Він впливає на свідомість людини, зумовлює характер її дій, формує спрямованість волі, визначає зміст провини.

Мотив і мета близькі за значенням. Якщо мотив показує, якими факторами керується особа, скоюючи правопорушення, то мета визначає спрямованість діяння правопорушника, його найближчий результат, тобто те, до чого правопорушник прагне, чого хоче досягти [5, с. 241].

Таким чином, склад правопорушення – це сукупність закріплених у законі об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких, суспільно небезпечне винне протиправне діяння визнається конкретним правопорушенням. Відсутність хоча б одного з елементів означає відсутність підстави для притягнення суб'єкта правопорушення до юридичної відповідальності.

Отже, дослідивши сутність правопорушень, ми дійшли до висновку, що правопорушення – суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність згідно з чинним законодавством. Вищезазначене визначення правопорушення є домінуючим в поглядах переважної більшості науковців. Також ми охарактеризували особливості правопорушення як суспільно шкідливого явища, зокрема, визначили його ознаки та склад.

Список літератури

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. - К.: МАУП, 2003. - 240 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підруч. - К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.
3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. - Харків: Право, 2011. — 584 с.
4. Сухонос В. В. Теорія держави і права : Навчальний посібник. – Національний банк України. Українська академія банківської справи. – Суми, 2005. – 689 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс [Текст] : підручник / [Зайчук О. В. та ін. ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко]. - Київ : Юрінком Інтер, 2006. - 685 с.

УДК 340.12

Іванова Р. В., студентка гр. ПР-141

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ ЧЕЗАРЕ БЕККАРІА

Чезаре Беккарія (1738-1794) – італійський філософ, теоретик кримінального права. Філософсько-правові погляди викладено у творі «Про злочини і покарання». Ч. Беккарія належить доктрина, що була першою спробою примирити дві протилежні теорії права покарання, які панували до нього.

Робота «Про злочини і покарання» перейнята вірою в людський розум, волелюбністю, ідеями гуманізму і законності. Ч. Беккарія взяв ідеї Гроція, Гоббса, представників французького Просвітництва (Вольтера, Монтеск'є, Дідро, Руссо, Гельвеція та ін.), синтезував їх, узагальнив і створив своє вчення.

Чезаре Беккарія розрізняє справедливість – божественну, природну і людську. Перші дві справедливості засновані на божественних і природних законах. Людська справедливість базується на суспільному договорі, що встановлює межі влади держави. Вона мінлива. Її критерієм повинне бути загальне благо. Засновані на ній закони держави повинні мати на увазі можливо більше щастя для можливо більшого числа осіб. Але неосвічені уявлення про справедливість призвели до того, що закони держави стали зброєю в руках незначної меншості. Закони несправедливі, закріплюють становище привілеї, нерівність перед кримінальним законом, право сильного, пов'язані з ним несвободу і насильство.

Мислитель критикував сучасну йому юриспруденцію, при якій законами вважаються вислови римських і середньовічних юристів, а кримінальне право спирається на вікові забобони. Існуючі закони служать тільки для прикриття насильства і допомагають приносити народ у жертву ненаситному ідолу деспотизму. Причину цього Беккарія вбачав в утвердженні приватної власності, що дає одним владу, благополуччя, а іншим – убогість і безправ'я. Право власності – «жахливе і, може бути, не необхідне право». Але у своєму політико-правовому вченні Беккарія не думає про знищення приватної власності. А, навпаки, висловлює побажання поступового зрівняння матеріального становища людей. Не виступає він і за радикальну перебудову суспільства.

Усі свої надії Беккарія пов'язує з освіченим монархом, що буде піклуватися про своїх підданих, про усунення убогості і нерівності. Такий монарх буде сприяти розвиткові наукам, мистецтва, освіченості і моральності народу. Монарх видає справедливі і мудрі закони, перед якими усі будуть рівні, яких будуть суворо дотримуватися і які забезпечать права людини.

У науці Чезаре Беккарія вважають родоначальником класичної школи кримінального права. Розвиваючи ідею законності, він стверджував, що свобода громадянина в його праві робити все, що не суперечить законам, що сама влада повинна суворо дотримуватися законів. Без цього не може існувати «законне суспільство». Зазіхання на безпеку і свободу громадян є одним із тяжких злочинів. Тільки закони можуть установлювати покарання, і право їх видання належить лише суверену як представнику всього суспільства. Сам суверен може видавати лише загальні закони, але не може судити за їх порушення. Це задача суду, що з'ясовує факти. Покарання ж, обумовлене судом, не може виходити за межі, встановлені законом, інакше воно несправедливе і не відповідає умовам суспільного договору, вважав Беккарія.

Для запобігання злочинів і оздоровлення суспільства Беккарія не пропонує перебудови життя на абсолютно нових принципах. Він веде мову «про добродійних монархів, що сидять на престолах Європи, хто опікується

мирним чеснотами наук і мистецтвом, батьків своїх народів». Він воліє говорити про усунення бідності та поступове зрівняння всіх громадян як у моральних, так і в матеріальних вигодах, що надаються суспільством; висловлюється за загальну освіту і добре виховання; пише про прості, мудрі закони і рівність перед ними всіх людей, про необхідність суворої законності і точного дотримання законів, обов'язкових гарантій прав особистості.

Щира переконаність Беккарія в нерозумності феодальної системи, його гуманізм і талановита пропаганда передових поглядів на право і державу об'єктивно зіграли чималу роль в ідеологічному оснащенні європейських буржуазно-демократичних перетворень.

Він стверджував, що причина злочинності полягає у соціальних умовах – убогості людей і зіткненні їхніх інтересів, породжуваних людськими пристрастями. Потрібно відрізнити злочини справжні від злочинів уявних і невмотивованих. Метою покарання має бути попередження нових злочинів і виправлення злочинців. Для цього покарання повинне бути публічним. Беккарія був проти застосування феодальних методів дізнання (катувань – Р.І.). Закликав до обмеження застосування страти. Він відстоював рівність усіх перед законом і можливість покарання людини тільки за ті діяння, що визначені законом як злочинні.

Аргументи Беккарія на користь скасування страти – це практично перший в історії теоретичний виступ такого роду. Страту він припускав тільки за надзвичайних обставин, наприклад, збереження існуючого правління, чи коли нація бореться за свою свободу. У всіх інших випадках страта несправедлива і невиправдана.

Об'єктивним критерієм тут виступають загальні умови свободи, безпеки громадян. Тільки реальна шкода, яку ті чи інші дії наносять суспільному благу, є єдиним й істинним мірилом злочинів. У тісному взаємозв'язку зі злочином Беккарія розглядав покарання. Юридична відповідальність і покарання – логічний наслідок правопорушення. В цьому аспекті вчений висуває ряд прогресивних принципів, на основі яких повинно здійснюватися покарання. Перш за все, це співмірність злочину і покарання, що, по суті, є застосуванням у кримінальному праві більш загального принципу – принципу еквіваленту. На основі принципу співрозмірності, відповідності злочину і покарання Беккарія пропонував побудувати «точну і загальну шкалу злочинів і покарань», в якій би злочини і покарання розміщувалися відповідно і залежно від їхньої шкоди. З принципом співмірності тісно пов'язаний принцип рівності громадян перед кримінальним законом при призначенні покарань. Покарання повинно бути неминучим. «Вплив справляє не стільки суворість покарання, скільки його неминучість», - писав Беккарія. Неминучість покарання виступає, як необхідний аспект законності і обов'язкова умова існування самого права. В іншому випадку руйнується правопорядок. «Впевненість у неминучості, хоча б і поміркованого, покарання справляє завжди більше враження, ніж страх перед іншим, більш жорстоким, але супроводжуваним надією на безкарність».

«Злочин, - писав мислитель, - або доказаний, або недоказаний. Якщо доказаний, то за нього можна накладати тільки те покарання, яке встановлене законом, і тортури є непотрібними, тому що зізнання злочинця зайве. Якщо ж

злочин не доказано, то не можна мучити невинного, яким, за законом, повинен вважатися кожен, чий злочин не доказаний». Тому, замість зізнання за допомогою тортур, «царицею доказів» повинно бути з'ясування дійсної винуватості чи невинуватості обвинувачуваного на основі об'єктивного і неупередженого вивчення всіх доказів. Для забезпечення цього судовий розгляд повинен бути публічним.

За природним правом, теоретично неприпустимо, щоб людина бажала позбавити себе життя і, отже, вона не могла надати це право іншим. Страта – війна нації з громадянином, це повернення в природний стан. Багатівіковий досвід показує, що погроза страти не зупиняє злочинця. Більш ефективно покарання – довічне позбавлення волі. Страта невинуватих і з моральної точки зору. Це, навпаки, веде до жорстокості й аморальності. Невинуватих страта і з точки зору юридичної. Її застосування може бути результатом помилки суддів, що стає вже непоправною, доводив Беккарія.

Значну увагу вчений приділяв і запобіганню злочинності. Краще попереджувати злочини, ніж карати за них. Саме у цьому – головна мета кожного доброго законодавця, - писав він. А шлях до цього – розумне законодавство і освічений народ, вихований на нормах свободи.

Отже, Беккарія заклав ті основи кримінального права і процесу, які пізніше були сприйняті всіма розвинутими правовими системами, під його впливом відбувався подальший розвиток кримінально-правової науки в наступні періоди.

Список літератури

1. Андрусяк Т. Г. Історія політичних правових вчень / Т. Г. Андрусяк. – Львів: ЛНУ, 2001. – 220 с.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: навчальний посібник / Є. Ф. Безродний, О. І. Уткін. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 432 с.
3. Кирилук Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень. Нової доби: навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 414 с.
4. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. / А. І. Кормич – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.

УДК 349.6

Ігнатенко С. В., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ

Важливо, щоб у вирішенні екологічних проблем брали участь якомога більше громадян, а для цього вони мають отримувати всебічну, повну, достовірну інформацію про стан навколишнього природного середовища та його вплив на життя та здоров'я людини.

Екологічна інформація – явище складне і неоднозначне, процес його формування досить складний і визначається багатьма факторами. У науці

немає єдиного погляду на визначення поняття «екологічна інформація». Екологічну інформацію визначають як відкриті, повні та достовірні відомості про природні явища, події, предмети, процеси та осіб у сфері приналежності природних ресурсів, використання, забезпечення екологічної безпеки, відтворення й охорони навколишнього природного середовища, які надаються своєчасно. Повна інформація означає, що відомості, які до неї входять, є вичерпними, у них повною мірою відображені всі факти. Достовірною є інформація, яка відповідає об'єктивно існуючому стану довкілля та здоров'я людей, а також іншим показникам [1].

Деякі вчені під терміном «екологічна інформація» розуміють будь-яку інформацію про стан вод, повітря, ґрунту, фауни, флори, землі і природних зон і про діяльність або заходи, які несприятливо впливають або можуть надавати такий вплив на них, а також про діяльність або заходи, спрямовані на їх охорону.

Дубовик О. Л., визначає екологічну інформацію як будь-яку інформацію, яка: а) відображає процеси, що відбуваються в сфері взаємодії природи і суспільства; б) необхідна для цілей охорони навколишнього середовища, тобто повинна бути використана при прийнятті екологічно значимих рішень у всіх сферах і видах діяльності [2].

Стаття 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає, що інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

- стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;

- біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;

- джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

- загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;

- екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;

- витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля [3].

Орхуська Конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються

довкілля», встановлює, що будь-яка особа має право на доступ до екологічної інформації [4].

В Україні право на екологічну інформацію є конституційним. Згідно ст. 50 Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація не може бути засекречена [5]. Конституція визнає екологічну інформацію відкритою, забороняє її засекречувати, гарантує вільний доступ до отримання даних про стан довкілля і (обсяги, склад хімічних токсичних речовин, джерела забруднення на відповідній території, рівні радіаційного забруднення) та про якість харчових продуктів та предметів побуту, а також визнає право громадян на її поширення.

Згідно ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» кожний громадянин України має право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом [3].

Порядок реалізації громадянами права на інформацію, включаючи екологічну, визначається й Законом України «Про інформацію». Інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом [6].

Право на доступ до екологічної інформації – це абсолютне право громадян, якому кореспондується обов'язок необмеженого кола осіб надавати таку інформацію. Проте коло суб'єктів зобов'язаних надавати таку інформацію чітко не визначено у законодавстві. Узагальнений перелік таких осіб закріплено в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». На думку Корновенко С. В. законодавець штучно звужує коло суб'єктів інформаційного забезпечення, покладаючи такі обов'язки практично тільки на органи державної влади та органи місцевого самоврядування [7, с. 89].

Так, екологічне інформаційне забезпечення здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень. Особи, які винні у відмові від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення, у приховуванні випадків аварійного забруднення навколишнього природного середовища або фальсифікації відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення несуть юридичну відповідальність [3].

Основними джерелами екологічної інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Отже, кожен громадянин має право на екологічну інформацію. Таке право забезпечується як міжнародними договорами, так і законами України.

Громадяни можуть реалізувати своє право на екологічну інформацію шляхом доступу до інформації, що означає можливість самому збирати її шляхом спостережень, аналізу, шляхом ознайомлення з офіційно поширюваною інформацією державними органами та через звернення громадян до відповідних органів з запитом про надання інформації. У випадку відмови у наданні інформації, наданні неповної, недостовірної інформації громадяни можуть звертатись в суд за захистом свого порушеного права.

Список літератури

1. Краснова М. В. Проблеми компенсації школи за екологічним законодавством України / М. В. Краснова // Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. К., 2010. – С. 34.
2. Дубовик О. Л. Экологическое право: учебник / О. Л. Дубовик. М.: Изд-во Проспект, 2006.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 18.12.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 41. - Ст. 546.
4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015.
5. Конституція України від 30.09.2016 р. // Відомості Верховної Ради України – 1996. - № 30. - Ст. 141.
6. Закон України «Про інформацію» від 01.01.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 48. - Ст. 650.
7. Корновенко С. В. Інформаційно-правові аспекти сучасної екологічної політики в Україні / С. В. Корновенко, Б. М. Гук // Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького «Право і суспільство». Черкаси. - 2015. - № 1. - С. 89.

УДК 342.7

Калітник О. О., студентка гр. КПП-173

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Історія свідчить, що розвиток та формування уявлень про права людини, розпочався ще з зародження людської цивілізації. Одним із перших письмових закріплень про права людини є давньоєврейські книги Танах. У них вперше згадано про цінність і недоторканність людського життя, про рівність людей, про заборону посягання на честь і гідність людини, недоторканність приватної власності. (Буття 1:27; Псалми 8:5-7; Левіт 19:18;25:10; Вихід 12:49; Второзаконня 24:14,15; Ієремія 34:17) [1, с. 94-98].

У 5-6 ст., ідею рівноправ'я захищали давньогрецькі філософи (Антифон, Алкідам, Лікофрон), згідно яких всі люди від народження мають однакові права. Китайський мислитель Мо-Цзи, доводив аналогічну гіпотезу. У Київській Русі за « Руською правдою» поважалось право власності та була відсутня смертна кара.

Поширення християнства, яке пропагувало повагу до життя, рівність, також сприяло прав людини. У Середньовіччі майже всі наведені принципи

декларувались формально, інколи узагалі офіційно відкидалися. Відсутність закріплених прав приводила до повстань проти влади (феодалів, правлячого класу). Велика хартія вольностей (Magna Charta Libertatum, 1215 рік) є досягненням такого руху – це перше законодавче закріплення прав людини (на приватну власність, недоторканність та свободу особи, обмеження влади монарха над людиною).

У 17-18ст., закладені основи сучасного розуміння прав людини через призму їх невідчужуваності від народження; напрацьовані основи та механізм забезпечення їх захисту (праці Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, І. Канта та ін.). У 1679 р. в Англії прийнято Habeas Corpus Act, який забороняв безпідставне, тривале утримання заарештованого у в'язниці і проголошувалося право на розгляд його справи суддею чи іншою компетентною посадовою особою протягом розумного строку, введено правило про недопустимість повторного притягнення до відповідальності за один і той самий злочин. Положення Білля про права 1689 р. забороняли жорстокі покарання, проголошували свободу слова у парламенті. У Конституції США 1776 р. ст.1 зазначалося, що «всі люди від природи однаково вільні й незалежні, мають певні невід'ємні права ..., а саме - права втішатися життям і волею, засобами набувати й володіти власністю та пошуками щастя й безпеки». А ст.5 цього ж документу зазначала, що вся влада належить народу і є його волевиявленням. Також тут вказувалося, що «Конгрес не повинен ухвалювати законів, які б запроваджували будь-яку релігію чи забороняли вільне відправлення релігійних обрядів, обмежували свободу слова чи преси або право народу мирно збиратися й звертатися до уряду з петиціями про відшкодування збитків» [2, с. 25-27]. Це означало, що держава гарантувала свободу слова, свободу совісті, свободу зборів. Тогочасна Конституція США вплинула на утвердження прав людини у законодавстві інших країн.

Надзвичайно прогресивною була Декларація прав людини і громадянина прийнята у 1789 р. у Парижі. Мала на меті покінчити із соціальним безправ'ям і пануванням одного класу над іншим. У ст. 1 сказано: «Люди народжуються і залишаються вільними і рівними в правах». Також зазначено, що держава повинна забезпечувати природні і невід'ємні права людини. За цим документом дозволялось робити все, що не заборонено законом і не шкодило іншим. У Декларації зазначалося, що тільки закон і офіційні державні органи можуть встановлювати і здійснювати покарання.

Україна також не була осторонь при створенні механізму захисту прав і свобод людини. Ще у 1710 р. у законах Пилипа Орлика було зазначено про верховенство права і рівність всіх людей перед законом, також проголошувались ідеї піднесення природних прав. За законами заборонялось карати особу на власний розсуд, заборонялось накладати штраф без суду, порушувати особисті права. Захищались права сиріт та вдів козаків, вони звільнялися від податків та повинностей. Велика увага приділялась захисту прав та захисту майна нижчих верств населення.

Першою міжнародною угодою і першим міжнародно-правовим документом, у якому закріплено принцип поваги до основних прав і свобод людини, став статут Організації Об'єднаних Націй, що був прийнятий у 1945

році. Статут ООН став фундаментом для подальшого розвитку спілкування й співпраці суверенних держав і народів у галузі прав і свобод людини.

Саме з прийняттям статуту ООН розпочалися всеосяжні зусилля світового співтовариства у сфері утвердження і захисту прав і свобод людини [3, с. 143-144]. В ній, однією з багатьох найважливіших цілей, об'єднані нації проголосили: «знов утвердили віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівноправності чоловіків і жінок та в рівність прав у великих і малих націй» [4].

Універсальний комплекс прав і свобод, що здатний забезпечити нормальну життєдіяльність кожної людини, визначений у таких міжнародно-правових актах, якими є: Загальна Декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права (1966 р.); Факультативний протокол до міжнародного Пакту про громадянські і політичні права (1996 р.), Європейська Конвенція про захист прав та основних свобод людини та ін. Саме завдяки названим та іншим документам у галузі прав людини, людина стала суб'єктом міжнародного права. Права і свободи людини перестали бути лише внутрішньою справою держави. Вони стали об'єктом всього міжнародного співтовариства [3, с. 143-144].

Звертаючись до новітньої історії прав людини слід відзначити суттєвий вплив на процес їх формування технологічного та соціального прогресу, які видозмінюють сучасне суспільство фактично онлайн та у глобальних масштабах. Так, Фінляндія стала першою державою у світі, де законодавством, серед інших основних прав людини, з 2010 року зафіксовано право громадян на швидкісний Інтернет [5].

Британські законодавці вирішили гарантувати право громадян на високошвидкісний Інтернет до 2020 року, про що заявило Міністерство по цифрових технологіях, культурі, ЗМІ і спорту Об'єданого Королівства [5].

Розвиток штучного інтелекту та робототехніки у всіх сферах життєдіяльності людини (промисловість, наука, медицина, безпілотні механізми) поставив питання щодо введення в юридичний обіг нового поняття – «електронна особа».

Нещодавно Європейський парламент прийняв на розгляд проект резолюції про правовий статус роботів як «електронної особистості (електронної особи)» [5]. Передбачається наділення роботів статусом «електронної особистості», яка має специфічні права та обов'язки; розподіл відповідальності між виробником і власником. В цілому тенденція збільшення кількості роботів у різних сферах людського життя несе загрозу безробіття для людей в окремих галузях. Вірогідність створення інтелекту, який дорівнює інтелекту людини, або перевищує його, є доволі високою вже сьогодні (юридична фірма Baker&Hostetler оголосила, що приймає на роботу штучний інтелект ROSS для ведення справ про банкрутство, якими зараз опікуються майже п'ятдесят юристів). Розробки штучного інтелекту у перегонах озброєнь досягли такого рівня ефективності, що відома міжнародна неурядова організація Amnesty International вимагає від урядів всіх країн заборони розробки роботів-вбивць (за окремими даними, безпілотниками в період 2004-2013 р.р. вбито від 2500 до 3500 осіб і більше тисячу поранено) [5].

У 2017 році Саудівська Аравія стала першою країною, яка надала громадянство роботам. Робот-гуманоїд з штучним інтелектом Софія. Згаданий проект Резолюції передбачає наділення роботів та систем штучного інтелекту статусом "електронних особистостей", які мають специфічні права і обов'язки. По суті, можна стверджувати, що проект пропонує надати роботам права людини замість встановлення звичайних правових рамок їх використання і застосування [5].

Отже, можна прийти до висновку, що розвиток та формування уявлень про права та свободи людини, розпочався ще з зародження людської цивілізації, а першою міжнародною угодою і першим міжнародно-правовим документом, у якому закріплено принцип поваги до основних прав і свобод людини, став статут Організації Об'єднаних Націй, що був прийнятий у 1945 році. Процес становлення прав і свобод людини у сучасному світі триває, ця правова категорія є важливою складовою взаємовідносин та цінностей сучасного міжнародного співтовариства.

Список літератури

1. Права людини і громадянина: проблеми реалізації в Україні: Праці Львівської лабораторії прав людини Академії правових наук України. - К.: Ін Юре, 1998. – 300 с.
2. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: Навчальний. посібник. – К.: Атіка, 2004. - 464 с.
3. Майданник О. О. Конституційне право України: Навч. посіб. – К: Алерта, 2011. – 380 с.
4. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Радутний О. Е., Artificial Intelligence (штучний інтелект) та інші загрози (кримінально-правовий вимір) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphd.ua/publication-225/>

УДК 340.12(73)

Карпенко М. С., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ВНЕСОК АВРААМА ЛІНКОЛЬНА В ПОЛІТИКО-ПРАВОВУ ДУМКУ США

Політико-правова думка США XVIII-XIX ст. формується під значним впливом ідей європейського Просвітництва і протестантських релігійно-етичних доктрин. Переважна більшість американських юристів і політичних діячів тих часів були палкими прихильниками принципів природного права. Серед видатних політичних діячів світу особливе місце займає шістнадцятий президент США Авраам Лінкольн. Був Президентом у період громадянської війни в США, що тривала з 1861 по 1865 р. і забрала життя близько 600 тис. американців. В історії А.Лінкольн назавжди залишиться як людина, що запобігла розпаду Сполучених Штатів і звільнила рабів. У зв'язку з цим, ми

дослідимо внесок вищезазначеного політика в розвиток політико-правової думки США

Авраам Лінкольн народився 12 лютого 1809 р. у штаті Кентуккі в родині бідного фермера. Весь його добробут залежав від клаптика землі, на якому працювали батьки Авраама, Томас і Ненсі Лінкольни. Перші кроки в політиці Лінкольн зробив у 1834 р., коли був обраний у законодавчі збори штату Іллінойс, пройшовши там відмінну політичну школу, завоювавши авторитет серед колег. У 1836 р. Лінкольн склав складний екзамен і одержав право на власну адвокатську практику. Ставши юристом, він перебрався в місто Спрінгфілд. Відтоді Лінкольн вперше в житті почав добре заробляти [1].

Наступною сходинкою в політичній кар'єрі Авраама Лінкольна стало його обрання в палату представників Конгресу США в 1847 р. Робота в Конгресі відкрила можливість претендувати на місце в уряді країни. Однак Лінкольну не вдалося того разу виділитися серед американських законодавців. Більш того, виступивши проти американської агресії в Мексиці і політики президента Полку, Лінкольн нажив собі багато політичних ворогів.

Авраам Лінкольн був противником рабства. 18-літнім юнаком Лінкольн побував у Новому Орлеані, цьому найбільшому центрі работоргівлі Півдня. Він був вражений тим, що на міському ринку людей продають немов тварин. «Я ненавиджу рабство, тому що рабство саме по собі дивовижно несправедливе». – говорив Лінкольн. Але як політик він розумів, що спроби крутими мірами покінчити з ганебним явищем лише приведуть до війни і розпаду держави. Близьким він зізнавався, що питання про скасування рабства і збереження Союзу штатів є для нього складною проблемою. Тому у своїх політичних висловлюваннях він був надзвичайно обережним [2].

Лінкольн вважав, що збереження Союзу важливіше за всі інші проблеми. «Незважаючи на те, що я ненавиджу рабство, я скоріше погоджуся на його розширення, чим побачу Союз розпавшимся», – говорив він. Перспектива боротьби Півдня і Півночі країни представлялася Лінкольну так: «Будинок, зруйнований сварками, не може встояти. Я упевнений, що нинішній уряд не може бути стійким, залишаючись наполовину рабовласницьким, наполовину вільним. Я не очікую, що союз буде розірваний, що будинок завалиться, і вважаю, що розбрати в ньому припиняться. Він стане або цілком вільним, або цілком рабовласницьким».

У ході передвиборної компанії в 1860 р. Лінкольн стриманістю й умінням уникати крайнощів зумів переконати виборців і, перемігши на виборах 6 листопада 1860 р., став президентом США.

У питанні, відмінити або зберігати рабство, Лінкольн значною мірою залежав від постійної необхідності враховувати можливу реакцію на цей крок усієї сукупності різних сил і чинників, у першу чергу, зрозуміло, усередині країни. Виступаючи за відміну рабства як інституту, президент зовсім не вважав негрів рівними білим і був проти надання їм після звільнення статусу повноправних громадян. Американський історик Дж.Фуллер писав: «Якби Лінкольну наступного ж дня після падіння форту Самтер представилася можливість опублікувати свою Декларацію про емансипацію, була б закладена моральна підстава для всієї його загальної стратегії. Але це було

неможливо: по-перше, Північ не була готова до цього, а по-друге, як сказав сам Лінкольн: «Я не бажаю виступати з документом, неминуча бездіяльність якого, подібно папській буллі проти комети, була б видна всьому світу».

Слід зазначити, що Лінкольн більше схилився до так званого проекту «колонізації» тобто вивозу негрів (з їх згоди) в держави Латинської Америки і до Африки, ніж до перетворення звільнених негрів в рівноправних громадян США.

Президент навіть вів переговори з лідерами негритянських релігійних общин і з урядами деяких латиноамериканських країн про деталі проведення в життя цього проекту. В основі цієї наївної, так і не здійснилася спроби лежало глибоке розуміння Лінкольном того положення, в якому опиняться мільйони негрів, формально вільних, але позбавлених прав білих громадян [3]. Проте, намагання Лінкольна були марними, оскільки він загинув від руки Джона Вілкса Бута, актора-конфедерата.

Отже, і донині Авраама Лінкольна вважають одним із найбільш інтелектуальних президентів Сполучених Штатів. На знак подяки американського народу у Вашингтоні шістнадцятому президентові Аврааму Лінкольну спорудили меморіал як одному з чотирьох президентів, що визначили історичний розвиток Сполучених Штатів Америки. Це визнання свідчить, що Лінкольн зробив значний внесок в історію США.

Список літератури

1. Иванов Р. Ф. Авраам Линкольн и Гражданская война в США. – М.: Эксмо, 2004. – 312 с.
2. Кучма В. В. Государство и право Нового времени (XVII - XIX вв.). – Волгоград: Изд-во Волгоградского ГУ, 2002. – 360 с.
3. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 304 с.

УДК 340.116

Качан Є. В., студент гр. ПР-143

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ІДЕАЛЬНА ДЕРЖАВА У ПОГЛЯДАХ ПРЕДСТАВНИКІВ УТОПІЧНОГО СОЦІАЛІЗМУ

Упродовж багатьох віків людство намагалося дати відповідь на вічні питання суспільного розвитку, а саме: у чому полягає природа людини як соціальної істоти; яким має бути суспільство; що таке справедливість та рівність; як забезпечити рівність для усіх, і яким насправді має бути справедливе суспільство.

Історія доводить, що саме невдоволеність соціальним порядком змушувало видатних мислителів створювати проекти ідеальної держави, у яких принцип справедливості сприймався як найвища цінність, а жити вільно

та щасливо мало стати нормою повсякденних відносин. Саме тому, однією з концепцій ідеальної держави свого часу була висунута концепція утопічного соціалізму [1, с. 25]. Окрім того, актуальність дослідження утопічного соціалізму зумовлюється тим, що сьогодні його дослідження має важливе значення, оскільки Україна, як і інші держави колишнього Радянського Союзу та Східної Європи, в недалекому минулому волею долі виконувала роль полігонів, де політичними екстремістами робилися спроби втілити ідеологію соціалізму в життя. Проте, вона зазнала нищівного краху. Незважаючи на це, ми дослідимо сутність даної концепції детальніше, оскільки на певному етапі політико-правової думки вона все ж таки мала право на існування.

Відмічаємо, що засновником утопічного соціалізму був Томас Мор, знаменитий памфлет якого дав назву новій течії суспільної думки – «утопічний соціалізм». «Утопія», або «Золота книга, настільки корисна, наскільки і забавна про найкращий устрій держави і про новий острів Утопію» була опублікована у 1516 р. і після того перевидавалась багато разів, що свідчить про те, що ідеї утопічного соціалізму розвивалися надзвичайно швидко.

Характерними рисами утопічної моделі ідеального суспільства Т. Мора були наступні:

- відсутність приватної власності. Акцентуючи увагу на тому, що «там, де є приватна власність, де все вимірюється грошима, навряд чи коли-небудь буде можливим справедливе і щасливе управління державою», Т. Мор стверджує, що «розподілити все порівну і справедливо, а також щасливо управляти справами людськими неможливо інакше, як зовсім знищивши власність»;

- відсутність грошей і торгівлі, прямий продуктообмін між містом і селом. У творі Т. Мора зазначається, що на острові Утопія «кожне місто поділене на чотири рівних частини. Посередині кожної частини є ринок з різними товарами. Туди кожне господарство звозить певні свої вироби, кожний вид яких розміщують в окремих сховищах. Будь-який голова господарства просить те, що потрібно йому самому і його близьким, причому без грошей, взагалі без будь-якої винагороди забирає все, що тільки попросить».

Таким чином, характерними рисами раннього утопічного соціалізму були критика недоліків наявного устрою та приватної власності з позиції моралі й тяжіння до примітивної ідеалізації суспільного життя, заснованого на рівності потреб та здібностей [2, с. 133].

У будь-якому випадку напрацювання Т. Мора заклали початок нової суспільно-політичної течії – «утопічний соціалізм», оскільки в подальшому ідеї Т. Кампанелли, Дж. Лільберна, Дж. Вінстенлі, Ж. Мельє відобразили перехід соціально-економічної думки від ідеї споживчого комунізму до ідеї суспільної власності на засоби виробництва, визнання важливої ролі державної влади у становленні «справедливого».

Проте, найбільший розвиток ідеї утопічного соціалізму отримали в першій половині ХІХ ст., завдяки ідеям А. Сен-Сімона та Ш. Фур'є у Франції та Р. Оуена в Англії. Вищезазначені мислителі розробили теорії зміни

суспільного устрою шляхом реорганізації виробництва. Так, ідеальний суспільний устрій А. Сен-Сімон визначив терміном «індустріалізм», Ш. Фур'є визначив – «гармонія», Р. Оуен – «комунізм» [3, с. 191].

Також у цей час виникла нова утопічна течія – прудонізм від імені його засновника П.-Ж. Прудона. Так, прудонізм – це реакційна течія дрібнобуржуазного соціалізму та анархізму, в основу якої покладено філософські й соціологічні погляди П.-Ж. Прудона. Проголошуючи дрібнобуржуазні ідеї гармонії і співробітництва класів, Прудон виступав проти класової боротьби пролетаріату, а головним джерелом соціальних конфліктів вважав державу й робив з нього анархістські висновки. Прудонізм поширений у ряді країн Західної Європи в другій половині XIX ст. Ідеї Прудона сприйняв анархо-синдикалізм [4, с. 435].

Отже, спільними рисами вищезазначених концепцій соціальних утопій були ідеї відсутності експлуатації, ліквідації протиріч між фізичною і розумовою працею, знищення приватної власності. Як наслідок, соціалісти-утопісти не визнавали радикальних шляхів переходу до нового ладу, заперечували революційні методи боротьби, прагнули змінити суспільні відносини еволюційним шляхом [3, с. 191]. Це суспільно-політичне вчення про суспільство, що живе за утопічними принципами, тобто такими, що не можуть бути втілені в реальному житті.

Проте, в будь-якому випадку значення утопічного соціалізму для історії суспільно-політичної думки неможливо переоцінити, оскільки соціальні утопічні доктрини знайшли подальше продовження в марксизмі, соціал-демократизмі, сучасному неолібералізмі та інституціоналізмі.

Список літератури

1. Кузнецов А. О. Експлікація ідеї соціальної справедливості у творах соціалістів-утопістів (частина перша) // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. - № 2. – С. 25-31.
2. Історія економічних учень : Підручник у 2 ч. / за ред. В. Д. Базилевича. – К.: Знання, 2005. – Ч. 1. – 2005. – 567 с.
3. Політична економія: Підручник / За наук. ред. д. е. н., проф. В. Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2008. – 487 с.
4. Словник іншомовних слів / За ред. члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука – 1-е видання. – К.: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія» (УРЕ), 1974 – 776 с.

УДК 340.15

Кирдан Ю. В., студент гр. ПР-151

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ КРАЇН СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Політико-правові знання першими почали зароджуватися дуже давно ще в країнах Стародавнього Сходу, таких як Вавилоні, Єгипті, Індії, Китаї,

Месопотамії, Мідії, Персії та інших країнах. Ці знання будувалися на міфологічному уявленні про роль та місце людини у світі. Науковці назвали міфологічний політико-правовий світогляд, який характеризував всі стародавні країни. Формуванню політичної думки допомогла поява приватної форми власності та поділ суспільства на певні верстви, стани, що допомогло утворити державу. Перші форми державності почали з'являтися в Єгипті та Месопотамії в період IV-III тисячоліття до нашої ери, одночасно з ними відбувався розвиток і в Стародавній Індії та дещо пізніше в Стародавньому Китаї. Стародавні цивілізації сформувались здебільшого у вигляді низки пов'язаних між собою міст-держав із подальшою їх трансформацією в східні деспотії.

Політико-правові вчення Стародавнього Сходу вивчали та досліджували такі науковці, як Т. Г. Андрусак, К. І. Батир, Г. М. Бонгард-Левин, Г. Г. Демиденко, М. І. Мірошніченко, В. С. Нерсисянца, Ф. П. Шульженко, та інші.

Деспотична форма правління в країнах Стародавнього Сходу вплинули на розвиток політико-правової думки та відповідно до них склалися певні погляди щодо права в цілому. Політико-правові уявлення органічно вписувалися у норми моралі, набуваючи форми етико-політичних доктрин, за якими перетворення у суспільстві та державі відбувалися зі зміною у способі життя людей і їх моральної поведінки; державна влада й суспільство ототожнювались [1, с. 78-79].

Форми та принципи правління державою були зазначені в багатьох працях філософів та політичних діячів, прикладом таких праць можуть служити: «Повчання Птахотепа», «Повчання Аменемопе», перераховані праці відносилися до джерел Єгипетської політичної думки. У свою чергу у Стародавній Індії – це «Закони Ману», «Артхашастри», у Стародавньому Китаї – це книга переказів «Шуцзин». Вище зазначені джерела спрямовували свою увагу на те, що правителю необхідно додержуватися справедливості, безпосередньо виконувати свої функції та наводити порядок в країні за допомогою права.

У політико-правових поглядах Стародавнього Єгипту люди були переконані, що державна влада була створена богами, а безпосередньо фараон був уособленням бога, який правив цим народом. Починаючи з раннього царства (III тисячоліття до нашої ери), єгипетським фараонам присвоювали священний титул «сина бога Сонця», а запорукою земних порядків, законів і правил людської поведінки була божественна справедливість [2, с. 56].

На території Месопотамії та навколишніх територіях у II тисячоліття до н. е. за часів правління царя Хаммурапі суспільство поділялося на класи. В той же самий час поряд із державною власністю все більше почала з'являтися і приватна, це досить негативно впливало на державну владу тим, що суспільство піддавало сумнівам божественне походження влади та більшої популярності набувала думка про цінність особи як індивіда в суспільстві. Цар Хаммурапі намагався всіма силами зберегти уявлення про божественне походження та характер влади та його законів. Це підтвердження ми

знаходимо в Законах царя Хаммурапі – політико-правовій пам'ятці XVIII ст. до н.е. [3, с. 197].

Нерівність населення в Стародавній Індії призвело його до такого поділу – варни: брахмани (жерці, які трактували закони), кшатрії (воїни, царі), вайші (ремісники та землероби) та шудри (слуги). Саме такий розподіл був трактований священною книгою «Веди», в якій була ідеологія брахманізму. Невдовзі ідеологію брахманізму, як поділу суспільства на варни засуджував інший напрямок – буддизм.

Проте ідеологія брахманізму була втілена в досить багатьох дхармах (правила поведінки, закони), найяскравішим прикладом є «Закони Ману», яким закріплювався поділ на варни та певні привілеї для знаті. Належність до варн визначалася з народження та була пожиттєвою, перехід з однієї в іншу варну заборонявся. Політичним ідеалом брахманізму є теократична держава, у якій цар править під керівництвом брахманів, котрим належить виключне право тлумачити закони й давати поради царю та представникам інших варн [4, с. 157-158].

На зміну брахманізму в Стародавній Індії прийшла інша релігійна течія – буддизм у VI столітті до нашої ери, його засновником був Сіддхартха Гаутма (Будда). Представники цієї течії виступали із критикою брахманізму, виступали проти поділу суспільства на варни та вважали, що всі люди від народження є рівними. Буддисти відкидали теологічне походження держави та влади у ній. Також був створений новий закон «Дхаммапада», де були викладені вище зазначені основні положення цієї течії. У цьому законі викладена універсальна етична схема буддизму, висновком якої є положення про те, що моральна доля кожної людини повністю контролювана самою людиною, а можливість спасіння душі необмежені [5, с. 56-57]. Згодом буддизм став державною релігією та набув значного поширення у східних країнах Азії.

Значно відмінна ситуація була в Стародавньому Китаї, де становий поділ був не таким істотним, а людина співвідносилася безпосередньо з державно-адміністративними структурами [6, с. 124].

Законодавство в Стародавньому Китаї було досить добре розвинене та одне з провідних місць посідала юридична риторика. Закони тогочасних юристів були більш спрямовані на залякування та покарання населення, устрій державної влади був схожим на сім'ю, де батько - правитель, а решта повинні додержуватися його наказів: «У сім'ї не можна відмовитись від нагаїв і палок, а у державі від покарань» [7, с. 147].

Істотний вплив на законодавство Стародавнього Китаю мали 3 основні політико-правові школи: даосизм, конфуціанство та легізм. Найбільш поширеними були політико-правові ідеї конфуціанства та легізму, саме вони сформували загальну правову свідомість суспільства. Однаковими рисами цих напрямів було сформувані життя народу на засадах законності, рівності, справедливості та обов'язковості законів. В свою чергу конфуціанство запровадило ідею патерналістської природи держави [3, с. 226].

Протягом III-V століть до нашої ери за періоду Чжаньго значно посилювалась роль права та покарання за його недодержання. На цей момент

вже повністю були сформовані вчення про те як правильно управляти народом та державою це зробили легісти, а найяскравішими представниками були Гуань Чжун та Шан Ян. Саме Шан Ян найбільш точно обґрунтував управління, що має спиратися на закон та жорстоке покарання, на його думку це був єдиний метод управління народом, але все ж таки найбільшу свою увагу він приділяв саме покаранню: «Гарне правління здійснюється шляхом покарання» [3, с. 246]. Шан Ян не визнавав наявність зв'язку між злочином та покаранням, воно завжди повинне бути суворе навіть за найменшу провину.

Значний вплив легізм зробив на конфуціанство, прихильники останнього починають визнавати поряд із моральним впливом також закон та покарання. Внаслідок такого впливу різниця між цими двома течіями майже зникла [8, с. 22].

Також значну увагу необхідно приділити даосизму, саме ця течія розглядає природне походження держави та права. Цю течію політично правової думки започаткували Лао-цзи та Чжуан-цзи в IV- III столітті до нашої ери, їхні погляди були вміщені в трактаті «Лао-цзі». За вченням даосизму все виникає і розвивається згідно із законом Дао, в тому числі і держава та право. Закон Дао – це закон природи, поведінки та мислення, що нерозривно пов'язаний з матеріальним світом та впливає на нього. Війни, насильство, злочини все це відкидав даосизм і був проти цього. Усі штучно створені інститути, що формою і змістом суперечать закону Дао, є хибними й ведуть суспільство в небуття [7, с. 163-164].

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити такі висновки, що перші державності на Стародавньому Сході почали вивчати політико-правову думку спочатку масово, а потім вже виокремлюючи напрями з цієї думки, які будувалися на міфологічному уявленні про роль та місце людини у світі. Це був міфологічний політико-правовий світогляд, який характеризував всі стародавні країни.

Почало зароджуватися уявлення про державу, владу в ній, закони. Буддисти відкидали теологічне походження держави та влади і спрямовували свої погляди на людину та рівність серед них та надавали велике значення ролі природного закону.

У той самий час китайські мислителі утверджують, що саме людина відповідальна за систему влади. Конфуцій та його учні відіграли значну роль у розвитку політично-правової думки. Даосизм визначав природний закон та необхідність його дотримання. Легісти нерозривно пов'язували закон та покарання за нього та деталізували управління державою.

Список літератури

1. Батыр К. И. Всеобщая история государства и права : [учебник] / К. И. Батыр и др.; отв. ред. К. И. Батыр. – М. : Былина, 1999. – 495 с.
2. История политических и правовых учений: [учебник для вузов] / под общ.ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма, 2004. – 944 с.
3. Хрестоматия по истории Древнего Востока. – М., 1980. – С. 186-195; История всемирной литературы : в 9 т. – М., 1983. – Т. 9. – 1983. – 254 с.
4. Нерсесянц В. С. Право и закон / В. С. Нерсесянц. – М., 1983 – 366 с.
5. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – К. : ІнЮре. 1998. – Т. 1. - 1998. – 503 с.
6. Черниловский З. М. Всеобщая история государства и права / З. М. Черниловский. – М. : Юрист. 1996. – 575 с.
7. Древние цивилизации / под. общ. ред. Г. М. Бонгард-Левина. – М., 1989. – 480 с.

УДК 349.6

Кирдан Ю. В., студент гр. ПР-151

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛІЦЕНЗІЇ

Серед функцій екологічного управління важливе місце посідає функція екологічного ліцензування, яка полягає у діяльності компетентних органів щодо видачі ліцензій та дозволів, які надають право фізичним чи юридичним особам здійснювати певний вид діяльності в екологічній сфері. Серед 33 видів господарської діяльності, які визначені у ст. 7 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [1], третина належить до екологічної сфери. Слід зазначити, що поняття «екологічна ліцензія» прямо в законодавстві не закріплене, а тільки наводиться перелік видів господарської діяльності в екологічній сфері, які підлягають ліцензуванню.

Юридично закріплене визначення поняття «ліцензія» міститься в ст. 14 Господарського Кодексу України [2]: ліцензія - це державний документ, що дає право фізичній чи юридичній особі на провадження певного виду діяльності, що зазначений в ліцензії. Поняття «ліцензія» деталізується в ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»: ліцензія - запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню [1].

Вперше поняття «ліцензія» у екологічному законодавстві України було запроваджено для регламентації порядку здійснення полювання на окремі об'єкти тваринного світу, при цьому термін «ліцензія» використовувався для позначення одного із документів, які підтверджували право на добування об'єктів тваринного світу у процесі полювання [3, с. 5].

Також, термін «ліцензія» як документ, згідно з яким у суб'єкта виникає право на користування природними ресурсами в екологічному праві був використаний в тексті Кодексу України про надра [4]. Згідно із цим кодексом було введено термін «спеціальний дозвіл (ліцензія)», що дозволяє експлуатувати надра за певних умов, які визначені в спеціальному дозволі (ліцензії). У такому контексті, як зазначає Радик І. Л., спеціальний дозвіл і виступає екологічною ліцензією [3, с. 5]. Варто зазначити, що на сьогоднішній день дана норма змінена і спеціальний дозвіл не ототожнюється з ліцензією.

Бринчук М. М. вважає, що ліцензія на комплексне природокористування є документом, що встановлює екологічні вимоги, обмеження, граничні обсяги використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища, а також умови природокористування [5, с. 124].

У юридичній літературі існує також точка зору, згідно якої ліцензія на право природокористування є документом, що дає право власнику ліцензії здійснювати окремі, індивідуально-відокремлені, конкретні види діяльності у сфері природокористування [6, с. 340].

Найбільш повне визначення поняття екологічної ліцензії дав Шемшученко Ю. С. Так, під екологічною ліцензією він розуміє узагальнену назву групи дозвільних документів державного зразка, якими засвідчується право суб'єкта господарювання на провадження зазначеного в ній виду господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів чи потенційним шкідливим впливом на довкілля, протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов [7, с. 220].

Під екологічною ліцензією Радик І. Л. розуміє офіційний документ, який видається на конкурсній основі і посвідчує суб'єктивне право на експлуатацію неіндивідуалізованих у встановленому законом порядку об'єктів природи або здійснення іншої діяльності, яка безпосередньо впливає на стан довкілля і екологічну безпеку [3, с. 8].

Дубовик О. Л. визначає екологічну ліцензію як офіційний документ, який дозволяє конкретному суб'єкту здійснювати зазначений в ньому вид діяльності у сфері природокористування у межах встановленого строку і на відповідних умовах [6, с. 340].

На основі аналізу поняття «екологічна ліцензія» можна виділити такі її ознаки:

- має строк дії;
- засвідчує право на певний вид природокористування;
- видає ліцензію уповноважена державний орган;
- чітко визначені об'єкти природокористування;
- підставою для отримання ліцензії є дотримання певних вимог.

Згідно із ст. 7 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» за сферою господарської діяльності можна виділити такі види екологічної ліцензованої діяльності:

- пошук (розвідка) корисних копалин: видобування корисних копалин із родовищ, які мають загальнодержавне значення та включені до Державного фонду родовищ корисних копалин;
- виробництво особливо небезпечних хімічних речовин;
- оптова, роздрібна торгівля пестицидами і агрохімікатами;
- транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподіл;
- централізоване водопостачання та водовідведення;
- культивування, використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей;

- заготівля, переробка, металургійна переробка металобрухту кольорових і чорних металів;
- операції у сфері поводження з небезпечними відходами; проведення робіт із землеустрою, землеоціночних робіт і земельних торгів [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що екологічна ліцензія є різновидом ліцензії і на цих умовах пропонуємо таке її визначення: екологічна ліцензія - це документ державного органу, що носить дозвільний характер, та цим документом підтверджуються права фізичних та юридичних осіб на здійснення визначеного виду господарської діяльності, пов'язаної з природокористуванням на певний термін та на умовах, зазначених у цьому документі.

Список літератури

1. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 36. - Ст. 299.
2. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Радик І. Л. Правові проблеми екологічного ліцензування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / І. Л. Радик. – Харків, 2001. – 16 с.
4. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юридических учебных заведений / М. М. Бринчук. – М.: Юристъ, 2002. – 346 с.
6. Дубовик О. Л. Экологическое право / О. Л. Дубовик. – М.: Проспект, 2010. – 720 с.
7. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 848 с.

УДК 340.15

Книш Ю. О., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЕКТ М. П. ДРАГОМАНОВА

До видатних досягнень української політико-правової думки відноситься творчість видатного мислителя і громадського діяча Михайла Драгоманова (1841–1895) – автора понад двох тисяч наукових праць. Багато аспектів конституційно-правової доктрини М. П. Драгоманова, зокрема й основні положення його концепції самостійності України, зберігають свою актуальність і в наш час.

Політико-правові погляди М. П. Драгоманова є вираженням професійно-юридичного ставлення до права, держави та політичної організації суспільства. Він приділяв велику увагу конституційному закріпленню прав і свобод людини, проблемам правосвідомості та законності, розкриттю суті та значення цих правових інститутів. Значне місце у працях мислителя посідає проблема державного устрою, значення та ролі

самоврядування у політичному житті. Тому, ми розглянемо основні положення конституційного проекту М. П. Драгоманова, що стосуються організації державної влади.

Політико-правові погляди вченого знайшли своє відображення у конституційному проекті «Вольний Союз – Вільна Спілка». У ньому передбачалася зміна політичного режиму із самодержавства на демократичний режим, перетворення унітарного державного устрою на децентралізований та створення системи місцевих органів влади [1].

Варто зазначити, що найважливішим і водночас вразливим для критики місцем у системі політичних ідей М. П. Драгоманова є його погляди на державу, та її значення і функції. Він зазначав, що держава разом з її інституціями є «формами і органами, котрі виробляються в народному житті (по волі, по неволі, як трапиться) і змінюються з ним, і що без цих форм і органів, тобто і без політики, не може жити ніякий народ, ніяка людська громада. Найменше можуть обійтись без політики ті, хто скривджені у теперішніх державах, хто хоче чогось іншого, нового. В XIX ст. ніякий громадський рух, в тому числі і національний, не обходиться без політики, без того, щоб примусити державні уряди переіменити чи установити які державні закони» [2, с. 171].

Певною мірою змішуючи поняття «держава», «уряд», «політика», М. П. Драгоманов тим не менше правильно визначав історичний характер походження і розвитку держави й універсальність цієї форми організації, її унікальну роль у життєдіяльності великих соціальних спільнот, насамперед, народів і націй [3, с. 22].

Розглядаючи різні історичні типи державного устрою, М. П. Драгоманов підходив до їх аналізу з гуманістичної ретроспективи і схилився до думки, що державний устрій тієї чи іншої країни був тим міцніший, чим менше він тримався на зовнішньому примусі та насильстві влади щодо суспільства, мешканців певної країни. Він наголошував, що нові держави, щоби бути міцними та ефективними повинні бути насамперед союзом людей, добровільним об'єднанням громадян, свідомих своїх прав та обов'язків, зацікавлених в успішному розвитку конкретної держави.

Прихильність М. П. Драгоманова до такого типу державного об'єднання людей і бачення ним його переваг пояснює наступне твердження: «Чим більше держава стає вільним, а тому міцним союзом людей для досягнення розвитку духовного і матеріального, тим більше вона підходить до рівноправності мов і народностей, що в неї входять у суспільному житті» на його працю [2, с. 189].

Примусове співжиття народів в імперських державах було цілком протилежним уявленням М. П. Драгоманова про справедливий, органічний державний лад, суперечило його розумінню головних обов'язків держави перед суспільством і громадянином. Отже, принципово М. П. Драгоманов не заперечував державності. Навпаки, він вважав, що держава є необхідною і універсальною формою політичної організації, а нові держави в XIX ст. виникають завдяки боротьбі поневолених народів за своє національне та політичне звільнення. Вчений намагався відшукати позитивні приклади

державного будівництва і під оглядом не лише абстрактного ідеалу, а й реальної практики сучасних йому держав оцінював переваги і недоліки, а кінцево-історичну перспективу як окремих держав, так і певних форм державно-політичного устрою, політичних режимів [3, с. 23].

У державно-правовій концепції М. П. Драгоманова найпомітніше місце посідали проблеми місцевого самоврядування, звичайно, поряд із його розробками проблем політичної свободи та спробами виробити федеративну програму для України, Росії, а також усієї Східної Європи. Розвиток місцевого самоврядування був для вченого складовою частиною забезпечення політичної свободи. Питання місцевого самоврядування входили до політичних проектів Драгоманова як їх організаційно-адміністративна основа, як базисний рівень діяльності демократичної федеративної держави [4, с. 36].

Перш за все, М. П. Драгоманов розумів, що самоврядування не є самодостатньою системою, а важливою складовою інститутів політичного суспільства. Воно особливо важливе тим, що в ньому безпосередньо перетинаються інтереси та запити громадян, корпоративних об'єднань, громадських асоціацій, з одного боку, та потреби й інтереси суспільства, нації, держави, з іншого. На його думку, самоврядування відіграло декілька важливих функцій: інституту виявлення і впровадження громадських ініціатив на місцях; організатора господарського і культурного життя певних громад, нарешті, представника цих громадянських об'єднань і мешканців певних територій перед державними органами влади. Він слушно нагадував, що в будь-яких практичних діях або в теоретичних розрахунках не повинно бути (та й не може бути) забуто, що самоврядування є лише форма, яка повинна бути наповнена реальним змістом: задоволенням потреб населення, економічних і культурних.

Критерієм оцінки становища самоврядування територіальних і національно-територіальних громад у системі державного управління, для нього був ступінь централізації управління в тій чи іншій державі. Створення ефективної системи державного управління, активне залучення до нього громадян, протидію надмірному розростанню бюрократичного апарату і породженим цим процесом явищам адміністративної сваволі, корупції тощо він бачив у неухильному розширенні компетенції та відповідальності органів місцевого самоврядування.

Важливо було враховувати особливості самоврядної території при організації діяльності місцевих органів влади. Визначальними рисами організації системи місцевого самоврядування вчений уважав насамперед економічний характер території, національно-етнічний склад населення, його політичні, соціальні та культурні традиції, у тому числі історичний досвід (або його відсутність) традицій самоврядування. При цьому М. П. Драгоманов наполягав, що органи місцевого самоврядування повинні нести відповідальність за свої дії саме перед населенням, яке їх обирає та забезпечує необхідними фінансовими, матеріальними та моральними засобами.

Для майбутньої дієвої організації самоврядування необхідно було теоретично розв'язати питання про обсяг компетенції органів та інститутів

місцевого самоврядування, відмежувавши її від сфери відповідальності та повноважень інститутів державного управління в центрі і на місцях. При цьому, вважав Драгоманов, як розміри держави, так і форми її політичного режиму є другорядними чинниками політичної організації суспільства [5, с. 5].

Найцікавішою і найбільш оригінальною, є та частина проекту «Вільної Спілки», де визначені повноваження, форми та напрями діяльності обласних дум, передбаченні їх майбутні взаємини з центральними органами влади. Тут тема місцевого самоврядування переходить у проблему теоретичних уявлень М.П. Драгоманова про організацію федеративної держави. Тому розглянемо її остільки, оскільки вона стосується вищої форми діяльності органів і структур саме місцевого, у цьому разі - регіонального, обласного самоврядування.

План розвитку місцевого самоврядування, запропонований Драгомановим у його працях, інколи відрізнявся подробицями і акцентами. Автор не вважає предметом аналізу дві попередні його політичні програми: одноосібну, у «Громаді» 1877 р., та колективну, від 1880 р., оскільки в них питанням місцевого самоврядування практично не приділено уваги. Але «Вільна Спілка» – досить цілісний теоретичний нарис. За багатьма ознаками він не тільки відповідав своєму часові, але й випереджав ідеями суспільні запити на десятиріччя, а може й більше.

Отже, в ході дослідження ми вияснили, що М. П. Драгоманов вважав, найдемократичнішою формою державного устрою багатонаціональної країни федеративну державу.

Список літератури

1. Вільна спілка – Вольный Союз. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ditext.com/drahomanov/union/free-union.html>.
2. Драгоманов М. Вибрані праці : у 3-х т., 4 кн. – К. : Знання України, 2007. – Т. 1. – Кн. 2 : Історія. Публіцистика. Політологія. – 271 с.
3. Круглашов А. М. Держава, нація, людина (Михайло Драгоманов про національний розвиток України) / А. М. Круглашов // Вісник АН України. 1992. – № 2. – С. 22-23.
4. Іванов Р. П. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України: II половина XIX ст. / Р. П. Іванов. – К.: КГУ, 1971. – 234 с.
5. Дашкевич Я. Учений, політик, публіцист / Я. Дашкевич // Слово і час. – 1991. – №10. – С. 3-10.

УДК 304.2:130.2

Ковальчук О. В., студент гр. ПР-141

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

СУСПІЛЬНО ІСТОРИЧНЕ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СВЯТА «8 БЕРЕЗНЯ»

У кожній професії, соціальної групи, чи іншої верстви населення на державному рівні встановлено свій особистий день, який більш глибоко

розкриває суть їх фаху, чи діяльності. Сюди належать : день медика, день юриста, день Збройних сил, день матері тощо.

Жінка з давніх-давен вважається берегинєю роду, символом кохання та сімейного затишку, вона надихає чоловіків на успіх у справах, на перемоги та завжди готова надати підтримку та пораду, саме тому в 1910 р. німецькими політичними діячками Кларою Цеткін та Розою Люксембург було запропоновано впровадити Міжнародний жіночий день, коли жінки будуть збиратися на мітинги та привертати увагу громадськості та влади до проблем, що їх турбують .

Вперше Міжнародний жіночий день відзначили в 1911 році в Німеччині, Австрії, Швейцарії та Данії. Більшовики в 1917 р. використали жіночий день, як привід для того, щоб жінки виступили проти війни та розповіли про тяжкі будні трудящих жінок. Також комуністи вважали, що це свято поширить жіночий робочий рух.

«Потрібно, щоб жінка-робітниця добилася не лише за законом, але і в житті рівності з чоловіком-робітником» [1].

Сьогодні це свято відзначається в більшості країн СНД, зокрема і в Україні.

Не секрет, що ставлення до 8 березня в кожного різне, зокрема церква та деякі інші релігійні спільноти негативно ставляться до такого святкування, адже вважають, що на етапі свого зародження це свято спричинило багато потрясінь та жертв у різних країнах, та містить у собі політичний підтекст. У деяких країнах таке свято взагалі не відзначається, зокрема в США та Канаді, в деяких, у цей день вихідні надаються лише жінкам, а інші відзначають його як загальнодержавне свято. В Україні 5 березня 2013 року в м. Коломия, що на Івано-Франківщині, рішенням міської ради свято 8 березня було скасоване з таким формулюванням: «Це свято, як і День захисника Вітчизни і День перемоги, не сприяє духовному збагаченню українців» [2].

У лютому 2017 р. Український інститут національної пам'яті (УІНП – О.К.) розробив пропозиції щодо декомунізації календаря державних свят. Замість вихідного дня 8 березня (Міжнародний жіночий день) було запропоновано встановити вихідний Шевченківський день (9 березня). У переліку від УІНП є свято, яке заплановано як альтернатива 8 березня. Йдеться про День матері (друга неділя травня). Однак це державне свято заплановано як робочий день. Також командою В'ятровича запропоновано зробити ще одне свято, яке може виступати як заміна 8 березня. У середині вересня може з'явитися День сім'ї, який заплановано зробити державним вихідним днем. У 2012 р. було проведено опитування, згідно з яким 91% опитаних українців проти скасування 8 березня, 5% підтримують, а 4% не змогли відповісти на це питання [3].

Отже, історія запровадження та святкування 8 березня є досить багатою та досить не простою, стосовно цього існує безліч думок та переконань, але на нашу думку всі жінки, передусім українські, заслуговують хоча б на один день у календарі, коли про них згадає не лише коханий чоловік, син, брат чи батько, але і вся держава. Здавна і в наш час жінка надихала на непрості, але

важливі вчинки, допомагала вирішувати складні питання та проблеми, але її основне покликання – бути зразковою матір'ю та берегинею сімейного затишку.

На нашу думку скасувати це свято намагаються ті, хто не цінує жінок взагалі, їх права та не цінує культуру. Їх метою є знищення історії, дати зрозуміти жінкам, що вони є менш достойними членами суспільства, але однією з основних причин прагнення до відміни жіночого дня – це не ображати переконання представників сексуальних меншин, тим самим піти на чергові поступки для «західних партнерів», з метою отримання чергових дивідендів.

Як підсумок зазначимо, що Міжнародний жіночий день повинен відзначатися, адже це один із днів, коли треба робити жінку щасливою та усміхненою, це день, коли держава як ніколи ближче може збагнути проблеми і потреби сучасних жінок, і допомогти їм у їх вирішенні. Більше того, жінку потрібно робити щасливою та радісною щодня, це і є однією із передумов для формування і розвитку здорового суспільства та міцної держави.

Список літератури

1. Ленин В. И. Полное собрание сочинений. Том 40 (Декабрь 1919 - апрель 1920). – М.: Издательство политической литературы, 1974. – 507 с.
2. План святкування святкових дат і вшанування видатних людей на 2013 р., затверджений виконавчим комітетом Коломийської міської ради від 26.02.2013 р.
3. Результати дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг», в період з 17 лютого по 01 березня 2012 р.

УДК 340.12

Кожема Д. І., студентка гр. ТПР–171

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права,
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ

Права людини в загальному вигляді – це універсальна категорія, що характеризує захищену законом міру можливої поведінки людей, яка спрямована на задоволення потреб та інтересів людини.

У статті 3 Конституції України закріплюється, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення свобод людини є головним обов'язком держави». Права людини неможливо забезпечити без держави, яка має за своєю суттю і змістом політичну природу. Міжнародно-правові акти розглядають державу як основний інструмент забезпечення цих прав і закріплюють за нею відповідні

зобов'язання. Виступаючи як організована політична влада, держава володіє величезними потенційними можливостями спрямувати вплив на всі сфери життя суспільства [1, с. 49].

Особа і держава взаємодіють через виконання гарантованих і охоронюваних законом прав і обов'язків, закріплених у Конституції України. Вони перебувають у правових відносинах, тобто передбачено їх юридичну відповідальність одного перед одним за порушення прав, і в такий спосіб досягається розумний баланс між інтересами окремих осіб, суспільства та держави. Держава, орієнтуючись насамперед, на соціально-типові характеристики особистості, створює систему взаємних прав і обов'язків, що визначають її правовий статус. Статус громадянина впливає з особливих правових зв'язків особи і держави, тобто інституту громадянства [2, с. 358].

Права людини як універсальна цінність визначають межі свободи політики, політиків та державної влади. Права людини окреслюють межі діяльності держави, визначають спрямованість державної політики. Вони встановлюють чіткі правила, на яких будуються взаємовідносини між особою і державою, розвиваються принципи автономії або співпраці, взаємної відповідальності [3, с. 237]. Фундаментальні права людини набувають характеру міжнародно-правових мінімальних стандартів у галузі прав людини, стають тією планкою, нижче за яку будь-яка держава, що претендує називатися демократичною, правовою та соціальною, не може опускатися [4, с. 289].

Система прав і свобод людини і громадянина, що гарантується Конституцією України та відповідає міжнародно-правовим актам (Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року), не може бути обмежена. У протилежному випадку обмеження буде незаконним і нелегітимним. Будь-який суб'єкт конституційного права, причетний до неконституційного обмеження прав людини, нестиме відповідальність за відповідну дію або поведінку [5, с. 181].

Міжнародні стандарти прав людини встановлюють, власне, «мінімальний стандарт», є «мінімально допустимим консенсусом»; вони не лише закріплюють перелік назв загальноновизнаних прав, а й фіксують їх певний необхідний обсяг, мінімальний рівень, на якому останні мають реалізовуватись. Окрім цього, стандартизуватись також можуть певні вимоги до засобів гарантування прав людини (зокрема, позитивні обов'язки держави із забезпечення, охорони та захисту таких прав) [6, с. 22].

Повага до прав людини переважно охоплює невтручання в їх реалізацію. Захист фокусується на застосуванні позитивних кроків для забезпечення того, щоб інші не втручалися в реалізацію таких прав. Здійснення прав людини вимагає від держав застосування належних заходів, включно із законодавчими, судовими, адміністративними чи освітніми, з метою виконання їх юридичних зобов'язань у цій галузі [7, с. 28].

Отже, права людини, закріплені у найважливіших міжнародних документах, закладають фундамент для демократії і суспільного прогресу,

забезпечують сталий розвиток окремих індивідів і націй, покладають на держави відповідні обов'язки щодо їх поваги, забезпечення, ефективної реалізації і захисту.

Список літератури

1. Марущак Н. В. Права людини: політичний аспект / Н. В. Марущак, О. А. Марущак // Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law : collection of international scientific papers. – Chernihiv : CNUT, 2018. – С. 48-50.
2. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини / Ю. О. Фігель // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»: Зб. наук. пр. – 2016. - № 837. – С. 357-361.
3. Права человека. Учебник для вузов. Ответственный редактор – член – корр. РАН, доктор юридических наук Е. А. Лукашева. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА . М., 1999. – 573 с.
4. Марущак Н. В. Щодо питання універсальності прав людини / Н. В. Марущак // Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2. Modern engineering. Sustainable development. Innovations in social work: philosophy, psychology, sociology. Current problems of legal science and practice. – Chernihiv: CNUT, 2015. – С. 288-290.
5. Скрипнюк О. Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції) / О. Скрипнюк // Право України. - Юридичний журнал : науково-практичне фахове видання. - 2015. - № 4. - С. 179-184.
6. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація / П. М. Рабінович // Вісник Національної академії правових наук України. - № 1 (84). - 2016. – С. 19-27.
7. Христова Г. Конструкція зобов'язань держави у сфері прав людини: порівняльний аналіз міжнародних та європейських підходів / Г. Христова // Вісник Національної академії правових наук України. - № 4 (79). - 2014. – С. 25-35.

УДК 340.12

Козак О. С., студент гр. КІР-171

Науковий керівник: Марущак О. А., к.ю.н., викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ НОРМ

У юридичній практиці, спрямованій на реалізацію правових приписів, їх втілення в життя, принципи права займають особливо важливе місце. Вони скеровують реалізацію права в потрібному напрямку, підпорядковують її загальновизнаним вимогам та стандартам, дозволяють в повній мірі реалізувати задум законодавця, спонукають інтерпретатора та правозастосовувача діяти не лише у точній відповідності з буквою закону, але й у відповідності з його духом [1, с. 197].

Застосування загальних принципів права усуває прогалини у правовій системі, усуває колізії юридичних норм, забезпечує «авангардне» регулювання нововиявлених відносин. Принципи є керівними началами у формуванні і реалізації юридичних норм, правовою базою всієї правової системи, яка є результатом розвитку ґрунтовних принципів, як найвищих імперативів системи [2, с. 64].

Наприклад, науковці та практики стверджують, що посилення судів на загальні принципи права само по собі є елементом суддівської активності, а

санкціонування цієї практики означає визнання за суддями певного рівня свободи, зловживання якою може призвести до порушення суддею межі застосування права та надати його діяльності правотворчого характеру.

Як правило, органи правосуддя дотримуються досить високих стандартів при виявленні загальних принципів права в національному законодавстві. Аналіз національних правових актів у контексті розгляду питання про існування того чи іншого загального принципу права не є механічним у тому розумінні, що відповідні положення у внутрішньодержавних нормативно-правових актах не завжди передбачають наявність загального принципу права, що шукається.

Конструкція загальних принципів права настільки мінлива, що їх застосування за певних умов може бути квазіправотворчістю, що шкодитиме частому зверненню до суду, якщо він не дотримуватиметься засади передбачуваності судової практики.

Судові рішення можуть стати внеском в розвиток права шляхом його поступового формування. Якби судді могли застосовувати лише договірні та звичаєві норми, в окремих справах це могло б їх змусити застосувати положення *non liquet* (законодавча прогалина). Разом із тим відкриття в процесі застосування права прихованих правових норм у вигляді загальних принципів не варто ототожнювати з правотворчою роллю судів.

Загальні принципи права характеризуються високим рівнем узагальнення й абстракції, що дозволяє в ході правозастосування визначати їхній зміст, правові наслідки та кореспондуючі зобов'язання сторін, що виникають з договірної та звичаєвого права в контексті конкретної справи. Загальні принципи, на противагу нормам, навіть загальним нормам права, означають, що це не є звичайна норма (в сенсі вказівки чи заборони), а положення, яке підкреслює норму та її пояснює чи надає їй обґрунтування.

У разі виникнення суперечностей щодо того, яка норма має бути застосована, вирішення буде залежати від того, який принцип закладено в основу норми і який переважатиме в конкретній справі. Принципи надають судді певну сферу свободи, оскільки не диктують конкретного вирішення, а надають аргументи для прийняття певного рішення. Норми права та принципи права виступають аргументами в обґрунтуванні рішень, але відіграють різну роль в логіці аргументації. Це означає, що визначення сфери дії норм права належить до компетенції законодавця, а визначення сфери дії принципів права - суду.

Використання категорії загальних принципів робить нашу правову систему більш гнучкою та дає змогу судам виносити рішення, що не лише стають елементом цілісної системи права, але й сприяють розвитку права адекватно до потреб спільноти. Таким чином, загальні принципи права є джерелом легалізації судових рішень, які розвивають чинне право.

Динамічність загальних принципів права пов'язана з їхньою абстрактною природою та сферою юридичних норм. Таким чином, загальні принципи забезпечують матеріальну комплектність правової системи, для якої важливе врахування не лише літер, а й духу закону. Правова ідентифікація загальних принципів та заповнення прогалин в праві шляхом посилання на загальні принципи є ключовим напрямком розвитку юридичних норм.

Застосування загальних принципів права впливає, також, із самої суті діючого судочинства. Для належної реалізації суддею функції винесення рішення по представленій йому справі необхідно враховувати наступні аспекти: по-перше, кожен спір між суб'єктами права може бути вирішений на основі норм права; по-друге, правова система апріорі є цілісною, незважаючи на те, що окремі правовідносини можуть бути врегульовані не повністю. Така ситуація має місце тому, що система права складається не лише з норм, встановлених державами в договірному чи звичаєвому праві шляхом досягнення спільної згоди, але й тому, що його частиною є загальні принципи права. Тож прогалини в праві є лише уявними, бо, якщо дивитись на юридичні норми через призму загальних принципів права та аналогії національного права, існування прогалин мало ймовірно [1, с. 201].

Серед багатьох різноманітних положень, що науковці відносять до загальних принципів права, слід підкреслити особливе значення процесуальних норм та правил юридичної техніки, що допомагають заповнювати прогалини у правовому регулюванні відносин у всіх сферах права. У будь-якому разі, незважаючи на досить рідке застосування загальних принципів права у судовій практиці, в умовах відсутності чітких правових норм договірною чи звичаєвого характеру вони мають значний потенціал регулятора правових відносин [3, с. 12].

Отже, право є універсальною системою, оскільки являє собою організаційно цілісну, пов'язану систему права, а не випадковий набір норм, мало пов'язаних між собою. Загальні принципи відіграють впорядковуючу роль, вказуючи на спосіб застосування договірних та звичаєвих норм (наприклад, принцип добросовісності), а також роль інтерпретаційних правил при застосуванні інших норм. Підставою виокремлення принципів права серед інших норм системи є виконувана ним функція чи суспільний інтерес, що у ньому відображений. Загальні принципи права мають для системи права основоположне або особливе значення, саме це робить їх частиною права. Їх верховенство стосовно інших норм права може мати системний характер (принципи конституційного права), логічний характер (загальні принципи, що логічно відображають концепцію права) чи матеріальний характер (інші норми мусять відповідати принципам права). Це означає, що незважаючи на відсутність ієрархічності джерел права, не завжди особлива норма договору переважає над загальним принципом права згідно з колізійним правилом *lex specialis derogat legi generali* (спеціальний закон має пріоритет над загальним). Загальний принцип права може вирішити порядок, в якому може бути застосована норма договірною права. Загальний принцип права може впливати на застосування норм договірною права як організаційний чинник.

Список літератури

1. Нігрєєва О. О. Загальні принципи права як регулятор міжнародних відносин: поняття та значення / О. О. Нігрєєва // *Правова держава*. – № 24. – 2016. – С. 197–201.
2. Волинка К. Теорія держави і права: Навчальний посібник / К. Волинка; Міжрегіональна акад. упр. персоналом. - К.: МАУП, 2013. - 238 с.
3. Юхимюк О. Особливості викладу принципів права у національному законодавстві / О. Юхимюк // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. – Випуск 6. – Т. 1. – Херсон, 2013. – С. 12–15.

УДК 340.15

Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Тищенко С. В., студент гр. ПД-171
*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Прошло багато років з часу створення держави у світі, але достеменно невідомо як вона виникла. У науці теорія держави і права існують різні теорії походження держави від найбільш реалістичних, які хоч і частково, але можуть бути підтвержені, до неймовірних.

Так, виникнення держави та права – це складний, суперечливий, довготривалий процес, пов'язаний із розвитком конкретних умов життя людей у певних історичних умовах, що відбувався під впливом релігійних, природно-кліматичних, техніко-економічних, демографічних, антропологічних, психологічних та інших чинників.

Саме тому, на наш погляд, проблема виникнення держави залишається дискусійною. По-перше, в основі цієї проблеми лежать різні історико-філософські погляди. По-друге, історична й етнографічна науки дають нові знання про причини походження держави.

У загальних рисах, ми можемо зазначити, що держава виникла внаслідок розкладання первісної общини, поступового виокремлення вождів та наближених до них членів племені, зосередження в їхніх руках управлінських функцій, ресурсів влади і соціальних привілеїв. Як свідчить історична наука, перші держави утворилися на території Стародавнього Сходу в к. IV – на поч. III тис. до н.е. на берегах та в долинах річок Ніл, Тигр і Євфрат, Янцзи та Хуанхе, Інд та Ганг.

Якими ж були основні передумови виникнення тогочасних держав?

На сьогодні в науці виділяють три основні передумови виникнення держави: економічні, соціальні та політичні.

Економічні полягають у трьох великих поділах праці:

1) виділення скотарства як відособленої сфери суспільної діяльності (коштами обміну стала худоба, що набула функцію грошей);

2) відділення ремесла від землеробства (винахід ткацького верстата, оволодіння навичками обробки металів);

3) поява групи людей (купців), зайнятих тільки обміном (зосередження багатства в їхніх руках завдяки посередницькій місії).

Первісна людина займалася полюванням, рибальством, збирання плодів і коренів рослин. Тобто, вона присвоювала природні продукти собі, задля того, щоб виживати. Для цього, первісна людина використовувала примітивні знаряддя праці, що виготовлялися з природних ресурсів.

Первісні люди дотримувались двох правил: усе, що здобувалось, надходило до загального кошика і усе здатне перерозподілялося, щоб кожен отримав певну частку, що здобувалось.

З часом, з'являється можливість забезпечувати утримування великої групи людей, котрі спеціалізуються на виконанні значимих функцій для населення.

Склад первісного суспільства характеризується своїм поділом на роди та на племена. У них не було такого розуміння слова, як «індивід». Вони чудово розуміли, що нерозвинутість свідомості не дозволяє окремому роду, племені чи індивіду адекватно усвідомлювати ті можливості, котрі складаються у процесі розвитку.

Виникнення держави супроводжувалося переходом суспільства від одного типу господарювання – збирання, полювання, рибальства до іншого господарства – вироблення – скотарства і плужного землеробства.

Була родова община, котра поділялася на патріархальну сім'ю, де всі виступали власниками знарядь і продуктів праці. Спочатку була колективна власність, яка довго не проіснувала, а перейшла в групову, а потім у сімейну. Виникають територіальні утворення, які не збігаються з родоплемінною організацією.

Перехід від первісної влади до держави супроводжувався завоюванням одних племен іншими, котрі супроводжувалися зміцненням влади вождів.

Людина – істота суспільна і тому їй, займаючись виробничою діяльністю, приходиться мати справу не лише з засобами виробництва, а й вступати у стосунки з членами свого плем'я. Можна передбачити, що до землероба, скотаря, ремісника або торговця прийшло розуміння того, що їм вигідно мати безпечні умови праці.

Так, до політичних передумов державотворення належать: виникнення класів із різними інтересами, потреба в урегулюванні територіальних проблем, неможливість організованого функціонування соціуму в нових умовах, військово-територіальна експансія та завоювання одних народів іншими.

До соціальних передумов державотворення слід віднести: перехід народів до осілого способу життя, зростання кількості та щільності проживання населення, соціальна і майнова диференціація суспільства, посилення суперечностей з приводу майна, землі, власності, поступове ускладнення соціальної організації суспільства і потреба відповідного ускладнення механізму соціального регулювання.

Коли органи керування первісного суспільства не справлялися зі своєю роллю, то поступово на зміну їм почали формуватися органи державної влади, що взяли на себе всю відповідальність за безпеку людей, які знаходились у суспільстві. До регулювання внутрішніх відносин людської популяції додається необхідність регулюванням суспільних відносин із іншими сусідами співтовариства.

Існують також інші, другорядні передумови виникнення держави, зокрема:

1. Ідеологічні передумови. Панівною формою ідеології у первісну епоху була язичницька релігія, тобто поклоніння багатьом богам (богу вогню, вітру, сонця тощо). Поступово стала проводитися своєрідна ієрархія богів, тобто серед багатьох і різних богів став виділятися який-небудь один на роль головного бога. Згодом у різних регіонах земної кулі і в різний час виникає єдинобожжя. Справедливо вважається, що виникнення єдинобожжя в тих чи інших народностей є лакмусовим папірцем формування в них державності.

2. Психологічні передумови. Трансформація економічних умов призвела й до нового типу самосвідомості людини. На початковому етапі розвитку суспільства поступово людьми починають усвідомлюватися спільні інтереси. Одночасно виникає розуміння, що спільні інтереси не можуть бути реалізовані інакше як через діяльність централізованої структури, котра би координувала різні аспекти життя суспільства.

Отже, необхідно зазначити, що виникнення держави – це не стихійний процес. Воно стало результатом саморозвитку суспільства, яке мало свої внутрішні механізми і стимули розвитку, вимагало скоординованого направляючого впливу.

Так, держава є продуктом свідомої, колективної волі і діяльності людини, що відбиває її життєвий досвід і рівень соціального розвитку. Це природний, об'єктивно історичний процес, що відбувається під впливом ряду супутніх факторів, зокрема, зміна природно-кліматичних умов.

Однак, природно-кліматичні та інші обставини, що стимулюють спеціалізацію трудової діяльності, лише прискорили процес державотворення, стали умовою, але не послужили причинами її виникнення.

Список літератури

1. Кашанина Т. В. Происхождение государства и права. Современные трактовки и новые подходы. Учебное пособие / Т. В. Кашанина. - М.: Юрист, 1999. - 335 с.

2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

3. Цвік М. В., Петришин О. В. Загальна теорія держави і права. Підруч. для студ. вищ. навч. закл. - Х.: Право, 2009. - 572 с.

УДК 349.6

Кошка І. Ю., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Надзвичайно важливу роль у механізмі забезпечення екологічних прав громадян відіграють гарантії їх реалізації, оскільки вони через сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів спрямовані на фактичну реалізацію прав людини, усунення причин і перешкод їх здійснення, захист від порушення.

Під гарантіями реалізації екологічних прав громадян розуміють систему юридичних засобів забезпечення здійснення екологічних прав фізичними особами в галузі екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища [5, с. 70].

Базовий комплекс гарантій міститься в Конституції України, зокрема ст. 3 Конституції України встановлює, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає

перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Особлива увага в Конституції України приділяється реалізації права власності на землю. Так, стаття 14 проголошує, що право власності на землю гарантується державою [1].

Відповідно до ст. 11 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» держава гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством. На ради, спеціально уповноважені органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів покладено обов'язок подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. А статті 10 зазначеного закону містить перелік гарантій, що забезпечують реалізацію екологічних прав [2]. При цьому законодавець не диференціює гарантії екологічних прав, а лише наводить їх перелік.

У науковій літературі неодноразово зазначалось, що гарантії екологічних прав мають різний юридичний зміст. Так, Кобецька Н. Р. відзначає, що кожна з цих гарантій передбачає систему конкретних заходів, багато з яких вже знайшли відображення в законодавстві і на практиці, проте деякі з них ще законодавчо повною мірою не врегульовані, зокрема, фінансування природоохоронної діяльності [6, с. 55].

Окрім гарантій, що мають загальне значення, у законодавстві також встановлені спеціальні гарантії екологічних прав, що містяться в екологічному законодавстві. Наприклад, Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» передбачає такі гарантії: пріоритет захисту людини і навколишнього природного середовища від впливу іонізуючого випромінювання; надання громадянину повної інформації про дозу опромінення й можливу шкоду для здоров'я, що може бути заподіяна використанням іонізуючого випромінювання під час обстеження чи лікування, та ін. [3].

В науковій літературі існують різні підходи до класифікації гарантій.

Зокрема, їх поділяють на організаційно-розпорядчі, контрольно-виконавчі, превентивно-обмежувальні та охоронно-забезпечувальні (захисні). Так, до організаційно-розпорядчих гарантій належить проведення широкомасштабних заходів щодо поліпшення стану навколишнього середовища. Тобто йдеться про діяльність держави, яка направлена на охорону довкілля в цілому.

Контрольно-виконавчими гарантіями є здійснення державного та громадського екологічного контролю. Як зазначається у юридичній літературі, екологічний контроль є функцією екологічного управління та важливим правовим засобом забезпечення раціонального природокористування й охорони довкілля, а окремі аспекти контрольної функції проявляються при здійсненні інших напрямів державного управління,

наприклад оцінки впливу на довкілля, нормування, ліцензування тощо [6, с. 96].

На забезпечення екологічних прав громадян спрямована превентивно-обмежувальна діяльність органів держави щодо виявлення екологічно небезпечних об'єктів, джерел, зон, територій; запровадження нормування викидів забруднюючих речовин. Охоронно-забезпечувальні гарантії реалізуються шляхом притягнення осіб, винних у порушенні екологічних прав громадян до відповідальності [4, с. 60].

Існують інші підходи до класифікації екологічних гарантій.

Антонюк У.В. виділяє гарантії екологічних прав за різними критеріями: за суб'єктом реалізації, за змістом, за формами (стадіями) забезпечення та за спрямованістю. Наприклад, за суб'єктом реалізації поділяються на: гарантії, що їх реалізують органи державної влади; самоврядні гарантії або гарантії, що їх реалізують органи місцевого самоврядування; громадські гарантії або гарантії, що їх реалізують представники екологічно зацікавленої громадськості і громадяни [7].

Черкашина М. за метою використання правові гарантії у сфері екології класифікує на: превентивні правові гарантії, - спрямовані на попередження правопорушення, а саме обмеження, тимчасова заборона, зупинення діяльності, яка порушує законодавство про охорону навколишнього природного середовища; припиняючі гарантії, що забезпечують усунення виявлених правопорушень; відновлюючі гарантії, спрямовані на усунення чи відшкодування негативних наслідків правопорушення; штрафні, спрямовані на реалізацію юридичної відповідальності [8, с. 83-84].

Отже, можна зробити висновок, що забезпечення екологічних прав є основою екологічної політики держави і метою її здійснення. Спеціально уповноважені державні органи управління в галузі екології та органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, залучати громадян до участі у вирішенні екологічних питань.

Список літератури

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року// Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26.09.1991 № 1268-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
3. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80>.
4. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2005. – 848 с.
5. Екологічне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2009. – 328 с.
6. Кобецька Н. Р. Екологічне право: підручник / Н. Р. Кобецька. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 354 с.
7. Антонюк У. В. Гарантії екологічних прав: проблеми наукової та нормативно-правової диференціації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pjuv.nuoua.od.ua/v3_2014/10.pdf.
8. Черкашина М. Поняття та класифікація юридичних гарантій екологічних прав громадян // Підприємство, господарство і право. –2004. – № 11. – С. 82-84.

УДК 342.22

Кугук Н. С., студентка гр. КПП-171

Науковий керівник: Марущак О. А., к.ю.н., викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

СУВЕРЕНІТЕТ ЯК ОЗНАКА ДЕРЖАВИ

Державний суверенітет – це політико-юридична властивість державної влади, що характеризує її відносини з суб'єктами права як усередині країни, так і за межами державних кордонів. Для визначення сутності державного суверенітету необхідно проаналізувати його ознаки, а саме: верховенство, незалежність і рівноправність, єдність, неподільність та невідчужуваність суверенітету.

Верховенство розуміється виключно як територіальне верховенство, згідно з яким держава має виключну владу в межах своєї території, що виключає діяльність в цьому просторі будь-якої іншої публічної влади [1, с. 12-13]. Унаслідок цього держава здатна скасувати або визнати нікчемними будь-які незаконні рішення іншої суспільної влади в межах даної держави.

Незалежність і рівноправність – це можливість самостійно приймати рішення загальнодержавного значення всередині країни і зовні, керуючись принципами рівноправності і взаємовигідної співпраці з іншими членами міжнародного співтовариства.

Єдність суверенітету полягає в наявності єдиного органу або системи органів, що становлять у сукупності вищу державну владу. Єдність суверенітету виключає можливість одночасного існування на території держави інших осередків влади, що мають державно-владні або подібні до них за змістом повноваження і засоби їх забезпечення.

Неподільність суверенітету означає, що державній владі, яка діє на території певної країни, належить вся повнота суверенітету. Державна влада не може бути лише частково суверенною.

Невідчужуваність суверенітету передбачає неможливість відмови держави від суверенітету повністю або частково, передання його іншим суб'єктам у добровільному чи примусовому порядку, а також установа інших юридичних чи фактичних обмежень у його здійсненні.

Крім зазначених ознак суверенітету держави, останнім часом до цих рис деякі автори додають ще одну – необмеженість влади народу [2, с. 191]. У різних варіантах цю тезу повторюють і інші вчені. Так, О. Скрипнюк та В. Федоренко говорять про «природне право народу на повноту абсолютної публічної влади» [3, с. 288]. Подібно, на думку А. Селіванова, «влада народу ніким не може бути обмежена, а можливе лише її добровільне самообмеження...» [4, с. 309]; «народ... природно є носієм усієї влади з необмеженим потенціалом суспільного впливу...» [5, с. 196].

Наведені ознаки характеризують внутрішній суверенітет держави. Існує ще й зовнішній суверенітет. Ознаками зовнішнього суверенітету є рівність та незалежність державної влади.

Рівність державної влади виявляється в рівності прав і свобод; рівності юридичних властивостей, в межах яких суб'єкти права здійснюють свою діяльність, а також рівності перед законом і судом.

Незалежність державної влади. Ця ознака має два аспекти:

- внутрішня незалежність, що забезпечується принципом невтручання окремих держав та міжнародної спільноти в цілому у внутрішні справи будь-якої держави;

- зовнішня незалежність, котра полягає в можливості держави вільно, незалежно від інших держав обирати модель своєї зовнішньополітичної діяльності та здійснювати її в межах своїх міжнародних зобов'язань за загальним міжнародним правом і міжнародними угодами.

Суверенітетом володіють будь-які держави незалежно від розміру їх території, кількості населення, форми правління й устрою.

Державний суверенітет може поєднуватися з народним суверенітетом і національним суверенітетом [6, с. 7]. Розглядаючи співвідношення суверенітету народу і суверенітету держави, науковці акцентують вторинний характер другого явища порівняно з першим [6, с. 176]. Відмінність між ними полягає в тому, що поняття державного суверенітету слугує характеристикою влади держави, тоді як народний суверенітет визначає носія влади [7, с. 124]. Першоджерелом влади, передусім державної, в демократичних країнах є народ. Тому в основі державного суверенітету лежить народний суверенітет. Оскільки демократична держава завдячує своїм суверенітетом народові як первинному носієві суверенітету, тим самим державний суверенітет у його внутрішньому сенсі начебто втрачає свою «суверенну» властивість. На цій підставі деякі автори ототожнюють народний і державний суверенітет [8, с. 7]. Інші визнають одночасне існування двох рівноправних носіїв суверенітету [9, с. 164]; треті ж намагаються протиставити ці поняття, схилившись до відмови від ідеї державного суверенітету на користь народного [10, с. 266]. Саме народ, здебільшого через вільні вибори, легітимує державну владу. Оскільки джерелом державної влади є народ, то йому й має належати влада [11, с. 82]. Отже, народний і державний суверенітет настільки взаємозв'язані, що неможлива повна реалізація народом суверенітету без наявності держави і, навпаки, процвітання розвинутої демократичної держави, яка не визнає так чи інакше суверенітету свого народу. Сьогодні державний і народний суверенітет нероздільно співіснують у державному та суспільному житті [12]. Як зазначає І. Умнова, поєднання народного та державного суверенітету – це властивість і здатність держави самостійно визначати свою внутрішню та зовнішню політику за умови дотримання прав людини та громадянина, захист прав національних меншин і дотримання норм міжнародного права [13]. Проте важливо зазначити, що суверенітет держави не обов'язково передбачає суверенітет народу. Адже суверенітет держави може поєднуватися з тоталітарним режимом, деспотією тощо.

Суверенітет нації – повновладдя нації: володіння реальною можливістю визначати характер свого національного життя, реалізувати основні права. Основні права нації – гарантована законом міра свободи нації, що відповідно до досягнутого рівня здатна забезпечити її існування і розвиток. Міра свободи закріплена як міжнародний стандарт як загальна і рівна для всіх націй.

Головне полягає в тому, щоб нація, що складає більшість у країні і дала назву державі, не використовувала свою перевагу для обмеження прав представників іншої нації. Протиправна і неприпустима будь-яка національна дискримінація чи прагнення однієї нації підкорити іншу. Таким чином державний, народний і національний суверенітет взаємозалежні в демократичній державі [14, с. 26].

Отже, на сучасній стадії розвитку цивілізації суверенітет є невід'ємною ознакою держави. Ця властивість держави полягає у верховенстві, самостійності, повноті і незалежності. Сучасні автори виділяють ще одну ознаку – необмеженість влади народу. Важливо підсумувати, що державний суверенітет взаємозалежний з народним та національним лише в демократичній державі. Щодо питання суверенних прав, необхідно зазначити, що вони розкривають сутність держави та відображають її потреби. Такі права є проявом державного суверенітету. Тому суверенітет держави передбачає реалізацію суверенних прав.

Список літератури

1. Ушаков Н. А. Государство в системе международно-правового регулирования / Н. А. Ушаков. – М.: Юристъ, 1997. – 62 с.
2. Венгеров А. Б. Теория государства: Учебник для юр. вузов. – М., 2004. – 528 с.
3. Белевцева В. Державний суверенітет, його ознаки та властивості // Теорія держави і права. – 2009. – № 10. – С. 7–10.
4. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / П. В. Волвенко, Л. М. Князькова, О. С. Туренко та ін. – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2007. – 75 с.
5. Венгеров А. Б. Теория государства: Учебник для юр. вузов. – М., 2004. – 528 с.
6. Белевцева В. Державний суверенітет, його ознаки та властивості // Теорія держави і права. – 2009. – № 10. – С. 7-10.
7. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм / В. М. Шаповал. – К. : Юрид. фірма «Салком»; Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.
8. Конев Ф. Ф. Суверенитет: народный или национальный? / Ф. Ф. Конев // Конституционное и муниципальное право. – 2005. – № 6. – С. 5–7.
9. Скрипнюк О. Вступ до курсу «Конституційне право України» / О. Скрипнюк // Право України. – 2012. – № 8. – С. 156–170.
10. Мірошніченко Ю. Проблеми конституційно-правового регулювання реалізації принципу народного суверенітету як фундаменту народовладдя в Україні / Ю. Мірошніченко // Право України. – 2011. – № 8. – С. 262–273.
11. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х : Право, 2009. – 584 с.
12. Алексеев С. С. Государство и право. – М., 2008. – 152 с.
13. Умнова И. А. Конституционные основы современного российского федерализма. – М., 1998. – 280 с.
14. Теорія держави та права: курс лекцій / за ред. О. Ф. Мельничук. – Вінниця: ВДПУ, 2001. – 318 с.

УДК 340.12

Лось А. Ю., студент гр. КІР-173

Науковий керівник: Марущак О. А., к.ю.н., викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ СУТНОСТІ ДЕРЖАВИ

За надзвичайно довгий період існування держава пройшла досить багато етапів у своєму становленні та історичному розвитку. Разом з розвитком

держави і суспільства змінювалося соціальне призначення держави, а отже і її сутність.

На сьогодні існує велика кількість визначень сутності держави, оскільки у науці не існує єдиного загальноприйнятого визначення держави, відповідно неможливо сформулювати й єдиного визначення сутності держави, і саме це, як на мене, є досить актуальною проблемою і потребує широкого дослідження.

На сучасному етапі вивчення держави поняття її сутності вживається щонайменше у трьох різних значеннях, що пов'язано з відмінними підходами до трактування сутності саме по відношенню до держави, тобто, в основі визначення сутності лежить визначення держави, яке в свою чергу також не має чіткого трактування, і навпаки, для того щоб достеменно розкрити поняття держави, необхідно визначити її сутність.

О. Ф. Скакун визначає сутність держави як внутрішній зміст її діяльності, що виражає єдність (спільність, солідарність) загально соціальних і вузько класових (соціально-групових) інтересів громадян [4, с. 131].

На думку Крестовської Н. М., відповідно до першого значення сутність держави - це специфічне оцінювання держави з точки зору моралі. Друге значення під поняттям «сутність держави» розуміє сенс існування держави, а також її роль в житті суспільства. Третє в свою чергу зазначає, що поняття «сутність держави» пов'язане з питанням про те, хто і в чийх інтересах здійснює державну владу [1, с. 53-54].

Головним у сутності держави є її змістовна сторона, іншими словами, те, чий інтереси насамперед дана територіальна організація політичної влади захищає, які пріоритети встановлює в своїй політиці [2, с. 28].

Будь-яка держава виконує як суто класові, так і загальносоціальні завдання, без яких неможливе функціонування жодного суспільства. Тож, у зв'язку з цим з моменту виникнення держави визначилися й два аспекти її сутності:

- класовий аспект - захист інтересів конкретного класу, що панує у державі (у суспільстві) та здійснення організованого примусу;

- загальносоціальний аспект — захист прав та інтересів усього суспільства, забезпечення його всіма можливими соціальними благами, підтримання порядку, виконання інших загальносоціальних справ. Загальносоціальний аспект сутності держави особливо яскраво проявляється в її зіставленні з громадянським суспільством [3, с. 40].

До середини XIX ст. у більшості країн перевага була на боці захисту інтересів економічно пануючого класу, тобто на боці класового аспекту. Але поступово у ряді цивілізованих держав Заходу, у зв'язку із розвитком громадянського суспільства, усе більшого значення набуває загальносоціальний аспект державної діяльності, тобто основними завданнями держави стають забезпечення суспільного блага, подолання соціальних протиріч, розвиток громадянського суспільства тощо [4, с. 132].

Зміна сутності держави обумовлена досить серйозними причинами. По-перше, зникають класи у їх марксистському розумінні, тобто як великі групи людей, визначені соціальним ставленням до засобів виробництва. По-друге, серйозні зміни відбуваються у визначенні місця людини в суспільстві, у

системі виробництва і розподілу. Поступово згасають класові протиріччя. Держава замість зняття насильства стає організацією, що долає протиріччя у більш цивілізованих формах, виступає у якості інструмента легітимної влади, діяльність якої вже не є протилежна інтересам більшої частини населення і не стоїть на захисті інтересів лише окремих визначених класів. Держава стає активним і необхідним посередником в соціально-диференційованому суспільстві, що зберігає протиріччя з багатьох питань економічного, політичного, національного життя. На першому місці в такому разі постає не насильницьке, класове, а загальносоціальне призначення держави [5, с. 67].

У сучасних цивілізованих державах не стало чітко виражених класів, зріс загальний життєвий рівень населення. Тож, і зміст діяльності держави набуває нових якостей, а саме:

- держава стала на шлях подолання суспільних суперечностей не насильством і придушенням, а за допомогою досягнення суспільного компромісу, терпимості, злагоди, толерантності, створення умов для розвитку громадянського суспільства;

- держава у своїй діяльності широко використовує такі загальнодемократичні ідеї та інститути, як пріоритет природних невідчужуваних прав та свобод людини, поділ влади, плюралізм думок, висока роль суду, гласність, дотримання прав меншості та ін.;

- держава визнає рівність усіх форм власності, стабілізує економічне життя суспільства, забезпечує економічну свободу громадян та їх об'єднань; застосовує засоби захисту людини праці, соціальної захищеності всіх громадян, включаючи й тих, хто з об'єктивних обставин не може забезпечити своє існування власною працею;

- на міжнародній арені держава проводить політику, що вимагає взаємних поступок, компромісів, домовленостей з іншими державами, їх зближення (світова інтеграція) [4, с. 132].

Однак сутність такої держави зовсім не позбавлена класового аспекту, проте, він не настільки виражений, як в експлуаторських державах — рабовласницьких, феодалських, буржуазних. Більш того, у сучасних державах ці два аспекти (класовий та загальносоціальний) не обов'язково протилежні один одному, а існують у єдності [3, с. 41-42]. На думку більшості дослідників, у кожній державі присутні ці два елементи одночасно, а розгляд сутності держави повинен відбуватися лише у їхньому взаємозв'язку. Таким чином, сутність держави визначається як співвідношення у ній класових та загальносоціальних начал. Сутність держави полягає у тому, що вона є організатором і гарантом певних суспільних відносин конкретний зміст яких обумовлений певним етапом розвитку суспільства [6, с. 27].

Розглядається також й інший аспект сутності держави – тобто те, у чому вона (сутність) має конкретний прояв, на що саме вона має безпосередній вплив. Сутність має свій прояв у конкретних аспектах держави, а саме у завданнях та функціях держави. Сутність держави це, насамперед те, у чому вона має конкретний прояв, на що саме вона безпосередньо впливає. Тобто сутність держави можна визначити не лише як зміст найсуттєвіших

характерних ознак держави, а варто наголосити також і на тому, що вона проявляється у зовнішніх формах функціонування (діяльності) держави.

Отже, сутність держави – внутрішній зміст найсуттєвіших характерних рис держави, що виявляються у зовнішніх формах її функціонування. Сутність держави відображає, насамперед, її соціальне призначення, як особливої політико-територіальної організації управління суспільством, визначається як те головне, суттєве, що обумовлює особливу природу держави як суспільного явища, яке становить єдину на сьогодні універсальну форму організації всього суспільства.

Список літератури

1. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008.— 432 с.
2. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: Учебник. – М.: Юристъ, 2004. – 245 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Рік видання: 2001 Видавець: Харків: Консум, 2001. – 656 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – 2-ге видання. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
5. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
6. Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та ін. Теорія держави і права: Навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2002. - 368 с.

УДК 316.334.3-055.2

Мазко Р. М., студент гр. КІР-173

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЖІНОК ТА ЇХ ГАРАНТІЇ

На нашу думку, надання соціальних гарантій та належного рівня охорони здоров'я жінок є дуже актуальними. Якщо звернутись до історії, то можна зрозуміти, які різні права мали чоловіки і жінки. Але прикро з того, що і в сучасному світі зарано говорити про гендерну рівність.

Наша держава на законодавчому рівні забезпечує рівність чоловіка і жінки. Але це не гарантує фактичну рівність.

Так, згідно ст. 24 Конституції України жінки мають рівні з чоловіками права і свободи. Рівноправність жінок у сфері трудових відносин забезпечується наданням їм рівних із чоловіками можливостей у професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці та здоров'я жінок; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Законодавством забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату у зв'язку з вагітністю або наявністю дітей віком до 3 років, самотнім матерям, що мають дитину до 14 років або дитину-інваліда. При відмові їм у прийнятті на роботу власник або уповноважений ним орган зобов'язаний повідомити про причини відмови в письмовій формі. Забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці. Перелік важких робіт та робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р.

Забороняється залучення жінок до підіймання і переміщення важких речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Законодавство обмежує застосування праці жінок у нічний час. Жінкам надаються оплачувані відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ненормальних пологів або народження двох чи більше дітей – 70) календарних днів після пологів, які обчислюються сумарно і надаються жінкам повністю незалежно від кількості днів, фактично використаних до пологів.

Жінкам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, надаються відпустки тривалістю 90 календарних днів до пологів і 90 календарних днів після пологів, які обчислюються сумарно до пологів з оплатою в розмірі повного заробітку, незалежно від стажу та місця роботи (п.10 ст. 30 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»). Після відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки їй надається частково оплачувана відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею віку 3 років з виплатою за ці періоди допомоги за державним соціальним страхуванням.

Законодавством передбачено низку пільг для жінок. Згідно зі ст. 185 КЗпП України власник або уповноважений ним орган зобов'язаний надавати вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до 14 років або дітей-інвалідів, путівки до санаторію або до будинку відпочинку безоплатно або на пільгових умовах, а також надавати їм матеріальну допомогу.

Права жінки, обстоювані ООН, засновані на гідності, яка властива всім членам людського роду. Права на свободу і рівність, що впливають з гідності є невідчужуваними.

Отже, держава надає і повинна надавати жінкам рівні права із чоловіками. На нашу думку, це правильно, що в світі, з метою забезпечення захисту прав жінок, на міжнародному рівні в Економічній та Соціальній Раді ООН з 1946 р. діє Комісія із становища жінок. А у зв'язку з прийняттям Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 р. (Україна з 3 вересня 1981 р. є учасницею цієї Конвенції) – Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок.

Законодавство України також надає гідні права жінкам, але законодавства потрібно дотримуватись. Суспільство, держава повинні забезпечити гідне життя жінкам. І необхідно розуміти, що у 2018 р., про

нерівність не може йти й мови. І для цього кожна людина має докласти максимальних зусиль.

Список літератури

1. Гладун З. С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення України. – Київ: Юрінком Інтер, 2007. – 720 с.
2. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.92 р. № 2694-ХІІ.
3. Закон України «Про відпустки» від 15.11.96 р.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.

УДК 340.12

Макогін Н. О., студентка гр. ППР–171

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права,
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ОЗНАКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вступ людської спільноти у 21 століття супроводжується значною еволюцією її політико-територіальних організацій. Глибокі зміни відбуваються у державах, а відповідно і всіх їх основних параметрах – інститутах державної влади, внутрішньому і зовнішньому суверенітетах, розподілі повноважень між центром і регіонами, міжнародних відносинах тощо.

Щоб визначити ступінь трансформації держави, як правового інституту, доцільно, на нашу думку, розглянути вплив глобалізації на її основні ознаки.

1. Громадянство. Для сучасних людей кордони між країнами не мають колишнього значення, а також їх все менше і менше хвилює їх громадянство. Поширеним стало висловлювання «Я - громадянин світу». Причиною цього можна вважати те, що ідеологічною основою глобалізації є максимізація індивідуальної свободи.

На даний момент, значних підстав вважати небезпечними подібні зміни у сприйнятті людьми інституту громадянства немає, оскільки за статистикою більшість громадян вважають себе не членами локальних спільнот чи наддержавних інститутів, а громадянами своїх держав. Глобалізація розмиває кордони держави, але не настільки, як інколи стверджують [1].

2. Система оподаткування. Система податків є однією з основних ознак держави. Оскільки вона являє собою явище економічного характеру, то вплив глобалізаційних процесів на неї є прямим та більш помітним навіть для пересічних громадян, на відміну від змін у політичній чи соціальній сфері.

Сучасна податкова політика в умовах глобалізації наповнюється новим змістом. Вона повинна бути розрахована на довгострокову перспективу і не виступати такою, що є «егоїстичною», зорієнтованою лише на внутрішні

чинники, адже пов'язані з цим самоізоляція та нехтування зовнішніми економічними реаліями принесуть шкоду самій державі.

Досить актуальною є проблема гармонізації податків на споживання, які в більшості країн становлять понад половину доходів бюджетів [2, с. 23]. Можливо з поширенням глобалізаційних процесів зміни у системі оподаткування держави поглиблюватимуться, переходитимуть на якісно новий рівень, зачіпаючи всі її складові: адміністрування податків, структуру податкової системи, механізми запровадження податків, їх стягнення та, звичайно, зміст податкової політики.

3. Суверенітет. У межах традиційного підходу державний суверенітет можна визначити як історично зумовлену політико-юридичну властивість національної держави, що відображає її верховенство і рівень самостійності у вирішенні внутрішніх питань та у взаємовідносинах з іншими державами.

У понятті державного суверенітету необхідно виділяти такі аспекти – формально-юридичний і фактичний. У процесі розвитку держави формально-юридичний залишається незмінним, тоді як її фактичний суверенітет, тобто його матеріальний зміст може зазнавати суттєвих змін. Наразі, коли національні інтереси поступаються регіональним, відбувається трансформація суверенітету. Небезпеки, пов'язані із слабкістю державного управління, вимагають перегляду традиційного розуміння суверенітету, яке полягає в трактуванні його як безумовного й абсолютного атрибута держави, захищеної від втручання ззовні [3]. Він як одна з ключових категорій міжнародного права переживає період уточнення свого значення, переосмислення.

Однією з тенденцій сучасного державно-правового розвитку є ситуація, коли в умовах збереження формально-юридичного аспекту державного суверенітету одночасно відбувається поступове добровільне самообмеження матеріальних можливостей його прояву, що виражається в делегуванні державами права реалізації суверенних прав «вищим» суб'єктам [4, с. 36]. Європейський Союз є найбільш наочним прикладом практики делегування владних повноважень нагору. Політичні процеси, що відбуваються в ЄС можуть бути охарактеризовані як «наднаціональні» [5].

Водночас, процеси глобалізації, які несуть як позитивні, так і негативні наслідки для держав і міжнародного співтовариства, не повинні повністю стирати національно-державні відмінності. Держава може лише частково поступитися суверенітетом з метою вирішення окремих проблем, в тому числі глобального характеру, але це не означає повної втрати її суверенітету [6, с. 304].

4. Право. Місце й роль держави в глобалізаційних процесах визначається і рівнем розвитку правової системи, її здатністю своєчасно й адекватно реагувати на виклики глобалізації, формувати правові шляхи й засоби інтеграційних процесів чи, навпаки, протидіяти негативним наслідкам глобалізації [4, с. 34].

У процесі взаємодії держав виникають суперечності між тенденцією до універсалізації правових взаємозв'язків і прагненням зберегти

індивідуальні особливості кожної з правових систем, обумовлені політичними, історичними і насамперед ментально-культурними чинниками [7, с. 44]. Тобто, що глобалізація не повинна знижувати роль національного права, оскільки лише сильна держава, яка має узгоджені правові механізми, систему забезпечення та захисту прав людини, може створювати умови для м'якого входження держави у міжнародні економічні організації, не пригноблюючи свої національні інтереси та гідність [4, с. 34]. Публічна влада. У наукових джерелах із державознавства, де наводиться перелік основних атрибутів держави, основна увага приділяється публічній владі - уособленому офіційному виразнику держави, необхідному для здійснення професійного управління загальними справами суспільства [8, с. 69].

В умовах глобалізації публічне управління отримує значну свободу. Вона є необхідною, оскільки без неї держава не зможе реалізовувати свої функції. Водночас свобода може слугувати причиною як творення, так і руйнування, як прискорення суспільного розвитку, так і його гальмування – вона не може бути безмежною. Необхідністю для публічного управління є опора на право, яке виступає заслоном безмежної свободи [9, с.40].

Отже, процес глобалізації є об'єктивним та невідворотним явищем на сучасному етапі розвитку суспільства. Хоча він спричинений у переважній більшості економічними чинниками та найбільш яскраво простежується у відповідній галузі, політична, соціальна та інші сфери життєдіяльності також не лишилися осторонь його впливу. Зокрема, відчутних змін зазнав найважливіший правовий інститут – держава, що можна простежити під час аналізу її основних ознак.

Список літератури

1. Мартинелли А. От мировой системы к мировому обществу? / А. Мартинелли // Социологические исследования. – 2009. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teoriapractica.ru/.../366-2009-12-26-08-02-45>.
2. Поліванцев А. С. Вплив глобалізаційних процесів на податкову політику України: теоретико-методичний аспект / А. С. Поліванцев // Науково-технічна інформація. – 2013. – № 2. – С. 20–24.
3. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: український контекст / Б. Готов, Л. Калитюк // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 4. – С. 6–14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2012_4_4.
4. Хаустова М. Глобалізація і її вплив на сутність та соціальне призначення держави / М. Хаустова // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4. – С. 30–41.
5. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України / І. В. Яковюк // – Х., 2014. – 474 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7856/1/Ykovuk_2013_dis.pdf.
6. Гетьман А. Д. Державний суверенітет в умовах глобалізації і європейської інтеграції / А. Д. Гетьман // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 301–305.
7. Мурашин О. Проблема ідентичності національних правовідносин систем в умовах глобалізації: теоретико-методологічний аспект / О. Мурашин // Вісник Національної академії правових наук України : Збірник наукових праць. – 2013. – № 2(73). – С. 44–51.
8. Євграфова Є. Державорозуміння і право: проблемні аспекти теорії / Є. Євграфова // Юридичний журнал «Право України»: науково-практичне фахове видання. – 2015. – № 11. – С. 67–76.
9. Котуков О. А. Обмеження публічного управління в умовах глобалізації / О. А. Котуков // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2016. – Вип. 4 (55). – 232 с.– С. 35-41.

УДК 340.114

Малецька О. В., студентка гр. ТПР-171

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КОДИФІКАЦІЇ КИТАЙСЬКОГО ПРАВА

Формування правової системи будь-якої держави світу відбувається зазвичай шляхом кодифікації, оскільки в порівнянні з іншими способами систематизації нормативної бази, саме кодифікація має найбільше переваг. Саме тому, зважаючи на те, що на сьогодні фактично відсутні будь-які комплексні дослідження кодифікації китайського права, то дослідження його кодифікації є особливо актуальною темою сьогодення

Відмічаємо, що за останньої Цинської династії (1644-1911 р.) Китай мав два систематизованих зводи законів, один із яких стосувався державного й адміністративного права, другий – кримінального, цивільного, сімейного. Перший звід містив детальні приписи щодо функцій усіх урядових закладів, другий вказував на види покарань та обставини, за яких вони можуть бути пом'якшені, склади злочинів і способи вирішення цивільних суперечок, причому кожен розділ був пов'язаний із діяльністю одного з міністерств. Багато положень цього кодексу діяли до 1931 року. Шлюбно-сімейні, спадкові, торговельні й інші відносини регулювало звичаєве право, для якого була характерна надзвичайна різноманітність (партикуляризм) [1, с. 173]. Проте, революція 1911 р. суттєво вплинула не тільки на державний устрій, але й на формування нової системи права.

Першим кодексом законів, прийнятим у Китаї після революції, було Кримінальне укладення 1912 р. Спочатку воно складалося з 411 статей. Проте, в 1928 р. у нього був внесений ряд змін і воно було перейменовано в Кримінальний кодекс. Пізніше цей Кодекс діяв в редакції 1935 р. і складався з 357 статей. Уложення і Кримінальний кодекс увібрали в себе багато прогресивних по тим часам положень кримінального права. Наприклад, у ст. 10 Уложення в принципі заперечувалося призначення покарання за аналогією. У Кодексі відсутні абсолютно невизначені санкції, були досить докладно вирішені питання суб'єктивної сторони злочину, співучасті, включені статті про дострокове звільнення, ліквідовувалися тілесні покарання. Майже повністю запозичений із кримінального законодавства Японії, Франції, Бельгії, Німеччини і Нідерландів, цей Кодекс вніс у кримінальне право Китаю багато нових ідей та інститутів.

У сфері цивільно-правових відносин, продовжували діяти положення Дацин люйли. Разом із тим було прийнято низку важливих для підприємців законів, що регулюють майнові відносини в деяких спеціальних областях, наприклад Гірничо-промисловий статут 1914 р., Лісовий статут 1915 р.

Велику роль у впровадженні положень континентального права в судову практику зіграв Верховний суд, що виконував у ті роки певні нормотворчі функції. Своїми рішеннями він пристосовував законодавство Цінської династії до потреб буржуазії і таким же шляхом заповнював численні прогалини цивільного законодавства, посилаючись при відсутності законів і звичаїв на принципи права. При цьому в якості принципів права застосовувалася європейська буржуазна правова доктрина, яка знайшла благодатний ґрунт у порівняно розвинених приморських районах країни. Що ж стосується більш віддалених провінцій, то в них судові чиновники продовжували творити суд згідно з місцевими звичаями і цінських законодавством.

У наступні два етапи кодифікації національного права, тобто в періоди до кінця 20-х, а потім до середини 30-х рр. в кодифікаційних роботах взяли гору прагнення до більшого обліку особливостей національної правової культури, правосвідомості китайського народу, специфіки мислення юристів країни, що виразилося, зокрема, в тому, що законодавці стали поступово вводити в нормативні акти чисто китайські правові поняття. Так, Кримінальний кодекс 1928 р. повернувся до трактування співучасті, прийнятим в Дацин люйли, що передбачає переважний аналіз суб'єктивної сторони злочину. При цьому до головних злочинцям ставилися організатори і підбурювачі, навіть якщо вони фізично не брали участь у вчиненні злочину. Ці положення про співучасть були надалі розвинені у Кримінальному кодексі 1935 р., за яким підбурювач притягувався до кримінальної відповідальності і в тому випадку, якщо виконавець не вчинив жодних дій для реалізації злочинних цілей [2, с. 90].

Кримінальний кодекс 1935 р. визнав можливим відновити і традиційний для Китаю інститут викупу покарань (ст. 41). Так, якщо були перешкоди для виконання вироку (за особистими якостями засудженого, його сімейного стану, або з інших причин), вирок міг бути звернений у штраф з розрахунку від одного до трьох юанів за один день ув'язнення або арешту.

Характерно, що Кодекс 1935 р. повернувся в деяких питаннях і до регулювання економічних відносин з дореволюційного законодавством, скасованому Кримінальним укладенням 1912 р. Як показала практика, цивільний обіг в Китаї не досяг того ступеня свободи, коли його функціонування повністю обумовлюється економічними інтересами, не допускають будь-якого вольового втручання ззовні. Позаекономічний вольовий тиск виявилось вельми ефективним у період інтенсивного розвитку у Китаї капіталістичних відносин [1, с. 173-174].

Отже, всі згадані кодекси відповідно до віковими традиціями Китаю встановлювали підвищену кримінальну відповідальність за посягання на життя, здоров'я і честь родичів. У своїх нормах кодекси визначали родичів прямій висхідній і бічній висхідній ліній, і посягання на життя і здоров'я кожного з них докладно регламентувалося в нормах Особливої частини. Обмеження застосування смертної кари до осіб молодше 18 років не

поширювалося на випадки умисного вбивства ними родичів по прямої висхідної лінії.

При цьому, як наголошують науковці, прийняття кодексів аж ніяк не означало, що автоматично зміняться реальні суспільні відносини. За їх фасадом продовжували існувати традиційні поняття, і, за деякими винятками, саме вони переважали в реальній дійсності. Праці кількох правників, які хотіли вестернізації своєї країни, не могли враз перекреслити китайське мислення і протягом кількох років поширити серед юристів і китайського населення романську концепцію права, що розроблялася понад тисячоліття юристами Заходу. Кодекси й закони застосовувалися в Китаї тільки тією мірою, якою вони відповідали народному розумінню справедливості. Практика ігнорувала закони, як тільки вони порушували традицію. До суду не зверталися тому, що люди не знали своїх прав або не хотіли бути несхваленими суспільством. Суспільні відносини, таким чином, практично регулювалися так само, як і колись. Навіть у виняткових випадках, коли люди зверталися в суди, часто виходило так, що китайські судді виносили рішення за стандартами конфуціанства, замість того щоб застосовувати норми писаного права: вони відмовлялися виселити наймача з приміщення, бо він бідний і ні в чому не винен, тоді як і власник багатий не має потреби в ньому; надавали відстрочку боржникові, якщо він був у скрутному становищі. Внаслідок прийняття нових кодексів збільшилася кількість судових процесів, що здавалося китайцям ознакою занепаду.

Новий етап у розвитку правової системи розпочався після перемоги в громадянській війні (1925-1949 рр.) комуністичної партії і проголошенні Китайської Народної Республіки в 1949 р. Характерною рисою цього етапу стала повна відмова від раніш існуючої правової системи. Так, ЦК КПК в лютому 1949 р. прийняв рішення про скасування «Повної книги шести законів», що включає Конституцію і всі кодекси [3, с. 159].

Наступною характерною рисою правової системи Китаю стало посилення законодавчої діяльності держави на основі рецепції соціалістичного права, що існувало в СРСР. У 1950-1951 рр. було видано низку великих законів: про шлюб, профспілки, аграрну реформу, судову організацію та ін. У 1954 р. було прийнято Конституцію, побудовану за зразком Конституції СРСР 1936 р.

З 1978 р., коли Ден Сяопін прийшов до влади, Китай проводив політику економічної експансії та модернізації. В цей час розпочалися роботи з кодифікації права. Прийнято нову Конституцію (1982 р.). Її преамбула проголошує, що «громадяни Китаю всіх національностей продовжуватимуть... йти соціалістичним шляхом», дотримуватися принципів марксизму, соціалізму. Стаття 1 Конституції говорить: «КНР є соціалістичною державою з народно-демократичною диктатурою робітничого класу, заснованою на альянсі робітників і селян». У 1979 р. було прийнято Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси; у 1986 р. прийняті «Загальні положення цивільного права»; у 1994 р. в Законі про працю кодифіковано трудове законодавство; у 1996 р. вийшла нова редакція

Кримінально-процесуального кодексу, а в 1997 році – Кримінального кодексу [4, с. 165].

Таким чином, у результаті реформ у Китаї склалася система законодавства, що поєднувала в собі як принципи соціалістичного права, так і деякі засади романо-германської правової родини, насамперед у сфері економіки. Внаслідок кодифікації права в Китаї основними джерелами права в КНР є законодавчі акти: Конституція, закони, постанови Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП), постанови й розпорядження Державної ради, підзаконні акти інших органів державної влади і управління.

Список літератури

1. Чепурнова Н. М., Серегин А. В. История государства и права зарубежных стран. – М.: Евразийский открытый институт, 2007. – 198 с.
2. Пашкова Т. В. Источники права Китайской Народной Республики // Пробелы в российском законодательстве. - 2008. - № 2. - С. 89-91.
3. Черниловский З. М. Всеобщая история государства и права (история государства и права зарубежных стран). – М., 1996. – 754 с.
4. Цветкова Ю. До питання про деякі характерні риси правових сімей східної традиції права // Порівняльне правознавство. – 2012. - № 3-4. – С. 163-168.

УДК 349.6

Матвеева Т. О., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАГОТІВЛЯ ДЕРЕВИНИ ЯК ВИД СПЕЦІАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин людство потребує все більшої кількості природних ресурсів. Одним з найпоширеніших видів природних ресурсів є лісові ресурси. Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів [1].

Найважливішим видом використання лісових ресурсів є заготівля деревини. При цьому, особливого значення набуває забезпечення ефективного еколого-правового регулювання лісокористування, і перш за все заготівлі деревини. Адже, незважаючи на те, що у лісовому законодавстві декларується збереження за лісами виконання переважно екологічних функцій, залишаються актуальними проблеми поліпшення якісного складу лісових насаджень, збереження їх біологічного різноманіття, збільшення лісистості території України. Вирішення цих проблем потребує поряд із

відповідними науковими, технологічними, організаційними, економічними заходами і належного правового забезпечення [2].

Наразі порядок заготівлі деревини, як виду спеціального використання лісових ресурсів, має своє правове регулювання. В Україні існує систематизований нормативний акт, який регулює лісові відносини – це Лісовий кодекс України. Положення Лісового кодексу, які стосуються використання лісових ресурсів деталізуються в ряді підзаконних нормативно-правових актів, серед яких Постанова Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» [3], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат», Постанова Кабінету Міністрів України «Правила поліпшення якісного складу лісів», Наказ Державного комітету лісового господарства України «Правила рубок головного користування» тощо [4].

Так, відповідно до Лісового кодексу України використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання. Заготівля ж деревини відноситься до спеціального виду використання лісових ресурсів, адже потребує спеціального дозволу – це лісорубний квиток, що видається безоплатно.

Такий спеціальний дозвіл на заготівлю деревини видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства.

Лісове законодавство розрізняє: рубки головного користування та рубки, пов'язані з веденням лісового господарства. Заготівля деревини під час рубок головного користування є одним з найпоширеніших видів спеціального використання лісових ресурсів. Вона має ряд особливостей при її реалізації, адже ліс є одним з тих природних комплексів, які дуже складно відтворити, а тому слід додержуватись вимог та правил, встановлених законодавством для раціонального використання такого виду природних ресурсів.

За загальними правилами вирубка лісу проводиться лише в стиглих і перестійних лісах. При цьому, в першу чергу, під вирубку йде деревина, яка є пошкодженою, всохлою та дерева, що вийшли з підсочування [1].

Тобто, можна стверджувати, що в сучасних умовах збереження неперервності лісокористування значною мірою залежить від того, яким чином ведеться лісове господарство, що зумовлює інтенсивність та характер відбору деревини під час рубок головного користування. Сучасні дослідники намагаються поєднувати регулювання головного користування за різних систем рубок з неперервністю лісокористування.

Лісове законодавство повинно бути спрямовано на вжиття заходів щодо ведення лісового господарства та маркетингу лісової продукції, а також повинно сприяти оптимальному використанню різних лісових продуктів та їх переробці на місці, лісогосподарська діяльність повинна сприяти зменшенню відходів під час лісозаготівель та переробляння, не завдавати збитків іншим видам лісових ресурсів. Така діяльність має бути спрямована на закріплення та диверсифікацію місцевої економіки, з метою уникнення її залежності від одного виду лісової продукції [4].

Залишається невирішеною проблема оцінки стану, потрібного для реалізації принципу відтворення, а для умов сьогоденної України – розширеного відтворення лісових ресурсів після процесу їх вирубки [5, с. 238].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» визначено, що заготівля деревини під час проведення рубок головного користування здійснюється з дотриманням принципів безперервного, невиснажливого і раціонального використання лісових ресурсів, збереження умов відтворення високопродуктивних деревостанів, їх екологічних та інших корисних властивостей.

Рубки головного користування можуть проводитися в: експлуатаційних лісах; захисних лісах, що прилягають до смуг з розташованими залізницями, автомобільними дорогами, навколо озер, річок; рекреаційно-оздоровчих лісах; лісах природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення в межах зони національних природних і регіональних ландшафтних парків, а також заказниках (для таких лісів встановлюється обмежене лісокористування) [3].

Хоч і в законодавстві існує багато норм, спрямованих на раціональне використання лісів, але на практиці, здебільшого, відбувається зовсім інакше. Так як при вирубці деревини забезпечується багато потреб населення, а тому є потреба в великих обсягах продукції.

В наш час за можливість експлуатації будь-якої лісової площі, що є економічно доступною і придатною до користування, конкурують різні зацікавлені сторони. А, так як порядок отримання спеціальних дозволів на вирубку лісу не є складною процедурою, то все слід говорити про додаткову вирубку, яка здійснюється не лісовими господарствами. До того ж слід згадати про незаконну вирубку лісу, спрямовану на задоволення потреб тих чи інших осіб. Це дуже гостра проблема, і вирішити її дуже складно. Адже неможливо повністю контролювати і тримати під наглядом величезні лісові ділянки.

За лісовим законодавством при заготівлі деревини застосовуються всі заходи, необхідні для виключення чи обмеження негативного впливу на стан лісів та їх відтворення, як важливого природного ресурсу.

На кожному лісосіку до початку її розробки складається карта технологічного процесу розроблення лісосіки, яка відображає лісівничі та організаційні вимоги до виконання робіт. До початку рубок проводяться підготовчі роботи.

Сама вирубка деревини проводиться із застосуванням технологій, які забезпечують збереження дерев і підросту, що залишаються. Також під час рубки забезпечуються заходи, пов'язані із збереженням ґрунтів, із застосуванням відповідних машин, технологій для зменшення пошкодження ґрунтів.

Після завершення процесу заготівлі деревини або одночасно з лісосічними роботами місця рубок приводять у належний стан для відновлення лісу, забезпечення його належного санітарного стану, зниження рівня пожежної небезпеки, шляхом збирання порубкових решток до купи,

рівномірного розкидання подрібнених порубкових решток на ділянці, де проводилась вирубка, шляхом складання парубкових решток у місцях проїзду лісових машин тощо [4].

Отже, заготівля деревини є особливим видом лісокористування, адже потребує значної уваги та особливого порядку правого регулювання. Наразі гостро постала проблема зменшення площі лісів, що в подальшому може призвести до глобальних наслідків. Прямого вирішення цієї проблеми ще не існує, але перш за все, щоб уникнути такого явища, перш за все слід додержуватися правил заготівлі деревини, встановлених лісовим законодавством.

Список літератури

1. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в редакції від 08.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 17. – Ст. 99.
2. Шершун С. М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.06 / Шершун Сергій Михайлович. – Київ, 2005. – 23 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів» від 23 травня 2007 р. № 761 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/761-2007-п>.
4. Правила рубок головного користування затв. Наказом Держкомлісгоспом України від 23 грудня 2009 р. № 364 // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-10>
5. Адамовський О. М. Ідея сталого лісокористування в ретроспективі // О. М. Адамовський / Регіональна економіка. – 2009. - № 3. – С. 237-239.

УДК 349.6

Музика В. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Веремієнко С. В., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

На сьогодні мисливська галузь має багато недоліків, виникає безліч питань, на які не можна знайти відповіді в нормативно-правових актах, які регулюють діяльність цієї галузі. Це свідчить про те, що мисливське господарство потребує змін. Особливо актуальними є питання надання у користування мисливських угідь, забезпечення ефективної охорони, відтворення та раціонального використання мисливських природних ресурсів України.

Мисливське господарство – особлива сфера діяльності людини, яка ґрунтується на використанні ресурсів тваринного світу, забезпечує їх охорону і відтворення. Сучасне мисливство здійснює екологічну, соціальну та економічну функції. Екологічна функція мисливства проявляється у забезпеченні збереження біологічного різноманіття, в охороні і відтворенні мисливських природних ресурсів. Соціальна функція відображається у

задоволенні рекреаційних, духовних та естетичних потреб суспільства. Економічна функція мисливства характеризується здатністю надавати різноманітні послуги і ресурси для здійснення економічної діяльності [1].

Питання мисливського господарства та його розвитку загострилися у зв'язку зі зниженням кількості основних мисливських видів тварин за останнє десятиліття. Це є результатом неефективної будови та недієвих методів ведення мисливського господарства в Україні, які не відповідають сучасним міжнародним вимогам.

Користування мисливськими угіддями необхідно розглядати як самостійний різновид правовідносин, що врегульовані нормами права й виникають між суб'єктами у зв'язку з використанням корисних властивостей мисливських угідь, змістом яких є відповідні права й обов'язки їх користувачів. Таким чином, в першу чергу необхідно визначити суб'єктний склад. Відповідно до законодавства суб'єктами мисливських правовідносин є:

- користувачі мисливських угідь;
- власники та (або) користувачі земельних ділянок, на яких розташовані мисливські угіддя;
- органи державного управління в галузі мисливського господарства;
- мисливці.

У ст. 22 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» зазначено, що переважне право на користування мисливськими угіддями мають власники і постійні користувачі земельних ділянок, користувачі мисливських угідь, які продовжують строк користування цими угіддями [2]. Проте, серед суб'єктів не зазначений первинний мисливський колектив. І жодного законодавчого закріплення це поняття не має. Існують розбіжності в назві цих колективів, адже, одні дослідники вживають назву «первинний мисливський колектив», інші називають його низовим, в а Положенні про первинну організацію (клуб) Громадської організації «Українське товариство мисливців і рибалок» такі колективи називаються первинними організаціями або клубами.

Первинні організації (клуби) УТМР створюються при наявності не менше 15 членів УТМР, які, зазвичай, працюють на одному підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності та виду господарювання, селянських господарствах або проживають в одній місцевості [3]. Тому, однією з центральних проблем сучасного мисливського господарства України є нехтування інтересами цього первинного мисливського колективу у процесі здійснення мисливського господарювання, що в подальшому породжує негативні наслідки у вигляді поширення браконьєрства і зниження чисельності диких тварин.

У багатьох країнах Європи первинний мисливський колектив є юридичною особою, самостійним суб'єктом мисливського господарства, користується мисливськими угіддями на підставі договору оренди з власником землі.

В Україні проблема здійснення господарювання первинними мисливськими колективами полягає в тому, що їм не надається статус юридичної особи, тому вони не можуть бути повноправними учасниками

правовідносин у сфері мисливства. Тому доцільно було б надати первинним мисливським колективам статус юридичної особи і право на отримання мисливських угідь у користування. Це дало б змогу направити кошти, отримані мисливськими колективами від здійснення своєї діяльності, на охорону, відтворення диких тварин, на формування сталого розвитку мисливських природних ресурсів і на достатнє організаційне та кадрове забезпечення діяльності мисливських господарств.

Одним із пріоритетних напрямків реформування мисливського господарства є питання надання права на першочергове отримання мисливських угідь у користування.

Згідно з даними Державного агентства лісових ресурсів України загальна площа мисливських угідь, наданих у користування становить 39,4 млн. гектар, з них у користуванні Українського товариства мисливців і рибалок (УТМР) перебувають 25, 2 млн. га, у користуванні Держлісагентства – 4,2 млн. га, іншим користувачам надано 9,9 млн. га [4].

Як бачимо, найбільшим користувачем мисливських угідь є Українське товариство мисливців та рибалок (УТМР). Але, як показує практика, воно не є ефективним господарем, оскільки чисельність мисливських тварин на таких територіях постійно зменшується. Таким чином, часто підрозділи УТМР стають збитковими і не можуть скласти конкуренцію мисливським господарствам інших правових форм.

Ще однією глобальною проблемою, яка потребує вирішення є незаконне добування мисливських природних ресурсів – браконьєрство. На даний час, це явище набуло вражаючих масштабів.

Можна виділити основні причини браконьєрства – це не ефективне ведення мисливського господарства, недостатнє фінансування, особливо громадських мисливських організацій, низький рівень стягнення штрафів та збитків за порушення правил полювання, недостатній рівень правової культури громадян, прогалини в чинному законодавстві [5]. Тому доцільним було б створення спеціальної служби, яка володіла б необхідними знаннями і повноваженнями щодо охорони мисливських природних ресурсів.

Отже, мисливське господарство потребує реформування, законодавство у цій сфері потребує змін, доповнень, уточнень, зокрема з питань надання первинним мисливським колективам статусу юридичної особи і наділення їх певними управлінськими повноваженнями. Важливою проблемою також є розподіл мисливських угідь серед їх користувачів таким чином, щоб забезпечити рівний розвиток мисливського господарства не залежно від правової форми користувача мисливських угідь, зменшення збитковості, залучення фінансових коштів на відтворення і охорону мисливських тварин, здійснення контролю над їх добуванням.

Також слід забезпечити ефективну охорону державного мисливського фонду від браконьєрства, негативний вплив якого проявляється все більше з кожним роком.

Список літератури

1. Бондаренко В. Д., Дейнека А. М., Бурмас В. Р., Хоєцький П. Б., Ходзінський В. П. Мисливсько-господарське законодавство України. Посібник. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 336 с.

2. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
3. Положення про первинну організацію (клуб) Громадської організації «Українське товариство мисливців і рибалок» від 28 вересня 2016 року № 31-2/3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uoor.com.ua/eng/about_organization/first_organization.
4. Державне агентство лісових ресурсів України: офіційний веб-сайт: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=118763&cat_id=32882.
5. Овдієнко В. В. Правове регулювання мисливства в Україні / В. В. Овдієнко // Пробл. законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 99. – С. 243-250.

УДК 347.156(5/61)

Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Ткаченко М. С., студентка гр. П-141

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВ ЖІНОК У МУСУЛЬМАНСЬКОМУ ТА ПРАВОСЛАВНОМУ ШЛЮБІ

Становище жінки, а також її участь у матеріальному та духовному житті в будь-якій країні є дуже важливим критерієм рівня розвитку на шляху до соціального прогресу. В кожній країні суттєво відрізняються права та обов'язки жінки як в політичній та соціальній сферах, так і в шлюбі. На сьогоднішній день багато вчених досліджують такі питання, як правовий статус жінки, ставлення до жінки, права жінок та ін. Метою даних тез є здійснення порівняльного аналізу прав жінок в сучасному мусульманському та православному шлюбі (на прикладі українських земель).

До появи ісламу, тобто до VII ст., жінок у суспільстві розглядали як річ, як об'єкт похоті і ніяких прав у жінок, звісно, не було. Вони були лише товаром, який можна було купити, продати або подарувати. Жінка повністю втрачала свою свободу, коли виходила заміж за чоловіка, її думка взагалі не враховувалась з жодного з питань. Жінці було заборонено виходити з будинку навіть по продукти, якщо чоловіка не було вдома. Авторитет жінки визначався лише тим, наскільки вона була спокуслива та приваблива і яку ціну потрібно було за неї заплатити [1]. Ні про яку соціальну ролі жінки в житті суспільства взагалі не йшлося.

До поширення християнства на території Київської Русі, тобто до 988 р. шлюбно-сімейні відносини базувалися на язичницьких віруваннях, звичаєвому праві та принципах патріархату (зверхності батька). За язичництва становище жінки майже нічим не відрізнялося від становища свійської худоби. Дозволялась полігамія (багатоженство). Існував звичай убивати одну з дружин небіжчика й ховати її разом з ним, інші дружини переходили як річ у спадок до старшого брата.

Після прийняття християнства, на теренах земель княжої Русі-України було припинено полігамію, стало поширюватись церковне Вінчання та

релігійні обряди. Відбулися позитивні зміни в ставленні до жінки: жінка була прирівняна до інших членів родини, однак залишалася відстороненою від спадкування. Сімейне право почало розвиватися відповідно до канонічних норм. Взаємини між подружжям здійснювалися на принципах рівноправності, справедливості, духовності, смиренності перед Богом. Свідчень про свідоме або несвідоме приниження становища жінки, в зазначений період, немає.

Після появи ісламу становище жінки також значно покращилося в країнах мусульманського світу. Жінку почали цінувати як людину і поважати нарівні з чоловіком. Було визначено її права та обов'язки не тільки в сімейному, але й громадському житті. Жінка отримала право сама вирішувати питання про своє заміжжя, так само як і право вимагати розірвання невдалого шлюбу. Однак, вийти заміж вона могла лише за мусульманина. Вважалося, якщо чоловік буде не мусульманин, він може надати поганий приклад його дітям. Даної заборони не було встановлено для чоловіків, тобто Коран надав дозвіл чоловіку-мусульманину одружуватися не тільки на мусульманці, але й на християнках або іудейках та можливість мати до чотирьох жінок. Іслам надав право жінці на спадок та оголосив майно жінки недоторканим. Більшість ісламських країн почали дотримуватися норм Корана за якими чоловіки мають поважати та цінувати своїх жінок.

Сьогодні, іслам у цілому, приділяє велику увагу шлюбу, етикету, правилам подружжя для гарантування сімейної стабільності. Зрозуміло, що певні устої кардинально різняться, залежно від країни. В країнах з багатою економікою стереотип про те, що жінка – кухарка, рабиня, домогосподарка був знищений. Жінки отримали право набувати освіту, займатися бізнесом, економічною та політичною діяльністю. Хоча спектр професій дуже різноманітний, проте є винятки: жінка не може бути правителем і верховним суддею. Хоча роль жінки в економічних та політичних процесах є значно обмеженою, роль у соціальних процесах сучасної мусульманської жінки є вагоміша. Характерним є те, що чим ближча мусульманська держава до не мусульманських держав, тим більше прав у жінок.

Розглянемо, більш детально, загальні родинні традиції сучасного мусульманського світу. В більшості економічно відсталих мусульманських країнах вік одруження для дівчини становить 12-15 років. В економічно розвинутих країнах ситуація значно краща. Дівчина має право виходити заміж тоді, коли сама цього забажає в будь-якому віці, навіть 25 або 30 років.

Ініціаторами одруження найчастіше є родини або сам майбутній чоловік, як правило значно старшій жінки. Теоретично шлюб сьогодні не є примусовим, жінка має право відмовитися. Однак, фактично, вийти заміж жінка повинна як могла скоріше, поки молода. Якщо вона цього не зробить, вона отримує осуд суспільства, до того ж мусульманські чоловіки рідко одружуються на жінках старшого віку. Тому жінка виходить заміж за того, кого їй вибрали батьки. В деяких країнах вона може вибрати тільки у випадку, коли їй пропонується стати другою, третьою або четвертою дружиною, а в деяких країнах взагалі не питають її згоди. Причому, мусульманські жінки не відчують себе приниженими, вони ставляться до нової жінки як до сестри. Мусульманка не має права вийти заміж за

іновірного. Вважається, що чоловік може привести жінку до ісламу, а жінка чоловіка ні. Як правило, жінка яка була одружена вийти заміж вдруге не може, оскільки у суспільстві розвинутий культ «цнотливості». Найважливішими рисами мусульманської жінки в родині та суспільстві залишаються покірність та слухняність. Дружина має слухати свого чоловіка, але не сліпо підкорятися його волі. Після одруження жінка має право прагнути бути гарною лише для свого чоловіка, але зараз спостерігається відходження від цієї традиції. Жінка отримала право брати активну участь у обговоренні сімейних питань та проблем, має право голосу, але останнє рішення залишається за чоловіком.

Офіційно іслам дозволяє розлучення з ініціативи як чоловіка так і жінки, однак, на практиці розлучення є дуже рідкими, особливо з ініціативи жінки, адже розлучення означає суспільний осуд і за традицією діти зазвичай залишаються з чоловіком.

Сьогодні, Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави. Шлюб і сім'я перебувають під особливим захистом держави. Шлюбно-сімейні відносин регламентуються Сімейним Кодексом, де чітко зазначено, що шлюб ґрунтується лише на вільній згоді жінки та чоловіка і те, що примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається [2]. Зокрема, в законодавстві України немає ніякої заборони щодо вступу в шлюб з іноземцем ні для чоловіка, ні для жінки. Українська жінка вільна у виборі нареченого. Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у 18 років. У шлюбі жінки мають рівні сімейні права та обов'язки з чоловіками.

Рівність прав жінки і чоловіка також забезпечується Конституцією України. Зокрема, жінка має право приймати участь у громадсько-політичній і культурній діяльності, здобувати освіту і професійну підготовку, поєднувати працю з материнством тощо [3]. У шлюбі жінка має право самостійно розпоряджатися своїм майном або заробітком.

Релігійний обряд шлюбу у світській державі не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, тому, як правило наречені обирають державну реєстрацію шлюбу, іноді поєднуючи із таїнством Вінчання. Крім того, все більше пар в Україні та Європі вважають за краще не зв'язувати себе законними стосунками, а жити в цивільному шлюбі. Як наслідок, у православному світі спостерігається криза інституту шлюбу і сім'ї. Зареєстрований в законному порядку цивільний шлюб не має sacramentalного характеру. У той час, як для православних християн шлюб має священний характер.

Християнська релігія урівноважує становище подружжя, сприяє побудові сім'ї на основі взаємної любові, розуміння та підтримки. Християнство закликає до довічної вірності один одному, до сокровенної близькості на тілесному, душевному і духовному рівнях. Розлучення засуджується як гріх, адже воно є причиною тяжких страждань, принаймні одної зі сторін.

Православ'я – один з основних напрямків християнства. У православному шлюбі чоловік визначає духовний курс сім'ї, а жінка – вірна

подруга чоловіка, що підтримує і надихає, хранителька домашнього вогнища, серце і душа родини. Найважливіше завдання жінки – наповнити будинок любов'ю і щастям, виховувати дітей у шані до Бога і до батька, як до глави сімейства. Православна жінка також має право на працю: займатися благодійною діяльністю у християнському її розумінні (щоб ліва рука не знала, що творить права), лікуванням та доглядом за хворими і вчителюванням.

Таким чином, права жінок, норми шлюбно-сімейних відносин, відношення до сім'ї є відмінними в різних релігійних системах. Сьогодні більшість держав православного світу, у тому числі і Україна, відповідають критеріям світської держави. Тому, укладення шлюбу є прерогативою держави. Спостерігається тенденція до того, що не тільки слово «сім'я» поступово втрачає своє первісне значення, а й кількість істино православних сімей скорочується. У той час, як в традиційному мусульманському суспільстві патріархальні засади мають значний вплив на трактування релігії та визначають основні засади звичаїв та традицій суспільства. За мусульманськими традиціями сім'я має важливе суспільне значення.

Список літератури

1. Жінка в Ісламі. URL: <http://pan-ta-pani.com/122142-zhinka-v-islami.html> (дата звернення: 05.05.2018).
2. Сімейний Кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Дата оновлення 06.02.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 05.05.2018).
3. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Дата оновлення 30.09.2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.05.2018).

УДК 340.12

Патук А. А., студентка гр. КПП-173

Науковий керівник: Марущак О. А., к.ю.н., викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВЕРХОВЕНСТВО ЗАКОНУ ТА ЙОГО ПРИНЦИПИ

Верховенство права і закону є основоположним принципом побудови правової держави. Саме закон відіграє визначальну роль в правовій системі держави, в діяльності всіх суб'єктів права та насамперед державних органів і посадових осіб. Цей правовий принцип означає, що закон має вищу юридичну силу стосовно всіх інших нормативно-правових актів. Ця специфічна властивість закону стосовно держави України виявляється у ряді характеристик. По-перше, закони видаються єдиним органом законодавчої влади, тобто Верховною Радою України. По-друге, закон не може бути змінений чи скасований будь-яким іншим державним органом, окрім Верховної Ради України. По-третє, усі інші нормативно-правові акти, а також

ненормативні юридичні акти мають відповідати закону, як першоджерелу і не можуть йому суперечити.

Верховенство права і закону є істотною передумовою керованості суспільних справ, гарантією режиму законності як однієї з основних ознак правової держави. З цим принципом також пов'язані загальні підходи до реалізації прав громадян та критеріїв їх реального забезпечення [1, с. 5].

Верховенство права і закону проектується через визнання природних прав людини, свободи особи, реалізації ідей правової держави, наявності політичного плюралізму та широке поширення правової культури в суспільстві. У сучасному світі принцип верховенства права та закону є пріоритетом розвитку не лише західної цивілізації, свої наміри у його ствердженні декларують Росія, Китай та ціла низка інших держав, які розвиваються у демократичному напрямку. Адже, це – об'єктивний процес, зумовлений пріоритетом міжнародного права, система якого побудована на фундаментальних принципах верховенства права, демократії та гарантіях забезпечення прав людини [2, с. 1176].

Кандидат юридичних наук, професор С. В. Бобровник пише, що верховенство закону виявляється у вищій юридичній силі закону в порівнянні з іншими нормативно-правовими актами. Значення цього принципу виявляється у тому, що він:

- підкреслює значення закону як документу, прийнятого народом в результаті референдуму чи представницьким органом влади в результаті законодавчої діяльності;
- встановлює необхідність функціонування правового закону, що відображає ідеї справедливості та рівності суб'єктів;
- забезпечує відповідність системи підзаконних та індивідуальних актів закону;
- закріплює правило прийняття підзаконних актів на основі, на виконання та у відповідності із законом;
- закріплює важливе значення Конституції як Основного Закону держави;
- забезпечує чітку ієрархічну систему нормативно-правових актів, що покладається в основу їх підпорядкування та взаємодії;
- встановлює можливість скасування нормативного документа у випадку його невідповідності чи протирічності закону [3, с. 534].

Отже, закон має специфічні принципи верховенства. Ці принципи в сучасному світі є пріоритетом розвитку не лише чужоземних цивілізацій. Верховенство закону ґрунтується на визнанні природних прав людини, свободи, реалізації ідей. При різних умовах верховенства закону служить побудова чіткої та логічної системи права і є найважливішим, ураховуючи необхідність здійснення контролю над конституціоналізмом та законністю джерел права та досягнення більш ефективного та підвищеного рівня правової культури. Тільки верховенство закону та Конституції в системі джерел права забезпечують високу якість усієї системи права, дасть основу її єдності та внутрішній узгодженості. В сучасних демократичних державах

збільшилась роль виконавчої влади у вирішенні політичних, економічних, соціальних та інших проблем. Досліджується перевага актів виконавчої влади над законами, такого допускати не слід. Підвищення верховенства закону та його принципів здійснення потрібно, щоб воно виражалось в укріпленні його панування як центра системи всіх нормативно-правових актів. Найбільш реальний шлях – це збільшення законів числа актів кодифікованого типу, що одночасно збільшують кількість узагальнених норм і регулюють суспільні відносини.

Список літератури

1. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 366 с. – 534 с.
2. Оніщенко Н. М. Принцип верховенства права та верховенства закону: взаємовиключення чи взаємозумовленість? / Н. М. Оніщенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – № 3. – 2010. – С. 3–7.
3. Головатий С. Верховенство права: Монографія: У трьох книгах. / С. Головатий. – К. : Фенікс, 2006. – Кн. 2: Від доктрини – до принципу. - 1169–1221. – 1176 с.

УДК 340.15

Петренко І. В., студент гр. ПР-141

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА СПАДЩИНА САМУЇЛА ПУФЕНДОРФА

Просвітництво – впливовий загальнокультурний рух епохи переходу від феодалізму до капіталізму. Специфіка змісту Просвітництва характеризується двома моментами: його соціальним і моральним ідеалом, планом здійснення цього ідеалу. Просвітники прагнули утвердити «царство розуму», в якому люди будуть досконалими і де існуватиме гармонія інтересів вільного індивіда і справедливого суспільства, а гуманізм стане вищою нормою соціального життя [1, с. 152]. Природно-правова теорія була прямою спадкоємицею гуманістичних ідей Відродження, його віри в могутність і кінцеве торжество людського розуму.

Тридцятирічна війна 1618-1648 рр. привела до виникнення на деяких землях Німеччини поліцейської держави, значною мірою посилюючи феодальну експлуатацію, політичну й ідеологічну реакцію, утвердився князівський абсолютизм. Усе це разом узяті істотно затримало соціально-економічний та ідейний розвиток країни. Того часу Німеччина являла собою державу, розділену на безліч окремих держав.

У цьому жахливому стані наприкінці XVII ст. зароджується німецьке Просвітництво як спроба систематизувати і популярно донести доктрини природного права, пристосувати їх до потреб буржуазного розвитку Німеччини. Діячі Просвітництва прагнули перебороти негативний вплив

теології на юриспруденцію. Але в галузі державно-правової теорії Просвітницький рух Німеччини був неоднорідним. Утворилося два напрямки: помірний, куди увійшли С. Пуфендорф, Х. Томазій, Х. Вольф та радикальний, куди увійшли М. Кнутцен, Т. Лау, Г. Лессінг [1, с. 153].

Основоположником світської юридичної науки, яка ґрунтувалась на природному праві, в Німеччині був Самуїл Пуфендорф (1632 – 1694) – автор більш як 20 праць із правознавства та історії, серед яких «Вступ до загальної юриспруденції», «Про право природи і народів», «Про обов'язки людини і громадянина відповідно до природного права» [2, с. 110]. Його праці були перекладені в багатьох країнах Європи. Навіть у Російській імперії Петро I наказав перекласти російською мовою роботи С. Пуфендорфа, присвячені питанням держави і права. С. Пуфендорф синтезував вчення Ж. Бодена, Г. Гроція, Т. Гоббса і відокремив науку про право від релігійної схоластики. Право повинне узгоджуватися із законами розуму незалежно від релігійних догм і навіть чинного законодавства.

Початковим пунктом теорії С. Пуфендорфа є концепція природного, додержавного суспільства. Міркував він приблизно так. У зв'язку зі збільшенням чисельності населення страх перед можливим злом призвів до того, що людству довелося розпрощатися з первісною ідилічною формою співжиття. Було надано імпульс державотворенню, єдино надійної установи для безпеки людей. Так, С. Пуфендорф намагався створити світську правову теорію, світське вчення про державу, відстояти свободу думки. На той час це був прогрес. Однак водночас він обґрунтовував необхідність збереження кріпосництва і князівського абсолютизму [3, с. 85].

Вчення про право і державу будувалося на уявленні про природний стан співжиття, де немає війни «усіх проти всіх». Потреби людей задовольняються. Відсутні незручності природної рівності і волі. Над індивідами не стоїть примусова сила. Тому держава – це продукт свідомої діяльності людей. Люди самі вирішили об'єднатися. В основі виникнення держави й об'єднання людей лежали тільки два договори. Перший – між людьми про об'єднання і вибір форми правління. Другий – між людьми й обраним ними правителем про обов'язки підданих підкорятися владі й обов'язок правителя піклуватися про підданих з метою їхньої користі і безпеки. Таким чином, засадою договірних відносин було визначення того, що розумна угода між урядом і народом – це не розмежування прав і обов'язків між підданими і правителями, а прийняття правових законів держави, які регулюють відносини між людьми [4, с. 92].

Кращою формою правління за С. Пуфендорфом може бути тільки монархія. Необмежена влада монарха забезпечує суспільний порядок і безпеку підданих, а це найголовніше. Природну свободу люди втратили під час утворення держави. Держава одержала право карати людей в ім'я загального блага. За допомогою природно-правової теорії С. Пуфендорф обґрунтовує і відстоює князівський абсолютизм, що склався в окремих землях Німеччини. Кріпосництво, яке процвітало, теж знайшло обґрунтування в роботах теоретика. Він доводив, що це результат добровільного договору між

хазяями і підданими. Хто не мав роботи і засобів існування, добровільно здав себе в кріпосництво заради власної вигоди [3, с. 86].

Призначення держави – бути надійним гарантом порядку і спокою в людському роді. Але якщо монарх чи князь штовхатиме державу до лиха, до загальної загибелі, то весь народ може йому не підкоритися, що переросте в загальний опір. Окремі громадяни чинити опір монарху не мають права.

Розглядаючи державу та її роль у суспільстві, вчений зазначав, що держава – це єдина надійна установа, здатна гарантувати безпеку людей. І ще: «Держава є складною моральною особистістю, воля якої сприймається, як воля всіх; утворюється ця воля єднанням багатьох волей шляхом договору, щоб використовувати сили і здібності кожного для загального миру і безпеки». Призначення держави, за С. Пуфендорфом, полягає у тому, щоб бути надійним гарантом порядку в людському суспільстві, гарантом спокою серед людей, вона повинна також захищати зовнішню безпеку країни. Крім того, держава не дозволяє церкві втручатися у світське життя, оскільки сферою діяльності духовенства є виключно внутрішні переконання та совість людини [2, с. 111].

Свої завдання держава вирішує за допомогою законів, які вона видає. Закон він розуміє, як наказ законодавця, волі якого належить підпорядковуватися, незалежно від згоди чи незгоди з цією волею. Закон встановлює межі природної свободи людини.

Концепція праворозуміння у Пуфендорфа вибудована на його ж «теорії обов'язків». Обов'язки, за його вченням, мають три джерела: із світла розуму впливають найзагальніші обов'язки, «дотримання яких робить можливим існування людської спільноти»; з постанов законодавчої влади – «обов'язки, які повинна виконувати людина як член певного народу і держави»; з одкровення божественної сутності – обов'язки людини як християнина. З цих джерел, відповідно, виникають три науки: природне право, яке є загальним для всіх народів; позитивне право окремих держав, «строкатість якого дорівнює кількості держав»; божественний моральний закон. Стрижень природного права – «робити те, що розум, здоровий глузд визнають необхідним для людської спільноти»; основний принцип позитивного права – «спиратись на те, що визначено законодавцем»; божественного закону – «дотримання повелінь Бога у Святому письмі, насамперед десятих заповідей, які є об'єднувальною ланкою між Богом і людиною» [1, с.189].

Отже, С. Пуфендорф був основоположником світської юридичної науки. Вчений зосереджував увагу на концепції природного права, формував вчення про державу і право на уявленні про природний стан співжиття, де немає війни «усіх проти всіх», виділяв таку форму правління як монархія та визначив призначення держави – бути надійним гарантом порядку і спокою в людському роді. Його концепція праворозуміння до нашого часу повертає увагу вчених та дає привід для пізнання і вивчення ідей доби Просвітництва.

Список літератури

1. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 456 с.

2. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень: Навч. посіб. – 3-є вид., стер. – К.: Юніком Інтер, 2002. – 304с.
3. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Правова єдність, 2009. – 312 с.
4. Мірошніченко М. І., Мірошніченко В. І. Історія вчень про державу і право: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2001. – 224 с.

УДК 34:378

Пінченко Є. Ю., студентка гр. КПП-171

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Юриспруденція, юридична наука, правознавство (лат. Jurisprudencia – праворозсудливість, лат. juris-prudentia – правознавство, від лат. Jus – право і лат. Prudentia – передбачення, розумність, мудрість) – комплексна суспільна наука, система знань про об'єктивні закономірності (необхідності) і випадковості виникнення, розвитку і функціонування права і держави в їхній структурній єдності, їхнє місце і роль у суспільному житті. Історично як самостійна галузь суспільствознавства юриспруденція виникла в Стародавньому Римі: наприкінці IV – початку III ст. до н.е. з'явився термін «юриспруденція», а до початку I ст. до н.е. відбулося її оформлення як системи володіння навичками професійно-юридичної майстерності. Наприкінці середніх віків юриспруденція розвивалася вже як зведена наукова дисципліна.

Кожна людина повинна знати свої права та обов'язки, щоб вміти постояти за себе в різних життєвих ситуаціях. Але якщо людина хоче надавати юридичні послуги людям і бути компетентною у своїй справі, то для цього повинна спеціальна освіта. В Україні можна отримати юридичну освіту у найкращих закладах, та ким може стати випускник після цього?

Юрист залишається однією з найбільш популярних професій у наші дні, незважаючи на те, що в Україні юридична професія визнана найбільш складною для працевлаштування.

Сучасне поняття «юрист» об'єднує всіх фахівців, що займаються різною юридичною діяльністю: нотаріусів, адвокатів, юрисконсультів, суддів, прокурорів, слідчих. Сьогодні до юристів відносять:

- людей, що мають юридичну освіту;
- вчених, які вивчають право – правознавців;
- фахівців, які практикують в області права.

З юридичною освітою можна не тільки працювати на когось, т.т. бути найманим працівником, а й самому відкрити свою справу, ставши при цьому безпосередньо начальником. Звичайно, для подібного кроку обов'язково потрібно

мати стартовий капітал і певний досвід роботи, однак, як правило, ті особистості, які подолали перші важкі випробування, досягають успіху в цій сфері.

З іншого боку юридичну освіту потрібно мати для роботи в багатьох державних органах, таких як суд, Міністерство юстиції або прокуратура.

Не обов'язково займатися юриспруденцією з практичної точки зору. Будь-яка людина, отримавши юридичну освіту, може залишатися викладати і займатися наукою в університеті.

Маючи диплом юриста, можна освоїти безліч суміжних професій, їх вибір настільки широкий, що дозволяє реалізувати найрізноманітніші прагнення і нахили. Кваліфікований юрист може стати дипломатом або ріелтором, депутатом або бізнес-консультантом, судовим приставом або співробітником колекторського агентства. Юристи часто займають керівні посади на державних підприємствах і в приватних компаніях.

Однією з найбільш перспективних можливостей для юриста в наш час є онлайн-юриспруденція. Безумовно, набули поширення онлайн-консультації з проблемних питань, які може отримати кожна людина, за помірну плату і в найкоротші терміни. З невеликим запізненням порівняно із Західною Європою і США у нас подібна практика також набула поширення. Це пов'язано з переходом державних органів на електронний формат надання документів. За рахунок електронної системи значно зменшується час, витрачений на подачу документів, і зводиться до мінімуму шанс їх втрати.

У Верховній Раді зареєстрований законопроект № 7147 «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії». Зокрема, у ч. 4 ст. 21 проекту пропонується встановити, що в Україні тільки 4 професії відносяться до юридичних («правничих»): суддя, адвокат, прокурор і нотаріус. Якщо цей законопроект буде прийнятий, тоді тільки люди, які займаються цими професіями, будуть вважатися такими, що мають юридичну освіту. У окремих категорій юристів диплом буде дійсний 5 років, якщо вони не отримають один із вищевказаних статусів, а саме «вважаються такими, що мають вищу юридичну освіту протягом п'яти років з дня набрання чинності цим Законом», такі особи:

1) держслужбовці або службовці органів місцевого самоврядування на посадах керівників та заступників керівників юридичних служб органів державної влади та органів місцевого самоврядування із застосуванням стандартів професійної діяльності в області права;

2) держслужбовці Міністерства юстиції України та його територіальних підрозділів, із застосуванням стандартів професійної діяльності в області права;

3) працюють на посадах, пов'язаних із наданням безкоштовної юридичної допомоги в органах (установах), уповноважених законом на надання такої допомоги;

4) помічники суддів, помічники адвокатів, помічники прокурорів, помічники нотаріусів;

5) ті, хто займаються науково-викладацькою роботою в юридичній школі.

При цьому, якщо у вас вже є диплом юриста і ви працюєте юристом, юрисконсультантом або займаєтеся іншою юридичною діяльністю і хочете отримати одну із зазначених правничих професій, вам, судячи з тексту законопроекту, внесеного до Верховної Ради, необхідно буде здати Єдиний державний кваліфікаційний іспит за фахом «Право» і отримати доступ до здійснення професійної діяльності в області права. А потім – пройти процедури відбору, встановлені законами, які регулюють діяльність юридичних професій. Слід зазначити, що право на складання кваліфікаційного іспиту мають особи, які закінчили навчання в юридичній школі, успішно засвоїли відповідну освітню програму, обсяг якої становить не менше 300 кредитів ЄКТС, підготували і захистили магістерську роботу. Особа, яка не склала кваліфікаційний іспит, має право здати його повторно, але не більше 2-х разів.

Отже, при прийнятті рішення щодо освоєння професії юриста потрібно розуміти, що юридична справа – це цілий спектр різних професій, кожна з яких має свою специфіку. Треба розуміти, що, наприклад, професія судді або прокурора і професія корпоративного юриста досить сильно відрізняються.

Але через велику кількість абітурієнтів відбувається перенасичення ринку, що в свою чергу призводить до збільшення вимог серед роботодавців. За фактом, менше ніж чверть студентів, у дипломах яких вказана спеціальність «Право», працюють за фахом. Варто пам'ятати, що хороші спеціалісти завжди будуть цінуватися і завжди зможуть влаштуватися на гідну роботу, тож у цій сфері потрібно бути висококваліфікованим спеціалістом.

Список літератури

1. Гетьман А. П. Юридична наука України в умовах глобалізації // Особистість. Суспільство. Право: зб. наук. статей та тез наук. повідомл. за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю Полт. юрид. ін-ту. (Полтава, 15 березня 2012 р.). – Харків, 2012. – С. 3–8.
2. Тацій В. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку // Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право, 2003. – № 2-3 (33-34). – С. 5-24.
3. Проект Закону про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії. Законопроект № 7147 від 28.09.2017 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613.

УДК 34:321

Пономаренко О. В., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЕТАТИЗМ ЯК РІЗНОВИД ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

У сучасних умовах розвитку суспільства спостерігається досить різке скорочення сфери втручання держави, мають місце різні виклики її

суверенітету та престижу. Наприклад, ліберально-ринкова доктрина, яка є домінуючою на сьогодні в світі відводить державі в кращому випадку роль «нічного сторожа», а міжнародні організації все більше обмежують її повновладдя [1, с. 397]. Проте, історія суспільно-політичної думки показує, що існували й протилежні погляди на роль та значення держави в суспільному житті, згідно яких держава визначалася як найвищий результат і мета суспільного розвитку. Цей напрямок одержав назву – етатизм.

Саме слово етатизм походить від французького «État», що в перекладі означає «держава». Так, етатизм – це напрям політичної думки, який розглядає державу як найвищий результат і мету суспільного розвитку. Також, цей термін може бути застосований і до офіційної політики держави.

Історія самого поняття бере свій початок в кінці 19 століття у Франції. Його батьком прийнято вважати франкомовного швейцарця Ньюма Дро. Він був успішним політиком і публіцистом, у 1881 і 1887 роках обіймав посаду президента Швейцарського союзу. Демократ по натурі і зятятий противник соціалізму, він виступив за посилення централізації Швейцарської Конфедерації. Ньюма Дро почав вживати термін «етатизм» якраз у ставленні суспільства, в якому принципи державності стали більш важливі, ніж принципи власної волі та індивідуальності.

На думку П. П. Шляхтуна етатизм – це засилля держави в економічному, соціальному, політичному й духовному житті суспільства. Теоретично етатизм обґрунтовує необхідність активного втручання держави в усі сфери суспільного життя, виходячи із сприйняття держави як всезагальної цінності, вищого результату й мети суспільного розвитку. Практично етатизм проявляється в централізації, концентрації і бюрократизації політичної влади, поширенні організаційно-контрольних функцій держави за межі оптимального співвідношення держави й суспільства. Процес етатизації суспільного життя веде до послаблення громадянського суспільства, його впливу на державу, що, в свою чергу, негативно відбивається на самій державі, спричиняючи її занепад [2, с. 397-398].

Так, з цієї позиції, етатизм вбачається як негативний напрямок політичної думки, оскільки він фактично обмежує громадянське суспільство в політичному житті і возвеличує державу.

Основну ідею, позитивні і негативні сторони етатизму досліджують протягом декількох століть. Дане явище розглядають в різних країнах світу. Основними представниками етатизму є філософи, економісти, політики та історики. Існує безліч трактатів і статей, присвячених цій темі. Про визначну роль держави в суспільстві писали ще такі античні філософи, як Арістотель і Платон, їх ідею підтримали трохи пізніше в Італії – Нікколо Мак'явеллі, в Англії – Гоббс, а в Німеччині – Гегель.

Нікколо Мак'явеллі і Георг Вільгельм Гегель є найбільш цитованими теоретиками, які розвивали ідеї етатизму. Вони вважали, що етатизм – це повна протилежність анархізму. На їхню думку, ефективним способом боротьби з заворушеннями на вулицях, крадіжками, вбивствами та іншим беззаконням є збільшення ролі держави. Н. Мак'явеллі прагнув відродити

роздроблену Італію, яка страждала на той момент від спустошень і грабежів. Його позицію повністю поділяв і Гегель, який хотів могутності для Німеччини, він прагнув до того, щоб об'єднати всіх німців і переконати їх в тому, що вони належать своїй державі і повинні підкорятися її законам. І Мак'явеллі, і Гегель вважали, що сильна монополістична влада держави є найголовнішою умовою свободи людства. Вони також були переконані в тому, що народ повинен брати участь в створенні законодавства і вирішувати важливі справи державного рівня. Такій моделі пізніше дали назву «моральна держава» [3].

Проте, найбільший внесок в доктрину етатизму було внесено Х. Вольфом. Так, зокрема, Х. Вольф вважав, що держава в ім'я вдосконалення людини може втручатися у всі сфери життя, у тому числі і в приватну. Вона повинна боротися з неробством і марнотратством, стежити за тим, щоб молоді люди рано одружувалися, мали багато дітей, щоб більше привертати в країну розумних і освічених іноземців і не випускати з країни кваліфікованих працівників. Держава повинна створювати академії, будувати церкви, встановлювати свята, відати системою освіти. Держава вбачалася організатором всієї економіки – від управління виробництвом до розподілу людей за сферами праці [4, с. 67].

Своє відображення етатизм знайшов і в літературі. Джордж Орвелл написав приголомшливо реалістичний і правдоподібний роман-антиутопію, присвячений головним чином ідеї одержавлення всього навколо. Роман називається «1984», і він має величезну популярність у всьому світі. Сюжет полягає в тому, що в вигаданому світі урядовий апарат тримає все під своїм контролем і наглядом: людей всюди знімають на камери, немає місця навіть для особистого життя, а будь-яка галузь знаходиться повністю під впливом партії. Людям заборонено думати, дружити і любити. Будь-яка протизаконна дія строго карається законами, які змінюються і доповнюються кожен день [5].

На перший погляд, здається, що етатизм є фактично тотожним з тоталітаризмом, оскільки саме державі відводиться ключова роль в організації побудови суспільного життя. Проте, між вказаними категоріями існують суттєві відмінності. Так, тоталітаризм означає повне підпорядкування кожного, всіх сторін життя єдиному началу, перетворення суспільства на монотеїстське. В свою чергу, етатизм же виражає традицію особливої відповідальності за положення нації, за розвиток культури, науки, охорону етичних засад, сформованих уявлень про широту сфери державної діяльності. Тому, в будь-якому випадку, сучасне суспільство не обходиться без елементів етатизму, але при цьому передбачається існування громадянського суспільства, правової держави, чим фактично нівелюється роль етатизму [6, с. 7].

Історія пам'ятає безліч прикладів спроб етатизму. Сюди входять такі держави як Китай, Японія, США, Азербайджан.

В свій час етатизм було визнано офіційною державною політикою в Туреччині. Це рішення пов'язується з легендарним турецьким правителем

Кемалем Ататюрком. Так, в Туреччині, принцип етатизму був прийнятий Кемалем Ататюрком і включений в 1931 році в програму Народно-республіканської партії, а в 1937 році в Конституцію Турецької Республіки як офіційна економічна доктрина. Політика етатизму дозволила Туреччині домогтися прискороного розвитку національної економіки. Навіть за часів Ататюрка політика етатизму була названа «кемалізм». Проте, безпосередньо, після Другої світової війни 1939-1945 років у зв'язку з посиленням впливу крупної буржуазії уряд Туреччини відійшов від політики етатизму, доктрина етатизму була витіснена теорією «змішаної економіки».

Отже, реалізація мобілізаційної моделі у 20-х роках минулого століття, започаткована К. Ататюрком мала вирішальне значення для майбутнього Туреччини, в тому числі для формування основ її економічної системи, яка стала базовою моделлю подальшого розвитку. Проте, на сьогодні прийнято вважати, що з часом Туреччина поступово відмовилась від комунітарних принципів управління економікою та перейшла до використання ліберальної моделі розвитку. Проте дослідження засад формування моделі національної економіки у різні періоди дає підстави стверджувати, що комунітарна за суттю мобілізаційна етатистська модель використовувалась усіма турецькими урядами у тій чи іншій модифікації, оскільки намагання повністю позбутися застосування мобілізаційних принципів та етатизму в країні призводили до погіршення економічних тенденцій та повертали країну до їхнього використання. Це підтверджують гасла турецького уряду, які провадили політику «нового етатизму», щоб подолати економічну кризу [7, с. 31]. Навіть, сьогодні в політиці Р. Ердогана вбачаються прояви «кемалізму», що свідчить про те, що етатизм не втрачає своєї сили в цій державі.

Зазначимо, що в певних своїх положеннях етатична концепція держави стикується з фашистським розумінням призначення держави. Ця концепція набуває особливої підтримки в державах з недемократичними державно-правовими режимами [8, с. 131].

Що стосується перспектив етатизму, то лаконічно з цього приводу висловився Ф. Фукуяма, який писав: «Існують серйозні емпіричні свідчення, що показують, що модернізуючись, країни з орієнтованим на ринок авторитаризмом показують кращі економічні результати, ніж їхні демократичні аналоги» [9, с. 199]. В даному випадку він натякав на Туреччину. І справді, Туреччина показує набагато кращі соціально-економічні результати ніж багато країн Європейського Союзу. А це все наводить на думку, що політика етатизму має право на існування.

Однією з основних переваг етатизму є те, що народ бере участь у створенні сильної, незалежної і цивілізованої держави. А держава, в свою чергу, турбується про дотримання прав і свобод людини, соціальну захищеність населення та розвиток економіки. Негативним аспектом є те, що держава займає позицію абсолютизації своєї ролі, іншими словами можна сказати, що етатизм – це створення моделі «Бога на землі». Відбувається так зване одержавлення всіх форм життя людини, немає сфери діяльності, в якій би влада не брала участь, з'являється цілковита централізація управління.

Правовий етатизм включає в себе і нав'язування ідеалів, цінностей. Знищення елементів громадянського суспільства створює високий ступінь поліцейсько-бюрократичної державності в формі тотального етатизму.

Отже, дослідивши особливості етатизму, як політичної течії, ми дійшли висновку, що в чистому виді етатизм неможливий, зважаючи на ігнорування громадянського суспільства в організації державного управління. Проте, в комбінованому виді політика етатизму цілком реальна, що підтверджує приклад Туреччини.

Список літератури

1. Джолос С. В. Етатистська держава як цінність / С. В. Джолос // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 53. – С. 397-402.
2. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Навчальний посібник / К.: Либідь, 2005. – 576 с.
3. Этатистские модели модернизации: Н. Макиавелли и Г. Гегель [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5201020771>.
4. Олійник Д. В. Ефективна держава: сутність, зміст, особливості / Д. В. Олійник // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С. 60-68.
5. Орвелл Джордж, 1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2918073>.
6. Дмитриев Ю. А. Соотношение понятий политической и государственной власти в условиях формирования гражданского общества / Ю. А. Дмитриев // Государство и право. – 2004. – № 7. – С. 5-10.
7. Татаренко Н. О. Туреччина: модернізаційні проекти і етатизм / Н. О. Татаренко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2014. – Вип. 21(2). – С. 30-40.
8. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.: За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002, – 368 с.
9. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. – М., 1993. – 384 с.

УДК 34:343.85

Роліна О. С., студентка гр. ПД-171

Науковий керівник: Козинець О.Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВА ОСВІЧЕНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК ШЛЯХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Запобігання вчиненню правопорушень визначають як основну та соціально-спрямовану діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян із виявлення причин та умов вчинення правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антисуспільних моральних засад громадян [1].

Визначення злочинності як соціально негативного явища передбачає відповідну стратегію боротьби з нею, основним напрямом якої є вплив на причини злочинності. Проблеми попередження злочинності багато років становлять інтерес для урядів усіх держав незалежно від їх устрою й широкого кола громадськості. Думку про те, що попередження злочинності повинно мати пріоритет перед каральною політикою держави, висловив ще

Платон у IV ст. до н. е., але її практичне втілення відбулося порівняно недавно. Ця думка дістала правову аргументацію у працях юристів класичної школи кримінального права у XVIII ст., які заклали основу нової політики в боротьбі зі злочинністю. Сутність цієї політики полягає в такій формулі: «мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути змушеним карати за нього» [3].

За характером соціального впливу заходи запобігання правопорушенням поділяють на загальні та спеціальні (кримінологічні). Відмінність між ними полягає в тому, що загальні заходи спрямовані на позитивний розвиток соціально-економічної системи загалом і цим сприяють зниженню рівня злочинності, а спеціальні (кримінологічні) безпосередньо впливають на причини й умови наявного стану злочинності та її окремих видів з метою їх усунення, нейтралізації або обмеження [4].

За конкретним змістом розрізняють такі заходи профілактики: економічні, соціальні, ідеологічні, технічні, організаційні, правові [4]. Проте, суть питання у тому, що більшість заходів спрямовані на попередження «вже скоєних» правопорушень.

Ми вважаємо, що починати протидіяти виникненню правопорушень потрібно із найпростіших та повсякденних аспектів суспільного життя, таких як освіта.

Загальновідомо, що стан суспільства, правосвідомість його громадян залежать від питань виховання та освіти. В сучасних умовах розбудови правової держави і громадянського суспільства в Україні значно зростає роль правової освіти та виховання, адже без правових знань еволюційний розвиток суспільства неможливий [2].

У перспективі, населення правової держави – це населення, що вміло оперує своїми правами, однак знає також про обов'язки та розуміє необхідність декотрих обмежень. Мабуть, правова освіта не буде мати потрібного ефекту у попередженні злочинності, якщо їй не буде передувати моральна вихованість громадян, яка у даній проблемі має не менше значення, а можливо навіть рівноцінне.

Як не дивно, правова освіченість має значення не лише для тих громадян, котрі не пов'язані із сферою права, а і для тих, хто безпосередньо у ній задіяний. Реальні факти (такі як фотоматеріали, відеоматеріали) свідчать про те, що одним із факторів, що призводять до вчинення правопорушень, є неприйняття дій представників права як правильних та зобов'язальних. Це відбувається через недовіру до судових, правоохоронних та ін. органів, яку спричиняють випадки, коли дії цих інстанцій справді є неправомірними. Як приклад можна навести зухвалу, а іноді навіть неадекватну та небезпечну поведінку працівників «нової» поліції при зупиненні транспортного засобу через порушення водієм правил дорожнього руху.

Отже, серед актуальних проблем, що їх висунуло сьогоднішня незалежна Україна перед нами, – це проблема правової освіти та вплив її на ступінь правопорушності населення. Правова освіта має державне і запобіжне значення, а тому повинна мати не лише освітню функцію, але і виховну. Викорінення злочинності шляхом потужної правової освіти неможливе без

підтримки з боку державних структур, громадських організацій, правоохоронних та судових органів, а також без активності та розуміння самого населення на шляху до цієї мети.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>.
2. Ляпунова Н. М. Правова освіта населення як запорука правової держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2010-1-1\(60\)/PDF_1_2010_ch1/178.PDF](http://www.kdu.edu.ua/statti/2010-1-1(60)/PDF_1_2010_ch1/178.PDF).
3. Александров Ю. В. Кримінологія: курс лекцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3638/11/>
4. Александров Ю. В. Кримінологія: курс лекцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3640/11/>

УДК 34:304

Соболев В. С., студент гр. ПД-171

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОСВІДОМІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ

Соціальні правові відносини, що проходять постійно, характеризуються людською діяльністю – прямими чи непрямыми діями, або ж навпаки – бездіяльністю. Людська свідомість, що визначає об'єктивні потреби суспільного розвитку, являє собою основну передумову та головний регулятор поведінки кожної особи. Свідомість надає людській діяльності цілеспрямований характер. Тема правосвідомості є актуальною для суспільства у будь-якій країні світу, тому що правова свідомість відіграє важливу роль у соціальному правовому житті – вона є основою правотворчої діяльності, обумовлює досконалість правовідносин у суспільстві, а також від неї значною мірою залежать чіткість та злагодженість діяльності відповідних органів.

Правосвідомість – це сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів та правових настанов, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямків розвитку правової системи з погляду забезпечення гідного існування людини, справедливості у міжлюдських стосунках, ефективної організації життєдіяльності держави і суспільства [1, с. 533].

Для правової свідомості характерні такі риси.

1. Правосвідомість є одним з різновидів суспільної свідомості.
2. Носіями правосвідомості є різні суб'єкти права: особистість, громадські об'єднання, політичні партії, державні органи та їх посадові особи, юристи-науковці, юристи-практики, суспільство в цілому.

3. Об'єктом пізнання правосвідомості зазвичай є чинне право в усій багатоманітності його виявів (право, правові відносини, правова поведінка або діяльність, практика реалізації права тощо).

4. Правосвідомість є одним з найважливіших чинників розвитку праворозуміння.

5. Правосвідомість можна розглядати як своєрідний механізм саморегуляції поведінки (діяльності) людей [1, с. 533-534].

Правосвідомість поділяється на види за різними критеріями, зокрема за суб'єктами виділяють наступні види:

- індивідуальну (сукупність правових поглядів, почуттів, настроїв та переконань конкретного індивіда);

- групову (яка виражає ставлення до права, правових явищ, їх оцінку з боку соціальних груп, формальних та неформальних колективів, відображає їх загальні інтереси та потреби, їх співвідношення з загальносуспільними інтересами (наприклад, вимоги страйкуючих шахтарів));

- суспільну правосвідомість (виражає ставлення до права усього соціуму, відображає його інтереси).

Суспільна та групові правосвідомості проявляють себе не інакше, як через індивідуальну правосвідомість, і в кожній людині вона проходить крізь призму особистих інтересів, рис характеру [2, с. 465].

За глибиною відображення правової дійсності поділяється на:

- непрофесійну або побутову (емпіричну) правосвідомість, що являє собою життєві, часто поверхневі судження про право людини, яка стикається з правом у різних сферах повсякденного життя. Вона створюється насамперед як результат юридичного виховання, котре людина отримує, будучи членом упорядкованого суспільства;

- професійну, що є спеціалізованими знаннями, що використовуються при діяльності юристів-професіоналів (у суді прокурор обвинувачує, а адвокат захищає і т.п.).

- наукову або теоретичну у цілому притаманна науковцям, викладачам вищих навчальних закладів юридичного профілю, які займаються теоретичною розробкою загальних або галузевих правових проблем. На відміну від буденної наукова правосвідомість передбачає не тільки наявність юридичної освіти, а й уміння оперувати правовими категоріями, принципами, теоріями, концепціями, здійснювати широкі і глибокі узагальнення правового матеріалу, тобто має систематизований, комплексний характер [1, с. 540].

На нашу думку, одним із шляхів підвищення рівня правосвідомості є належні виховання та освіта.

Відомо, що високий рівень позитивної правосвідомості та правової культури, наявність високого рівня захищеності прав та свобод громадян завжди були системотворчим фактором правової демократичної держави. Основними позитивними чинниками формування правосвідомості можуть бути: реальність правового захисту громадянина правоохоронними органами і судом (непідкупність, безсторонність, сумлінність, вірність своїй професії цих органів державної влади); право на самозахист, гарантоване державою

кожній особі (полягає в наданні кожній людині права захищати свої права і свободи від порушення і протиправних посягань усіма не забороненими законом засобами, зокрема звертаннями до громадськості, засобів масової інформації); інформаційні відносини як чинник правокультурного наповнення інформаційного поля країни і правовиховного впливу на особу (полягає в тому, щоб ЗМІ були незалежні від різних політичних партій країни і висвітлювали реально існуючі процеси, які виникають у державі); правова освіта учасників педагогічного процесу як перша ланка у формуванні правової свідомості громадян України. Другим кроком є протидія негативним чинникам формування правової свідомості особи. Третім кроком є цілеспрямоване формування позитивних правових настанов як вирішальних чинників правомірної поведінки. Оскільки жодна з умов на сьогоднішній день не реалізована на достойному рівні, правосвідомість населення нашої держави залишається на досить низькому рівні. Одним із яскравих прикладів є постійні порушення водіїв при пересуванні на транспортних засобах, зокрема перевищення швидкості, водіння автомобіля в нетверезому стані.

Отже, серед багатьох актуальних правових питань нинішньої, незалежної України, одне з чільних місць посідає питання підвищення рівня правосвідомості та його вплив на створення міцної правової держави. Підвищення рівня правосвідомості має здійснюватися перш за все за допомогою освіти та виховання. Крім того, повинна бути присутня повага суспільства до права та прийняття участі соціуму у державотворчих процесах нашої країни.

Список літератури

1. Загальна теорія держави і права / За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. – К.: Алерта, 2000. – 652 с.

УДК 340.15

Ткаченко М. С., студентка гр. П-141

Науковий керівник: Толкач А. М., ст. викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДІВ НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ ТА ЖАНА БОДЕНА

Епоха Відродження як період у культурі європейських країн, розпочалася в к. XIII - початок XVII століття в Італії і поширилася у центральній і західній Європі. Відродження прийшло на зміну середньовічному періоду і сформувало антисхоластичний тип мислення, гуманістичну культуру, мистецтво, світогляд.

В цю епоху отримали розвиток політико-правові погляди Нікколо Макіавеллі і Жан Боден. Метою даного дослідження є порівняльна характеристика політико-правових поглядів Н. Макіавеллі та Ж. Бодена.

Незважаючи на те, що Н. Макіавеллі і Ж. Боден жили у різних європейських країнах (Італії та Франції) і не були сучасниками (різниця більше 60 років), є багато спільних рис у їхніх вченнях.

Названі мислителі завдяки своїм науковим працям внесли великий внесок у розуміння форм правління для держави та визначили їх переваги. Н.Макіавеллі був політичним мислителем, який ввів такий термін, як «держава». Розглядав її як відносини між наділеними владою і не наділеними. Саме завдяки такій його праці, як «Государ» Н. Макіавеллі здобув прихильність Медічі та 1520 р. Джуліо де Медічі зробив йому замовлення на написання історії Флоренції.

Також, завдяки вченням Макіавеллі про державу, на честь його названа така політика, як макіавеллізм, яка заснована на основі грубої сили та зневаги до норм моралі. В основі макіавеллізму лежить ідея, що для досягнення обраної мети, допустимі всі засоби.

Російський дослідник М. А. Юсім зазначає, що Н. Макіавеллі «... є одним із найбільш характерних типажів італійського Відродження, і засновником сучасної політичної науки, і творцем «макіавеллізму», терміну, що до сьогодні використовується в політичній термінології та практиці, у нього багато інших іпостасей – і усі вони отримували і отримують абсолютно протилежні оцінки, що особливо помітно сьогодні в епоху соціальних й інших зрушень, які зараз переживає світ...» [1, с. 513].

Жан Боден, на відміну від Н. Макіавеллі був французьким філософом, юристом, державним діячем та економістом, який увійшов в історію як теоретик державного суверенітету.

Н. Макіавеллі був прихильником сильної державної влади і вважав, що для її укріплення будуть ефективними всі способи, навіть якщо вони будуть містити насилля та обман. Він дав таке визначення, держави: «Держава - інститут, створений людьми для власного збереження, її головний обов'язок - стримувати людські пристрасті і направляти їх на благі справи, а головна умова її внутрішньої стійкості і величі - законний порядок, який базується на загальній користі» [2, с. 59].

У своїй праці «Государ» Н. Макіавеллі зображує портрет неординарної та сильної постаті, яка наділена мудрістю та неймовірною здатністю управляти державою та привести суспільство до певного компромісу. Головним персонажем є не деспотичний політик, а могутній та розумний володар, який застосовує всі способи для політичної боротьби і тим самим досягає певного успіху. Він вважав, що жорстокість правителя не руйнує, а навпаки – виправляє. У його працях, правитель вважається вище законності.

Ж. Боден, в свою чергу вважав, що управління державою – це мистецтво, як особистий вид діяльності. Він вважав, що ця діяльність заснована на моральності та цивільних науках. Перша вчить контролювати себе та використовувати правила розуму в особистих інтересах і управляти сім'єю, а друга навчає управляти державою [3, с. 155].

Осередком держави Ж. Боден вважав сім'ю від якої походить держава. На його думку, держава являє собою сукупність сімей з міцною владою батька, тобто влада повинна бути в сім'ї єдиною, а тому дружина підвласна чоловіку, а діти – батьку [4]. Він вважав, якщо сімейна влада буде ослаблена, то державу це призведе до деградації.

Таким чином, Ж. Боден вважав, що держава утворюється саме через насильство та завоювання та повинна мати правовий та справедливий характер. На його думку, влада за своєю природою відрізняється від володіння, а правитель не є власником державного майна і не може відчужувати його. Правителеві належить верховна влада, а право власності родині, яка накладає певні обмеження на владу суверена.

В свою чергу, він вважав, що демократія є найгіршою формою правління, а аристократія – це середнє між демократією та монархією. Тому він надавав перевагу абсолютній монархії, пояснюючи це тим, що верховна влада цілком належить монарху, а управління країною сполучає у собі аристократичні принципи [5, с. 231].

Тобто, Ж. Боден зазначав, що монархія – держава, в якій владою наділена лише одна людина, але у результаті виходить або повновладдя, або безвладдя. Безвладдя, на його думку це тиранія, а повновладдя – королівство [6, с. 260].

В свою чергу, Н. Макіавеллі виділяє три види влади такі, як монархія, аристократія та демократія, але визнавав лише одну форму правління – абсолютна монархія. У чистому вигляді ці форми правління в державі не змогли існувати довго, оскільки монархія переходить поступово до тиранії, аристократія – в тиранію, а демократія в анархію.

На думку мислителя, влада могла бути здобута або за милості долі, або за допомогою зброї. Він визнавав, що монархія повинна бути саме «єдиновладною», яка може бути успадкованою або такою, що здобута за допомогою зброї.

На відміну від Н.Макіавеллі, Ж. Боден визнавав, що реальна влада у державі може належати одному, небагатьом або більшості. Також, Ж. Боден, як і Н. Макіавеллі ставив інтереси держави вище ніж релігійні. Варто зазначити, що Н. Макіавеллі, як і Ж. Боден не визнали теорію «чотирьох монархій», але Н.Макіавеллі, в свою чергу також ще не визнавав теорію «вічного Риму».

Вагомим внеском Ж. Бодена було розроблення такої теорії, як теорія державного суверенітету. У своїй праці «Шість книг про республіку», він не тільки сформував поняття суверенітету, а й виклав учення про суверенітет, що стало підґрунтям для наступних наукових досліджень цього поняття [7, с. 689]. Він розуміє суверенітет, як абсолютну, неподільну та постійну владу.

Суверенітет, як вважав Ж. Боден є незалежною владою, та не може ділитись між народом та володарем. Він поділяє їх на два види: державні утворення (частини знаходяться у васальній або іншій залежності від суверена, а також федерації) та союз держав (кожна частина зберігає суверенітет) [5, с. 241]. Що стосується Н. Макіавеллі, то він термін «суверенітет» у своїй ідеології не застосовує, але його думки щодо цього були застосовані до вчення про державний суверенітет [8, с. 152].

Також Ж. Боден являється першим мислителем, який дослідив поняття «громадянство». З одного боку, він вважав, що громадянин – вільна людина, а з іншого – вона підпорядкована державній владі. Тобто, для нього «громадянин» та «підданий» вважалися синонімами. Н. Макіавеллі ж вважав, що людська натура є цинічною, що люди здатні робити більше зла, ніж добра. На його думку, головними їх рисами є користололюбство та владолюбство.

Таким чином, з вище викладеного матеріалу, можна зробити висновок, що політико-правові погляди Ж. Бодена та Н. Макіавеллі мають схожі та відмінні риси. Схожість проявляється в тому, що вони визнають таку форму правління, як абсолютна монархія, відкидають теорію «Чотирьох монархій». Щодо відмінностей, то у політико-правовій теорії Ж. Бодена присутній суверенітет, а у поглядах Н. Макіавеллі його немає. Також треба зазначити, що Ж. Боден був більше теоретиком, а Н. Макіавеллі більше практиком. На нашу думку, політико-правові погляди Н. Макіавеллі є дещо жорсткішими і принциповішими, ніж Ж. Бодена. Тому сучасники і не оцінили його основну працю «Государ», а звернулися до неї через століття.

Список літератури

1. Юсим М. А. Макиавелли. Мораль, политика, фортуна. Этика Макиавелли. Макиавелли в России / М.А. Юсим. – М.: Издательство Московского университета, 2011. – 576 с.
2. Барг М. А., Авдеева К. Д. От Макиавелли до Юма: становление историзма / М. А. Барг, К. Д. Авдеева - М., 1998. – 306 с.
3. Бобкова М. С. Западноевропейское историописание «эпохи катастроф». Учебное пособие для исторических факультетов вузов / М. С. Бобкова М.: КДУ, 2007. – 287 с.
4. Політичне вчення Жана Бодена [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ebooktime.net/book_228_glava_39_4_Політичне_вчен.html.
5. Історія вчень про державу і право: Підручник / За ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2007. – 390 с.
6. Боден Ж. Метод легкого познания истории / Ж. Боден. - М., 2000. - 412 с.
7. Боден Ж. Шесть книг о государстве // Антология мировой политической мысли. В 5-ти т. – М., 1999. – Т. 2. – С. 689-695.
8. Мирзоев А. К. Суверенитет: генезис и концептуальная эволюция представлений в политико-правовой науке (исходные начала – Никколо Макиавелли и Жан Боден) / А. К. Мирзоев // Мир политики и социологии. - 2013. - № 11. - С. 149–157.

УДК 340.12

Хименко А. О., студентка гр. ППР–171

Науковий керівник: Марущак Н.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПОДІЛ ВЛАДИ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Сьогодні Україна переживає непростий період становлення та розвитку демократичних цінностей, тому надзвичайно важливо зрозуміти глибину й складність радикальних змін, які повинні стимулювати наукову думку та

набувати всебічного осмислення проблем суспільно-політичного розвитку держави для вироблення більш ефективних управлінських механізмів з метою прийняття важливих професійних рішень у системі практичної діяльності державних управлінців [1].

Розподіл влад, а також система стримувань та противаг створюють той конституційно-правовий механізм, який нейтралізує будь-який прояв захоплення влади, тим самим гарантуючи свободу громадян. Головним завданням постає забезпечення поступовості перетворень та еволюційного шляху розвитку держави і права.

В ст. 6 Конституції України закріплюється, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову [2]. Суттю поділу влади є виділення трьох основних фундаментальних функцій держави і передача їх до рук відокремлених одна від одної структур.

Важливим аспектом даного питання також є те, що першоджерелом державної влади є народ. Народ засновує цю владу і передає її для здійснення іншим суб'єктам – державним органам. В умовах демократії здійснення влади доручається трьом незалежним, взаємостримуючим системам державних органів: законодавчій, виконавчій і судовій. Державна влада не належить в повному обсязі кожній з цих систем органів держави чи будь-якій особі. Кожна з них здійснює притаманні їй функції і повноваження, а між ними існує система стримувань і противаг. Поділяючи єдину систему державної влади на три частини і зберігаючи її єдиною, народ забезпечує свій суверенітет в її володінні. Отже, забезпечується єдність державної влади і її концентрація в суб'єкті-носієві, яким є народ. Цим самим забезпечується положення, коли в державі відсутня будь-яка необмежена влада, не зв'язана правом. При цьому поділ влади не є абсолютним, а, як бачимо, він, навпаки, передбачає єдність державної влади для забезпечення суверенітету її носія – народу [3].

Взаємодія гілок влади визначається сутністю та об'ємом їх повноважень. Сучасний парламент – це загальнодержавний представницький орган, головна функція якого, внаслідок розподілу владних повноважень, полягає в здійсненні законодавчої влади. Таким чином, одним з найбільш значущих для реального функціонування принципу розподілу влади в сучасній політичній системі України є роль законодавчої влади, основним органом якої є Верховна Рада України [4].

Разом з тим необхідно враховувати, що однією з основних тенденцій сучасного світового державного розвитку є поступовий, але все більш помітний перерозподіл влади між існуючими суб'єктами міжнародних відносин та новоствореними акторами. З розвитком глобалізації все більша частина державної влади певним чином перерозподіляється між локальними, регіональними та всесвітніми регулюючими інститутами за принципом субсидіарності, відповідно до якого владні повноваження національних держав делегуються на той інституційний рівень (наддержавний або регіональний), на якому конкретна суспільна проблема або проблеми задовольняються найкращим чином [5].

В функціонуванні різних держав відбувається еволюція принципу поділу державної влади. На науковому рівні теорія поділу влади неодноразово критикувалася. На думку окремих науковців, поділ влади вичерпується поділом праці, з точки зору інших – цю теорію слід доповнити зумовленими сучасною епохою новаціями, головною серед останніх є розгляд гілок влади (особливо законодавчої і виконавчої) в процесі їх взаємодії, гармонійної співпраці, переплетінні. Принцип поділу влади як елемент теорії – це ідеальна конструкція, а як складова практики конституціоналізму – динамічне явище, що демонструє різноманітні варіанти її реалізації. У сучасних державах починає переважати «м'яка» модель поділу влади, особливо у взаємовідносинах виконавчої й законодавчої гілок, коли відбувається фактичне взаємопроникнення, втручання у сфери діяльності всіх трьох гілок державної влади [6].

Отже, поділ влади як основоположний принцип організації і діяльності державних органів закріплений в Конституції і є важливим чинником демократичного устрою країни та необхідною передумовою законності і режиму панування права.

Список літератури

1. Сурнін В. О. Принцип розподілу гілок влади як основа для створення дієвої системи стримувань і противаг [Електронний ресурс] / В. О. Сурнін. – 2014. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-2/doc/1/11.pdf>.
2. Конституція України. – С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2017 – 56 с.
3. Процюк І. В. Поділ та єдність державної влади [Електронний ресурс] / І. В. Процюк. – 2007. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2896/1/Procyk_70.pdf.
4. Алексеєнко І. Взаємодія гілок влади як чинник розвитку форми правління в сучасній Україні [Електронний ресурс] / Ігор Алексеєнко. – 2011. – Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_46/alekseenko_vzaemodia.pdf.
5. Осадчук К. О. Державна влада та її поділ: до перспектив виділення нетипових гілок влади [Електронний ресурс] / К. О. Осадчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4039/1/%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%92%D0%9D%D0%90%20%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%87%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%9B.pdf>.
6. Процюк І. В. Поділ державної влади в розрізі його головних аспектів [Електронний ресурс] / І. В. Процюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4039/1/%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%92%D0%9D%D0%90%20%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%87%D0%87%20%D0%9F%D0%9E%D0%94%D0%86%D0%9B.pdf>.

Для нотаток

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і
студентів**

(м. Чернігів, 16-17 травня 2018 р.)

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка
Друк

Селецький О. В.
Селецький О. В.
Тестова Н. А.

Прийнято до друку 05.07.2018 р. Здано до друку 10.07.2018
Формат 60x84/16. Папір офіс. Гарнітура Times New Roman.
Друк - цифровий. Ум.-друк. арк. 21,25. Обл.-вид. арк. 23,50.
Зам. № 1869.018.015.

Чернігівський національний технологічний університет
14035 м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.